

Acerca de este libro

Esta es una copia digital de un libro que, durante generaciones, se ha conservado en las estanterías de una biblioteca, hasta que Google ha decidido escanearlo como parte de un proyecto que pretende que sea posible descubrir en línea libros de todo el mundo.

Ha sobrevivido tantos años como para que los derechos de autor hayan expirado y el libro pase a ser de dominio público. El que un libro sea de dominio público significa que nunca ha estado protegido por derechos de autor, o bien que el período legal de estos derechos ya ha expirado. Es posible que una misma obra sea de dominio público en unos países y, sin embargo, no lo sea en otros. Los libros de dominio público son nuestras puertas hacia el pasado, suponen un patrimonio histórico, cultural y de conocimientos que, a menudo, resulta difícil de descubrir.

Todas las anotaciones, marcas y otras señales en los márgenes que estén presentes en el volumen original aparecerán también en este archivo como testimonio del largo viaje que el libro ha recorrido desde el editor hasta la biblioteca y, finalmente, hasta usted.

Normas de uso

Google se enorgullece de poder colaborar con distintas bibliotecas para digitalizar los materiales de dominio público a fin de hacerlos accesibles a todo el mundo. Los libros de dominio público son patrimonio de todos, nosotros somos sus humildes guardianes. No obstante, se trata de un trabajo caro. Por este motivo, y para poder ofrecer este recurso, hemos tomado medidas para evitar que se produzca un abuso por parte de terceros con fines comerciales, y hemos incluido restricciones técnicas sobre las solicitudes automatizadas.

Asimismo, le pedimos que:

- + *Haga un uso exclusivamente no comercial de estos archivos* Hemos diseñado la Búsqueda de libros de Google para el uso de particulares; como tal, le pedimos que utilice estos archivos con fines personales, y no comerciales.
- + *No envíe solicitudes automatizadas* Por favor, no envíe solicitudes automatizadas de ningún tipo al sistema de Google. Si está llevando a cabo una investigación sobre traducción automática, reconocimiento óptico de caracteres u otros campos para los que resulte útil disfrutar de acceso a una gran cantidad de texto, por favor, envíenos un mensaje. Fomentamos el uso de materiales de dominio público con estos propósitos y seguro que podremos ayudarle.
- + *Conserve la atribución* La filigrana de Google que verá en todos los archivos es fundamental para informar a los usuarios sobre este proyecto y ayudarles a encontrar materiales adicionales en la Búsqueda de libros de Google. Por favor, no la elimine.
- + *Manténgase siempre dentro de la legalidad* Sea cual sea el uso que haga de estos materiales, recuerde que es responsable de asegurarse de que todo lo que hace es legal. No dé por sentado que, por el hecho de que una obra se considere de dominio público para los usuarios de los Estados Unidos, lo será también para los usuarios de otros países. La legislación sobre derechos de autor varía de un país a otro, y no podemos facilitar información sobre si está permitido un uso específico de algún libro. Por favor, no suponga que la aparición de un libro en nuestro programa significa que se puede utilizar de igual manera en todo el mundo. La responsabilidad ante la infracción de los derechos de autor puede ser muy grave.

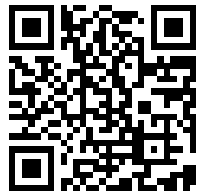
Acerca de la Búsqueda de libros de Google

El objetivo de Google consiste en organizar información procedente de todo el mundo y hacerla accesible y útil de forma universal. El programa de Búsqueda de libros de Google ayuda a los lectores a descubrir los libros de todo el mundo a la vez que ayuda a autores y editores a llegar a nuevas audiencias. Podrá realizar búsquedas en el texto completo de este libro en la web, en la página <http://books.google.com>

This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google™ books

<https://books.google.com>

HENRICI KOEHLERI
PHILOSOPHIAE PROFESSORIS IN
ACADEMIA IENENSI
JVRIS NATVRALIS
EIVSQVE
CVM PRIMIS COGENTIS
METHODO SYSTEMATICA
PROPOSITI
EXERCITATIONES VII.

CVM PRIVILEGIO REGIS POLON.
ET ELECT. SAXON.

FRANCOFVRTI AD MOENVM
APVD FRANCISCVM VARRENTAPP.
MDCCXXXVIII.

**Bayerische
Staatsbibliothek
München**

VIRO
PRAENOBILISSIMO CONSVLTISSIMO
ATQVE PRVDENTISSIMO
DOMINO
IOANNI PETRO
RVPPEL,

IVRIS VTRIVSQUE DOCTORI,
SERENISSIMI PRINCIPIS
WALDECCENSIS

^
CONSILII AVLICIS,
NEC NON
REIPVBLICAE FRANCOFVRTENSIS
SENATORI GRAVISSIMO,
ELEGANTIORVM LITTERARVM
PROMOTORI,

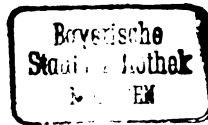
X 2

PRAESENS
IVRIS NATVRALIS SYSTEMA,
FOETVM INGENII KOEHLERIANI
HOC EST SVMMI,
NVPER EHEV PATRE ORBATVM,
NOVO NVNC ORNATV
ET HABITV
IN SCENAM PRODVCTVM,
QVAM DILIGENTISSIME
COMMENDAT,
ET SVB
PATROCINIO
TANTI VIRI,
QVI
ET VERITATIBVS HEIG TRADITIS,

ET
METHODO VBIQUE OBSERVATAE
IVSTVM STATVERE PRETIVM
DIDICIT,
EVM PRODIRE IVBET,
SIMVLQVE
POST VOTVM ARDENTISSIMVM,
VT DEVS
EVM AMPLIVS FELICITER VIVERE,
RES
MAGNI PRINCIPIS
ET PATRIAE
PRVDENTIA SINGVLARI IVVARE,
ET IVSTITIAE AEQVE AC PRVDENTIAE
FRVCTIBVS FRVI IVBEAT,

X 3

SE
SVOSQVE LABORES
PRO RE LITTERARIA QVALESCVNQVE
PVBLICAMENTIS DEDITISSIMAE
PROFESSIONE
EA
QVA DECET
REVERENTIA COMMENDAT.

FRANCISCVS VARRENTRAPP

HENRICI KOEHLERI,
PHILOS. MAG. IN ACADEM.
IENENSI,

EXERCITATIONES
JURIS NATURALIS,

EIVSQVE CVM PRIMIS
COGENTIS.

METHODO SYSTEMATICA
PROPOSITI.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
DIVISION OF THE PHYSICAL SCIENCES
DEPARTMENT OF CHEMISTRY
5708 SOUTH CAMPUS DRIVE
CHICAGO, ILLINOIS 60637
TEL: 773-936-3700
WWW.CHEM.UCHICAGO.EDU

DISSERTATIO PROLVSORIA.

In allegatis numeri Romani §§. dissertationis hujus, Arabici vero §§. Exercitationum denotant.

§. I.

SVNT causæ fat graves, ob quas mihi exponenda est ratio instituti, quod eo tendit, ut nexu concatenato *juris naturalis, ejusdemque cumprimis externi seu cogentis disciplinam* proponerem Generosissimis atque Nobilissimis Dnn. Auditoribus meis, quibus placuit, interesse acroasibus, doctrinis hisce a me hætenus destinari solitis, & quorum conatus eximii mihi addiderunt stimulum naturali methodo adumbrandi systema, cui superstrui possit pars philosophiæ practicæ nobilissima.

§. II. Per *jus naturale externum seu cogens* intelligo complexum earum LL. naturalium, ad quarum custodiam alter alterum ex dictamine rationis cogere potest. Quæ notio haud abludivit ab idea aliorum, illud jus per normam naturalem, cui examen & decisio disceptationum & controversiarum attemperari debeat, definiendum. Cui scopo conveniens est institutum eorum, qui solliciti fuerunt de condendo systemate, in quo conspicerentur regulæ, a quarum custodia felicitas & tranquillitas hominum externa dependeat, seu, quod idem

DISSERTATIO PROLVSORIA. §. III. IX.

est, quæ a necessaria generis humani conservatione separari non possint, & ex quibus adeo negotia pacis & belli dijudicari debeant.

Scholion. Hoc jus denominationem haut incongrue nanciscitur a foro externo, ubi ad illud reflectitur, vel cum GVNDLINGIO a coactione, cujus causas justificas illud commonstrat. Nec desunt, qui eandem solam philosophiæ practicæ partem, quæ easdem causas ostendit, & quæ LL., in negotiis belli & pacis dijudicandis observandas, complectitur, *Juris Naturalis* nomine insigniunt.

§. III. Ex idea juris N. externi perspicuum est, quod ea præcipue officia rationis hic loci in censum veniant, quæ coactionem patiuntur.

§. IV. Disquirendum itaque est, quænam officia, quæ Deus ope naturæ & rationis (§. 359.) nobis injungit aliis exhibenda, extorsioni subint, & quæ officia necessitatis seu *strictæ* appellari solent.

§. V. Quicquid officii erga alios nostræ sortis concipimus, illud ex amore proxime intelligimus. Hinc & officia necessitatis: si quæ dentur, ex eodem fonte profluere manifestum est.

§. VI. Cum amor sit coactionis impatiens (§. 691.); clarum est, officia, quatenus ex amore tantum derivantur, extorqueri non posse, seu extorsionem officiorum erga alios ex solo adversus eos amore non concipi.

§. VII. Officia necessitatis, qua talia, ex solo amore erga alios derivari nesciunt (§. IV. VI.).

§. VIII. Alia proinde nobis via calcanda fuit, qua officia, de quibus nobis sermo est, distincte cognoscere, & ab aliis officiis, quæ coactionem nesciunt, curate distinguere nobis liceat.

§. IX. Amorem erga alios deduximus ex studio alios perficiendi (§. 701.), seu ex obligatione dirigendi
di

§. X. XV. DISSERTATIO PROLVSORIA.

di actiones nostras in aliorum æque ac nostras perfectiones (§. 699.). Hoc fieri potest vel non subtrahendo seu relinquendo aliis bona, quibus jamjam instructi sunt, vel augendo eos bonis, quibus destituuntur. Tertium officiorum genus erga alios non concipimus.

§. X. Præpono, nos a natura, ejusque auctore ita factos esse, ut eo dispiciamus, ne pereamus, neve misere & calamitose vivamus (§. 665. 687.)

§. XI. Auferas homini facultatem extorquendi ab aliis officia prioris generis; des eidem copiam cogendi alios ad officia alterius generis sibi exhibenda; utroque casu pereundum hominibus, misereve saltem & calamitose vivendum esset (§. 733. 735.), & ex consequenti contra legem naturalem palmariam ageretur.

§. XII. Cum nulla alia officia erga alios supersint (§. IX.); sequitur, ut & nulla alia officia ejusdem generis extorsioni subsint, si ex sententia nonnullorum statum ordinarium & regularem spectaveris, qui distinguendus est a statu extraordinario & maxime irregulari, ubi favor necessitatis locum habet, de quo egi in fine exercitationis quintæ.

§. XIII. Officia necessitatis sunt, ad quæ sibi præstanda alter alterum cogere potest (§. IV.). Jam cum nobis a natura & nutu creatoris (§. 330.) detur copia cogendi alterum, ut nobis non detrahat bona, quibus jamjam instructi sumus (§. IX.); officia necessitatis extendunt, ne quis alteri detrahat id boni cujuscunque, quo eum jamjam ornatum deprehendit.

§. XIV. Sic incidimus in notam characteristicam, eamque perpetuam & determinatam (§. XII.) officiorum necessitatis, qua posita eorum confusio cum officiis heterogeneis evitari possit, quod in disciplina juris externi maximi momenti est.

§. XV. Alterum genus officiorum erga alios eo redit,

(*) 3

ut

DISSERTATIO PROLVSORIA. § XVI. XVIII.

ut eos augeamus iis bonis, quibus destituuntur (§ IX.), quod cum dependeat ab amore, quo alios complectimur (§. 689.); eadem officia amoris & humanitatis vocantur, a quibus accurate officia necessitatis discriminare possumus (§. XIV.), idque ob notam characteristicam determinatam, quam adduximus.

§. XVI. Officia necessitatis eo tendunt, ne quis alteri detrahat id boni cujuscunque, quo eum jamjam ornatum deprehendit (§. XIII.). Complexum omnium bonorum, quibus aliquis instructus est, commode vocare possumus SVVM (§. 747.); officia ergo necessitatis eo tendunt, ut quis SVVM cuique tribuat, vel quod eodem redit, ut quis ab alieno abstineat. Notio ALIENI ad notionem SVI facile formari potest. Hæc nova est notio determinata officii necessitatis, dummodo inhæreamus notioni SVVM, jam allatæ, id quod regulæ logicæ in concipiendo systemate requirunt.

§. XVII. Terminum SVI in hoc significato assumere eo minus dubitavi, quo magis cum hac voce eandem ideam copulasse videatur GROTIUS c. 17. §. 2. L. II. de J. B. P. cujus verba hæc sunt: *Natura homini SVVM est vita, non quidem ad perdendum, sed ad custodiendum, corpus, membra, fama, honor, actiones proprias; Dominio & pactis quomodo SVVM cuique sit &c.* Conferri meretur B. VELTHEMIVS in introducto, ad Grotii J. B. & P. in nota ad hunc locum.

§ XVIII. Sic nactus sum principium determinatum, unde doctrinas *Juris Naturæ* externi determinate derivare mihi licuit, & quod ad SVVM CVIQUE redit, quodque cum ABSTINENTIA ALIENI conspirat (§. 754), quam GROTIUS pro charactere justitiæ (externæ) videtur assumpsisse, præcipue cum injustitiæ naturam non nisi in ALIENI VSRPATIONE posuerit §. 8. Proleg. de J. B. P.

§. XIX.

§. XIX. XXVII. DISSERTATIO PROLUSORIA.

§ XIX. Hac ratione non difficile est determinatur, quæ sit obligatio externa, quod jus perfectum, pro attributo personæ sumtum, & quod illa non minus quam hoc ultra custodiam *tu SVVM* cuique non sit extendendum (§. 763. 778).

§. XX. Nec minus inde perspicuum est, quænam res ad *forum externum naturale* pertineant, discernendum a *foro interno & tribunali rationis*, quod illo latius patet. conf. §. 738.

§. XXI. Hoc pacto nobis licuit distincte ob oculos ponere justitiam externam seu explettricem, eamque ab iustitia interna curate discriminare (§. 797. 798.)

§. XXII. Cum violatio officiorum necessitatis dici so-
leat & mereatur *LÆSIO PERFECTA*; hæc nihil aliud potest esse quam violatio *tu SVVM* cuique (§. XVI.) In quocunque casu hujusmodi turbationem ejus, quod alterius est, non deprehendimus, ibi læsionis externæ nihil admitti posse constat.

§. XXIII. Idea determinata læsionis determinat etiam notionem *damni, proprie & stricte salis*, & in foro externo spectati, quod per malum ex læsione oriundum definivimus (§. 769.).

§. XXIV. Bona quæcunque, quibus instructi esse possunt homines, vel a natura, vel ab eorum facto, seu arte proficiuntur. Hinc distinguimus *SVVM* in *CONNATVM & ACQUISITVM* (§. XVI.).

§. XXV. Ex hac divisione dependet partitio *obligationis externæ* in *connatam & adventitiam*, nec minus divi-
sio juris in *connatum & acquisitum* (§. 1272.).

§. XXVI. Factum, unde subnascitur *SVVM QVÆSITVM*, potest esse occupatio rei nullius, nec minus pactum. Hinc datur *SVVM QVÆSITVM OCCUPATORIVM*. Datur & *PACTITIVM*, de quo inferius.

§. XXVII. Species *SVI connati* sunt corpus, mem-
bra

DISSERTATIO PROLVSORIA. §. XXVIII. XXXV.

bra, & organa illius, unio animæ cum corpore, vita, virginitas, jura nostra connata (§. 786.), vires, quibus natura nos dotavit, æqualitas & paritas in statu naturali (§. 906.), libertas naturalis in eodem statu (§. 944.) fama, & existimatio simplex (§. 1050.), bonum jucundum, & quæ possint esse alia.

§. XXVIII. Unde sponte incidimus in species violationis *re* suum connatum & ex consequenti in species læsionum, inde intelligendarum citra pactum aliquod prævium.

§. XXIX. Cum læsio sit causa belli justificata (§. 1092.) species læsionum, ad violationem sui connati spectantium, nobis suppeditarunt species causarum belli justificarum. conf. §§. 1199. 1201. 1204.

§. XXX. Doctrina læsionum & damnorum inde pendendum generalior in sphaera juris Naturalis externi, est omnium maximi momenti. Quæ ratio est, cur eas à §. 945. usque ad §. 996. enucleatius tractaverim.

§. XXXI. Juxta notas de læsione & damno assumptas determinavi, quænam læsiones in foro externo culpæ dolosæ dici mereantur. conf. 947. utque ad §. 954.

§. XXXII. Dari læsiones, quæ nec culpæ nec dolosæ sunt, & quæ adeo nec intellectum nec voluntatem lædentis præponunt, §. 959. demonstravi. Unde concipere nobis licuit, actiones injustas *in re* agere injuste distinguendas esse.

§. XXXIII. Quibus casibus ex usu ejus, quod nostrum est, oriuntur læsiones, §. 965. seqq. tetigi.

§. XXXIV. Interceptionem ejus, ad quod alteri in statu naturali nullum jus competit, damnum non esse in eodem statu, §. 977. condocet.

§. XXXV. Damnum, quod in consequentiam venire

Grotio

§ XXXVI XLV. DISSERTATIO PROLVSORIA.

Grotio dicitur esse *damnum* improprie tale, §. 983. *commonstravi*.

§. XXXVI. Dari incrementum unius, ex quo ex acci-
denti & citra intentionem agentis oritur alterius de-
crementum, quod tamen pro *damno* habendum non
est, ex §§. 978. 984. patebit.

§. XXXVII. Ab hisce doctrinis de læsione generalio-
ribus ad læsiones speciales, easque ante pacta considera-
tas; descendo.

§. XXXVIII. Officia de non contemnendis aliis ex-
hibui §. 998 seqq. Agitur ibi de existimatione, de in-
famia, ejusque inurendæ causa *justifica*, eamque ab
insigni alterius improbitate & injustitia externa derivan-
dam esse, §. 1034. ostendi.

§. XXXIX. Quo casu contemptus nostri sit læsio,
§. 1026. quo secus §. 1018. condocui.

§. XL. Quæ superbia pro læsione sit habenda, §. 1031.
indicavimus.

§. XLI. Violationem famæ esse læsionem, §. 1050.,
nec minus crudelem esse in seipsum, qui famam negli-
gat, §. 1048. demonstravi.

§. XLII. Doctrinam de jure sermonis ante pacta, de
falsiloquio & mendacio, de simulationibus, de reserva-
tionibus, quas dicunt mentales, earumque moralitate
egi §. 1060. seqq.

§. XLIII. Subjungo §. 1072. seqq. jus jucundi natu-
rale, nec minus §. 1078. jus virginitatis connatum,
virgini competens.

§. XLIV. De jure læsi in lædentem vel nos læsurum
connato in statu naturali & de obligatione connata
lædentis ad reparandum *damnum* egi §. 1079. seqq.
explicatus.

§. XLV. Solam læsionem & injuriam ut imminen-
Jus naturale. (**)
tem

tem certam, illatamque esse causam belli iustitiam, §. 1092. demonstravi.

§. XLVI. Distinguenda esse bella à latrociniiis (§. 1093.), hostem à latrone (§. 1094.) nec minus ab inimico (§. 1105.) monstravi.

§. XLVII. Confectaria funesta, quibus stipatur odium erga hostes vel inimicos §§. 1106. 1107. 1108. *et in præcedis* representavimus, insimulque ostendimus, ea nobismetipsis, odio ejusmodi flagrantibus, detrimentosa esse.

§. XLVIII. Cum læsio sit vel imminens, vel jamjam illata, ob priorem vero defensio nobis competat; de jure defensionis §. 1111. seqq. fusius agitur.

§. XLIX. Ex jure defensionis §. 1115. jus præventionis concipimus.

§. L. Cum §. 1116. demonstraverimus, remedia violenta in defensione suscipienda proportionata esse debere propulsationi periculorum, in quæ defensor conjectum se deprehendit; eadem remedia comparanda non esse cum remediis, quibus utitur aggressor, nec mala defensori metuenda, cum malis, ad quæ invalidi inferenda defensor cogitur (§. 1117. 1118.)

§. LI. Cur defensio sit distinguenda à reparatione damni & satisfactione, §. 1121. docuimus.

§. LII. Media in pace de bello, tanquam illius conservandæ remedio, & medio in bello de pace reconcilianda, tanquam fine, cogitandum esse, §. 1129. ostendimus.

§. LIII. Quo pacto ex defensore aggressor, ex læsio ledens fieri possit, §. 1130. seqq. demonstravimus.

§. LIV. Adjutor hostis nostri quo casu reputandus sit pro hoste, & quando ex auxiliis, quæ feruntur hosti, oriantur læsiones & causæ belli iustitiae, de hoc egimus §. 1134. seqq.

§. LV.

§. LV. IXII. DISSERTATIO PROLVSORIA.

§. LV. Ad terminos defensionis §. 1143. delabor, & quo casu defensor in transgressione limitum defensionis ad infirmitatem humanam provocare possit, §. 1151. indicatur.

§. LVI. Remedia proportionata, quibus defensor, qua talis, vel latus in reparatione damni extorquenda uti possit, esse discriminaanda à remediis, quorum usum nobis suadent prudentia & justitia interna ante existentiam articuli defensionis vel post damni alicujus perpetuionem; §. 1162. submonui.

§. LVII. Indigitavi §. 1163. 1164. læsiones, ad quas perferendas in foro nec interno, nec externo obligamur.

§. LVIII., Veram prudentiam politicam, quæ ad utilitatem nostram externam in commercio humano promovendam contendit (§. 1170.), non nisi utile verum & durabile sectari, §. 1175. demonstravi.

§. LIX. Licet in foro externo gaudeamus jure postulandi damni vel levioris reparationem vel refrænanadi nos læsurum ab illius illatione; regulæ tamen prudentiæ nos sæpius commonent, ut remittamus jus nostrum (§. 1178.), & læsiones non solum levioris, sed & quandoque majoris momenti perpetiamur (§. 1179.).

§. LX. Justus, interne talis, sollicitus est, de excogitandis remediis, quibus absque detrimento inimicis inferendo, eos impedire possit, quo minus illi læsiones in actum mittere valeant (§. 1183.). Nec minus idem justus non permittit, ut inimici prætextum ei nocendi, quem recte quærunt, nanciscantur, (§. 1185.).

§. LXI. Quod prudentia politica vera exigit, id distinguendum est ab iis, quæ bracteata politica suggerit (§. 1184. 1186. 1187.).

§. LXII. De moderamine inculpate tutelæ §. 1191. de fuga ac regressu invasi §. 1198. loquor. Quid sen-

DISSERTATIO PROLVSORIA. §. LXIII LXXII.

tiendum sit de paritate armorum; §. 1194. decidimus, & cur integritas membrorum corporis cum internecione alterius defendi possit, §. 1195. evicimus.

§. LXIII. Virgini, aliisque fœminis competere jus defensionis cruentæ ad congressum venereum violentum impediendum, §. 1199. demonstravimus.

§. LXIV. Modos reparandi damna subindicavi §. 1210. seqq.

§. LXV. Jus vel potius favorem necessitatis (*das Nothrecht*) §. 1218. definivimus.

§. LXVI. Discrimen status moralis regularis ab irregulari & extraordinario §. 1221. determinavimus.

§. LXVII. Favorem necessitatis non nisi in casu extremæ necessitatis habere, §. 1225. docuimus.

§. LXVIII. Licet jus necessitatis detur contra eos, qui nos nec lædunt, nec lædere conituntur (§. 1227.), neque illud adeo jus belli dici mereatur, (§. 1228.), nec ei, qui cum extremo periculo pereundi conflictatur, culpa vel dolus tribui possit (§. 1230.); contra ejusmodi tamen homines nobis competere jus defensionis, §. 1223. demonstravi.

§. LXIX. Casus necessitatis effecerunt, ut homines ad *zationem status* provocare soleant; notionem illius latius, strictiusve sumtæ §. 1238. seq. evolvi.

§. LXX. A jure connato progressus sum in exercitatione sexta & septima ad jus quæsitum, quod subnasci solet ex factis humanis, quorsum referendæ sunt pactiones

§ LXXI Cum lesio sit violatio *TS SVVM CVIQUE* (XXII.), indagandum mihi fuit, an violetur id, quod alterius est, si quis pactis stare nolit. Quod si fieri possit, violationem pactorum læsionibus annumerari fas erit.

§. LXXII. Auxilia, quæ alii ab aliis expectare possunt,

§. LXXIII. LXXVII. DISSERTATIO PROLVSORIA.

sint, dedere occasionem promissionibus (§. 1250), in auxilio vero, quod nobis ab aliis fertur, ex alieno fit nostrum (§. 1252.); promittentes itaque eo tendunt, ut ex suo fiat alienum.

§. LXXIII. Sed quæritur, quænam ad promissum concurrere debeant, ex quibus intelligere nobis detur ejus validitatem. Ad quam requiri consensum alterius seu acceptationem ejus, cui fit promissum, demonstravi §. 1275. Sed cum *pactum* sit promissum acceptatum ab altero; validitas promissi exigat pactum. Quam propositionem deprehendes in §. 1286.

§. LXXIV. Equidem cum promissiones & consequenter pacta ad auxilia, aliis ferenda contendant (§. LXXII); iis casibus, ubi ad auxilii lationem obligamur, etiam promissa, adeoque & pacta sunt valida h. e. effectui danda, præcipue cum ante pacta ad operam alteri ferendam obstringaris. Sed cum auxilii latio sit officium amoris (§. 740.) extorsionis impatiens (§. 691.); hætenus non nisi obligationem internam servandi pactum concipimus (§. 737.).

§. LXXV. Quæritur itaque, undenam perspiciamus obligationem pactorum externam & perfectam?

§. LXXVI. Condocet §. 1302., promittentem velle, ut *re* suum actu fiat alienum, & ex §. 1303. patet, acceptantem promissum etiam velle, ut alienum actu fiat suum. Vnde clarum est, quod uterque paciscentium velit, ut, quod partis unius est, actu fiat alterius (§. 1304.).

§. LXXVII. Sed nova vice quæritur, quandonam intentio seu voluntas efficax paciscentium nancisci possit effectum. Scimus, quod illa ad actus externos prorumpat, nisi impediatur (§. 508.). Impedimentum hîc loci est id, in quo deprehenditur ratio, cur finis paciscentium in actum mixti non possit (§. 515.). Sed

(**) 2

ratio

DISSERTATIO PROLUSORIA. §.LXXVIII.LXX.

tatio ejusmodi continetur in rebus vel absolute, vel naturaliter, vel moraliter impossibilibus (§. 39. 307. 483.). Triplex igitur concipimus impedimentum in nostro argumento. De impedimentis primi & secundi generis non erit, cur loquamur, cum fines in se contradictorii, nostrasve vires superantes existentiam respuant, adeoque efficiant, ut & promittentes & acceptantes habeantur pro stultis & absentibus (§. 1334.). Restant igitur impedimenta ultimi generis, quæ moralia audiunt, & quæ ex promissione rerum moraliter impossibilium, cooriuntur.

§. LXXVIII. Promissiones rerum moraliter impossibilium sunt actiones legibus repugnantes (§. 483.), adeoque & injustæ (§. 412.), idque in foro externo, si illæ juri externo naturali, h. e. *τὸ* suum cuique (§. XVIII.) contradicant. Tollas & ejusmodi impedimentum morale, h. e. ponas, pactio non obstare ejusdem injustitiam; intentio paciscentium, hoc est, mutatio *τὸ* suum in alienum (§. LXXVI.), actum indipiscitur. Si pactis non obstat injustitia, ea justa sunt; ex pactis itaque justis concipimus rationem sufficientem mutationis actualis *τὸ* suum in alienum. Pactis ergo justis alienum actu mutatur in *nostrum*, quod *conventionale seu pactitium* est (§. XXVI.). Qui proinde pacta justa violat, violat *τὸ* suum cuique.

§. LXXIX. Violatio *τὸ* suum est læsio (§. XXII.) Violatio pacti justii est violatio *τὸ* suum cuique (§. LXXVIII.). Violatio ergo pacti justii est læsio. Quam propositionem quærivimus (§. LXXI.), & §. 1311. Exerc. adduximus.

§. LXXX. Officium necessitatis eo tendit, ne *SVVM CVIQUE* violemus (§. XVI.). Qui violat pacta justa, is violat *τὸ* suum cuique (§. LXXVIII.); officia ergo necess-

§. LXXXI. LXXXVII. DISSERTATIO PROLVSOREA.

necessitatis eo tendunt, ne violemus pacta iusta. Enim vero officium necessitatis seu stricte dictum dicitur etiam obligatio externa & plena (§. XIX.), pacta iusta obligationem externam & consequenter jus perfectum producunt conf. §. 1324. 1328. 1329. 1330.

§. LXXXI. Hac ratione etiam concipimus, quomodo officium amoris seu indebitum, per pacta iusta abeat in officium debitum (§. LXXXIV.). conf. §. 1325. 1326.

§. LXXXII. Quibus demonstratis ad doctrinas, quæ huc spectant, specialiores progredior, quarum non nisi palmarias hic commemorare licet.

§. LXXXIII. Solo consensu nostro pactio, eodemque iusto, et nostrum & consequenter iura nostra transferri in alios, §. 1349. 1350. evici. Hæc propositio est maximi momenti in concipiendis aliis doctrinis arduis.

§. LXXXIV. Cum §. 1347. egerim de consensu expresso & tacito, queraturque utrum aliquis, qui sciens & non impeditus contra alterius actum, in sui præjudicium tendentem, non protestatus est, in susceptionem illius actus tacite consenserit. Demonstravi hoc assertum ex natura nostra §. 1363. Quæ propositio in indaganda præscriptione gentium insignis utilitatis est.

§. LXXXV. Vtrum dolus, error & metus pactis officiat: de primo §. 1380., de altero §. 1387. seqq., & de ultimo §. 1393. seqq. egi.

§. LXXXVI. Doctrinam generalem de diligentia debita & de culpis §. 1402. proposui, quatenus ea in pactis occurrere possit. Culpam latam cur dolo æquiparari possit, §. 1413. demonstravi.

§. LXXXVII. Nota est regula juris: Id quod nostrum est, non nisi factò nostro, in alterum transferuntur.

DISSERTATIO PROLVSORIA. §.LXXXVIII XCIV.

fertur. Quæ cum in negotiis hominum, in statu naturali viventium, momentosa sit, cam §. 1429. evici.

§. LXXXVII. Hominibus, diversæ religioni addictis, imino & infidelibus pacta esse servanda, §. 1436. demonstravi.

§. LXXXIX. Tractationem de jure pactitio excipit doctrinade jurejurando, præcipue cum omnia jura-menta non nisi promissoria sint. conf. §. 1457.

§. XC. Cum homines ad jusjurandum eo religiosius servandum commoveantur, si de pœnis divinis arbitrariis satis convicti sint, & si sciant, in systemate divino nullam actionem irremuneratam impunitamve punire; §. 1450. demonstrationem illarum pœnarum tangere volui.

§. XCI. In exercitatione VII. transeo ad jus dominiorum. Præpositis notionibus de rebus communibus, nobis propriis & alienis, §. 1484. ideam dominii formo, & ejus introductionem ad conservandam generis humani felicitatem apprime, idque hypothetice necessariam fuisse, §. 1490 evinco.

§. XCII. Modum acquirendi dominium originarium esse occupationem, §. 1506. ostendi, unde ad novam speciem sui quæsitæ, quod occupatitium differentie gratia vocamus, incidimus. conf. §. 1508

§. XCIII. *Titulum* esse causam acquirendi dominium remotam seu causam juris, *modum vero acquirendi dominium* esse causam nanciscendi proprietatem rerum proximam seu causam facti, §§. 1509. 1510. 1511. distincte evolvi.

§. XCIV. Feram, non nisi vulneratam, captam nondum esse, si statum naturalem spectaveris; §. 1513. condocuimus.

§. XCV.

§.XCV. De rebus abjectis §. 1519. de fœtura animalium §. 1521. de alluvione §. 1522. de adjectione terrarum cum coalitione conjuncta §. 1523. de thesauro §. 1524. de rebus inventis §. 1529. seq. egimus.

§.XCVI. Ideam alienationis rerum nostrarum §. 1534. evolvi. Causas, quibus homines ad rerum suarum dominia transferenda commoti sunt, strictim tetigi §. 1536.

§.XCVII. Modum acquirendi dominia derivativum in solis pactis justis contineri, §. 1538. demonstravi.

§.XCVIII. Divisionem juris proprietatis ad prima principia revocavi, & ideas domini utilis & directi; nec minus proprietarii, usufructuarii & usufructuarii §. 1549. seqq. exhibui.

§.XCIX. Dominum utilem cum domino directo manere in nexu, §. 1559. demonstravi. Id quod etiam de usufructuario, usufructuario, & proprietario asserui §. 1557. Ejusmodi nexum, ex divisione jurium in partes oriundum, §. 1560. generaliter demonstro, & ad resp. mixtas, nec non ad dyarchias, triarchias illustrationis gratia provo-

§.C. Cum læpius fiat, immo fieri debeat, ut res externæ unius cum usu virium alterius seu cum operis, & operæ cum operis commutentur; analogiam, quæ rebus externis, cum usu virium nostrarum intercedit, demonstravi, atque inde ostendi, quæ de rebus externis, in dominio nostro existentibus concipiuntur, ea etiam ad operas & labores applicanda esse, quantum id quidem permiserit analogia. conf. §. 1568.

§.CI. Vnde intelligitur, debilitationem virium alterius & turbationem ac circumscriptionem liberi earum usus, cum damno nostro, proprie tali, non cœpulati, læsionibus perfectis recte annumerari (§. 1569.).

§.CII. Hoc in argumento suffecerit attendisse ad notionem sui, §. xvi. adductum, & quæ ad vires nostras earumque usum & ex consequenti ad labores & operas

Jus Naturale.

**

nostras

nostras applicanda venit. Cum violatio rē suam cuique sit læsio perfecta (§. XXII.), conclusio, §. CI. prolata, intellectus facilis erit. Mihi liberum non fuit deferere notionem Sui, cum de formando systemate Iuris Naturalis externi sollicitus fuerim, conf. §. XVIIII.

§. CIII. Uti dominia rerum alienationi earum, atque hæc earum commutationi occasionem præbuere (§. 1575.) ita commutatio rerum operarumque pepererunt earum pretia, (§. 1583. 1584.), quæ ex illarum utilitate, nobis singulariter ex illis percipienda, & raritate, tanquam concaussis, derivo §. 1573.

§. CIV. Domino vindicavi jus pretium rei suæ commutandæ cum aliis rebus ex arbitrio determinandi (§. 1588. 1589), si forum externum, idque naturale, spectaveris, licet dominus in æstimandis rebus coram tribunali rationis tueri se sæpius non possit.

§. CV. Pretium non rebus ipsis inesse, sed ab impositione hominum, quæ non nisi imaginaria esse potest, dependere, §. 1601. indicavi. Nec minus §. 1603. commonstravi, illud idem esse non nisi fictionem.

§. CVI. Incommoda & difficultates, quibus permutationes rerum & pretium earum vulgare premuntur, strictim repræsentavi §. 1604. & inde ad occasionem pretii eminentis §. 1605. progressus sum.

§. CVII. Tandem investigo, utrum & sub qua hypothesis præscriptiones inter gentes liberæ locum habere possint, & utrum occupatio bellica sit modus acquirendi dominium rerum hostilium.

§. CVIII. Hæc sufficiant protulisse in medium, quantum id quidem idea prolusoria de Iure Naturali externo hominum singularium permiserit.

§. CIX. Cum in nostra disciplina status naturalis sit probe distinguendus a statu civili; priorem adumbravi in Exercitatione V. §. 888. seqq. Hominibus, in ejusmodi statu

statu viventibus, quales gentes liberæ sunt, jus æqualitatis seu paritatis ratione τῆς ἰσότητος non minus quam imperii (§. 906.), æqualitatem jurium & obligationum (§. 904.), libertatem externam, quam alias naturalem vocant, eandemque summam (§. 916.) vindicavi.

§. CX. Statum naturalem non esse statum licentiæ, §. 921. condoci. Nec minus §. 941. demonstravi, eundem non nisi contingenter esse statum belli. Nihilominus tamen, cur non omnes homines vivere possint in ejusmodi statu, & cur in imperiis summorum principum nobis veneranda sit providentia summi ΝΥΜΙΝΙΣ, illud §. 942. adnotavi.

§. CXI. Hæc sunt, B. L. quæ visâ mihi sunt præmonenda de tractatione Juris Naturalis externi, cujus ad societates applicationem, sub auspiciis divinis adumbrandam, jam meditor.

§. CXII. Sed jam restat, ut & paucis exponam causas, quibus adductus sum, ut doctrinas, quæ in primis exercitationibus continentur, præmitterem.

§. CXIII. Ius Naturale externum continet officia erga alios necessitatis, quorum ad custodiam alter alterum cogere potest (§. II. III. IV.), quæque sunt infimi generis, si sphaeram moralem spectaveris, & quæ probe distinguenda sunt ab officiis honestatis & amoris.

§. CXIV. Hæc ratio fuit, ut exponerem, quæ amor erga alios exposcat, si ductum rationis sequi velimus. Feci hoc à §. 699. usque ad §. 746.

§. CXV. Doctrinam de auxilio, aliis ferendo, §. 720. seqq. proposui, ut examinare potuerim, an illud in foro externo extortionem patiat. Sententiam negantem demonstravi §. 766. qua, tanquam præmissa, in explanandis aliis materiis, ad jus externum spectantibus, usus sum; id quod ex doctrina de pactis præcipue perspicuum est (§. LXXII.).

DISSERTATIO PROLVSORIA, §.CXVI-CXXIII.

§. CXVI. Eum, qui auxilium fertur, & adiutorem re^o præsentare unicam personam, & utriusque vires pro unica vi habendas esse, evici §. 725. 726. Quam propositionem commode applicare potui ad auxilia, quæ hosti feruntur, & quæ efficiunt, ut & auxiliares ejusmodi pro hostibus jure reputentur, Conf. §. LIV.

§. CXVII. Obarctissimam copulam, quæ officiis erga alios intercedit cum officiis, nobismetipsis præstandis, de posterioribus egi §. 621. seqq., quantum id quidem institui nostri ratio permiserit. Principium officiorum, nobis debitorum absolvitur hac propositione: DIRIGE ACTIONES IN TVAS PERFECTIONES (§. 340.).

§. CXVIII. Ad quam regulam observandam nos obligari a natura, patet ex §. 340.

§. CXIX. Sed cum studium nos perficiendi sit conjunctum cum studio perficiendi alios (§. 699.); natura etiam obligatur ad adimplendam hanc regulam: PERFICIAS ALIOS HOMINES.

§. CXX. Obligationem hanc, quam ex contemplatione naturæ cognoscimus, esse divinam, §. 330. 825. 830. demonstravimus.

§. CXXI. Cum regula, cui actiones liberas attemperare obligamur, dicatur lex (§. 345.); utramque regulam esse legem naturalem, insimulque divinam (§. CXX.), clarissimum est. Id quod etiam intelligendum est de illis regulis, quæ nexu concatenato inde derivantur.

§. CXXII. Hac ratione nanciscimur duas methodos investigandi leges naturales, quarum prior ex consideratione naturæ, altera vero ex perfectionibus divinis easdem nobis ob oculos ponit. Id quod indicavi §§. 286. 287. 289.

§. CXXIII. Cum altera methodus eo tendat, ut obligationem custodiendi leges naturales ex voluntate divina eliciamus, demonstravi §. 823., custodiam legum naturalium copulatam esse cum illustratione gloriæ divinæ, cui ut attemperemus actiones nostras, voluit OPTIMUM illud NVMEN (§. 816.).

§. CXXIV.

§. CXXIV-CXXVII. DISSERTATIO PROLYSORIA.

§. CXXIV. Custodiam juris Naturalis & gentium esse copulatam cum illustratione gloriæ divinæ, illi perpendant, qui arbitrantur, ob religionis, quam profitentur, amplificationem violari posse pacta, cum gente, quæ sacra diversâ sectatur, inita. Quo factò sententiam suam, tranquillitati & felicitati generis humani, cujus illi pars sunt, inimicissimam esse cognoscent, si consecraria funesta, inde oriunda, curate spectaverint, cum ob æqualitatem juriarum & obligationum (§. 904.) gentibus diversæ religionis non minus tribuere debeant jus conculcandi pacta, & jura Gentium ob religionis, quam profitentur, propagationem.

§. CXXV. Sed & cum eadem sententia ex ipsa theologia naturali refutetur, insignem hujus usum in robore, juri Gentium vindicando, perspicimus.

§. CXXVI. Priorem, quam §. cxxii. indigitavimus, methodum tractandi jura naturalia, qui improbaverit, is mecum etiam atque etiam consideret, Romanis, Græcis, Scythis aliisque gentibus, de Deo ejusque voluntate alias minus recte sentientibus, nota fuisse jura Gentium æque ac mathesios theoremata; is expendat, unde Q. Curtius noverit discrimen inter hostes & latrones, quibus Alexandrum in concione, quam Scytharum legatis tribuit, annumerat, nec minus differentiam hostis ab inimico, ad quam Sogdiani in loco, §. 1105. citato, dicuntur reflexisse. Quæ vel sola differentia præponit, Curtium non nisi læsionem pro causa belli justificâ habuisse, id quod cognitionem aliarum veritatum præstruit. Hæc & innumera alia juris naturalis dictamina, nec ex cultu idolorum, qui erat proxime erroneus, nec ex theologia naturali, quam non satis introspexerunt, sed ex natura, ope rationis, ejusque analogi, h. e. auxilio experientia (§. 356. 357.) sibi aliisque innotuere.

§. CXXVII. Cum custodia legum naturalium copulata est illustratio gloriæ divinæ (§. 823.). Enim verò custodia legum naturalium complectitur cultum officiorum naturalium erga nos & erga alios; idem cultus officiorum, nobis

atque aliis præstandorum, conjunctus est cum illustratione gloriæ divinæ. Illustratio gloriæ divinæ est principium officiorum erga Deum. Cultus erga officiorum erga Deum est copulatus cum custodia officiorum erga nos & alios.

§. CXXVIII. Virtus attemperandi actiones suas gloriæ divinæ dicitur *pietas*. Concipimus ergo nexum, qui intercedit *Pio naturali* cum officiis erga nos & alios. De pio naturali egi §. 838. seqq., ut discrimen & gradationem officiorum naturalium adumbrare potuerim.

§. CXXIX. Gloriæ divinæ illustrationem & consequenter adimpletionem officiorum, Deo exhibendorum, copulatam esse cum amplificatione felicitatis nostræ aliorumque §. 828. demonstravi. Unde facile erit ad intelligendum, DEVM etiam tanquam parentem benignissimum in ejus legislatione nobis esse venerandum, id quod B. Thomasius graviter inculcavit. Hac ratione summum NUMEN a despotismo liberatur, cum gloria, quam tyrannus stolide sectatur, cum infelicitate eorum, quibus imperat, copulata sit.

§. CXXX. Doctrinas de eo, quod decet, seu quod pulchrum est in actionibus humanis §. 854. seqq. & de eo, quod licitum est in foro externo §. 861. seqq. proposui. Non omne, quod licet, decere, §. 867. explanavi.

§. CXXXI. Doctrina de exceptionibus, ex collisione legum & inde descendentium officiorum oriundis, est maximi momenti in sphaera morali. Quam in principio Exercitationis IV. exhibui.

§. CXXXII. Cum in tota sphaera morali doctrina de obligatione & imputatione sit maximi momenti, eam in Exercitatione II. & III. fusius exposui.

§. CXXXIII. Applicationem legis ad facta in doctrina de imputatione præcipue attendendam esse §. 381. demonstravi.

§. CXXXIV. Judicium collectivum latum de moralitate actionum, de earum merito vel demerito, ad imputationem moralem referendum esse, §. 414. 423. subindicavi.

§. CXXXV. Dari quantitates morales, §. 432. evici. Jurispru-

§. CXXXVI. CXLIV. DISSERTATIO PROLYSORIA.

Jurisprudenti competere facultatem commensurandi moralitatem, merita & demerita actionum, §. 437. commonstravi.

§. CXXXVI. Doctrinam de voluntate efficaci & simplici propono §. 508. Eadem voluntas seu propositum agendi copulatum est cum fine, existentia; reddendo, cum usu remedium (§. 513.), cum remotione impedimentorum (§. 518.), nec minus cum expectatione & suscitatione occasionis (§. 528.). Et cum leges in eis, quibus ea praescriptae sunt, requirant voluntatem efficacem, eis convenienter vivendi (§. 539.), eadem etiam nos obligant ad ea, quae cum voluntate efficaci connexa sunt.

§. CXXXVII. Quid sit diligentia debita in genere, quid culpa, quid proæresis strictè dicta seu dolus, §. 586. 587 adnotavi.

§. CXXXVIII. Actionis, cujus existentia vel non-existentia ad nostram voluntatem efficacem referri debet, *autores vel causa* dicimur (§. 567.).

§. CXXXIX. Actiones impntabiles etiam illas esse, quarum autores sumus, §. 569. demonstravimus.

§. CXL. Actionum culposarum, quarum autores nos esse §. 568. evici, imputabilitatem demonstrativa ratione asserui §. 569.

§. CXLI. Voluntas efficax, ad legum custodiam relata, est causa & fons imputabilitatis (§. 572.). Unde imputabilitatem conatus, hujusque crimen deduxi (§. 586.).

§. CXLII. Actiones metu coactas esse voluntarias & imputabiles, §. 580. seq. plus una vice demonstravi. Quo significatu voluntas coacta etiam voluntas dici mereatur, ex §. 583, patebit.

§. CXLIII. Cur effectus, ex nostris actionibus oriundi nobis imputari possint, §. 593. 594. condocui.

§. CXLIV. Et ne desissent mihi principia demonstrandi, in prima exercitatione proprietates animae nostrae recensui, interspersis hinc inde aliis veritatibus, quibus in concionando & explicando systemate carere non potui.

§. CXLV.

DISSERTATIO PROLYSORIA. §. CXLV CXLIX.

§. CXLV. Nullam notionem, nec ullam propositionem in prima exercitationeprehendimus, cujus usum in progressu systematis non experiri sumus, id quod ex citationibus patebit.

§. CXLVI. In fine ejusdem exercitationis ideam de natura evolvi, ut terminos, quos requirit jurisprudentia naturalis, eo religiosius custodirem.

§. CXLVII. Quid sit naturale in genere, quid naturalem corpori vel animæ; quid vivere convenienter naturæ, plus simplici vice explicare mihi licuit. De primis naturæ homini cum brutis communibus & de primis naturæ homini propriis, §. 281. 282. egimus.

§. CXLVIII. Quæ in hac dissertatione præliminari via analytica proposui, ea mihi proponenda judicavi methodo synthetica, quæ quippe prælectionibus academicis mihi videtur accommodatior, cum illa a simplicioribus & facilibus ad magis composita progrediatur.

§. CXLIX. Antequam huic prolusioni finem impono, iustum est, ut commemorem nomina Virorum Juvenum Generosissimorum & Nobilissimorum, ad verumque doctrinæ ac vitæ decus feliciter contendentium, qui priores quinque harum exercitationum in cathedra publica me comite defenderunt. Elegit

primam de natura humana morali

DN. MART. WANCKHEL DE SEEBERG, Eq. Transilvanus,

alteram de obligatione & lege naturali

DN. CAROL. ALEXAND. DE KVNSBERG, Eq. Franconicus,

tertiam de Imputatione

DN. JOH. JUSTINVS SCHIERSCHMIDTUS, Gothanus,

quartam de officiorum naturalium discrimine

DN. WOLFFIVS ABRAHAMVS GERHARDVS, Lign. Silesius,

quintam

quintam de jure læsi in lædentem connato
 DN. HERMANNVS ADOLPHVS LE FEVRE, Lube-
 centis,

§. CL. Cum in seculo, ubi scientias insigniter promotas deprehendimus, utendum nobis sit ingenijs auxiliatricibus; fateor ingenue, me cum voluptate insigni profecisse ex monumentis virorum celeberrimorum, id quod vel ex citationibus, hinc inde obviis, patebit. Neminem offendi; nemini bellum indixi; non nisi eos, quibuscum vi systematis, quod de Jure naturali externo formo, consentire mihi licuit, allegavi, amicus omnibus, inimicus nemini. Apprime attentus ero ad dubia, a viris cordatis & formandi systematis intelligentibus mecum benevole communicata, nec me, meliora edoctum, flecti nescium esse, ipso opere demonstrabo, sola mihi reservando jura, quæ ex defensione systematis cooriuntur. Valeas, Lector Benevole, meque, qui Te colit & veneratur, favore tuo digneris. Dabam Jenæ ad d. xiv. Octobris, A. O. R. M DCC xxix.

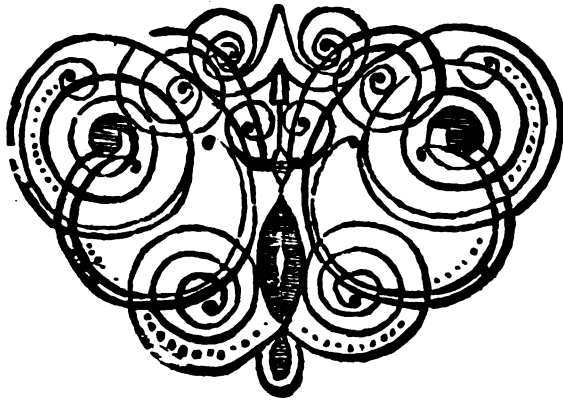
Hæc ante triennium. Libellum in eo recudendo recognovi, de quo et eoque emendando sollicitus fui. Et cum in prælectionibus doctrinas, id quidem opus fuerit, ex principijs systematis magis determinare, in formandis demonstrationibus nonnullas propositiones intermedias eisdem hinc inde intertexere, & varias notiones, consuetaria, aliaque, quæ ad illustrandas materias faciunt, interspergere hæcenus consueverim; illas determinationes & propositiones intermedias, nec non eas definitiones & corollaria in altera hac editione eum præcipue in finem superaddere volui, ut ne imposterum nimium temporis dictandis infumere debeam, utque aliis, quibus placuerit inspicere hæcque qualescunque meditationes, magis patefcat mens mea. Nec desunt theses, quarum demonstrationes auxili aliis, quippe quas inclusi scholiiis, ut hæc ab illis facilius separarem. Usus sum sæpius vocabulo scholii, ut ad doctrinas, systemati jam intertextas, in citationibus commode provocare poterim;

Jus Naturale.

In

In elaborando jure Gentium, cujus quintum specimen typis jamjam impressum est, non sine insigni voluptate expertus sum fecunditatem principiorum, quæ arripuisse eo minus me pœnitet, quo magis eorum consensum cum medietatis virorum, quorum merita encomio meo majora sunt, & quos hinc inde allegavi, observare mihi licuit, Indicem adjeci sat locupletem, si species doctrinas disciplinæ nostræ domesticas. Nihil restat, nisi ut TE, B. L. meque & meos conatus qualesquales providentiæ SUMMI NUMINIS, qui fons est LL. naturalium & felicitatis nostræ duraturæ, atdenter commendem, Jenæ
ad d. XIX. Sept. A. R. S.

M DCC XXXII.

Q. D. B. V.

EXERCITATIO I.
DE
NATURA HUMANA
MORALI

§. I.

Homo constat ex anima & corpore. Inter has duas substantias deprehendimus arctissimam unionem, quam nonnulli ex influxu physico, ex assistentia divina alii, ex harmonia præstabilita alii derivare solent. Disciplina, de qua delineanda solliciti sumus, doctrinas controversas, minimum dubias, omnes respuit. Quam ob causam sine necessitate animum nostrum faceremus dubium, si ulli horum systematum jus Naturæ & Gentium, palmariam philosophiæ practicæ partem, superstruere velimus.

§. 2. Et corporis & animæ & utriusque unionis rationem in contemplatione naturæ humanæ habendam esse ex §. 1. patet.

§. 3. Corpus præditum esse natura diversa a natura animæ, notum fiet inferius.

§. 4. Natura itaque humana duabus naturis distinctis, iisque unitis constat. (§§. 1. & 3.).

Jus Naturale.

A

§. 5.

§. 5. Methodus synthetica, quam ob majorem facilitatem analyticæ jam præferendam existimo, requirit, ut a simplicissimis auspicemur & inde ad magis composita & conceptu difficiliora lento pede progrediamur. Jam cum idea naturæ, speciatim humanæ, ita comparata sit, ut ex phænomenis, in homine deprehensis, illam eruere valeamus, nosque ad indolem mentis, quæ ob solam spiritualitatem moralitatis capax est, palmario respicere teneamur; præmittere facultates illius, a posteriori cognoscendas, præcipue cum in doctrinis juris N. ad illas, ceu ad principia experientiæ indubitata, secure provocare & possimus & debeamus. Interspergam hinc inde notiones & veritates, quæ non minus in viribus animæ distinctius indagandis & applicandis, quam in ipsa methodo, quæ in inspicendo jure naturæ majoris necessitatis est, propius rimanda utiles nobis esse possint.

§. 6. Datur in nobis aliquod ens, quod sui aliarumque rerum, extra se positarum, conscium est. Hoc dicitur *anima seu mens*. Character hic, quod ad præsens nostrumque attinet propositum sufficit, ex quo mens nostra cognoscatur & ex quo illa ab aliis quibuscunque objectis diversis distinguatur.

§. 7. Hoc *conscium esse* est primum axioma, quod in mente nostro experimur. Illud nihil aliud est, quam actus, quo mens vel se ipsam ab objectis repræsentatis vel hæc a se invicem distinguit.

§. 8. Actus, quo mens objectum sibi quomodocunque repræsentat, dicitur *perceptio in genere* sumta.

§. 9. Actus, quo mens perceptionis alicujus sibi conscia est, a LEIBNITIO *apperceptio* dicitur. Cum ea, quæ in intellectu diversa sunt, diversimode repræsentari debeant in imaginatione per symbola ad evitandam confusionem; apperceptio a perceptione nuda merito discernitur. Solum somnum adduxisse sufficiat, in quo quidem animæ perceptiones, minus tamen apperceptiones tribuendæ veniunt,

niunt, quippe quas in statu vigilantis & somnii simul in ea deprehendimus.

§. 10. *Conscientia mentis* nostra quidem significatione est distinctio sui a rebus & rerum representatarum a se invicem (§. 7.). Apperceptio itaque ejusmodi distinctionem vel sui ab objectis representatis vel horum a se invicem involvit (§. 9.).

§. 11. Perceptio copulata cum conscientia sui vel rerum representatarum dicitur *cogitatio*, teste usu loquendi vulgari.

§. 12. In cogitationis actu perceptio & apperceptio concurrunt (§. 11. 9.).

§. 13. Quatenus mens percipiens distinguit vel se ab objectis representatis vel hæc a se invicem, eatenus cogitat (§. 11. 7.).

§. 14. Usus habet doctrina de apperceptione in materia de imputatione,

§. 15. Representatio seu imago objecti, in perceptione occurrens, dicitur *idea* seu *notio*: Objecta ipsa representata appellantur *ideata*.

§. 16. Notio vel sufficit ad rem representatam ab aliis objectis distinguendam, vel minus. Priori casu *notio clara*, posteriori *obscura* audit.

§. 17. Applicari aptæ sunt hæc definitiones ad omnes ideas sensibus immediate haustas non minus quam ad eas, quæ in disciplinis eruditæ nobis obveniunt.

§. 18. Eadem definitiones & ad res, prima vice nobis occurrentes & ad eas, quæ nobis denuo sunt obviæ, se extendunt.

§. 19. Qui terminos male applicat, virtutes cum vitiis, vel aliquod negotium cum negotiis diversis confundit; is eorum terminorum, virtutum, vitiolorum, illius negotii ideam obscuram habere censetur. Hinc is matrimonium conscientia obscure cognoscit, qui illud cum matrimonio ad Thalac vel cum concubinato confundit.

§. 20. Si quis rem sibi oblatam ab aliis rebus vel coexistentibus vel successivis distinguat, in illius mente dubio procul aliquis character resideat, necesse est, quo illam distinguit & ex quo illam iterata vice recognoscit. Hanc notam characteristicam animæ vel sigillatim ac discretum sibi repræsentat, vel minus. Priori casu notionem claram *distinctam*, altero vero *confusam* appello. Sic si quis in emtione-venditione, cujus claram ideam habet, translationem dominii a parte venditoris & determinatam pecuniæ summam, ab emtore venditori solvendam, sibi sigillatim repræsentet, ei distinctam emtionis-venditionis ideam tribuimus. Sed si quis quidem norit, negotium aliquod obvium dici emtionem-venditionem, notam vero illius characteristicam sibi sigillatim non repræsentet, nec si linguæ gnarus sit, illam recensere possit aliis, id postulanti-bus; ei notionem illius negotii confusam adscribimus.

§. 21. Eam ob causam notandam esse judico doctrinam de notionibus claris & distinctis, ut, quid sit Naturæ lumen, cujus partem præcipuam Jus Naturale constituit, propius inspicere possimus. Sic efficitur, ut illas Leges æternas eo curatius indagare valeamus.

§. 22. Per *lumen, in mundo externo obvium*, intelligimus illud, quod efficit, ut objecta externa circumjecta a se invicem distinguere valeamus. Etcum claræ & distinctæ ideæ in mente nostra sint ita comparatæ, ut ea, quæ in aliqua idea totali deprehenduntur, a se invicem secernere possimus (§. 16. 20.); claritate & distinctione seu perspicuitate idearum *Lumen mentis nostræ*, ut nos illud consideramus, absolvi liquido constat. Hinc crescente cognitione rerum clara & distincta, crescat lumen mentis necesse est. Undepatet, ex obscuritate idearum §. 16. indigitata, *tenebras mentis* constare.

§. 23. *Notio distincta completa* nuncupatur, quæ continet characterem rei perpetuum, h. e. perpetuo sufficientem ad

§. 24-28. DE NATURA HUMANA MORALI.

ad rem aliquam ab aliis rebus discernendam ; *incompleta*,
cujus nota rei characteristica est temporaria. Sic si quis di-
xerit, *mendacium esse falsum* ; notio hæc mendacii in-
completa est, quæ evadit in completam, si addideris verba :
conjunctionum cum damno alterius.

§. 24. Notiones completæ nomine *definitionum* insigni-
untur, si illæ terminis indigentur.

§. 25. Definitiones ad lumen mentis spectare, ex §§.
24. 23. 22. patet. Summam cautionem adhibendam no-
bis esse in definitionibus admittendis exinde patet, quia
illæ per systema formandum se diffundunt & conclusiones
afficiunt.

§. 26. *Sensus externus* est facultas animæ percipiendi ob-
jecta externa, mutationem in organo sensorio producen-
tia. Facultas percipiendi mutationes animæ internas *sen-
sus internus* vocatur, cum mens se ipsam percipiat sensu
quodam interno. Perceptiones ejusmodi dicuntur *sen-
sationes*. Notandum quod vocabulum *sensus* vel pro facul-
tate vel pro organo sensorio, vel pro ipsa perceptione su-
mat.

§. 27. Sensu plures aliæ ideæ excitantur in nobis quam
quæ requiruntur ad characterem rei discretivum, notio-
nem distinctam constituentem. (§. 20.) Ille character,
e. gr. furis, est quasi involutus innumeris ideis e. gr. ratio-
ne loci, temporis & aliarum circumstantiarum singula-
rium, quæ omnes ideæ heterogenæ in evolvendis notioni-
bus distinctis & definitionibus exprimi apta symbolis. Ex
quo consequitur, ut sensus non sigillatim & discretim
nobis characteres rerum representent. Ergo *representa-
tiones sensuales, quæ tales, sunt confusa.* (§. 20.) Huc
ille canon : Confusa sentimus, distincta concipimus. Conf.

§. 41.

§. 28. Ex collatione definitionum perceptionis, cogita-
tionis & notionis patet, perceptionem & consequenter

cogitationem a notione differre ut actum continentem a contento, quod ab illo idealiter separatum est. Notum est, quod res singulares, h. e. sensibus obviæ, involvant species & genera, quæ proprie dicuntur notiones. Conf. §. 273. Met. *Wolffii*. Eodem modo perceptionem seu sensationem distinctam ab idea distincta discernendam esse puto, cum alicujus rei, quam distincte percipimus, notionem confusam habere possimus. Sic si quis pecuniam adspiciat, argentum, monetæ figuram, colorem, imaginem principis, ejus nominis litteras, cyfras, reliqua, sibi repræsentare & consequenter in statu perceptionum distinctarum versari potest, cum tamen *pecunia* non habeat notionem distinctam, quæ est mensura pretiorum vulgarium universalis vel alia ejusmodi nota characteristicæ, a pluribus aliis ideis accidentalibus distincte perceptis separanda. Hinc a notionibus distinctis ad perceptiones distinctas valet quidem argumentatio, quæ tamen non est reciprocabilis.

§. 29. Proinde fieri potest, ut sensus vel externus vel internus varia a se invicem discernibilia in aliquo objecto nobis repræsentet vividissime, teste exemplo §. 27. in medio prolato, atque adeo ad perceptiones rerum claras & distinctas perducatur; sed quatenus sensus singularia & individualia repræsentet, multasque ideas admisceat ideæ characteristicæ universali, quæ notio distincta est (§. 20.); eatenus repræsentationes sensuales, qua tales, sunt confusæ. Distinguiamus ergo distinctum, in perceptione seu sensatione obviæ, ab illo, quod notionem distinctam constituit. Soli sensus ad alterum distinctum evolvendum non sufficiunt, sed intellectus accedere debet ad notionem distinctam ex perceptione distincta eruendam. Sic e. gr. si quis unum vel plures casus singulares v. c. de furto secundum omnes circumstantias speciales vivide & distincte repræsentet sensu, is habet perceptionem s. sensationem distinctam;

distinctam; sed si universale furti ab illis casibus singularibus abstrahit, notionem distinctam format.

§. 30. Hæc eam ob causam etiam adduxi, ut sciamus, quorsum nobis in Jure N. concipiendo sit progrediendum. Subsistendum quippe nobis non est in statu perceptionum distinctarum acquiescendo quippe in casibus singularibus, sed & eo allaborandum, ut simul statum notionum distinctarum nanciscamur. Id quod in omnibus scientiis opus est.

§. 31. Monita ejusmodi ad methodum spectantia, addere lubet in gratiam dominorum meorum auditorum.

§. 32. Facultas reproducendi perceptiones rerum, olim sensibus obviarum vel alio modo cognitarum dicitur *imaginatio* seu *phantasia*.

§. 33. Quatenus itaque imaginatio ideas sensuales supponat & hæc confusæ sint (§. 27.); ipsæ repræsentationes imaginativæ confusæ sunt.

Huc accedit, quod imaginatio æque ac sensatio non solum characterem discretivum, sed cum innumeris aliis mixtum reproducat, teste experientia (§. 20. 27.).

§. 34. Experiundo quotidie discimus, a sensu varias res vel simultaneas vel successivas conjunctim nobis repræsentari, atque adeo ob id eodem tempore in nobis nasci plures ideas inter se conjunctas. Porro novimus, quod si vel ope sensuum imaginationis exciteretur in nobis aliqua idea, quæ olim cum aliis ideis vel affectibus certis copulata fuit, reliquæ ideæ sociæ, quin & illi affectus in mente nostra nova vice coorientur. Hoc phænomenon animæ, quod insignis usus est in omni philosophia, *Legem imaginationis, vel associationem idearum, imaginum & affectuum* appellamus, de qua, quantum constat, primus egit I. O. LOCKIUS *de intellectu humano L. II. cap. XXXIII.*

§. 35. Quantum conferat applicatio hujus phænomeni ad gratiam a natura probe distinguendum, B. B. V. D. D. E. V. S.

in

in Institut. Theol. Moral. P. I. c. I. Sect. V. §. IX. egregie commonstravit.

§. 36. Fieri solet, ut phantasia ideas reproductas diversimode vel dividat vel componat, ita ut ideæ totali indefubortæ nullum extra mentem objectum respondeat. Ob quam operationem animæ *facultas fingendi* tribuitur, ejusmodi vero ideæ dicuntur *fictiones*, quæ adeo nihil aliud sunt, quam ideæ ex imaginaria & arbitraria combinatione rerum, alias separatarum, vel divisione rerum alias combinatorum ortæ, & quibus totalibus nullum extra mentem objectum respondeat. Huc referas centaurum, sphingem, hirco-cervum, nec minus consensum fictum, societatem & populum, instar individui humani consideratum, characterem repræsentativum, legatis tribui solitum, pretium rerum vulgare & eminens &c.

§. 37. *Contradictio* est simultanea unius ejusdemque re-affirmatio & negatio. Ut indolem contradictionis veræ penitius inspiciamus, illam casu dato illustremus.

<i>Idiomata veri Philosophi,</i> qui	<i>Idiomata Ethnici, qua talis,</i> qui
A) Admittit unicum Deum;	a) Non admittit unicum Deum, plures enim Deos statuit;
B) Rationem existentiae mundi in unico Deo quaerit;	b) Rationem existentiae mundi non in unico Deo, sed in pluribus diis quaerit;
C) Perfectiones absolute summas Deo tribuit.	c) Non perfectiones absolute summas, sed imperfectiones & imbecillitates humanas diis tribuit.

Si contuleris idiomata utriusque inter se, a tollet A, b absorbebit B, & c destruet C. Sic si ponatur hæc propositio: *Philosophus est ethnicus*; positus iisdem nec mutatis ideis, idiomata

idiomata prædicati destruerent idiomata subjecti, atque adeo omnes ideæ evanescerent & prorsus nulla idea remaneret. Ergo positis ideis subjecti & prædicati, propositio continet contradictionem veram, quæ degeneraret in spuriam seu apparentem, si aliam ideam vel ethnici vel philosophi formare volueris, e. gr. si quis omnes gentes, sacris Christianorum non addictas, pro ethnicis habeat. Dantur pacta absurda, quæ ex idea contradictionis dijudicari debent.

§. 38. Ea, quæ involvunt contradictionem, *impossibilia*; quæ vero contradictionem nullam involvunt, *possibilia* audiunt. Definitionem impossibilis sic evinco:

Principium contradictionis, quod ab omnibus admittitur, hæc propositio est: Impossibile est, idem simul esse & non esse. Ergo impossibile est illud, quod simul esse & non esse ponitur. $\tau\delta$ esse affirmat, $\tau\delta$ non esse negat. Ergo impossibile est illud, quod simul affirmatur & negatur. Simultanea ejusdem rei affirmatio & negatio dicitur contradictio (§. 37.); ergo impossibile illud dicendum, quod involvit contradictionem.

§. 39. Possibile & impossibile vel in se vel respectivo ad aliquod systema, e. g. mundanum, considerari potest. Priori casu *possibilitas* & *impossibilitas* dicitur *interna*, quæ cum absoluta coincidit; posteriori vero ea *externa* seu *extrinseca* seu *hypothetica* appellatur. Sic Academia Scientiarum, a LEIBNITIO Viennæ delineata, & in tres classes, puta Litterariam, Mathematicam & Physicam divisa, est quidem possibilis, intrinsece talis; sed fieri potest, ut sit impossibilis, extrinsece spectata, respectivo nimirum ad nostrum mundum existentem accepta. Idem sentiendum de societate Recognoscentium universali, cujus delineationem sapientem & egregiam nobis dedit S. R. DN. LANGIUS Idæincensium Sacrorum Antistes.

§. 40. Phantasiæ combinatio & divisio arbitraria est vel rerum inter se non pugnantium vel sibi invicem contradicentium,
Jus Naturale. B centium,

centium. Ergo *fictiones* sunt vel *possibiles* vel *impossibiles* (§. 38.) quæ ultimæ vocantur *chimære*. Si in civitatibus absentium, intellectu & voluntate prædito tribuatur consensus per fictionem, consensus fictus possibilis oritur.

§. 41. *Concipere aliquam rem* est illam sibi distincte repræsentare. Et illud, quod est distincte repræsentabile, dicitur *concepiibile*. Wolffius in Prol. Log. Lat. minoris §. 10. intellectum per facultatem concipiendi h. e. distincte repræsentandi *possibilia* definit. Conf. § 61.

§. 42. *Ratio* est id, unde aliquid concipitur. *Principium* est, quod in se continet rationem alterius. *Principiatum* est, quod habet rationem sui in altero. Sic si rē velle expatiari ponas principiatum, repræsentatio tempestatum serenæ potest esse ratio & anima ipsa erit principium. Sic officia & jura naturalia sunt principiatum, propositiones, ex quibus illa concipiuntur, complectuntur eorum rationes, & propositio fundamentalis, in qua illarum propositiones continentur, est eorum principium.

§. 43. *Ratio sufficiens* dicitur illa, qua posita sunt conceptibilia ea omnia, quæ in aliqua re (existente) deprehenduntur, seu, præterquam ad conceptibilitatem alicujus rei nihil aliud requiritur. Inferius e. g. patebit, quod ratio sufficiens obligationis & juris pactitii non ex sola promissa justitia, sed simul ex promissa acceptatione alterius concipitur.

§. 44. Nihil existit absque ratione sufficiente, cur potius sit, quam non sit. Hæc propositio dicitur a LEIBNITIO *principium rationis sufficientis* seu *convenientia*.

§. 45. Si Phantasia combinet sibi invicem non contradictoria, hoc fieri potest vel cum ratione sufficiente vel minus. Hinc *fictiones possibiles sunt vel principio rationis sufficientis conformes vel diffformes* (§. 40. 44.). Dantur respicientia hæc huc referendæ. Si in jure sociali & Gentium consideretur societas, vel integer populus instar individui humani, fictio hæc est possibilis & cum ratione sufficiente forma-

formata, cum illa naturæ humanæ & aliis principiis rationis convenienter sit concinnata & ita comparata, ut ope illius jus naturale singulorum ad integras societates & gentes applicari possit. Conf. §. 17. Jur. Gent., nec minus §§. 14 §. 246. Met. Wolff.

§. 46. Ex quibus per legitimam consequentiam *possibilia* fluunt, ea *possibilia* esse, aliunde constat.

§. 47. Ergo si ex *fictione* assumpta jure argumentando *possibilia* deduxeris, ipsa quoque *fictione* *possibilis* sit necesse est. Hinc si dentur *fictiones* *morales*, ex quibus quædam officia & jura hominum *possibilia* deduci possint, illas esse *possibiles* nova ratione evincitur. Porro si ponatur *fictione*, ex qua legitime concludendo derivantur *impossibilia*, *fictione* ipsa *impossibilis* haberi debet.

§. 48. Datur in mente facultas, qua illa recognoscit, se ideas ab imaginatione reproductas olim habuisse, quæ *memoria* dicitur.

§. 49. *Attentio* est mentis facultas se ex pluribus, quæ in aliqua re deprehenduntur, ita defigendi in uno, ut illius sibi mens magis conscia sit, quam reliquorum. Hinc efficit *attentio*, ut una idea cum aliis copulata, plus claritatis nanciscatur quam reliquæ (§. 16.).

§. 50. *Eadem* sunt quæ sibi mutuo possunt substitui, salvo omni respectu, ita ut perinde sit, ac si substitutio non fuisset facta.

§. 51. *Diversa* sunt, quorum mutua substitutio mutationem producit.

§. 52. *Similia* sunt, quorum ea, ex quibus aliqua res cognoscitur & quibus illa distinguitur ab aliis, sunt eadem. *Similitudo* est identitas characteris duarum rerum.

§. 53. *Dissimilitudo* est diversitas characteris duarum rerum.

§. 54. *Cognitio reflexionis* absolvitur attentione repetita per varias ideas partiales, ex quibus componitur idea totalis, qua nobis objectum aliquod representamus.

Huc spectat facultas *comparandi & meditandi*, qua similitudines & dissimilitudines rerum cognoscimus (§. 52. § 3.).

§. 55. Notemus facultatem attendendi, reflectendi, comparandi eo magis, ut *prima natura homini cum brutis communia* distinguamus ab illis, quæ *homini propria* sunt, & quibus jus naturæ, quod natura omnia animalia docuit a Jure N. humano, ad quod concipiendum homo cognitione reflexiva aptus redditur.

§. 56. Similitudo rerum est fundamentum specierum & generum earum. Hinc *notiones* dicuntur *generales & universales*, quæ similitudines rerum indigitant. Et cum actus reflexus detegat similitudines ejusmodi (§. 54.), ille efficit, ut notiones generales distinctas & definitiones rerum eruamus (§. 20. 24.). Hæc facultas formandi notiones universales nos a brutis atque adeo naturam nostram a natura animali & per consequens jus naturæ, quod natura omnia animalia docuit, a Jure Naturæ humano distinguit.

§. 57. Homines auxilio actus reflexi observarunt similitudines rerum (§. 54.), quas signotenus separarunt, h. e. per impositionem terminorum vel aliorum symbolorum arbitrariorum. Sed cum similitudines rerum subministrant ideas generales & universales (§. 56.), adeoque & distinctas (§. 20.), homines usi sunt symbolis ad indigitandas notiones generales & universales. Quæ est ratio, cur Cel. WOLFFIUS cognitionem rerum universalium, quas terminis aliisque symbolis exprimimus, vocaverit *symbolicam* seu *discursivam*.

§. 58. Sensus & imaginatio turbant attentionem (§. 27 33. 49.) & consequenter actum reflexum (§. 54.).

§. 59. In mente datur *facultas judicandi*, qua nexum vel separationem duarum vel plurium idearum nobis representamus. Representationes nexus vel separationis duarum vel plurium idearum *judicia* appellantur.

§. 60. *Ratiocinari* dicimur, cum ex duobus judiciis elicimus tertium, quod nuncupatur *collectivum* seu *discursivum* *judicium*.

judicium. Repræsentatio ejusmodi judicii tertii, ex duobus aliis eruti, *ratiocinium* appellatur.

§. 61. Facultatem mentis sibi distincte repræsentandi possibilia *intellectum* appellabimus. Notemus, hoc vocabulum sæpius sumi in sensu ampliori pro quacunque facultate res cognoscendi, sive id fiat confuse sive distincte. Hoc patet & sensatio & imaginatio ad intellectum referuntur (§. 26. 32.). Sed cum facultas distincte repræsentandi objecta ab illa prorsus differat, qua nobis res confuse repræsentamus, facultatem priorem peculiari termino circumscribendam esse patet ex regula superius §. 9. allata. Quid sit *intelligibile*, ex definitione prævia patescit. Intelligibile esse conceptibile, clarum est ex §. 41.

§. 62. Ex conceptu possibilitatis vel actualitatis alicujus notionis vel judicii oritur *certitudo cognitionis nostræ*.

§. 63. Deficiens repræsentatio possibilitatis vel actualitatis notionum vel judiciorum patit *incertitudinem cognitionis*, alias *dubia* vocari solitæ, & in certam abeuntis, simul ac possibilitatem, vel actualitatem idæ animadverterimus.

§. 64. Notiones vel judicia possibilia dicuntur *logice vera*; quæ vero impossibilitatem involvunt, *logice falsa*. Hinc notiones vel judicia, prout illæ istave vel contradictionem vel nullam pugnantiam continent, sunt vel falsa vel vera, logice talia (§. 38.). Unde dijudicandum est, an dentur fictiones, quæ referri possint ad veritates, e. g. si dividantur jura, qualia sunt proprietas, majestas, in partes, minus tamen segreges, seu a se invicem actu divelli nescias.

§. 65. *Experientia* est cognitio, quam acquirimus reflectendo ad objecta, nobis a sensibus nostris oblata.

§. 66. Sensus est vel externus vel internus (§. 26.). Hinc *experientia* vel *externa* vel *interna* est (§. 65.).

§. 67. Sensus nobis repræsentant actualia seu existentia, quæ dicuntur res singulares. *Experientia* itaque versatur circa singularia (§. 65.). Hinc ille, qui provocat ad experi-

perientiam, tenetur allegare casum quendam singularem, ut nobis innotescat, quidnam sensu perceperit.

§. 68. Cognitio acquisita per experientiam dicitur a posteriori hausta, & *judicia* inde formata *intuitiva* appellabimus, quæ sunt repræsentationes phænomenorum seu mutationum, sensibus perviarum & connexarum cum rebus. Fieri potest, ut ex ejusmodi judiciis intuitivis ratiocinando eruamus *judicia collectiva* (§. 60.). Confusio judiciorum collectivorum cum judiciis intuitivis dicitur *vitium subreptionis* a Cel. WOLFFIO. Quod vitium committitur e. g. ab illo, qui fluidum magneticum, a physicis alias cum ratione sufficiente admissum, ex experientia notum esse asseveraverit.

§. 69. Experientia sunt rerum singularium (§. 67.). A rebus singularibus seu existentibus ad possibilitatem earum tutissima valet consequentia. Ergo experientia sunt repræsentationes rerum possibilium. Hinc experientia, cognitio a posteriori hausta, *judicia intuitiva* (§. 68.) principiis veris (§. 64.) certis & indubitatis (§. 62. 63.) annumerari solent.

Doctrina prævia & secutura de facultatibus animæ, intimo sensui obvia, sunt experientia atque adeo principia vera, certa & indubitata, quorum conclusiones legitimo modo & concatenatim formatae æque veræ, certæ & indubitatae sint necesse est (§. 46.).

§. 70. Omnia phænomena mundi physici vel morales habent rationem sufficientem (§. 44.). Omnes itaque effectus physici vel eventus morales sub certis conditionibus contingunt; quæ conditiones *requisita veritatis contingentis* vocantur. Si ponantur igitur eadem conditiones in duobus phænomenis contingentibus, phænomena similia seu *casus similes* dicuntur.

Hinc *similitudo casuum* est identitas circumstantiarum, ad casuum existentiam concurrentium. Ex quo perspicitur, quid sit *expectatio casuum similium*.

§. 71. Cum effectus complures physici non minus quam morales & eorum conditiones in sensus incurrant; ope experientiae ejusmodi similitudinem casuum observare possumus (§. 65. & 70.). Hinc illi, qui experientiae actiones suas attemperant, quales sunt praecipue politici, casuum similibus expectatores sunt (§. 70.), idque cum successu, si ad circumstantias seu conditiones phaenomenorum determinatas curate reflexerint (§. 65.).

§. 72. Ex §. 71. patet, quid sit *imitatio oculata* seu *mascula* distinguenda ab *imitatione caeca*, ad quam illud spectat: Duo cum faciunt idem non est idem. Huc referas illud Horatianum: *O imitatores servum pecus!* Nec minus notemus locum SENECAE *de vita beata Cap. 1.* Nihil magis praestandum est, quam ne pecorum ritu sequamur antecedentium gregem pergentes, non qua eundem est, sed qua itur & *imitatio* denotat conatum se efficiendi alteri similem. Applicetur notio similitudinis (§. 52.).

§. 73. *Nexus* est illa rerum ad se invicem relatio, vi cuius altera continet rationem alterius coexistentis vel successivi. Hinc datur *nexus* vel *rerum simultanearum* vel *successivarum*. Quanam sint *connexa*, ex definitione praevia facile judicandum. Hæ notiones illustrari possunt partibus horologii, constitutionibus alicujus reip. inter se connexis.

§. 74. *Demonstratio* (*ἀπόδειξις*) est non interrupta concatenatio seu connexio plurium ratiociniorum, in quibus nulla praemissa admittuntur, nisi quarum certitudinis antea inspectae reminiscamur. Seu: *demonstratio* est non interruptus plurium syllogismorum nexus tamdiu continuandus, donec vel ascendendo perveniamus ad ejusmodi *prosyllogismos*, in quibus praemissa principia indubitata sunt, vel descendendo delabamur in conclusionem, de cuius veritate quaeritur.

§. 75. In demonstraudo propositiones subsequentes rationem sufficientem habeant in propositionibus praeviis necesse est (§. 73. 74.).

§. 76. In demonstrationibus propositiones ita coordinandæ sunt, ut sequentes ex præcedentibus concepribiles (§. 75. 43.), adeoque distincte repræsentabiles sint (§. 41.).

§. 77. Experientiæ principiis demonstrandi merito acconsentitur (§. 74. 69.).

§. 78. *Scientia* est habitus intellectus deducendi conclusiones ex principiis indubitatis, idque nexu concatenato seu syllogistico.

§. 79. *Cognitio*, quæ vel nititur principiis non satis certis, vel nexu propositionum legitimo destituitur, vel utroque defectu laborat, dicitur *opinio*.

§. 80. *Scientia* est cognitio demonstrativa (§. 78. 74.). *Experientiæ* sunt principia, in scientiis adhiberi apta (§. 77.).

§. 81. *Systema veri nominis* est complexus plurium possibilitium inter se connexorum. In systemate locum habet illud Hippocratis: *Σύμπτωια πάντα, omnia conspirant.*

§. 82. *Scientiæ* debent esse systemata (§. 78. 71.). Et cum Jus N. scientiis annumeretur, illud instar systematis concipiendum. Unde nonnulli illud catenam pluribus annulis similibus constantem cum B. GVNDLINGIO appellarunt.

§. 83. *Invenire veritates* est nihil aliud quam elicere veritates incognitas ex quibusdam cognitis, idque per syllogismos concatenatos. Huc spectat *ars heuristica*, quæ est dexteritas incognitum ex cognito deducendi.

§. 84. *Veritates incognitæ*, inveniendæ ex cognitis, cum hisce debent habere relationem. Eiusmodi relatio est similitudo, quæ cognito intercedit cum incognito. Ex cognita itaque similitudine rerum a cognito ad incognitum argumentari licet, quantum id ferat similitudo eruta. Efficit itaque hæc similitudo, ut incognitum transmutari possit in cognitum.

§. 85. *Regula*, vi cuius incognitum inveniendum in æquipollens aliquod cognitum transmutatur, *principium reductionis*

ductionis dicitur a Cel. WOLFFIO, qui primus fecundissimi hujus principii ideam distinctam cum publico comunicavit.

§. 86. Hoc principio utimur in transitu a Jure Naturæ singulorum ad Jura Socialia & Gentium faciundo Quo factio Jus Gentium æque ac Jus N. singulorum ad instar systematis & scientiæ (§. 81.) tractari potest. Evinci quippe potest, quamlibet societatem, vi definitionis, instar individui humani representari posse ob similitudinem, quam inter humanum individuum & societatem quamcunque adeoque & totum populum, reipublicæ systema constituentem, observamus.

§. 87. Equidem diffidendum non est, artem syllogisticam esse remedium inveniendi, cum ex definitionibus aliisque principiis, tanquam sumtionibus cognitis incidere soleamus in conclusiones, antea incognitas. Verum enim vero præclare monuit Cel. WOLFFIUS, inveniendis novis doctrinis non sufficere solos syllogismos, qui præmissas cognitas jamjam supponunt & qui adeo adhiberi non possunt, si vel utraque vel alterutra præmissarum destituamur. Circumspicienda itaque inventoribus fuerunt alia subsidia & artificia hevristica, quibus nobis principia seu præmissæ subministrantur, & quibus ope syllogismorum ad novas conclusiones descendere possimus. Ad hæc artificia inventiva summo jure referendum est principium reductionis, cujus usu ex gr. hæc propositio eruta est: *societas & per consequens respublica representat individuum humanum.* Hinc quicquid in Jure N. singulorum cognovimus, illud ad quamlibet societatem compositam non minus quam simplicem, adeoque ad totas gentes applicari potest, dummodo notemus, ex differentia specifica societatis & reipublicæ oriri conclusiones, societatibus & rebus publicis proprias.

§. 88. Duce eodem principio reductionis inciderunt veri indagatores in *fictiones hevrsticas* seu *doctrinales*, quarum ope veritates, antehac incognitas, concatenatim ratiocinando

Jus Naturale.

C

nando

nando intellectu erueretur. De eorum indole & speciebus, in mathesi, doctrina morali & J. N. & G. obviis, deque illas eliciendi methodo, egimus in *dissertatione de indole fictionum hevrificarum*.

§. 89. In anima datur facultas similitudines rerum celeriter observandi, quæ dicitur *ingenium*. Quo abstrusioribus itaque similitudinibus eliciendis aliquis aptus est, eo ingeniosiore se esse ostendit.

§. 90. Ad artem hevrificam, ad usum principii reductionis & ad fictiones hevrificas indagandas ingenium multum confert (§. 83. 84. 85. 87. 88. 89.).

§. 91. In inventis ergo novis examinandis & dijudicandis artificia, ab usu ingenii non minus quam syllogismorum applicatione pendentia, probe pensanda sunt.

§. 92. Dantur casus, in commercio mundi apprimè difficiles, ex quibus ope ingenii feliciter nos extricare possumus, præcipue si nobis res sit cum inimicis, ad quorum conatus malignos retinendos ingenium nobis consilium, tanquam remedium mitius, duriori præferendum, suppeditare solet. Quid in exequendis consiliis & in colenda prudentia præsentia ingenii nos juvet, experientia edocemur.

§. 93. Perspicientia nexus rerum possibilium dicitur *Ratio*, (*die Vernunft*). Huc quadrat locus, in cap. IV. L. I. offic. Cic. obvius: „Homo, quod *rationis* est particeps, „per quam consequentia cernit, causas rerum videt, eorumque progressus, & quasi antecessiones non ignorat, „ & rebus præsentibus adjungit atque *annectit* futuras. „ Quibus ex verbis patet, definitionem rationis ab usu loquendi veterum non ablutere. Nec defunt alia loca autorum, quibus idem evincere possem. Et si vel ipsos casus speciales, ubi vocabulo *rationis* utimur, inspexeris, notam characteristicam indicatam deprehendes; si quis e. gr. ratione commensuret actiones in contrahendo matrimonio, in eligendo vitæ genere vel in suscipiendo quocunque alio negotio.

§. 94. Notio rationis præcipuum usum habet, si demonstrare velimus, Jus N. esse dictamen rationis. Et cum *virtus philosophica* sit conformatio actionum ad ductum juris N., eandem ipsam esse habitum attemperandi actiones rationi prælucendi, evincemus. Quam propositionem Cel. WVCHERERVS pro axiome virtutis jure assumpsit.

§. 95. Ex notiones & propositiones, quæ impossibilia (§. 93.), atque adeo contradictoria (§. 38.) & absurda seu *ἀπαρα* (§. 37.) continent, e sphaera rationis eliminandæ sunt.

§. 96. Formatio & examen systematum ab usu rationis pendent (§. 81. 93.).

§. 97. In sphaeram rationis non nisi asserta demonstrata (§. 73. 74.), scientifica (§. 78.) aliis possibilibus non repugnantia & talia, quæ vel ex aliis possibilibus vel ex quibus alia possibilia concipi possunt, (§. 46.) recipienda esse clarum est.

§. 98. Subest causa, eaque prægnans, cur ejusmodi collaria interspergam, ne somnia, chimæras, judicia male coherentia, figmenta absque ratione sufficiente assumpta in sinum juris naturæ admittamus & disciplinam sanctam, quam a Deo autore ortam esse loco convenienti demonstrabimus, coinquinemus turpiter & adulteremus.

§. 99. Quod cum aliis possibilibus vel veritatibus, jamjam demonstratis, connecti, seu ex illis concipi potest, *rationi conforme* dicitur (§. 93. 64. 73.).

§. 100. Quod contradicit veritatibus jamjam cognitis & demonstratis, *rationi difforme* seu *ἀλογον* est (§. 93.). Veram contradictionem intelligo, superius §. 37. adductam.

§. 101. Sunt multa, quorum quidem nexum cum aliis veritatibus non introspicimus, quæ tamen nullam involvunt contradictionem, nec aliis veritatibus jamjam cognitis vere repugnant; ea sunt *supra rationis sphaeram*, cum iis, quæ rationi contraria sunt, non perperam confundenda (§. 100. & 51.).

§. 102. Quæ ope rationis inspicimus, *a priori cognoscere* dicimur.

§. 103. Qui perspicit nexum rerum possibilium, ille rationes unius possibilis connexi in altero possibili obvias cognoscit (§. 73.) adeoque possibilia connexa a se invicem distinguit. Mens itaque ratione prædita discernit possibilia connexa (§. 93.) & per consequens cognitione distincta possibilem gaudet. *A ratione itaque usus intellectus, vel stricte sumti, separari non potest (§. 61.).* Quicquid itaque ratione h. e. a priori (§. 102.) attingi potest, illud est intelligibile.

§. 104. Mens, solo sensuum auxilio, h. e., experientia utens, vel ultra illius terminos non ascendens, nexum rerum sensualium cum aliis veritatibus non introspicit (§. 65.). Lacus e. gr. rubescere interdum experiundo discimus, cujus in phænomeni observatione sola si acquiescimus, nexum illius cum causis non inspicimus. Sic fit, ut physici gravitatem corporum ceu nudum phænomenon in explicandis aliis doctrinis assumant. Ex quo patet, cur experientiam seu cognitionem a posteriori, rationi seu cognitioni a priori contradistinguere siveverint philosophi (§. 93. 102. 68.).

§. 105. Quo major vel minor est perspicientia nexus rerum possibilem, eo major vel minor est vis rationis. Ubi quis plane nullum nexum veritatum introspicit, in illo plane nullam dari rationem clarescit (§. 93.).

§. 106. Si ad tenellam respiciamus ætatem nostram, si consideremus homines loquela destitutos, si attenti simus ad eos, quos a brutis nutritos & educatos novimus, si tandem perpendamus, augmentum & amplificationem scientiarum ab incremento artis characteristicæ nimium quantum dependere; cognitionem symbolicam rationis cultui plurimum contulisse nemo inficias ibit. Conferri merentur casus, quos in CONNORII Evangelio Medici p. 133. & in historia Ac. Sc. Parisinæ *Anni 1703. p. 22. seqq.* non minus quam in Act. Er. Lips. *Anni 1706. p. 366.* relatos legimus.

§. 107. Expectatio casuum similium ita se habet, ut videamur inspicere nexum rerum (§. 70.). Et cum ratio sit per-

perspicientia nexus rerum possibilium (§. 93.), Cel. WOLFFIUS *analogum seu imitamentum rationis*, cujus mentionem fecerunt veteres, per expectationem casuum similium distincte explicat.

§. 108. Infiniti dantur casus, ubi in rerum nexum penetrare nobis non conceditur, & qui adeo ita comparati sunt, ut deficiente rationis usu expectatione casuum similium & consequenter analogo rationis secure uti possimus (§. 71.), dummodo ultima verba §. cit. observentur, quo neglecto ad falsas regulas prolabimur.

§. 109. Ex usu sensuum & imaginationis analogum rationis concipitur (§. 107. 70. 26. 32. 41.). Et cum bruta sensibus & imaginatione gaudeant, illis analogum rationis non incongrue tribuitur.

§. 110. In opinione vel principia sunt incerta (§. 79.), adeoque nescimus, an possibilia sint (§. 63.); vel nexum propositionum, h. e. possibilium quorundam, non inspicimus (§. 79.). Ergo opiniones oriuntur ex defectu rationis (§. 93.).

§. 111. Cognitio scientifica immutabilis, opinativa vero mutabilis est, idque rationis & scientiarum cultu (§. 110.).

§. 112. Jus N. est scientia & dictamen rationis, adeoque systematis instar concipiendum (§. 82.). Ergo a limine Juris N. opiniones & conjecturæ sunt removendæ (§. 110.).

§. 113. Si nobis conscii sumus incertitudinis principiorum vel deficientis seu hiantis eorum nexus, ejusmodi opinio nobis non nocet & parit *nudam persuasionem*, quæ opponitur *convictioni*, oriundæ ex conscientia certitudinis principiorum eorumque nexus concatenati. Demonstrationes, scientiæ, ratio pariunt convictionem (§. 74. 78. 93.).

§. 114. Opinio falsa, quam fovemus de certitudine cognitionis nostræ, dicitur *vana persuasio*.

§. 115. Judicium verum pro falso, vel falsum pro vero habere appellatur *errare*. *Error* itaque est confusio judiciorum verorum cum falsis,

§. 116. Qui habet possibile pro impossibili vel impossibili pro possibili, ille errat (§. 115. 64.).

§. 117. Qui confundit certum cum incerto, ille errat (§. 116. 62. 63.).

§. 118. Errores evitamus, si nullum assertum pro vero admittamus, nisi quod notionibus distinctis & ratiociniis syllogistice concatenatis superstructum est.

§. 119. Si ex requisitis existentis veritatis contingentis, quæ ad ejus existentiam concurrere debent (§. 70.) quædam tantum observaverimus & ab iis ad existentiam reliquorum requisitorum argumentemur, *cognitio nostra probabilis* dicitur. Reflectas ad casum, ubi Salomo disceptationem duarum fœminarum, de infante ortam, decidebat.

§. 120. In probabilitate quæstio est de existentia rei alicujus (§. 119.). Sed cum existentia præsupponat possibilitatem, omne probabile sit possibile necesse est. Possibilitas externa non minus quam interna hic consideranda venit (§. 39.).

§. 121. A possibili ad existentiam non valet consequentia. Jam vero in probabilitate rei supponitur phænomeni existentia (§. 119.), ergo a nuda possibilitate ad probabilitatem non valet argumentatio.

§. 122. Argumentum ab analogia rerum depromptum in doctrina probabilium maximi momenti est.

§. 123. Judicaturus de probabilitate alicujus phænomeni nosse debet, quæ requisita ad actuandum aliquod possibile necessaria sint (§. 119.). Hinc ad ferenda saniora judicia probabilia maxime proficua est experientia (§. 65.).

§. 124. *Perfectio* est consensus in varietate. Si conferas inter se perfectiones speciales reipublicæ, ædificii, horologii, fortalitii, &c. similitudinem aliquam observabis, quæ generalem notionem perfectionis subministrat vi regularum Logicarum. Conferas §. 56. Notandum quod hæc & ejusmodi aliæ notiones in casibus specialibus resolvendæ sint in terminos specialiores. *Eainters se consentiunt*, quæ vel immediate

diate ex ratione generali explicari, vel quorum rationes speciales ex aliquo principio generali derivari possunt.

§. 125. Dantur consensus veri, dantur apparentes. Hinc *perfectiones vel vera vel apparentes.*

§. 126. Contradictio in varietate est *imperfectio*. In horologio dantur innumera varia, ex quibus si ponatur unum; e. gr. motus rotæ alicujus, qui contradicit motibus aliarum partium, in horologio obviarum, imperfectio oritur in horologio.

§. 127. Contradictio est vel vera vel apparens. Ergo *imperfectio vel vera vel apparens est.*

§. 128. Perfectio apparens est imperfectio, imperfectio apparens est perfectio.

§. 129. Consensus variorum efficit; ut illa concipi possint ex principio aliquo communi, unde quodlibet varium peculiaris determinationem suam nanciscitur atque unde adeo ratio variorum generalis & ultima petenda est. Sic in oculo varios humores, tunicas diversas & alia varia consentientia inter se & conspirantia observas. Clara & distincta objectorum, organum sensorium ferientium, delineatio, quæ fit in fundo oculi, est principium commune, rationem communem & ultimam continens, ex qua oculi varia & eorum indoles & dispositio intelligenda. Illustrationis causa repræsentat tibi perfectionem reipublicæ, horologii, & aliarum rerum, semper rationem aliquam ultimam deprehendes ob conspirationem variorum, rem perfectam ingredientium. Per *rationem ultimam* intelligo illam, in quam rationes particulares resolvuntur.

§. 130. In ratione ultima si gradus concipi possint, in ipsa quoque perfectione gradus dari clarescit. Ratio ultima reipublicæ perfectæ est bonum publicum; sed hoc admittit gradus; perfectio itaque reipublicæ graduum capax est.

§. 131. Cognitio intuitiva seu sensus perfectionis dicitur *voluptas*, quæ Gallis *le plaisir* nuncupatur.

§. 132. Perfectio est vel vera vel apparens. Hinc *voluptas vel vera vel apparens seu imaginaria esse debet* (§. 131.).

§. 133.

§. 133. Voluptas apparens nititur perfectione apparenti seu erronea (§. 132.). Jam cum fieri possit, ut aliquis successu temporis errasse se cognoscat atque eo ipso perfectionis sensus, quo ille hactenus gavissus est, evanescat & in sensum imperfectionis degeneret; ipsa voluptas exspirabit & mutabitur (§. 131.). Voluptas igitur apparens est mutabilis.

§. 134. Qui certus & convictus est de cognitione sua, illi verendum non est, ne rem alio tempore sibi aliter repræsentet. Ergo si quis certus sit de perfectione, quam intuetur, illius repræsentatio respectu ejusdem perfectionis eadem manet & mutari nescit. Jam vero cum illa perfectio vera sit, de qua certi & convicti sumus (§. 113. 62.); voluptas vera immutabilis sit & durabilis necesse est (§. 132.).

§. 135. *Tædium* est sensus imperfectionis. Hanc mutationem mentis gallicum illud, *le déplaisir*, optime exprimit.

§. 136. Cave ne habeas tædium pro nuda privatione voluptatis, cum illud positivi quiddam sit in anima. Privatio enim voluptatis locum habet, si nullam nos sentiamus perfectionem vel imperfectionem (§. 131.). Sed tædium oritur ex imperfectionis repræsentatione, quæ est positivi quiddam (§. 135.). Præterea notum est, & ex sequentibus patebit, tædium degenerare posse in averfationem & affectum vehementem, qui non minus ac illa positivi quiddam est. Sed illud, ex quo positiva consequuntur, positivum sit necesse est.

§. 137. Tædium nititur vel imperfectione vera vel apparenti. Priori casu *tædium verum*, posteriori vero *apparens* seu *imaginarium* vocatur.

§. 138. Tædium verum esse durable, apparens vero mutabile, mutatis mutandis ad imitationem (§. 133. 134.) facile demonstrari potest.

§. 139. Ex gradibus perfectionis vel imperfectionis non minus, quam ex vividiori alterutrius repræsentatione gradus voluptatis vel tædii oriuntur (§. 131. 135.).

§. 140. Voluptas & tædium oriuntur ex confusis perfectionum vel imperfectionum repræsentationibus (§. 131. 135. 27.).

§. 141.

§. 141. *Bonum* est quod nos nostrumque statum perficit. *Bonitas* est studium alios perficiendi. Sic cultura scientiarum, virtutis studium, conversatio cum viris sapientibus, sanitas corporis habentur pro bonis.

§. 142. Representatio boni continet cognitionem perfectionis (§. 141.). Jam cum cognitio perfectionis excitet in nobis voluptatem (§. 131.); representatio boni voluptatem in nobis excitare debet. Hinc *naturaliter bonum* est illud, quod vel voluptatem vel saltem nihil tædii nobis affert.

§. 143. Hinc *bonum verum* est, quo consequimur voluptatem immutabilem, seu, quod nunquam tædium procreat; *apparens*, quod nobis affert voluptatem mutabilem, quæ sæpius in tædium degenerat.

§. 144. Porro cum perfectio vel vera vel apparens sit (§. 125.), vel ob id *bonum* vel *verum* vel *apparens* seu *imaginarium* est (§. 141.).

§. 145. *Malum* est quod nos nostrumque statum imperfectiorem reddit.

§. 146. Representatio mali continet cognitionem imperfectionis (§. 145.). Jam cum cognitio imperfectionis excitet in nobis tædium (§. 135.); representatio mali tædium in nobis excitare debet. Hinc *naturaliter malum* est illud, quod tædium in nobis progenerat. *Malum* proinde *verum* est, quod tædium immutabile; *apparens*, quod tædium mutabile in nobis excitat.

§. 147. Idea mali continet imperfectionem (§. 145.). Quæ cum vel vera vel apparens sit (§. 127), *malum* vel *verum* vel *apparens* esse constat.

§. 148. Et in perfectione & in imperfectione concipi possunt gradus (§. 130.). Hinc & bonum & malum gradus admittit (§. 141. 145.). Si quis itaque bonorum vel malorum gradus velit cognoscere, ei perfectionis vel imperfectionis gradus introspectendi sunt.

§. 149. Bonum minus involuit perfectionem minorem
Jus Naturale. D illa,

illa, quæ deprehenditur in bono majori. Sed perfectio minor est imperfectio comparativa ratione perfectionis majoris. E. Bonum minus continet imperfectiorem comparativam. Quicquid imperfectiorem comparativam continet, illud est malum comparativum (§. 145.). Ergo *bonum minus est malum comparativum ratione boni majoris, seu, minus bonum habet rationem mali.*

Huc quadrant B. THOMASII verba: "Bonum totius, est verum bonum; bonum partis, totum destruens, est, verum malum seu bonum apparens., Quam propositionem, cujus eximius usus est in ardua materia de collusionem LL. officiorum & inde oriunda exceptione, in §. 87. c. I. Fund. J. N. & G. deprehendimus.

§. 150. Malum minus continet imperfectiorem minorem illa, quæ deprehenditur in malo majori. Imperfectio minor est perfectio comparativa ratione perfectionis majoris. Ergo malum minus continet perfectiorem comparativam. Quicquid continet perfectiorem comparativam, illud est bonum comparativum (§. 141.). Ergo *malum minus est bonum ratione mali majoris, seu, malum minus habet rationem boni.*

§. 151. Huc spectat propositio axiomatica, eaque insignis momenti, qua Cel. noster LEHMANNVS in *Trutina Europa* §. LII. c. 2. utitur, & quæ hujus tenoris est: incommodum minus quod majus sequitur commodum, non est incommodum, sed commodum, h. e. malum minus, quod majus & eminentius sequitur bonum, non est malum sed bonum. Hæc idem Dn. auctor fusius uberiusque disputavit in *philos. morali*. L. I. c. III. *Tract. II. sect. III. §. XII. seqq. & in observat. PUFFENDORF. L. I. c. I. §. XVI. & c. V. p. 199. seqq.*

§. 152. Experientia nos edocet, mentem a voluptate concepta sapius progredi ad inclinationem; id quod etiam obtinere solet in tædio, a quo anima ad reclinationem transit, nisi ea principiis obstet. Fieri enim potest, ut illud, quod

quod perfectum vel imperfectum reputamus, ad nos nostrumque statum referamus, atque adeo pro bono vel malo habeamus (§. 141. 145.).

§. 153. Bonum repræsentari potest vel ope solius sensus vel auxilio intellectus, strictè sumti (§. 26. 61.). Hinc & inclinatio & reclinatio duplicis generis sunt.

§. 154. *Appetitus sensitivus* est inclinatio mentis ad objectum, a sensu tanquam bonum repræsentatum. Veteribus quibusdam appellatur *appetitus sensitivus concupiscibilis*. Vid. B. THOMASIVS in der *Ausübung der Sittenlehre* c. 11. §. IX.

§. 155. *Aversatio sensitiva* est reclinatio mentis ab objecto, a sensu nobis tanquam malum repræsentato. Hæc averratio a veteribus *appetitus sensitivus irascibilis* dicta est. Vid. THOMASIVS L. c.

§. 156. Appetitus sensitivi & averrationes sensitivæ oriuntur ex confusis nostro quidam sensu §. 27. ita dictis representationibus bonorum vel malorum.

§. 157. Et inclinationes & reclinationes mentis gradus admittunt. Hinc in ipsis appetitibus & averrationibus sensitivis gradus concipimus.

§. 158. Appetitus sensitivus vel averratio sensitiva vehementior *affectus* dicitur.

§. 159. Ex definitione affectus patet, illum duplicis generis esse, inque *gratum* & *ingratum* recte dividi.

§. 160. Affectus est appetitus vel averratio interior (§. 158.). Appetitus voluptatem & averratio tædium supponit (§. 154. 155. 142. 145. 131. 135.). *Affectus itaque gratus* est voluptas vehementior, *ingratus* tædium intensius.

§. 161. Quicquid locum habet in appetitu sensitivo & averratione ejusdem generis generaliter, illud gradui eorum vehementiori competat, necesse est, vi dicti de omni. Ergo affectus oriuntur ex multiplici bonorum vel malorum repræsentatione (§. 158.). Hoc corollarium in doctrina de limitibus defensionis dijudicandis adhibebimus.

§. 162. Experientia edocemur, cum affectu in mente orto, conjunctam esse extraordinariam sanguinis & fluidi nervei commotionem, a qua tanquam a mechanico ad illum, tanquam ad ideale quid, in mente obvium, concludere solemus.

§. 163. Experientia nos edocet, dari in nobis *instinctus* seu *stimulos naturales*, qui sunt appetitus sensitivi & aversationis sensitivæ ejusmodi species, in quibus cognitio boni vel mali vel obscura solum, vel ita tenuiter clara in perceptione totali deprehenditur, ut tamen non fundet conscientiam sui, definitam superius §. 57. Conferas Cel. BULFFINGERI Dilucid. Phil. §. 292. Huc spectat instinctus seu desiderium felicitatis, amor sui, instinctus imitandi alios, stimulus curiositatis, instinctus edendi, bibendi, se conservandi, & defendendi vitam membraque corporis contra injurias & pericula externa, se restituendi in statum plenariæ libertatis. Porro huc referantur instinctus procreandi sui simile, concumbendum sexu altero, stimulus libidinis, instinctus sobolem nutriendi, educandi, conservandi & custodiendi &c.

Scholium 1) dantur actus, ad quos expediendos, e. gr. in educanda sobole, obligamur, & qui conjuncti quidem sunt cum multis incommodis, ad quos tamen suscipiendos stimulo naturali, eodemque forti, qualis σοφῆς est, homines commoveri solent.

2) Nonnulli instinctus inserviunt machinæ corporis conservandæ & tuendæ; nonnulli indagando vero; nonnulli propagando generi humano. In quibus omnibus singularis conspicua est providentia divina. Conf. §. 124. 137. seqq. Speciminum Juris Gent. Adnotavit Cicero instinctum principatus, qui consideratu dignus est.

3) Nec ullum forte datur officium, ad quod explendum Deus nos natura obligare voluit, cui non respondeat instinctus quidam naturalis.

§. 164. Instinctus hos ad naturam nostram spectare inferius

ferius patebit. Neque ad eos in concipiendo Jure Naturæ negligendos esse, ex materiis momentosis specialibus videbimus, dummodo notemus, nobis rationis ductum sequentibus, liberum non esse, illos, a natura connexos, a se divellere. Quem nexum si introspeciamus & ad ejus Autorem sapientissimum referamus, *naturam non erubescendam, sed venerandam* esse cum HIERONYMO & LACTANTIO fatebimur.

§. 165. Dominium, quod sensus, imaginatio & affectus perverso ordine exercent in mentem, dicitur *servitus moralis*. Neque enim hoc in statu actiones nostræ penitus in potestate nostra sunt. Quid factu opus sit in eripiendo se ex statu servitutis moralis, id ipsa illius definitio indicat, inque doctrina morali commonstratur.

§. 166. Inclinatio mentis in objectum pro ratione boni, quod in eo distincte cognoscere nobis videtur, dicitur nostra quidem significatione *appetitus rationalis* seu *voluntas*.

§. 167. *Aversatio rationalis* seu *Noluntas* eadem significatione est reclinatio mentis ab objecto pro ratione mali, quod in eo distincte cognoscere nobis videtur.

Noluntatem non esse nudam voluntatis privationem vel intermissionem, demonstrari potest eodem modo, quo idem de tædio evicimus (§. 136.).

§. 168. Repræsentationes rerum distinctæ intellectui tribuuntur (§. 61.). Ergo appetitus rationalis seu voluntas & averratio rationalis seu noluntas intellectum præzulentem postulant (§. 166. 167.).

§. 169. Vocabulum voluntatis ab aliis sumitur generaliter pro quavis facultate appetendi vel pro omni mentis inclinatione & reclamatione, quæ vel ex confusa vel ex distincta bonorum vel malorum repræsentatione ortum trahit. Sed cum inclinatio vel reclinatio, ex jam dicta confusa boni vel mali repræsentatione orta, diversa sit in intellectu ab inclinatione vel reclamatione ex distincta boni vel

mali repræsentatione oriunda; ad evitandam confusionem omnino par est, ut inclinationes vel reclinaciones posterioris generis symbolice discernamus ab inclinationibus & reclinacionibus prioris generis, illasque terminis appetituum vel averfationum rationalium seu voluntatis vel noluntatis indigitemus. Præterea libertas est axioma voluntatis. Jam cum distincta rerum cognitio a libertate mentis separari nesciat per inferius demonstrata; voluntatem pro inclinatione ex distincta boni repræsentatione oriunda strictius sumi omnino conveniens est. Id. quod de noluntate non minus valere debet.

§. 170. *Motiva* seu *causa moventes* sunt repræsentationes bonorum vel malorum mentem determinantes.

§. 171. Motiva sunt eorum, quæ nos perficiunt vel imperfectos reddunt, repræsentationes, voluntatem nostram determinantes (§. 141. 145.).

§. 172. Repræsentationes rerum sunt vel distinctæ vel confusæ. Hinc *motiva* vel *distincta* vel *confusa* sunt (§. 170.). Voluptatem igitur & tædium præsens & præteritum, nec minus appetitus & affectus omnes, quos aliqua res vel olim excitavit vel jam excitare in nobis solet, numero motivorum accenseri par est (§. 140. 156. 161.).

§. 173. Adesse semper debet ratio sufficiens, cur appetamus vel aversemur, cur velimus, vel nolimus vel malimus (§. 44.), licet illæ rationes actibus consuetudinariis sæpius abstrusæ indaginis sint. Ab ignoracione nostra rationis sufficientis ad illius negacionem N. V. C.

§. 174. Appetitus, averfatio, voluntas vel noluntas ordine absque motivis præviis concipi non possunt (§. 166. 167. 170. 168. 154. 155.). Eadem propositio patet ex (§. 173. 170.). Huc referas illud: Ignoti nulla cupido.

§. 175. *Lex appetitus* continetur hac propositione, verteribus jamjam frequentata: "Quicquid appetimus, illud
„ appetimus sub ratione boni, & quicquid averfamur, illud
„ aver-

, averſamur ſub ratione mali; ſeu: Nihil niſi bona volumus,
 ,, & nil niſi mala nolumus, ſi vocabula voluntatis & nolun-
 ,, tatis ſumantur generaliter (§. 169.). Hæc lex appetitus
 patet ex (§. 154. 155. 166. 167.). Data opera de hac
 quoque egit CONRADVS HORNEIVS in *philof. morali*
L. II. c. IV. §. VIII. ſeq.

Confectarium 1. Cum lege appetitus copulata eſt propo-
 ſitio: Nihil niſi ea, quæ voluptatem afferunt volumus,
 & nihil niſi ea, quæ tædia procreant, nolumus (§. 142.
 146.).

Confectarium 2. Nemo gratis malus.

Scholium 1. Eandem Legem appetitus indicat Cic, in
 quaſtionibus Tuſc. hiſce verbis: Natura omnes, quæ bo-
 na videntur, ſequuntur, fugiuntque contraria.

Scholium 2. Ex hac lege, quæ eſt attributum proprium
 animæ noſtræ, §. 340. palmariam legem naturalem dedu-
 cemus,

§. 196. Fieri poteſt, ut malum velle vel bonum nolle
 videamur; ſed in quibusdam ejusmodi caſibus malum ſub
 ſpecie boni & bonum ſub ſpecie mali nobis repræſenta-
 mus; quæ bona vel mala apparentia dicuntur (§. 143. 144.
 147.). Idem contingere poteſt eo tempore, quo malum
 minus malo majori, vel bonum majus bono minori ante-
 ponimus. Equidem malum minus in ſe ſpectatum eſt
 malum (§. 145.) ſed comparate conſideratum eſt bo-
 num ratione mali majoris, ſi nempe illud declinando
 hoc evitamus (§. 150.), & bonum minus, in ſe ſpe-
 ctatum, eſt bonum (§. 141.), ſed, comparative accep-
 tum, malum eſt ratione boni majoris, ſi illud acquirendo
 hoc perderemus (§. 149.). Quibus præbe expenſis eva-
 neſcent dubia, contra univerſalitatẽ legis appetitus for-
 mari ſolita.

§. 177. Antequam accedimus ad doctrinam de libertate
 mentis, quid neceſſaria ſit, & quid contingens, nobis
 penſitandum eſt.

§. 178.

§. 178. *Necessarium absolute* tale, ut nos concipimus, est illud, cujus oppositum involvit contradictionem, e. gr. veritates Arithmeticae, Geometricae, Algebraicae, Logicae, Ontologicae maximam partem, ita se habent, ut earum propositiones oppositae involvant contradictionem. Sic si invertas regulas syllogisticas, rigorem demonstrandi, decalogi praecepta maximam partem, prodibunt propositiones contradictoriae involventes, quales sunt: expuris negativis aliquid sequitur; In prima figura major potest esse particularis; in demonstratione admitti possunt principia precaria & nexus propositionum minus concatenatus. Ex hisce aliisque exemplis innumeris perspicuum est, cur *necessitas absoluta* congrue dicatur *Mathematica, Geometrica, Arithmetica, Logica, Metaphysica* seu *Ontologica*.

§. 179. *Contingens* eodem modo salutatur id, cujus oppositum non involvit contradictionem. Sic scriptio a sinistris ad dextram, ceremoniale in praecepto tertio decalogi, introductio dominiorum & inde pendentium negotiorum, pretium rerum vulgare & eminens, methodus demonstrandi ascendendo a conclusione ad principia, lex numerandi decadica, dyadica, lingua particularis, e. gr. Germanica, numerus septenarius testium in condendo testamento & infinita alia ita sunt comparata, ut eorum oppositum non plane involvat contradictionem.

§. 180. *Necessarium, absolute* tale, est illud, cujus oppositum est impossibile (§. 178. 38.). *Contingens* est, cujus oppositum est etiam possibile (§. 179. 38.).

§. 181. *Impossibile* est illud, cujus oppositum est necessarium (§. 180.). Hinc si quis demonstraverit, oppositum alicujus rei esse impossibile, is eam esse necessariam ipso opere evicit.

§. 182. *Necessarium nostrum* vel in se spectatur vel respectively ad systema quoddam e. gr. mundanum. Illud vocatur *necessarium internum*, quod cum absolute tali coincidit (178.); hoc vero *necessarium externum* seu *extrinsecum*

secum seu hypotheticum. Sic veritates, in §. 178. enumeratae, sunt necessariae in se, per se & in quocunque conceptibili rerum nexu; sed necessitas, in rebus §. 179. recensitis obvia, est tantum hypothetica, quae adeo contingentiam non tollit, ut potius in quocunque necessarium hypotheticè tale notio contingentis applicari possit (§. 179.), cum semper oppositum necessarii hypotheticè & extrinsece talis sit æque possibile.

§. 183. Si contuleris notionem hypotheticè necessarii cum notionem absolute necessarii, diversitatem unius ab altero mecum agnosces (§. 51.). Sic si quis dixerit, introductionem dominiorum esse hypotheticæ necessitatis, hæc nunquam degenerare potest in necessitatem absolutam, cum bonorum communitio, dominii opposita, permaneat semper æque possibilis, quæ oppositi compossibilitas necessitati quidem absolutæ e diametro repugnat (§. 180.), cum contingentia tamen consistit per §. cit.

§. 184. Necessitas hypothetica in mundo physico & morali deprehenditur. Et cum *necessitas hypothetica* nobis dicatur singulari sensu *certitudo*; illa non minus quam hæc in *physicam & moralem* dispescitur: quarum prior in præfenti cursu naturæ, posterior in actionibus entium liberorum rationem habet. Ad necessitatem moralem spectant initia, incrementa, decrementa & occasus rerum, porro bella, fœdera & similia alia.

§. 186. Si attenti simus ad actus nostros liberos speciales, ut quidem nos libertatem consideramus, e. gr. ad electionem alicujus vitæ generis vel susceptionem cujusdam negotii; deprehendimus in illis tria, a se invicem diversa,

a) indolem eorum actuum nos intelligimus, h. e. distincte cognoscimus (§. 61.);

b) eos non absolute necessarios sed contingentes esse observamus, quorum quippe actus oppositi æque possibiles sunt (§. 180.);

c) repræsentationes, quibus tanquam motivis utimur
ius Naturale. E (§. 170.),

(§. 170.), in mente resident vel ex illa oriuntur; nec minus mens se ipsam vi propria ad rem, quæ ipsi probatur, inclinatur, & ab ea, quæ sibi displicet, reclinat. Unde patet, rationem actuum liberorum in ipsa mente contineri (§. 42.), ob quam rem illi nostro sensu *spontaneitas* tribuitur, quæ adeo nihil aliud est, quam facultas mentis se ipsam determinandi. Hinc eodem modo *actiones spontaneæ* sunt, quarum ratio in ipsa mente continetur.

§. 187. Requiritur itaque ad actum nostro sensu liberum per §. 186.

- a) intelligentia actus,
- b) illius contingentia,
- c) spontaneitas.

Libertas ergo mentis eodem sensu est facultas illius vi spontaneitatis ex duabus vel pluribus rebus æque possibilibus eligendi illam, quæ sibi quam maxime placet.

Scholion. Electio significata actum, quo anima se determinat ad unam rem possibilem, collatam cum aliis rebus æque possibilibus, existentiae reddendam.

Consectarium 1. Inde clarum est, electionem requirere contingentiam rei electæ (§. 179.).

Consect. 2. Hinc ubi datur electio ibi nulla datur absoluta necessitas simpliciter (§. 178.).

Consect. 3. In rebus ita absolute necessariis nulla concipitur electio, (per consec. 2.), nec ulla libertas mentis.

Consect. 4. Quo casu duæ ad minimum res æque possibile dantur, eodem & datur contingentia alterius utrius (§. 180.), & consequenter electio & libertas locum habet. Hinc Lucretiæ, stuprum passæ a Sexto, tribuitur libertas: mortem enim amplecti poterat, quam Tarquinius minabatur. Huc spectat casus, ubi victor victo vel servitutem omnimodam eligendam proponit.

§. 188. Gradus libertatis ex gradibus intelligentiæ & contingentiæ dependent (§. 187.).

§. 189. Respectu libertatis *necessitas* dividitur in *intrinsecam & extrinsecam*. Illa oritur, ubi non nisi ad unicum determinati sumus, seu ubi non nisi unicus agendi modus apprehenditur; hæc vero datur, ubi extra nos aliquid obvium est, cui resistere non possumus. Utramque necessitatem respuit nostra libertas mentis. Contingentia actus necessitatem intrinsecam (§. 186. 178.) & spontaneitas extrinsecam pati non potest (§. 186.).

§. 190. Motiva sunt repræsentationes bonorum vel malorum mentem determinationes (§. 170.). Sed ejusmodi repræsentationes & consequenter motiva non efficiunt, ut actus actui, ad quem suscipiendum mens se determinat, oppositus isque æque possibilis, fiat impossibilis; motiva igitur actum contingentem in absolute necessarium transmutare non possunt (§. 179.). Motiva proinde nostræ libertati non efficiunt (§. 186.). Ponamus, motiva adesse in aliquo, cur is academiam quandam aliis academiis præferat studiorum tractandorum gratia, equis dixerit, electionem alius academiæ compossibilem motivis ejusmodi mutatam fuisse in impossibilem, absolute talem? Ex quibus omnibus patet, quod motiva actionem aliquam in se necessariam non efficiant (§. 180.).

§. 191. Nec motiva actionem respectu nostri ita necessariam reddere solent, ut illam non possimus non exequi. Experiundo enim quotidie cognoscimus; quod, licet causæ moventes sat graves adsint, quibus ad actum quendam liberum expediendum determinamur, in ipso tamen actu executionis orientur novæ boni vel mali repræsentationes, quibus vel ad actionis omissionem vel actum alium plane contrarium effectu dandum commovemur. Quæ propositi inmutatio non contingeret, si motiva in nobis suborta actionem ratione nostri absolute necessariam efficerent.

§. 192. Quatenus per §. 189. & 190. motiva actionem aliquam neque in se, neque respectu nostri, vel in ipso

articulo executionis, non absolute necessariam efficiant, menti a scholasticis recte tribuitur *in differentia exercitii*. Indifferens enim anima per naturam deprehenditur ad agendum, agendum hoc vel isto modo.

§. 193. Dantur motus corporis, qui a decreto voluntatis dependent, dantur alii, qui minus. Illi *motus corporis voluntarii*, hi *necessarii* seu *vitales* dicuntur. Hinc etiam motus corporis necessarii sunt, quorum ratio in corpore solo continetur, & qui dicuntur *alias actiones hominis*, ab *actionibus humanis* distinguendæ. Huc spectat *regimen corporis*, quod animæ tribuitur, quatenus illa libere decernit motus, quos corpus exequitur & qui contingentes sunt; cum alii motus illis oppositi vi structuræ corporeæ æque possibiles sint (§. 179.).

§. 194. Actus liberi nostri ita sunt comparati. ut ex illis, a nobis editis, multæ coorientur mutationes ratione status nostri tam interni quam externi. Hoc principium experientiæ maximi momenti est & dignissimum, quod indies etiam atque etiam ponderetur.

Scholion. Ejusmodi mutationes vel beneficio rationis (§. 93.), vel ope experientiæ (§. 65.) adnotantur. Et cum prior via variis, & superari sæpius nesciis, difficultatibus obnoxia deprehendatur, recurrendum nobis est cum primis ad modum alterum, & expectationem casuum similia (§. 70.).

§. 195. Status, ex actibus liberis oriundi, vel consentiunt statibus præviis vel illis contradicunt, vel, si malueris, actiones liberæ producunt vel status consentientes vel repugnantes, teste experientia. Priori casu status nostri perfecti, posteriori vero imperfecti sunt (§. 124. 126.) Ergo actus liberi vel perfectionem vel imperfectionem nostram promovent.

§. 196. *Status*; quem nanciscimur actionibus nostris liberis, dicitur *moralis*. *Status moralis* est vel *perfectus* vel *imper-*

imperfectus (§. 195.). Et *actiones* ipsæ ejusmodi statum producentes, *morales* appellantur.

§. 197. *Actiones* liberæ vel perfectionem nostram vel imperfectionem promovent (§. 195.). Ergo *actiones* liberæ sunt bonæ vel malæ (§. 141. 145.).

§. 198. *Actiones* morales sunt vel bonæ vel malæ (§. 196. 197.).

§. 199. Si quis itaque moralitatem, h. e. bonitatem vel pravitatem actionis, nostra & plurium aliorum sententia, dijudicare velit, ipsi inquirendum est, quasnam mutationes tam in statu interno quam externo producant & utrum status novus consequens statui antecedenti consentiat vel contradicat (§. 198. 195. 194.). De moralitate actionum §. 327. 410 seqq. egimus.

§. 200. Actio libera nostro sensu est ita comparata, ut illam distincte cognoscamus (§. 186.). Cognitio distincta ad intellectum spectat (§. 61.). Ergo libertas nostræ mentis hac ratione ab intellectu dependet. Hinc actio libera prælucente intellectu fieri debet. Et cum bruta intellectu destituantur, ad edendos actus liberos inepta sunt. Id quod applicandum ad homines inter bruta, vel instar brutorum, educatos.

§. 201. Mens libere agens distincte introspicit actiones liberas (§. 186.). *Actiones* liberæ sunt vel bonæ vel malæ (§. 197.). Ergo mens libere agens perspicit distincte actiones bonas vel malas. Sed ex cognitione distincta boni & consequenter actionis bonæ voluntas (§. 166.), & ex præsentatione distincta actionis malæ noluntas oritur (§. 167.); ergo mens, quatenus libere agit, vult vel non vult. Ergo libertas agendi a voluntate inseparabilis est, conf. 169. Hinc *actio* libera voluntatis decretum requirit, & *humana* appellatur, conf. §. 193.

Scholium. Libertatem mentis esse attributum proprium voluntatis, id patet ex collatione definitionum utriusque (§. 166. 187.). Oritur quippe voluntas ex distincta boni,

quod contingens est (§. 179. 180.), repræsentatione, quæ intelligentiam actionis indicat (§. 61.) & quæ conjuncta est cum illius contingentia. Sed inclinatio mentis, in voluntate obvia, spontaneitatem requirit (§. 186. c.); Manifestum itaque est assertum.

§. 202. Illud quod rationem existentiae alicujus rei in se continet, ejus dicitur *causa*; illud cujus existentiae ratio continetur in altero, *effectus* audit.

§. 203. Inter causam & effectum datur nexus (§. 202. 73.).

§. 204. Ex actionibus liberis oriuntur mutationes, quæ sunt illarum, ceu causarum, effectus (§. 202.). Qui itaque distincte actionem liberam cognoscit, mutationes, adeoque effectus earum, nec minus nexum, qui est inter actiones & earum effectus (§. 103.) inspicit. Sed actiones & effectus earum possibilibus annumerantur (§. 38.); qui ergo distincte actionem liberam cognoscit, nexum certorum possibilium introspicit. Ejusmodi facultas inspicendi nexum possibilium dicitur ratio (§. 93.); qui igitur actionem liberam distincte sibi repræsentat, ratione præditus sit necesse est. Ergo mens libere agit, quatenus rationis usu pollet. Ergo sublata ratione, tollitur nostra libertas. Hinc ratio est fundamentum illius libertatis & a libertate eadem usus rationis inseparabilis est. In quo itaque nulla ratio deprehenditur, in illo nulla datur libertas.

§. 205. Ex §. 204. patet, cur voluntas dicatur appetitus rationalis, & noluntas aversatio rationalis (§. 166. 167.). At voluntate nimirum illa inseparabilis est libertas, quæ cum rationis usu copulata est (§. 204.). Ergo a voluntate nostra ratio divelli non potest.

Scholion. Fundamentum argumentationis, qua in hoc & præcedenti §. utimur, ad canonem sequentem redit: quæ connexa sunt cum eodem tertio, ea connexa sunt inter se.

§. 206. Nihil nisi bona cognita volumus, & nil nisi mala repræsentata nolumus (§. 175.). Jam cum intellectus in suis repræsentationibus cogi nequeat; inclinatio & reclinatio, adeoque voluntas & noluntas coactionis omnis expertus est. Dantur quidem casus, ubi voluntas videtur coacta, sed illi ita se habent, ut ab executione voluntatis aliquis tantum refrænetur, salva manente voluntate seu inclinatione mentis. Si inclinatio, qua quis erga aliquod objectum fertur ope coactionis externæ, manentibus tamen iisdem boni repræsentationibus, in reclamationem ab eodem, vel si ratione conversa averfatio in inclinationem mutari possit; hæc voluntas esset coacta. Sed ejusmodi transmutatio impossibilis est.

§. 207. Omnes facultates, quas hætenus a posteriori annotavimus, ad duas generales reduci possunt, quarum alteram *cognoscitivam*, alteram *appetitivam* vocabimus. Earum quælibet habet certas regulas, quibus conformiter agit. Sed cum illæ regulæ, quibus attemperatur facultas cognoscitiva, ad Logicam spectent, & eæ, quas observat facultas appetitiva, in philosophia morali tractari soleant; *Leges*, ex quibus vires mentis nostræ dijudicari debent, *Logico-morales* commode salutantur.

§. 208. Habitus acquiritur exercitio.

§. 209. *Exercitium* absolvitur crebriori actuum homogeneorum reiteratione *Per actus homogeneos* intelligo eos, in quorum uno deprehendimus, quæ in altero observamus. Ejusmodi actus obvii sunt in exercitiis saltatoriiis, digladiatoriiis, musicis & infinitis aliis.

§. 210. Habitus acquiritur crebriori actuum homogeneorum reiteratione (§. 208. 209.). Hinc nemo naturaliter repente fit turpissimus vel honestissimus.

§. 211. Ex exercitio oritur facilitas seu *promptitudo* edendi actum aliquem breviori temporis spatio & minori operæ gradu. Huc referas dexteritatem agendi.

§. 212.

§. 212. *Habitus* est promptitudo agendi acquisita crebriori actuum homogeneorum repetitione (§. 210. 211.).

§. 213. *Habitus* agendi ex determinatione præterita dicitur *consuetudo agendi*. Ad agendum opus est in nobis determinatione ad suscipiendam actionem, e. gr. summorum pulveris sternutatorii. Si quis juxta ejusmodi in anima subortam determinationem vice sæpius iterata egerit, oritur *habitus* (§. 212.), qui consuetudinis nomine venit. Ad consuetudinem itaque uniformitas & continuitas actuum, nec non lapsus temporis, quo sæpius reiteratur actus aliquis, requiritur.

§. 214. Per *dispositionem naturalem* intelligimus possibilitatem agendi seu aptitudinem entis ad modos admittendos vi essentiae suæ.

§. 215. *Habitus* supponit actualia (§. 212.). Ab actualitate ad possibilitatem agendi valet argumentatio. Ergo *habitus* requirit possibilitatem agendi, adeoque & *dispositionem naturalem* (§. 214.). Hinc etiam *habitus* definitur per promptitudinem, dispositioni naturali superadditam.

§. 216. Ad habitum acquirendum requiruntur actus homogenei (§. 212.), qui sunt vel simplices vel ex hisce compositi.

§. 217. Actus compositus supponit actus simplices (§. 216.).

§. 218. Nemo feliciter exercebit actum compositum, nisi qui actus simpliciores sibi familiares reddiderit (§. 217.). Huc referas illud: non multa, sed multum. Hinc caveamus a pensis, vel nimis arduis vel nimis pusillis. Quam cautionem cum rationibus sufficientibus præscribit *Verulamius in sermonibus fidelibus*. Hæc brocardica notanda sunt in acquirendis habitibus intellectus & voluntatis, in incrementis virtutum & decrementis vitiorum.

§. 219. Experientiae, naturae & rationi conformis est regula: a simplicioribus initium est faciendum & inde progrediendum ad magis composita (§. 218.).

§. 220. Actus simplices sunt expediti faciliores actibus compositis. Hinc regula praecedens degenerat in hanc: A facilioribus progrediendum ad difficiliora.

§. 221. Habitus acquiritur crebriori actuum homogeneorum exercitio (§. 212.). Actus homogenei sunt vel simplices vel compositi (§. 216.). Ergo dantur habitus actuum homogeneorum tam simplicium quam compositorum.

§. 222. Actus compositus supponit simplices (§. 217.). Habitus ergo actuum compositorum supponit habitus actuum simplicium.

§. 223. Species habituum compositorum est habitus meditandi, qui constat ex simplicioribus habitibus, formandi quippe notiones distinctas, eruendi propositiones & ratiocinia, nanciscendi experientias, concinnandi demonstrationes &c.

§. 224. In considerando & acquirendo habitu composito, ille est resolvendus in habitus simplices, donec pervenias ad habitus actuum simplicissimorum, unde fieri debet auspiciam (§. 222., 219., & 220.).

§. 225. Jam transeamus ad contemplationem naturae, quam in genere sumtam dicunt nonnulli philosophi *movendi principium internum*, unde res quaelibet suam essentiam & operationes habet. Hanc definitionem assumit Ill. BOEHMERVS in *Tr. Juris Publ. Un. §. 3. c. 1. part. gen.* Nec minus idem Vir Celeberrimus §. 4. *cap. es. naturam hominis* definit per principium agendi intrinsecum, ex quo peculiares actiones, quae propterea humanae & morales vocantur, producantur. De quibus notionibus jam meditemur, cum conceptum Juris naturae, qui compositus est, formare non possimus, nisi terminum Naturae simpliciore evoluerimus. Id quod non minus eam ob rem factum opus est, ne sphaeram

Jus Naturale.

F

legum

legum naturalium transfiliamus & μεταβασις εις άλλο γένος turpem committamus.

§. 226. Cum ad naturam humanam corporis non minus quam animæ natura spectet, consideratione corporis superfedere eo minus possumus, quo magis illa ad differentiam, quæ est inter animæ & corporis indolem, introspiciendam & determinandam necessaria sit.

§. 227. *Essentia* complectitur ea, quæ alicui rei constanter insunt, & quorum unum ab altero non determinatur, seu, quorum unum ex altero non concipitur. Hinc & nobis essentia est primum, ex quo possum reddere rationes omnium eorum, quæ in aliqua re deprehenduntur.

§. 228. In omni ente dantur quædam, quæ unice & immediate ex essentia illius concipiuntur, & quæ nomine *predicatorum rei primariorum* seu *attributorum* veniunt. Quorum ea *communia* vocantur, quæ ex uno, vel quibusdam essentialibus intelliguntur, *propria* vero, quæ ex omnibus essentialibus concipiuntur. Essentialia majestatis imperio summo in civitate absolvuntur. Quæ ex conceptu juris concludimus, sunt attributa majestatis non nisi communia; sed quæ ex toto imperio summo in civitate concipiuntur, qualia sunt jus ferendi LL. civiles, jus puniendi, potestas judiciaria summa, jus circa sacra, reliqua, attributa illius propria, jura majestatica vocari solita appellantur.

Fieri potest, ut in ente obvia sint, quæ non unice ex illius essentia, sed & aliunde concipiuntur, & quæ *predicata rei secundaria* seu *modi* audiunt.

§. 229. Prædicata rerum primaria sunt ab essentia rei & a re ipsa inseparabilia. Ea enim ex essentialibus unice concipiuntur (§. 228.), & consequenter in hisce unicam rationem habet (§. 42.), atque adeo sibi cum illis nexus intercedit indivulsus (§. 73.), qui inseparabilitatem indicat. Id quod etiam valet de prædicatis secundariis, quatenus illa ex essentia pendunt (§. 228.).

§. 230. Dantur innumeræ mutationes in corpore, teste experientia, §. 231.

§. 231. Anima sui sibi conscia est (§. 6.), percipit (§. 7.), cogitat (§. 11.), format notiones (§. 16. seqq.) & definitiones (§. 24.), sentit (§. 27.), imaginatur (§. 32.), fingit (§. 36.), attendit (§. 49.), reflectit (§. 54.), abstrahit & notiones generales format (§. 56.), iudicat (§. 59.), ratiocinatur (§. 60.), experitur (§. 65.), demonstrat (§. 74.), a cognitis ad incognita progreditur (§. 83.), similitudines rerum velociter observat (§. 89.), nexum possibilitatum introspicit (§. 93.), voluptatem & tædium percipit (§. 131. 135.), appetit, aversatur, vult, non vult, mavult (§. 154. 155. 166. 167.), & quæ sunt alia. Unde patet, innumeras in anima dari mutationes, teste experientia.

§. 232. Mutationes, in corpore & in anima obviæ, debent habere rationem sufficientem (§. 44.).

§. 233. Quidquid habet rationem sufficientem, illud habet principium (§. 42.). Ergo mutationes & corporis & animæ habent principium. Principium in anima obvium esse diversum a principio mutationum corporis ex sequentibus clarum fiet.

§. 234. Mutationes & animæ & corporis sunt res actuales. Principium ergo utriusque substantiæ, ex quo mutationes seu operationes pendent, actuosum sit necesse est. Eiusmodi itaque principium non nuda agendi possibilitate ontologica, quæ ad actuandam rem non sufficit, cum a possibilitate ad actualitatem argumentari non possimus, sed actuoso quodam conatu seu nisu agentis absolvitur, qui erumpit, nisi impedimentum quoddam obstat. Si tibi vocabulum conatus vel nisu displiceat, substituas aliud æquipollens. Suffecerit nos jam scire, operationes vel mutationes & animarum & corporum postulare principia actualia, quorum contingentia cum demonstrari possit, ea non sunt entia a se, sed potius ab Ente a se seu DEO ratione & essentia & existentia dependent, id quod in Theologia naturali evincitur. Conf. §. 293. 294. 299.

§. 235. Principium actuosum dicitur *vis* seu *virtus*. Non inconueniens est vocabulum *vis*, cum in infinitis casibus ad vires & animarum & corporum provocare soleamus, si quid nimium viribus nostris vel proportionatum sit vel minus, quod vel in nostra potestate vel extra illam positum appellatur. Hinc jamjam veteres, teste vel solo Epicæto, inculcaverunt, affectanda non esse, quæ extra nostram potestatem deprehenduntur, quæ aliter explicari non possunt, nisi per ea, quæ vires nostras transgrediuntur.

§. 236. Si velis principium actuosum explicare per conatum agendi (§. 234.), vires & corporis & animæ etiam conatus agendi sunt (§. 235.) atque ita comparatæ, ut eas non solum a Deo diversas esse, sed etiam ratione non minus essentiæ quam existentia a Deo dependere, ex theologia naturali sciamus (§. 234.). Quo pacto a pluribus ævi & antiquioris & recentioris nos separamus, qui vires, principia, actiosa, naturas cum Deo & ente a se confuderunt.

§. 237. Ejusmodi principium actuosum, in aliqua re existenti obvium, dicitur nobis *Natura illius in genere sumta*.

§. 238. Natura illa rei constat vi activa, quæ in illa deprehenditur (§. 237. 235.). Hinc etiam veteres per *naturam* intellexerunt vim activam, unde actiones alicujus entis pendent.

§. 239. Natura rei alicujus (finitæ) conatu agendi absolvitur (§. 237. 234.).

§. 240. Quicquid ex entis alicujus principio actioso, vel vi activa vel conatu agendi conceptibile est, illud nobis *naturale* dicitur (§. 237. 238. 239.).

§. 241. *Vivere convenienter natura* rei nobis perinde est ac vivere convenienter vel principio actioso vel vi activæ vel conatibus agendi illius entis (§. 237. 238. 239.).

§. 242. In corpore datur

- 1) modus compositionis seu structura,
- 2) vis inertia seu resistentia,
- 3) vis activa seu motrix (§. 234. 235.).

Hæc

Hæc tria in corpore semper coëxistunt; ad evitandam tamen confusionem consultum est, ut illa idealiter a se invicem separemus.

§. 243. Demonstrari potest, modum compositionis seu structuram esse cujuscunque *compositi*, adeoque & *corporis essentiam*, ut eam nos quidem concipimus.

§. 244. Essentia corporis seu ejus structura cum vi inertie sumpta dicitur nobis *materia illius*, cujus intuitu corpus dicitur ens passivum.

§. 245. Vis motrix seu activa, quæ corporibus inexistit, dicitur nostro sensu *illius natura* (§. 238.).

§. 246. Essentia corporis ab ipsius natura hoc modo differt (§. 243. 245.).

§. 247. Anima nostra sibi repræsentat mundum pro situ corporis sui teste experientia.

§. 248. In anima datur principium facultatum, potentiarum & mutationum (§. 233.), & consequenter vis (§. 235.), eaque repræsentativa mundi (§. 247.), quæ constituit illius naturam (§. 238.).

§. 249. Cum ex hac vi repræsentativa, nostra quidem sententia, omnium, quæ in anima dantur rationes concipi possint, vim hanc *essentiam animæ*, ut hanc quidem concipimus, absolvere (§. 227.) credimus.

§. 250. Animæ vis repræsentativa universi nostro sensu cum illius natura & essentia coincidit (§. 248. 249.). Hæc tria itaque identificari & reciprocari possunt respectu animæ.

§. 251. Ergo ea, quæ fluunt ex essentia animæ, etiam ex ejus natura derivari possunt, & vice versa (§. 250.). Ergo ea, quæ deducuntur ex essentia animæ, nostra sententia quoque ex ejus vi repræsentativa universi deduci possunt & vice versa (§. cit.). Ergo ea quæ concipiuntur ex natura animæ, etiam ejus vi repræsentativa concipi possunt & v. v. (§. cit.). Hinc naturalia & essentialia animæ coincidunt & reciprocabilia sunt.

§. 252. Vivere convenienter naturæ animæ perinde nobis quidem est ac vivere convenienter vel essentiæ vel vi illius repræsentativæ (§. 251.). Inde perspicuum est, quid hac ratione sit vivere disconvenienter naturæ animæ seu contra ejus naturam.

§. 253. Illæ normæ seu leges, quæ vel ex animæ essentia vel ex ejus vi repræsentativa concipi possunt, ad jus N. humanum seu hominibus proprium spectant (§. 251.).

§. 254. *Naturale* omne illud nostra sententia est *anima*, quod vel ex ejus vi repræsentativa vel ex ejus essentia concipi potest (§. 251.).

§. 255. Dantur facultates, potentiæ, appetitus & instinctus varii, (per §§. superiores), qui ex ejus vi repræsentativa tanquam ex ejus essentia (§. 249.) concipi possunt. Omnes itaque ejusmodi facultates, potentiæ, appetitus & instinctus seu stimuli inter naturalia animæ recte referuntur (§. 254.). Hinc etiam ejusmodi facultates & potentiæ dicuntur animæ naturales & essentielles.

§. 256. Essentia corporis ab ipsius natura differt (§. 246.). Sed essentia animæ a natura illius non differt (§. 250.). Ergo natura animæ differt a natura corporis.

§. 257. Si quis velit essentiam rei alicujus cum vi activa copulatam accipere pro *natura rei*, non repugnabimus, præcipue cum hæc acceptio scopo nostro quam maxime velificetur. Conf. §. 757. Met. Wolff.

§. 258. Admissio hoc significato, omne illud dicendum *naturale*, quod ex essentiis & viribus activis rerum concipi potest.

§. 259. Essentiam corporis nostra sententia structura illius absolvit (§. 243.). Posita ergo naturæ definitione, §. 257. allata, *naturam corporis* structura illius cum vi activa seu motrice copulata absolvit.

§. 260. Quicquid itaque ex structuris corporum humanorum & eorum viribus activis seu motricibus concipi potest, illud nobis *naturale* dicitur *in corpore humano*.

§. 261.

§. 261. Admissa definitione naturæ §. 257. allata, essentia animæ cum ejus vi repræsentativa copulata constituit *naturam animæ*. Sed essentia animæ cum ejus vi activa coincidit (§. 250.); Ergo natura animæ nostro sensu vel sola ejus essentia vel sola ipsius vi activa absolvitur. Quæ conclusio (§. 250.) jamjam demonstrata est.

Hinc si admiseris hanc alteram naturæ definitionem latiore, ex illa §§. 251. 252. 253. 254. 255. etiam concipimus.

§. 262. *Lumen mentis*, §. 22. definitum, dicitur etiam *naturale*, quatenus illud ex hac vi repræsentativa dependet.

§. 263. In natura corporis concipiuntur duo diversa a se invicem, si admiserimus definitionem (§. 257.) prolatam, in natura vero animæ datur unica vis, quæ identificatur cum ipsius essentia (§. 249. 250.); ergo vel ob id natura corporis a natura animæ differt. Quamcunque itaque ex definitionibus allatis assumeris, diversitatem hanc cognosces.

§. 264. Naturale in corpore differt a naturali in anima (§. 263.).

§. 265. Vis animæ repræsentativa seu ejus natura (§. 248.) observat L.L. Logico morales (§. 207.) vis activa seu motrix corporis agit secundum nostra quidem cogitata juxta leges mechanicas, quod ultimum ex physicis patet. Jam cum Leges Logico-Morales differant toto cælo a legibus Mechanicis; vis animæ seu ejus natura a vi corporis seu ab ejus natura toto cælo differt.

En novam differentiam inter naturam corporis & animæ, quamcunque ex notionibus naturæ (§. 237. 257.) datis admittere volueris.

§. 266. Natura humana nostro sensu vi repræsentativa animæ, structura corporis, ejusque vi activa, unitis inter se, constat (§. 4. 259. 281.).

§. 267. Natura itaque humana ex duabus naturis, a se quidem diversis, inter se tamen unitis, absolvitur. Id quod indicavi (§. 4.).

§. 268.

§. 268. Jus naturæ humanæ se extendit ad LL., ex corporis essentia seu structura, ex illius vi motrice & ex vi repræsentativa animæ conceptibilis (§. 266.).

§. 269. Attributa corporis ab ejus essentia sunt inseparabilia (§. 228.). Jam cum essentia corporis seu ejus structura ad naturam illius referenda sit (§. 259.); attributa corporis sunt ab ejus natura inseparabilia.

Quicquid itaque ex attributis corporis concipi potest, illud ab illius natura est inseparabile, & consequenter ipsius naturæ conveniens seu *naturale corpori* est.

Hac propositio potest generalissime formari de eo, quod *naturale alicui rei* est.

§. 270. LL. ex attributis corporis humani conceptibiles ad J. N. spectant (§. 269.).

Hæc propositio inservit dijudicandis casibus quibusdam in moderamine inculpatae tutelæ obviis, e. gr. ratione regressus ejus, qui ab aggressore in periculum vitæ conjicitur.

§. 271. Attributa animæ ab ejus essentia sunt inseparabilia (§. 228.). Sed cum essentia illius naturam constituat (§. 249.); attributa animæ ab ejus natura sunt inseparabilia, adeoque ei naturalia. Quicquid itaque ex attributis animæ concipi potest, illud ex ejus natura conceptibile & consequenter *anima naturale* est.

§. 272. Natura humana naturis animæ & corporis unitis absolvitur (§. 4.) Sed attributa animæ ab illius natura (§. 271.), & attributa corporis ab ejus natura (§. 269.) sunt inseparabilia; Ergo attributa animæ & corporis, inter se unita, a natura humana separari nesciunt & ex illa sunt conceptibilia.

§. 273. Quicquid ex attributis animæ & corporis inter se unitis concipi potest, a natura humana separari non potest (§. 272.).

§. 274. Normæ seu leges, ex attributis animæ & corporis inter se unitis conceptibiles, a natura humana inseparabiles sunt (§. 273.).

§. 276.

§. 275. Dantur facultates & potentiae, in anima & corpore obviae, quae eorum attributa constituunt. Quicquid ergo ex facultatibus & potentiis corporis & animae, *in unione sumtis*, concipi potest, illud a natura humana divelli non potest (§. 273.).

§. 276. Quid sit *lumen mentis naturale*, ex §§. 271. & 275. novâ vice patet.

§. 277. Normae seu leges, ex facultatibus & potentiis corporis & animae, *in unione sumtis*, conceptibiles, a natura humana separari nequeunt (§. 275.), & consequenter homini, quâ homini, *naturales* sunt.

§. 278. Quænam pugnent cum natura rerum in genere ex §. 257.; cum natura corporis nostri ex §. 259. & 269.; cum natura mentis ex §. 261. 271.; cum natura humana ex §§. 266. 273. 275. facile perspicui potest.

§. 279. Quid sit *convenienter vivere* naturæ rerum in genere, ex §. 257.; naturæ corporis nostri, ex §. 259. 269.; naturæ animæ ex §. 261. 271.; naturæ humanæ, ex §. 266. 273. 275. perspicuum est.

§. 280. Omnes facultates & potentiae mentis ad Leges Logico-Morales (§. 207.), & ea, quorum corpus capax est, ad Leges, quas saltim maxime Mechanicas admiseris, reduci possunt. Hinc *vivere natura humana convenienter* perinde est ac vivere convenienter Legibus Logico-Morali. Mechanicis, copulative sumtis (§. 275.).

§. 281. Ad *prima natura homini* nostra sententia cum *brutis communia*, quæ haud incongrue *naturam animale* absololvere dicuntur, referas sensationem (§. 26.), phantasiam (§. 32.), associationem imaginum & affectuum (§. 34.), memoriam (§. 48.), analogum rationis (§. 107.), appetitus sensitivos (§. 154.), affectus (§. 157.), instinctus & stimulos naturales, quorum mentionem feci (§. 163. 164.), spontaneitatem (§. 186.). Normæ, quæ ex hisce omnibus derivari possunt, spectant ad ita dictum Jus Naturæ, quod natura omnia animalia docuit & quod cadit in hominem, qua animal.

Jus Naturale.

G

§. 282.

§. 282. *Primis natura homini propriis, quæ naturam rationalem distinguunt, annumeres actum reflectendi (§. 54.), comparandi (§. cit.), ideas generales & definitiones formandi (§. 56.), judicandi (§. 59.), ratiocinandi (§. 60.), experiendi (§. 69.), demonstrandi (§. 74.), intellectum (§. 61.), rationem (§. 93.), voluntatem (§. 166.), noluntatem (§. 167.), libertatem (§. 186. 187.).*

Hæc attributa hominis communia & propria, h. e. ejus natura & animalis & rationalis, constituant *naturam humanam*, & ex quibus adeo jus N. nostrum humanum concipitur, quod non in bruta sed in hominem, quæ talem cadit. Conf. §. 55.

§. 283. Si percurras facultates & potentias animæ, cohesionem vel nexum in illis observabis, præcipue cum ex principio communi interno activo conceptibiles sint. De qua cohesionem valebit, quod jamjam §. 164. de instinctibus naturalibus indicavimus. Quam copulam si quis, vel observaverit vel violaverit in actionibus suis, is *natura humana convenienter vel disconvenienter vixisse* censendus est.

§. 284. Natura humana & ejus facultates vel potentia, eaque, quæ legitime argumentando inde deduci possunt, ab homine sibi relicto abstractione interveniente absque theologia naturali æque ac Mathesis, Physica, Logica, Ontologia cognosci possunt, quamvis hoc ipso non negentur, quæ theologia naturalis proponit, id quod ex inferius dicendis manifestum erit.

§. 285. Ad naturam accedere potest cultura & ars, quæ cum naturæ æmula sit, vestigiis naturæ attemperanda est.

EXER-

EXERCITATIO II.
DE
OBLIGATIONE MORALI
ET LEGE NATVRALI EIVS-
QVE PRINCIPIO ET
ORIGINE.

§. 286.

Ius naturæ & gentium vel ex solius naturæ hominis aliarumque rerum contemplatione vel ex axiomatibus divinis, vel ex utroque fonte derivare consueverunt sanctoris hujus disciplinæ commentatores.

§. 287. Utrique methodo, ex duplici fonte, §. præcedenti indicatio, oriundæ statuendum est suum pretium. Methodus, qua ex immediata naturæ consideratione Juris naturalis veritates eruuntur, videtur facilior & cuivis homini, ratione prædito & sibi naturæ suæ conscio, magis pervia & superabilis, ac tandem ita comparata, ut qui ob ignorantiam Summi Numinis omnia jura se posse pedibus conculcare arbitrantur, flecti possint ad primos saltem honestatis & justitiæ gradus observandos.

§. 288. Altera methodus, qua insignis hæc disciplina idiomatibus divinitatis superstruitur, ex ascensu rationis ad Deum & ex relatione naturæ rerum ad ejus auctorem oritur. Et cum jus naturæ sit dictamen rationis, hæc verò ens illud supremum ejusque perfectiones demonstrativa ratione cognoscat; homo in sphaera rationis spectatus ad ultimam illatum legum, ex natura sua aliarumque rerum cognitarum, originem penetrare potest, simulque cognoscere, custodiam juris Nat. cum illustratione gloriæ divinæ nexu indivulso copulatam esse. Conf. §. 268 30. Quo facto nova in nobis cooriuntur motiva, quæ nos ad illud jus naturæ religiosius colendum determinare possunt.

289. Ex jure sermonis, inferius explicando, patebit, quantum valeant jura juranda. Quæ cum in jurante nullam efficaciam habeant vel ad detegendum verum, vel ad pacta sollicitius servanda, nisi ille de omnipræsentia & justitia Dei ultrice non minus quam remuneratoria convictus sit; nova ratio, eaque prægnans, nascitur, cur cognitio Numinis naturalis cum jure naturæ, ex sola natura humana elicito, sit combinanda. Eas proinde doctrinas jam indigitabimus, quæ naturæ & inde cogno(cen-di juris originem divinam commonstrant. Inferius adducemus veritates ex quibus Dei justitia & remuneratoria & vindicativa elucebit. Hac ratione nobis innotescet, non solum obligationem & legem, alias mere naturalem, etiam divinam esse, sed & peculiare dari pœnæ divinæ positivæ genus, rationi pervium. Inde patebit, utramque methodum feliciter combinari posse. Ut naturæ, ad *DEVM* Autorem relatæ, nomen angustius est; ita leges Naturæ ad attributa divina revocatæ illustriores & sublimiores efficiuntur.

§. 290. Ex Theologia naturali constat, dari ens a se seu necessario existens, diversum ab animabus nostris & mundo corporeo, quod dicitur *DEVS* (§. 928. 929. 939. 941. 945. 946. Metaph. *WOLFF.*).

§. 291. Vires activas corporum ita esse comparatas, ut vires eis oppositæ nullam involvant contradictionem, patet ex Cosmologia generali, quam dedit *WOLFFIVS*. Eadem itaque vires corporum contingentes sunt (§. 179.). Jam cum ejusmodi vis activa corporis dicatur natura ipsius (§. 237.) & omnes vires activæ corporum conjunctim sumtæ constituent *naturam rerum* seu *mundi totius*; natura corporis vel natura rerum ens contingens est. Neque adeo natura & corporis & mundi corporei, universim spectati, ens necessarium seu ens a se, quod Deus dicitur, esse potest. Id quod jam subindicavi (§. 234. 236.).

§. 292. Neque naturæ rerum possunt esse particulae decerptæ ex Divinitate, cum ens a se seu Deus sit ens simplicissimum, adeoque in partes resolvi nescium. Natura itaque rerum non potest esse orta ex Deo, tanquam ex causa materiali.

§. 293. Neque defunt rationes, ex quibus evinci potest, vim animæ a DEO plane diversam esse. Novimus enim abunde, illius representationes pendere a situ corporis in universo & a constitutione organorum sensoriorum. Jam vero cum Deum esse ens independens aliunde constet, vis animæ a DEO toto cælo differt. Eum porro vis hæc repræsentativa animæ nostro conceptu sejus naturam absolvat (§. 248.); natura animæ a DEO diversissima est.

§. 294. Thesis præcedens ex contingenti vi repræsentativa mentis nostræ nova vice colligitur. Si mens ad seriem rerum, quam per plures annorum decursus sibi repræsentavit, curatius reflectat; alias series rerum repræsentabiles atque adeo longe alias vires repræsentativas esse composibiles facili negotio intelligit. Vis itaque animæ ens contingens est (§. 179.). Natura ergo animæ e contingentium numero sit necesse est (§. 248.). Jam cum Deus sit ens necessarium, natura mentis DEVS esse non potest.

§. 295. Eandem naturam animæ nostræ non esse particulam, ex divinitate decerptam, eodem, quem §. 292. adhibuimus, modo demonstrari potest.

§. 296. Quod omnium possibilium, veritatum & essentialium origo suo modo sit repetenda ex intellectu divino, adeoque ex Deo ipso, patet ex metaphysicis conf. §. 975. 976. MET. WOLFF. Hinc nisi Deus & intellectus divinus existeret, nullum possibile, nulla veritas, nullius rei essentia daretur. Proinde sub eadem hypothese impossibili, nulla scientia, philosophia & Mathesis nulla, neque adeo ullum Jus naturæ & Gentium daretur.

§. 297. Essentiæ rerum sunt certa ratione ab intellectu divino & per consequens a DEO (§. 296.): hinc essentia

animæ nostræ ab intellectu divino, adeoque a Deo ipso dependet. Sed cum essentia animæ cum ejus vi repræsentativa & ejusdem natura identificetur (§. 250.); illa vis repræsentativa, illa natura animæ ab intellectu divino, adeoque a Deo, non tanquam a causâ materiali (§. 292.), sed efficiente originem habet. Unde sequitur, ut, si per hypothesein impossibilem nullus Deus esset, etiam nulla daretur animæ natura.

§ 298. Omnes vires activæ e rerum possibilium numero sunt. Jam vero intellectus divinus est fons omnium possibilium (§. 296.); hinc si quis in consideranda rei natura solam vim activam spectaverit (§. 237.); intellectus divinus est fons omnium naturarum. Quæ conclusio eadem manebit, si vim activam rei cum ejus essentia combinatam appellare naturam velimus (§. 257.); cum essentiæ rerum eandem originem habeant (§. 296.).

§. 299. Rationem sufficientem existentiarum omnium rerum ex voluntate Entis a se seu Dei repetendam esse, ex theologia naturali notum est. Conf. § 288. MET. WOLF. Hinc etiam existentia naturarum omnium rerum a voluntate Dei efficacissima derivanda venit. Id quod ob universalitatem ad existentiam naturæ & corporis & animæ nostræ applicari potest.

§. 300. Cum doctrina de obligatione morali sit momentosa & per plura Juris naturæ articulos se diffundat; sollicitos nos esse oportet de distincta obligationis notione eruenda. A singularibus itaque casibus, in quibus illo termino utimur, ascendamus ad illius ideam universalem. Respublica, quæ cives suos commovere vult ad fugienda furta, spolia, latrocinia, certamina singularia aliaque ejusmodi delicta, repræsentat legum transgressoribus suspendium, vivicomburium, capitis truncationem & alias ejusmodi pœnas. Pœnæ sunt species malorum. Hinc princeps in obligandis sibi subjectis mala repræsentata connectit cum actionibus fugiendis. Sed cum repræsentationes malorum, volun-

voluntatem nostram determinantes, motivis accenseantur (§. 170); a principe motiva connectuntur cum actionibus, quas injungit civibus fugiendas. Si abstraxeris a principe & civibus, prodibit hæc notio universalis, quam debemus WOLFFIO: *Obligatio moralis in genere est connexio motivorum cum actionibus.* Fœcundam esse hanc ideam, ex sequentibus obligationis speciebus & ex conclusionibus eruendis cognosces.

Scholion. Probe annotes, nos hic loqui de obligatione morali in genere, id quod etiam formatio illius definitionis indicat. Et cum in speciebus plura deprehendantur, quam in genere; mirum non est, quod in speciebus obligationis moralis, e. gr. civilis, plura occurrant, quam quæ conspicias in obligatione, generatim sumta, quippe quæ ita formanda est, ut illa ad obligationem & naturalem & positivam, eamque vel divinam vel humanam applicari possit. Porro si qua detur obligatio, (hypothetice loquor & nondum definitio,) quæ moralis nostro sensu non est, illa pro specie obligationis moralis reputanda non est & illi consequenter hujus attributa incongrue applicarentur. Ponas quod tribuatur homini, intellectu destituito, obligatio reparandi damnum, (jure, an injuria hoc fiat, ex §. 959. 960. patebit); hanc obligationem non dixeris moralem, quippe quæ in subjecto obligando intellectus usum requirit (§. 312.). Tandem notemus, quod, uti in definienda specie contenti esse non debeamus definitione generis, ita & in definienda specie obligationis, e. gr. civilis, non acquiescendum nobis sit in definitione obligationis generali, cum hoc casu differentia specifica sit exprimenda, quæ in obligatione civili ad metum cum actionibus civium fugiendis ab imperante copulatum redit. Conf. §. 749. spec. Jur. Gent.

§. 301. Licet princeps, qua talis, in obligatione civili non nisi malis arbitrariis repræsentatis utatur, de quo in Jur. Gen. acturi sumus fusius & explicatius; vocabulo tamen *motivorum* generali uti fas erit, cum bona æque ac mala determinare mentem nostram soleant (§. 175.). Ipse Theocrator

in decalogo aliisque locis sacrarum litterarum innumeris malorum, non solum, sed & bonorum mentionem fecit, quibus populum Israëliticum & genus humanum ad recti cultum & malefactorum detestationem obligare voluit. Dantur casus, ubi superior rationes præcepti nec velit, nec possit explicare subjectis, idque ob rationem status sibi consciam; quibus tamen casibus nostra definitio minus repugnat, cum in illis sola imperantis voluntas sit subjectorum motivum actionis suscipiendæ vel omittendæ, id quod patet vel ex timore oriundo ex idea imperantis, quippe qui habet jus præcipiendi ac deinde puniendi conjunctum cum potentia, vel ex amore, quo cives feruntur erga principem, cujus de voluntate publicum egregium amplificandi satis certi sunt. Amorem non minus, quam timorem, tanquam affectus referri inter motiva, ex (§§. 158. 154. 155. 170.) constat. Et licet principi placeat allegare præscripti rationes; in his tamen saltem non semper relidet subjectorum omnium motivum actionis exequendæ vel fugiendæ, cum fieri possit facile, ut paucis subjectis detur, introspicere legum rationes, ex intima systematis civilis indole sæpius repetendas. Proinde & in ejusmodi casibus motiva, quibus subjecti determinantur ad actus sibi prohibitos fugiendos, non nisi in voluntate imperantis latitare possunt. Conferas P V F. *Tr. de l. N. & G. L. l. c. 6. §. 1.* de qua materia suo loco plura dicturi sumus. Cur motivi vocabulo generaliori utamur, patet ex superioribus. Obligatio tendit ad flexendam voluntatem. Quæ determinatio voluntatis absque repræsentatione boni vel mali, adeoque absque motivis naturaliter & ordine concipi non potest (§. 175. 174. 170.)

§. 302. a) Quo debiliora vel fortiora sunt motiva, quæ connectuntur cum actione, eo debilior vel fortior est nostra obligatio moralis. In civitatibus pænæ sunt motiva, quæ copulantur cum actionibus civium. Si crescentibus delictis exasperentur pænæ, fortiora & efficaciora motiva copulantur cum actionibus civium.

b) Quot

b) Quot motiva adfunt in aliquo actu vel expediendo vel omitendo, totuplicem obligationem in eodem deprehendi necesse est, Hinc varii dantur casus, ubi quis ad aliquid expediendum multiplici ratione obligatus nostro sensu dicitur.

c) Si in quodam actu concurrunt motiva diversa a se invicem & distincta, in illo etiam diversæ a se invicem & distinctæ concurrere debent obligationes. *Diversitatem motivorum* dijudicabis ex diversitate repræsentationum boni vel mali, voluntatem nostram determinantium (§. 170.). Quænam repræsentationes boni vel mali diversæ sint, ex §. 11. patebit. Exempli loco ob oculos tibi ponas duos homines, qui oderunt peccare, alterum ex formidine pœnæ vel alius incommodi, alterum ex honestatis vel pietatis amore. Sic in eo, qui pietatem naturalem colit, videas alia motiva, illustrationem quippe gloriæ divinæ (§. 838.), quam in eo, qui non nisi honestati objectivæ (§. 327.) actiones suas attemperat. Sic in homine Christiano conspicua sunt nova motiva, ex opere redemptionis oriunda. Hoc consuetario etiam in doctrina de jurejurando utemur.

d) Cum plura motiva nos determinare possint ad actionem unicam, illa conjunctim summa constituunt *motivum totale*, quod constat ex pluribus *motivis partialibus*. Hinc etiam nostra *obligatio totalis a partiali* probe discernenda est.

e) Hinc uti ex quantitate motivorum (per coroll. a. hujus §vi), ita ex numero motivorum, in unico actu concurrentium, quantitas nostræ obligationis totalis æstimanda venit. Similem casum deprehendimus in quantitate iræ, ex numero vel quantitate affectuum sociorum æstimanda.

f) Crescentibus, cessantibus, reviviscentibus motivis, crescit, cessat, reviviscit nostra obligatio.

g) Existentibus novis motivis in actu aliquo, progignitur
fus Naturale. H tur

tur nova obligatio. Corollarium hoc ad doctrinam de jurjurando applicabimus.

h) collisione seu contradictione motivorum oritur, nostra sententia, collisio obligationum. Ponas ex gr. patrem, qui simul princeps reip. est, habere filium in proditorem patriæ degenerantem; ejus obligatio conservandi filium hoc casu repugnabit obligationi conservandi rempublicam; ab hoc in periculum extremum conjectam. Hæc contradictio obligationum oritur ex pugnantia motivorum, in parente, qui simul imperans est in civitate, simul obviorem. Exemplum habemus in Bruto, primo consule Romanorum & libertatis reip. restauratore.

i) Illud quod impedit, quo minus in alicujus mente excitari possit motivum, impedit etiam quo minus in ipso nascatur nostra obligatio.

k) Quidam inspiciere debeat judicaturus de alterius obligatione, vel eandem correcturus, facile patet.

l) Si ponamus, dari homines, in quibus nulla boni vel mali representatio & per consequens nullum motivum, adeoque nec spes, nec metus excitari possit, ille nostro sensu obligari nescit. Huc spectat illud: *Mori qui scit, cogi h. e. obligari externe nescit*, vid. BEYERI, *delin. Jur. Germ. L. III. c. 1. §. 33*, Anaxarchi factum, huc rediens, ex historia notum est.

§. 303. Demonstrationes animum nostrum certum de veritate vel falsitate alicujus rei, adeoque convictum & immobilem reddunt. Hinc si motiva nitantur rationibus apodicticis, obligatio illa constantior esse debet (§. 300.). Quamnam obligationem motiva, argumentis probabilibus superstructa producant, ex indole rerum probabilium, cum rebus demonstrativis collatarum, facile constat.

§. 304. Representationes bonorum vel malorum sunt vel veræ vel falsæ seu erroneæ. Dantur itaque motiva vera, dantur

dantur erronea seu falsa (§. 170.). Hinc nostra obligatio vel *vera* seu recta vel *erronea* est, quam posteriorem esse *spuriam*, ex §. 334. patebit.

§. 305. Aliunde novimus, non nisi possibile existentiæ reddi posse. Hinc impossibilia, absolute talia ad existentiam transferri non possunt.

§. 306. In obligatione motivum connectitur cum actione (§. 300.), quæ est res ad existentiam transferenda. Hinc actio debet esse possibilis. Impossibile itaque, absolute talium, nulla datur obligatio (§. 305.).

§. 307. Quæ ope virium animæ, corporis atque status externi existentie dare possumus, *eain potestate nostra posita* intelliguntur. Quæ secus se habent, *extra nostram potestatem* sunt. Huc referas ea, *quæ ratione nostri naturaliter possibilis*, distinguenda ab iis, quæ judicantur moraliter possibilis vel impossibilia, de quibus §. 483. egimus.

§. 308. Quæ naturaliter sint in nostra potestate, vel minus ratione animæ & corporis, multiplici modo ex §. 254. 260. 269. 271. 273. 275. perspicimus.

§. 309. Commissio vel intermissio actionis a viribus animæ, corporis atque status externi dependet. Hinc obligatio moralis requirit actiones, quæ sunt in hominis obligandi potestate positæ (§. 307. 300.). Actiones proinde, quæ naturaliter sunt extra nostram potestatem, in sphaera naturali obligationis moralis impatientes sunt.

§. 310. *Actiones*, quæ in potestate nostra positæ sunt, dicuntur *libera ratione executionis*. Obligatio itaque requirit actiones liberas, si modum illas exequendi spectaveris (§. 309.), adeoque se extendit ad motus corporis voluntarios (§. 193.).

§. 311. Dantur actiones animæ non minus quam corporis, quæ quidem ex essentia & natura utriuslibet consequuntur, minus tamen potestati nostræ subsunt, quales sunt voluptas, tædium, appetitus, aversatio, affectus, nec minus instinctus naturales (§. 131. 135. 154. 155. 158. 163.).

Intuitu corporis huc spectant actiones vitales, concoctio, transpiratio, rhonchus. Ejusmodi *actiones* dicuntur *mere naturales*, & actionibus liberis, §. 310. definitis, opponuntur. In ejusmodi actiones naturales non cadit obligatio (§. 309.). Sicaliquis nec præmiis, nec pœnis obligari potest ad amandam puellam, quæ sibi videtur deformis & imperfecta.

§. 312. In homine moraliter obligando per §. 300. cum actionibus connectuntur motiva, h. e. repræsentationes bonorum vel malorum, voluntatem determinantes (§. 170.). Jam cum repræsentationes ad intellectum spectent (§. 61.); in subiecto moraliter obligando usus & intellectus & voluntatis requiritur. Hinc obligationis gradus in intellectu dimetiendus est. In quo itaque nullus datur usus intellectus, is moraliter obligari nescit. Neque adeo ille, qui aliquam actionem expediendam vel fugiendam pro ratione circumstantiarum scire non potuit, ad eam eadem ratione obligatur. Et quæ impediunt intellectus usum, obligationem moralem impedire censentur.

§. 313. In rebus absolute necessariis nulla datur electio neque libertas, per consecrarium 3. §. 187., nec adeo ullum voluntatis exercitium, per Scholion §. 201. Hinc res absolute necessariae obligationem respuunt (§. 312.). Jam vero cum omnia sint vel necessaria vel contingentia (§. 178. 179.); in rebus non nisi contingentibus obligatio moralis locum habere potest.

§. 314. *Spes* est voluptas concepta ex bono obtinendo. *Metus* est tædium, quod percipimus ex malo futuro. Jam vero obligamur vel per bona, vel per mala repræsentata (§. 300.), ergo vel per spem excitatam vel per metum nobis injectum moraliter nostro quidem sensu obligari possumus. Huc referas definitionem B. THOMASII, quæ in F. I. N. G. §. 60. c. 4. L. I. traditur.

§. 315. Obligari possumus vel per voluptatem vel per tædium (§. 300. 172. c.), adeoque vel per perfectiones vel per

§. 316-317. DE OBLIGATIONE MORALI ET LEGE N. &c. 61

per imperfectiones repræsentatas (§. 131. 135.), nec minus per affectus (§. 161.).

§. 316. Obligatio moralis requirit actus spontaneos (§. 300. 186.), & libertatem mentis (§. 187. 312. 313.). Unde patet, quod eidem obligationi necessitas & intrinseca & extrinseca repugnet (§. 189.).

§. 317. *Auctor* aliquis dicitur *actionis*, cujus existentia vel non existentia ad illius voluntatem efficacem referri debet. Hac notione generaliori, qua & usi sumus in doctrina de imputatione (§. 567.), etiam hic adhibebimus. Enim vero in homine, moraliter obligando, usus voluntatis requiritur (§. 312.), h. e. necesse est, ut ille actionem committendam velle, & omittendam nolle possit; homo itaque obligandus ita comparatus esse debet, ut ejus actiones committendæ vel fugiendæ ad illius voluntatem referri possint. Sed cum in obligatione morali exigatur commissio vel intermissio actionis, ab usu virium subjecti obligandi dependens, hujus voluntas ad actum externum contendere debet, nisi impedimentum, superari nescium, obstat. Quæ voluntas cum dicatur *efficax*; *homomoraliter obligandus ita comparatus esse debet, ut ejus actionum existentia vel non existentia ad illius voluntatem efficacem referri, isque consequenter pro autore earundem haberi mereatur.*

Confessarium 1. Cum in homine obligando voluntas efficax committendi vel omittendi actiones requiratur, a qua decretum divelli nescit; in subjecto moraliter obligando jure exigitur, ut illud aptum sit ad formandum decretum expediendi actionem, vel illam omittendi, & in cujus adeo decreto voluntatis actiones susceptæ vel omissæ rationem habent (§. 41. 42.).

Confessarium 2. Si eum velimus cum aliis vocare auctorem actionis, cujus in voluntatis decreto illa rationem habet; homo obligandus etiam ita comparatus esse debet, ut pro autore actionis haberi possit *per Confessar. 1.*

Scholion. Hunc conceptum autoris actionum secutus sum in prima editione. Sed cum inde sequatur, eum, cujus ad decretum voluntatis actio aliqua referri non possit, & consequenter culpose peccantem pro illius autore haberi non posse; notionem generalius formare debui, ut illa & ad actus culposos applicari possit, & ut hac ratione eorundem imputabilitatem demonstrare mihi concederetur.

Confectarium. 3. Cum furiosi, mente capti, infantes, homines instar brutorum educati intellectus & voluntatis usu destituantur, iidem moralitet nostro sensu obligari nesciunt (§. 312.).

§. 318. Si nexus motivi cum actionibus proxime possit intelligi ex natura nostra, in se spectata, *obligatio* nuncupatur *naturalis*. Si nexus motivi cum actionibus dependeat ex arbitrio alicujus entis externi superioris, a natura nostra diversi, *obligatio positiva, arbitraria & externa* dici potest. Superior est vel *DEVS* vel homo. Hinc ejus generis *obligatio* posterior est *vel divina vel humana*.

§. 319. *Obligatio positiva* absque superioris voluntate concipi non potest (§. 318.).

§. 320. In obligatione duo, a se distinguenda, occurrunt, ens nimirum obligans & subjectum obligandum, seu quod obligari se patitur. Hinc *obligatio* in *activam & passivam* commode dispescitur.

§. 321. Actus, cum quo connectitur motivum, vel expediendus est vel intermittendus, Unde nata est divisio *obligationis* in *affirmativam & negativam*.

§. 322. De speciebus *obligationis positivæ* loco convenienti agemus, solliciti jam de indole & origine augusta *obligationis naturalis* proprius inspicienda.

§. 323. Mutationes, tanquam effectus, ex actibus, libere susceptis, tanquam causis oriri solere, §§. 194. & 204. subindicavimus. Vestigia magni hujus principii in scriptorum recentiorum non minus quam antiquiorum monumentis

§. 324. DE OBLIGATIONE MORALI ET LEGE N. & C. 63

numentis reperies. Huc spectant plures sapientiae & prudentiae regulæ. Ejusmodi sunt :

a) Semper tecum in suscipiendo actu cogites, quid inde sequuturum sit.

b) Per quod quis peccat, per idem punitur & idem.

c) Principiis obsta, sero medicina paratur.

d) Mala serpunt. Fœcunda bonorum & malorum femina.

e) Si quis semel consentiat in actum aliquem turpem, is altera vice data occasione eelerius & minori cum repugnantiâ in actum ejusmodi consentiet.

f) Deliberandum est diu, antequam aliquid suscipias.

g) Minoris momenti sapius videtur actio ratione temporis præsentis, quæ vero futurorum confectariorum fecundissima est. Hinc historia dicitur theatrum prudentiæ & sapientiæ, quatenus ea nobis actiones hominum indigitat, ex quibus prognatæ sunt sapius mutationes gravissimæ. Felix est illa educatio, ubi hujus axiomatis ratio habetur. Contra quod quantopere peccatum fuerit à Romanis, elegantissima Juvenalis Satyra XIV. L. V. testatur.

§. 324. Quædam actionum liberarum confectaria concipi possunt vel ex modo compositionis nostri aliorumque corporum seu eorum essentia (§. 242.), vel eorum vi activa. Essentia & vis activa corporum constituit eorum naturam (§. 257.). Ergo actuum liberorum, quos motus corporis voluntarios vocavimus (§. 193.), confectaria ex naturis corporum conceptibilia sunt adeoque ex illis descendunt. Huc referas sanitatem & agilitatem corporis, nec minus ejus morbos. Actuum liberorum quorundam confectaria possunt perspici ex attributis & potentiis animæ. Jam cum ea omnia, quæ ex attributis & potentiis animæ concipi possunt, sint naturalia ratione animæ (§. 271.); quorundam actuum liberorum confectaria

fectaria ex natura animæ sunt conceptibilia adeoque ex illa descendunt. Exempli loco sit confusio, ex tumultuaria studiorum tractatione oriunda.

§. 325. Dantur actuum liberorum confectaria, quæ ex natura humana sunt conceptibilia, adeoque ex illa descendunt (§. 324. 273. 275.).

§. 326. Naturâ humanâ cum actionibus liberis copulata & connexa quædam confectaria sunt (§. 73. 325.). Hoc etiam admitti debet ab atheo.

§. 327. Confectaria actuum nostrorum liberorum tendunt vel ad perfectionem vel ad imperfectionem nostram (§. 124. 126.) adeoque vel bona vel mala sunt (§. 141. 145.) Ergo naturâ humanâ in se spectata cum actionibus nostris liberis bona vel mala quædam corollaria copulata sunt (§. 326.), ob quæ actiones ipsæ liberæ vel bonæ vel malæ dicuntur. Et cum confectaria illa ordine ab actionibus separari non possint, ipsa honestas vel pravitas, adeoque moralitas nostro quidem conceptu ab actionibus liberis inseparabilis judicatur. Quam ob rationem ipsæ ejusmodi *actiones per se & natura sua bona vel mala* nuncupari possunt, eisdemque tribuitur *moralitas intrinseca seu objectiva*, nostro quidem sensu, quatenus bonitas vel pravitas ex earum indole naturali cognoscitur. Conferas B. GODOFREDI OLEARII Tr. Germ. de Messia p. 464. 465. Verba Viri insignis hæc sunt : *So seynd denn ja die Pflichten, welche das Christenthum erfordert, der Menschlichen Natur so anständig, so vortheilhaftig und eines jeden besondern Besten so wohl als dem gemeinen so gemäß und gleichförmig, daß wenn wir auch keine Absicht auf die Religion und den GOTT dadurch zuleistenden Dienst haben wolten, wenn wir die Belohnung und Bestrafung eines zukünfftigen Lebens nicht vor Augen hätten, wenn uns GOTT dieselben nicht besonders aufgeleget und anbefohlen, so würde doch die gesunde Vernunfft dieselben zur Förderung unserer zeitlichen Wohlfarth von uns erfordern &c.* E contratio *moralitas actionis extrinseca* seu
sub-

jectiva audit, quæ rationem in arbitrio imperantis habet. Tò morale præcepti tertii decalogi ad moralitatem intrinsecam, tò ceremoniale vero ad extrinsecam spectat. Illud est absolute necessarium, immutabile & indispensabile; hoc vero contingens, mutabile & dispensabile est.

§. 328. Naturæ rerum tam ratione possibilitatis quam actualitatis à Deo dependent (§. 297. 298. 299). Jam cum naturâ humanâ, in se spectatâ cum actionibus liberis bona vel mala corollaria copulata sint (§. 327.) DEVS per naturam humanam, ad se, tanquam illius autorem, relatam bona vel mala consecutaria cum actionibus humanis copulavit. Summum proinde Numen fons & origo est moralitatis actionum intrinsecæ. Conf. §. 820.

§. 329. Bona & mala actionum corollaria sunt motiva voluntatis & noluntatis (§. 170.). Natura igitur cum actionibus liberis, quæ sunt per se bonæ vel malæ, motiva sunt copulata (§. 327.). Hinc nostro sensu natura obligamur ad actiones per se honestas expediendas & per se turpes fugiendas (§. 300.).

§. 330. Deus per naturam humanam certa motiva connexit cum actibus hominum liberis (§. 328. 170.), adeoque per eandem nos obligat ad actiones per se bonas exequendas. Obligatio proinde naturalis est etiam divina (§. 322.). Hinc *vox natura vox Dei* audit. Unde porro patet, quod vivere convenienter naturæ idem sit ac vivere convenienter nutui divino.

§. 331. Bonum minus præstans est malum comparativum ratione boni præstantioris, eo ipso amittendi (§. 149.). Jam vero cum natura nos obliget ad evitanda mala (§. 329.), etiam illa nos obligare debet ad evitandum bonum minus præstans, adeoque ad bonum præstantius, bono inferiori præferendum.

§. 332. Ex §vo 150. & 329. eodem modo demonstratur, naturam nos obligare ad malum minus malo majori
Jus Naturale. I præ-

præferendum. Conf. §. 302. Aliam demonstrationem videbis in WOLFF, doctr. mor., §. 10.

§. 333. Obligatio naturalis est etiam divina (§. 330.) Hinc Deus nos obligat ad bonum majus bono minori & ad malum minus malo majori præferendum (§. 332. 333.).

§. 334. Neque Deus, neque natura nos simul ad bona & mala obligare potest. Cum itaque Deus & natura nos obligent ad bona amplectenda & ad mala fugienda, per §§. præc. neque Deus, neque natura nos obligat vel ad mala amplectenda, vel ad bona fugienda, vel ad malum majus minori, vel ad bonum minus majori præferendum (§. 329. 330. 331. 332. 333.). Siquis ergo repræsentationibus bonorum vel malorum erroneis actiones suas attemperet in sui aliorumque perniciem, hoc nec DEO nec naturæ tribuendum. Enim vero obligatio est vel recta vel erronea; obligatio ergo naturalis non nisi recta est. Unde patet, obligationem erroneam neque naturalem neque divinam, sed spuriam esse. Confer. §. 304.

§. 335. Malum totius est verum malum, malum partis, totum conservans vel augens, est verum bonum atque sic malum apparens (§. 150. 146.).

§. 336. DEVS & natura nostro sensu nos obligant ad bonum totius bono partis, totum destruenti; nec minus ad malum partis, totum conservans vel augens malo totius præferendum (§. 333. 331. 332. 149. 335.). Modus argumentandi, quo usi sumus §. 334. etiam hic adhiberi potest.

§. 337. DEVS & natura nos obligant ad incommodum, quod majus sequitur commodum, perferendum & anteponendum commodo, quod majora sequuntur incommoda (§. 151. 331. 332. 333.). Eadem argumentatio, quam adhibuimus §. 334. etiam ad hanc propositionem applicari potest.

§. 338. Ex præcedentibus facile dijudicari possunt hæc propositiones, philosophis quibusdam antiquioribus jam-jam frequentatæ: Ea

Ea voluptas, quæ aut majorem pellit voluptatem, aut graviolem molestiam parit, fugienda.

Ea molestia, quæ aut majorem avertit molestiam aut uberiorem voluptatem creat, amplectenda.

§. 339. Ponas duo remedia, quibus in defensione nostri contra inimicos uti possumus & quorum alterum altero mitius est, ex præmissis doctrinis facile perspicitur, prius remedium posteriori præferendum esse. Id quod in jure defensionis, inferius evolvendo, locum habet.

§. 340. Natura sæpius dicto sensu nos obligat ad faciendæ ea, quæ nos perficiunt & ad fugienda, quæ nos imperfectiores reddunt (§. 329. 331.). Unde nascitur hæc regula generalis, cui actiones liberas attemperare obligamur & quam debemus WOLFFIO.

Fac ea, quæ te statumque tuum perfectiorem efficiunt; omittæ ea, quæ te statumque imperfectiorem reddunt.

Consectarium. Ea sunt tibi faciendæ, quæ voluptatem duraturam progenerant, & omittendæ, quæ tædium duraturum progignunt (§. 131. 135.).

§. 341. Amplificationem gloriæ summi NUMINIS & studium perficiendi alios homines a nostro perfectione vera separari non posse, §. 699. 704. 833. 834. 836. demonstrabimus.

§. 342. Si quis velit cognoscere, utrum actio data nos perfectiores, an imperfectiores efficiat;

1) attentus sit ad mutationes, ex actione posita oriundas & vel mentem, vel corpus vel statum externum afficientes (§. 194.).

2) examinet, utrum status ex actione resultans antecedenti statui vel respondeat, vel contradicat, seu, utrum inde consensus, an contradictio statuum subnascatur (§. 124. 126.).

§. 343. Omnes actiones liberæ vel nos perficiunt, vel imperfectiores reddunt (§. 310. 194. 195.). Ad actiones utriusque generis cum regula, §. 340. demonstrata, applicari

cari possit, nec ulla actio detur, quæ non ad alterutrum actionis genus spectet; ea se ad omnes actiones liberas extendit.

§ 344. *Regula seu norma* est propositio, cui certa varia vel coexistentia vel successiva accommodantur. Varia ipsa ejusmodi vocantur *normata seu normanda*.

§ 345. Ejusmodi regulæ seu normæ jam antiquitus dictæ sunt *leges*, generalissime sumtæ. vid. MARTINII *Lexic. phil. voce lex* N. 17. & IAC. THOMASII *dissert. de potest. legislativa* §. 8. Et cum dentur propositiones generales, quibus actiones & motus corporum mundi & partialium & totalium attemperantur; indagatores rerum naturalium inciderunt in *leges corporum seu physicas*. Huc referas LL. seu *jura poli*, à Keplero detecta, *leges motus & mechanicas, hydrostaticas, refractionis & innumeras alias*. Eadem ratione mathesios puræ cultores eruerunt *leges numerandi Dyadicæ, Tetradicæ, decadicæ, progressionum & serierum infinitarum*. In facultatibus animæ observarunt Psychologi *legem imaginationis* (§. 34.), *appetitus* (§. 175.) & alias. Sic in animali, qua tali, annotantur motus & actiones, certis attemperatæ propositionibus, quæ occasionem dederunt naturali legi & juri, quod natura omnia animalia docuit, & exprimis naturæ, homini cum brutis communibus (§. 281.), derivandum. Tandem in homine, qua tali, deprehenditur facultas edendi actiones liberas (§. 310.), quibus ille felicitatem vel infelicitatem suam aliorumque promovere potest, & quæ non minus ad propositiones quasdam generales, præcipue ex primis naturæ homini propriis (§. 282.) eliciendas, conformandæ sunt.

§. 346. Inde nascuntur regulæ, quibus homo actiones liberas attemperare obligatur, & quæ dicuntur *leges morales*, quatenus ex legibus physicis aliisque quarum §. præcedenti mentionem fecimus, contradistinguantur non solum,

§. 347-351. DE OBLIGATIONE MORALI ET LEGE N. &c. 69

lum, sed & se non nisi ad actiones liberas, morales appellari solitas (§. 310. 196.) extendant.

§. 347. Notemus hic, nomen generis sæpe speciei, præsertim excellentiori, peculiariter adhærescere, id quod monuit GROTIUS §. 3. C. I. L. I. de I. B. & P.

§. 348. Lex seu jus est propositio obligatoria (§. 346. 344.).

§. 349. Obligatio est vel naturalis vel positiva, quæ posterior denuo in divinam & humanam dividitur (§. 318.). Hinc *leges*, in mundo morali consideratæ, sunt vel *naturales* vel *positiva*, & hæc vel *divina* vel *humana* (§. 346.). Diversitatem legum ex diversitate obligationis oriri, facile intelligitur.

§. 350. *Lex naturalis* est norma, cui actiones liberas ductu naturæ attemperare obligamur.

§. 351. Lex seu jus naturale sumitur vel generalissime pro quavis norma morali; vel specialiter pro normis, quibus officia aliis debita accommodari debent; vel specialissime pro illis regulis, quibus non nisi in officiis necessitatis, alteri præstandis, utimur, & ad quas adimplendas alter me invitum in statu naturali per bellum, & in statu civili per processum compellere potest. Conf. *Thomasi* Fundam. I. N. §. 30. c. 5. L. I. Hoc jus Naturæ strictissime sumtum alias dicitur Jus Belli & Pacis, in controversiis hominum & populorum ventilandis & dirimendis adhiberi solitum. Ultimum hoc jus, de quo delineando nos inprimis solliciti sumus, probe discernendum est à legibus naturæ sublimioribus, quarum observatio amoris, humanitati, verecundia & pietati nostræ relinquitur. Sed cum ejusmodi discriminis rationem habere non possimus, nisi indolem officiorum a se invicem discernendorum, propius inspiciamus; attingendi nobis sunt fontes, cuilibet speciei officiorum proprii, qui tamen omnes ex fonte communi concipi possunt.

§. 352. Propositio, §. 340. demonstrata, ejusmodi regula est, cui actiones liberas ductu naturæ attemperare obligamur; ergo illa propositio est lex naturalis (§. 350.).

Scholion. Eandem propositionem esse legem naturalem eo minus dubitaveris, quo magis eam ex lege appetitus, §. 175. tradita, concipiamus. Lex quippe appetitus extendit, ut nil nisi bona velimus, & nil nisi mala nolumus. Ea quæ bona sunt, nos perficiunt, & quæ mala sunt, nos imperfectiores reddunt; ergo & ductu naturæ nil volumus, nisi quod nos perfectiores efficit, & nil nolumus nisi quod nos imperfectiores reddit. Et si et dispiciamus, ut penetremus, quænam nos vere efficiant perfectos, vel imperfectos; etiam appetitus ad veras perfectiones acquirendas, & averfatio ad veras imperfectiones evitandas contendet. Legem vero appetitus esse in nostra natura fundatam, exercitatio prævia commonstrat.

§. 353. *Principium adæquatum alicujus disciplina* dicitur propositio, quæ continet rationes propositionum nec plurimum, nec pauciorum, quam quæ in illa disciplina obveniunt (§. 42.). Unde patet, quod *principium adæquatum juris Naturæ* sit propositio, quæ continet rationes casuum nec plurimum, nec pauciorum, quam qui in jure Naturæ obviunt. Jam vero propositio §. 340. demonstrata ad omnes actiones liberas, easque nec plures nec pauciores, quam quæ ad I. N. spectant, se extendit (§. 343); eadem ergo propositio non nisi rationes casuum, in sphaera juris Naturæ obviatorum, continet, atque sic principium adæquatum Juris Nat. est. Idem principium esse verum, certum & indubitatum ex §. §. 62. 63. 64. & ex analyfi demonstrationis, qua illud nititur, clarescit.

Scholion. Notes, quod hic de principio juris Naturalis, generalissime sumti, sermo sit, (§. 351.). Illud esse adæquatum, eo lubentius concesseris, si consideres, nos in progressu operis demonstrasse, quod officia & erga Deum, & erga alios nostræ sortis sint actiones liberæ, quibus

bus perfectiores ipsi efficiuntur. Conf. §. 699. 833. 834. Enim vero cum principium nostrum nobis inculcet, ut actiones nostras liberas amplificationi perfectionum nostrarum omni annisu accommodemus, illud etiam ad officia, & summo Numini, illustrando quippe Ejus gloriam, & aliis hominibus exhibenda sese extendit. Ponas vero, quod eadem officia ita se habeant, ut eorum custodia perfectionibus nostris promovendis & inde dependenti felicitati nostræ amplificandæ nihil tribueret; principium, à nobis assumptum, pro adæquato in tota sphaera Juris Nat. generalissime sumti, haberi non mereretur.

§. 354. Bonitas vel pravitas ab actionibus liberis inseparabilis (§. 327.), adeoque immutabilis est. Jus Nat. actus per se bonos præcipit, & eos, qui per se turpes sunt, prohibet (§. 352.), ergo Jus Nat. est immutabile.

§. 355. Qui in hac disciplina omnia revocant ad *convenientiam actuum cum natura*, eorum sententiam defendi posse, ex §. 340. 124. intellectu facile est.

§. 356. Ob copulam, quæ est inter actiones liberas & earum consecutaria, illæ dicuntur bonæ vel malæ (§. 197.). Ad adjudicandam itaque honestatem vel pravitatem actionum liberarum requiritur perspicientia nexus, qui est inter actiones & earum consecutaria. Actiones liberæ & earum consecutaria possibilibus rebus annumerantur (§. 38.); ad investigationem erga moralitatis actionum requiritur perspicientia nexus rerum possibilium. Quæ cum ratio dicatur (§. 93.), rationis vis nos conducet, quæ actiones sint bonæ, quæ malæ.

§. 357. Quæ §. præcedenti de ratione demonstrata sunt, non minus applicanda veniunt ad analogum rationis h. e. ad expectationem casuum similium (§. 107. 108.). Ejusmodi expectatio casuum similium experientiæ tribuenda (§. 71.); experientia itaque nos conducet bonitatem vel pravitatem actionum liberarum.

§. 358.

§. 358. Jus Nat. actiones bonas præcipit & malas prohibet (§. 352.). Ratio itaque & experientia sunt magistræ juris Naturæ (§. 356. 357.). Qui proinde vivit convenienter rationi & experientiæ, juri naturæ convenienter agit.

§. 359. Vox rationis est vox naturæ (§. 358.) adeoque & vox DEI (§. 330.).

§. 360. Quam necessarius sit juris N. cultori rationis cultus & experientiæ, ex §. 359. patet. Neque inde minus constat, juris naturæ incrementa ab rationis & experientiæ regularum amplificatione dependere. Et quousque se extendunt ratio & experientia in dijudicanda moralitate actionum, eousque patet jus naturæ humanum. Et cum studium historicum experientiam nostram nimium quantum amplificare possit, illius utilitas in colendo jure Naturæ manifestissima est.

§. 361. Obligatio naturalis est etiam divina (§. 330.). Leges proinde naturales sunt etiam divinæ (349. 350.). Hinc propositio §. 340. demonstrata pro lege divina jure summo habetur (§. 352.). Hic probe notandum, quod duplices dentur LL. divinæ, naturales quippe & positivæ. Illæ in objecto, de quo præcipitur, hæ in subiecto præcipiente tantum & in sola ejus voluntate rationem habent. Hinc *moralitas objectiva* est ratio divinæ legis ex ipsa objecti, circa quod LL. divinæ versantur, indole petita. vid. *Canzii Usum Phil. Wolf. in Theologia p. 445.* Hinc & LL. divinæ sunt vel necessariæ, immutabiles & irrevocabiles, quales deprehenduntur in decalogo & Jure Naturali, vel contingentes & revocabiles, quales sunt LL. ceremoniales & forenses, quippe quæ rationem in voluntate divina habebant & moralitatem subjektivam nanciscantur.

Scholion. Reflectas hic ad Deum, qui fons & origo est omnium LL. naturalium, cum natura & obligatio naturalis ab eo dependeat.

§. 362. Confectarium bonum, tanquam motivum, cum actione libera expedienda connexum, *præmium*; confectarium malum, tanquam motivum cum actione libera fugienda copulatum, *pœna* dicitur, quam GROTIVS per malum passionis, quod infligitur ob malum actionis, definitivè,

§. 363. Connexionem præmiorum vel pœnarum cum actionibus liberis esse obligationem, ex §§. 300. 363. intelligitur.

§. 364. Consequens actionis vel ex ipsa natura immediate vel ex arbitrio imperantis concipi potest. Hinc *pœna* non minus quam *præmia* vel *naturalia* vel *positiva* seu *arbitraria* sunt (§. 362.). Et cum superior vel DEVS vel homo sit, *pœna* & *præmia positiva* in *divina* & *humana* dispescuntur.

§. 365. Corollaria vel bona vel mala, quæ naturâ humanâ cum actionibus liberis copulata deprehenduntur, ab ipso DEO cum iisdem actibus per naturam conjuncta esse demonstravimus (§. 328.). Pœnæ itaque & præmia naturalia etiam divina esse distincte cognoscimus (§. 364.).

§. 366. Actiones per se bonæ præmiis naturalibus & actiones per se male pœnis naturalibus, iisque divinis stipantur (§. 327. 364. 365.). Conf. §. 1450.

§. 367. Voluptas prædominans *gaudium*, tædium vero prædominans dicitur *tristitia*.

§. 368. *Felicitas philosophica* est status gaudii durabilis, *Infelicitas* vero status tristitiæ duraturæ appellatur.

§. 369. Lex naturalis præcipit actiones, quibus perfectiones nostræ, eæque veræ promoventur (§. 352. 334.). Hinc eadem lex eo tendit, ut progrediamur ab una perfectione vera ad novas. Qui itaque juri naturali obtemperat; in eo nascitur voluptas vera & crescens (§. 131.), adeoque & gaudium (§. 367.), idque durabile. Jam vero cum status gaudii durabilis dicatur felicitas (§. 368.), legis naturalis cultus nos reddit felices.

§. 370. Pari ratione demonstrari potest, violationem juris Nat. nos reddere infelices (§. 352. 135. 367. 368.).

Jus Naturale.

K

§. 371.

§. 371. *Habitus actiones liberas attemperandi legibus naturalibus virtus philosophica, & habitus actiones liberas dirigendi contra leges naturales vitium dicitur.*

§. 372. *Leges naturales sunt divinæ (§. 361). Virtus itaque philosophica est habitus attemperandi actiones liberas certis legibus divinis (§. 371.).*

§. 373. *Virtus est habitus se statumque suum perficiendi (§. 371. 352.), & amplificandi felicitatem suam (§. 369.). Conf. §. 851. 852.*

§. 374. *Vitium est habitus se statumque suum imperfectionem efficiendi (§. 371. 352.), & promovendi infelicitatem suam (§. 370.).*

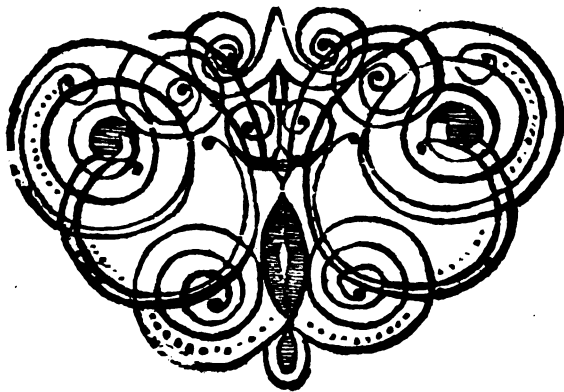
§. 375. *Distinguas felicitatem (§. 368.) a fortuna prospera, & infelicitatem (§. cit.) ab infortunio. Per fortunam intelligimus nexum causarum in nostram perfectionem vel imperfectionem tendentium, quem prævidere in nostra potestate situm non est.*

§. 376. *Virtutem juxta mentem Cel. WUCHERERIE se conformationem actionum ad ductum rationis, patet ex §. 371. 358. Conferas §. 94. Dicatur in prælectionibus de methodo proficiendi ex aliorum doctorum virorum scriptis, & quam §. 792. indicavimus.*

§. 377. *Notemus jam hanc catenam moralem. Felicitas supponit virtutem (§. 373.), virtus libertatem (§. 371.), libertas rationem & intellectum (§. 204. 186.), intellectus actum reflexum (§. 61. 54.), & actus reflexus attentionem (§. 49.). Quæ si contuleris cum §. 282. felicitatem ex primis naturæ homini propriis derivandam esse perspiciēs. Nec minus ex hisce intelligentes & cordatiores viri eognoscent, debuisse nos in prima exercitatione esse fusiores, eique intexere plures Metaphysicæ articulos, quos ex sat celebri systemate WOLFFII, quem veneramur, grata mente depromptos esse, ingenue fatemur.*

§. 378. *Virtus est habitus se statumque suum perficiendi (§. 373.). Cultus ergo virtutis cum intensiori voluptate copula,*

copulatus est (§. 131.). Eodem modo perspicitur, vitia tædiis stipari & doloribus (§. 374. 135.). Hinc virtus sibi-
metipsi præmium, & vitium sibi-metipsi pœna est. Licet
proinde peccare sit dulce, si tempus præfens spectaveris, vo-
luptas tamen ejusmodi semper degenerat in tædia vehe-
mentia, adeoque tantum apparens est & fugienda (§. 338.).
Inde patet, quod peccare sit amarum, si funesta consecraria,
a natura pendentia spectaveris. De lege itaque naturali, de
virtute & vitio philosophico accipiendus non est locus, in
pastore fido equitis GVARINI obvius: *Se 'l peccar' è sì
dolce, e' l non peccar si necessario: ò troppo imperfetta natu-
ra, che repugni alla legge: ò troppo dura legge, che la natura
offendi.* Ejusdem operis autorem ingeniosissimum a nostra
thesi non fuisse alienum, ultima in hoc dramate verba te-
stantur: *Non è sana ogni gioia, nè mal cio che v' an-
noia, Quello è vero gioire, che nasce da
virtù dopo il soffrire.*

EXERCITATIO III.

DE IMPVTATIONE MORALI.

§. 379.

VT ideam imputationis distinctam efformare possimus, repræsentemus nobis casum singularem, in quo imputationis vocabulo utimur, & qualem hunc esse novimus, si quis ita argumentetur:

Titius violavit majestatem principis.

Qui violat majestatem principis, is hac vel illa pœna afficiendus.

Ergo Titius hac vel illa pœna afficiendus est.

§. 380. Ex hoc & ejusmodi infinitis aliis exemplis observamus ratiocinium, cujus minor factum Titii, major ipsam legem & conclusio applicationem legis ad factum repræsentat. In conclusione præmissam alteram ad alteram applicari, patet ex logicis.

§. 381. Hinc nonnulli recte *imputationem in genere* definiunt per applicationem legis ad factum.

Scholion 1. In casu prævio lex civilis applicatur ad factum civis, quæ est nota imputationis civilis, de qua in specimine de imperio civili egimus. Si abstraxeris a determinationibus specificis, habebis definitionem imputationis in genere.

Corollarium. Ex diversitate legum, & cum hisce copulata obligationis (§. 346.) nec minus factorum oritur diversitas imputationis.

Scholion 2. Uti in exercitatione prævia de obligatione morali egimus, ita & in hac de imputatione non nisi morali acturi sumus. Si qua detur imputatio alius generis, de ea expendenda loco convenienti solliciti erimus.

!Scholion

Scholion 3. Quale debeat esse factum moraliter imputabile, ex paulo inferius dicendis patebit.

§. 382. Facta sunt vel propria, vel aliena. Applicatio legis ad facta propria dicitur *conscientia*. Hæc proinde est species imputationis (§. 381.). Unde patet, *imputationem in conscientiam & imputationem*, in specie dictam, partiri posse.

§. 383. Imputans sollicitus esse debet de eruendo facto, antequam ille legem ad illud feliciter applicare possit (§. 381.). Per *factum* intelligimus actionem humanam sub certis circumstantiis singularibus, pro legis ratione necessariis, consideratam. Sub termino facti *actiones & commissivas & omissivas* comprehendimus, quarum utæque legi vel conueniunt vel repugnant.

§. 384. Variantibus circumstantiis singularibus, pro legis ratione necessariis, variatur factum (§. 383.) & imputatio (§. 381.). Emergentibus novis circumstantiis, ad quas sensus legis se extendit, emergit nova facti & imputationis ratio. Huc referas illud: *Minima circumstantia sæpius variat rem*.

§. 385. Quamdiu factum ignoratur, ipsa imputatio suspenditur (§. 381.). Hinc auctores causarum forensium præcipue facti speciem exponunt iudici, addito petito, quod in ratiocinio imputatorio est conclusio. Nec minus ipsi iudices & iureconsulti sententiam suam pronunciant, quantum acta & probata illud permittant. Quousque enim ipsis notæ sunt circumstantiæ, eousque patet imputatio. Unde facile perspicitur, sententiæ rationem, factæ vel legi contrariam, ipso iure nullam & injustam esse.

§. 386. Nec minus patet, imputationem suspendendam esse, si legis sensus adhuc dubius foret (§. 381.).

§. 387. In imputatione quæstiones facti a quæstionibus juris sunt probe discriminandæ (§. 381. 51.).

§. 388. *Ratio legis* est id, ex quo ea concipitur (§. 42.). Er cum concipere aliquid sit distincte illud cognoscere (§. 41.), *ratio legis* est id, ex quo illa distincte cognosci potest.

Ea

Ea quæ rationes legum in se continent, dicuntur *principia legum* (§. 42.). Ratio legis illius anima appellatur.

§. 389. Imputans ratiocinatur (§. 380.). Qui legitime vult ratiocinari, præter minorem intelligat, h. e., distincte cognoscat (§. 61.) majorem summionem necesse est. Sed in imputatione major est lex (§. 380.), imputans distincte cognoscere debet legem. Imputans ergo introspicere debet id, ex quo lex concipitur (§. 41.), id quod cum dicatur ratio legis (§. 388.) imputanti, si id quidem legitime fieri debeat, rationes legis cognitæ sint necesse est.

Confectarium. Cui ratio legis non innotescit, vel qui eam negligit, is a legitima imputatione facile aberrabit.

§. 390. Quo penitius itaque aliquis rationes legum, & ex consequenti earum principia (§. 388.) introspexerit, eo curatorem se gerere poterit in imputatione.

§. 391. *Explicare propositionem* aliquam nihil aliud est quam illam clare & distincte repræsentare. Et cum leges sint propositiones (§. 348.), *explicare* dicitur *legem*, qui eam clare & distincte repræsentare potest.

§. 392. In imputatione legitima imputans legem distincte cognoscit (§. 389.), h. e., eam scit distincte repræsentare. Imputans ergo ejusmodi debet posse explicare legem (§. 391.).

§. 393. Habitus leges explicandi dicitur *juris-scientia* seu *jurisperitia*.

§. 394. Habitus dextre applicandi leges ad facta in vita humana obvenientia *juris prudentia* audit.

Dicatur in transcurso de differentia, quam nonnulli inter peritiam seu scientiam, consultationem & prudentiam juris constituunt.

§. 395. *Juris prudentia* est habitus applicandi leges ad facta (§. 394.). Applicatio legis ad facta est imputatio (§. 381.); jurisprudenti ergo habitus imputandi competit. Imputans debet scire explicare legem (§. 392.), jurisprudenti ergo competit habitus explicandi leges, atque adeo *juris scientia* (§. 393.).

Solutio.

Scholion. Qui verba quidem legum tenet, earum vero rationes & mentem (§. 388.) ignorat, *lejulejus*; qui dolose seu malitiose applicat L.L. ad facta, *rabula* audit.

§. 396. *Jurisprudentia naturalis* est habitus applicandi leges naturales ad facta humana (§. 393.). Eam præponere juris naturalis scientiam, patet ex §. 395.

§. 397. Leges sunt propositiones generales (§. 346.). Facta humana sunt casus singulares (§. 383.). Applicatio igitur legum ad facta est applicatio propositionum generalium ad casus singulares, seu reductio casuum singularium ad propositiones universales. Ejusmodi applicatio fit vel descendendo a lege introspecta ad factum, vel ascendendo a facto ad legem. Priori casu termini legis generales sunt resolvendi in terminos singulares; posteriori vero termini factorum singulares sunt commutandi cum terminis legum generalioribus. Ejusmodi descensum a lege ad factum, & ascensum a facto ad legem sibi vindicat jurisprudentia (§. 394.).

§. 398. Explicare mentem alterius ex ejus sermone dicitur *interpretari*. Interpretatio itaque est clara & distincta representatio mentis alterius, ex ejus sermone eruenda (§. 391)

§. 399. Sermo alterius præponit ideas, ab illo, qui eo usus est, cum terminis combinatas. Alias sermo fini suo repugnaret.

§. 400. Interpres debet rationem habere idearum, ab autore explicando cum terminis combinatorum (§. 398. 399.).

§. 401. Linguae Autoris exponendi, nec minus materiae, de qua sermo est, probe gnarum esse debere interpretem, patet ex §. 398.

§. 402. Si auctoris alicujus mens per se clara & distincta sit, non est, cur illa clara & distincta efficiatur ab interprete. Hinc *interpretatio* a nonnullis definitur strictius per explicationem alterius sermonis dubii. Quo sensu *interpretari* est id, quod circa orationem incognitum aut non satis cognitum est, cognitum facere, quam definitionem dedit FEL-

§. 403. Ideas, quas interpret alias combinare fœvit cum terminis, non debet ille intexere operi explicando (§. 399.), nisi is velit affingere verbis sensum, a mente auctoris proctus alienum.

§. 404. Plura de interpretatione generalia afferre nolo, cum ejus doctrina ad Logicam spectet. Reliqua, quæ juri-consulto interpreti observanda veniunt, vel ad leges positivæ explicandas, vel ad doctrinam partorum spectant.

§. 405. Jure-consultus in applicandis legibus positivis ad facta interpretandi dexteritate pollere debet (§. 349. 398.).

§. 406. Jure-consultus interpret clare & distincte scit repræsentare mentem, ex sermone legislatoris eruendam (§. 398. 405.). Nec minus ei observanda sunt, quæ §§. 400. 401. 402. 403. in medium prolata sunt, si pro auctore explicando legislatorem ponas.

§. 407. Lex sumatur naturalis, quæ est propositio moraliter obligatoria naturalis (§. 348. 349.). Obligatio naturalis eaque moralis est nexus motivi, h. e. boni vel mali consecrarii naturalis cum actione (§. 318.); lex proinde ejusmodi naturalis est propositio repræsentans consecrarium bonum vel malum naturale. Ob consecraria ejusmodi naturalia ipsis actionibus bonitas vel pravitas intrinseca tribuitur (§. 327.), quæ species sunt moralitatis intrinsecæ (§. cit.). Lex igitur naturalis ejusmodi est propositio repræsentans moralitatem, h. e. ut nos quidem putamus, bonitatem vel pravitatem intrinsecam actionum.

§. 408. Lex ponatur positiva, quæ est propositio moraliter obligatoria arbitraria (§. 348. 349.). Obligatio moralis positiva est nexus motivi, h. e., consecrarii boni vel mali, ejusque arbitrarii (§. 318.). Lex proinde ejusmodi positiva est propositio repræsentans consecrarium bonum vel malum arbitrarium. Ob consecraria ejusmodi arbitraria actionibus tribuitur bonitas vel pravitas extrinseca (§. 327.), quæ species sunt moralitatis extrinsecæ actionum. Lex igitur

tur ejusmodi positiva est propositio repræsentans bonitatem vel pravitatem, h. e., moralitatem externam actionis.

§. 409. Omnis lex est vel naturalis vel positiva (§. 349.). Jam cum utraque sub nostrâ hypothesi sit propositio repræsentans moralitatem actionis (§. 407. 408.); omnis lex sub eadem hypothesi est propositio repræsentans moralitatem actionum in genere.

§. 410. Hinc moralitas actionum ex harum relatione ad legem recte æstimatur. Cujus ergo actionis relatio ad legem demonstrari non potest, illius moralitas nondum est evicta. Et quæ actio ita est comparata, ut eam ad nullam legem referri posse constet, ea omnis moralitatis experta est.

§. 411. Annotemus duplicem fontem moralitatis, ex diverso considerandi modo oriundum. Moralitas enim actionum vel refertur ad consecraria earum, vel ad legem, consecraria repræsentantem.

§. 412. Ex §. 409. patet, cur *actio bona* dici possit ea, quæ legi conformis, & *mala*, quæ legi contraria est. Et cum leges sint vel naturales vel positivæ, hæc vero vel divinæ vel humanæ (§. 349.); dantur *actiones naturaliter bonæ*, legi naturali convenientes, distinguendæ ab actibus, quorum bonitas vel pravitas ab arbitrio vel divino vel humano dependet. Ad *actus* ultimi generis referuntur illi, qui *civiliter vel boni vel mali* sunt, de quibus inferius dicendi locus erit.

§. 413. Nec difficile est ad judicandum, *actus* rationi legis convenientes esse *bonos*, *malos* vero, qui eidem repugnant (§. 388.).

§. 414. Imputatio in genere est applicatio legis ad facta singularia (§. 387.). Si sumatur lex, quæ est propositio repræsentans moralitatem actionis (§. 407.); imputatio est applicatio propositionis repræsentantis moralitatem actionis in genere ad facta singularia. Sed illa applicatio ad facta ejusmodi deprehenditur in conclusione syllogismi, ab imputante formati (§. 380.); imputatio ergo hoc casu ab-

L solvi-

ius Naturale.

solvitur syllogismi conclusione, quæ moralitatem actionis singularis repræsentat. Jam cum conclusio dicatur judicium collectivum (§. 60.); *imputatio*, sub eadem hypothefi sumpta, & *moralis* dici sueta, est judicium collectivum de moralitate actionum singularium.

§. 415. Hinc *actiones morales* ipsæ appellantur moraliter *imputabiles*. Unde adeo sequitur, actionem moralitatis expertem pro moraliter imputabili haberi non posse. Nec minus exinde clarum est, quod moralitas actionis ab ejus imputabilitate morali separari nesciat, quam probe distinguendam esse ab ipsa morali imputatione, monuit S. R. WALCHIVS in der Einleitung in die Philosophie p. 336.

§. 416. *Conscientiam moralem* esse judicium collectivum de moralitate actionum propriarum latum, eodem, quo id factum est §. 414. de imputatione morali, modo demonstrari potest, si definitionem conscientiæ, in §. 382. obviam, in subsidium sumseris. Distinguas conscientiam moralem, de qua nos loquimur, a conscientia sui (§. 10.). Et cum conscientia moralis sit species imputationis, & moralis (§. 414.) & in genere sumptæ (§. 382.); ad eam applicanda veniunt, quæ ex idea imputationis & moralis, & generaliter sumptæ, deduci possunt.

§. 417. Pro diversitate moralitatis, variant imputatio moralis & conscientia ejusdem generis (§. 414. 416.). Hinc datur conscientia, quæ ex moralitate objectiva seu intrinseca originem ducit (§. 327.), & quæ est infimi gradus, & a qua nec illi liberare se possunt, qui bonitatem vel pravitatem actionum non nisi ex earum consequentibus æstimant, minus solliciti de inspicienda origine augusta moralitatis objectivæ, §. 328. demonstrata. Qui vel prorsus non, vel non exacte fatis, ad perspiciendas veritates Metaphysicas, aut si malueris, theologiæ naturalis se applicuerunt, nec aliunde de attributis divinis se convinci passi sunt, neque tamen intellectus & rationis usu destitutos se sentiunt; illi hunc gradum conscientiæ admittere coguntur, atque adeo

adeo omnem omnino conscientiā ideam præ chimæra & iudicio vulgi infulto eo minus venditare possunt, quo minus iudicium, de effectibus nostrarum actionum liberarum, & ex consequenti de earum moralitate formatum, chimæris accenferi possit. Id quod nova ratione patebit, si demonstraverimus in subsequentiis, dati leges conscientiā, easque dictamina rationis esse æque ac naturæ jura.

§. 418. *Meritum* 1) & bene & male factum, 2) ipsum actionis moralis consequens denotat. Effectus vel consequentia actionum mala dicuntur *demerita*. Unde fit, ut morbus, suspendium, dignitas, laus, contemptus, fustigatio, aliaque bona vel mala externa non minus, quam interna meritis hominum annumerentur. Sic voluptas vera & gaudium perenne virtutis præmium vel meritum, tædium è diverso, tristitia, pœnitentia & morsus conscientiā vitiorum merita sunt.

Consequens actionis est vel bonum vel malum. Hinc præmium & pœna sunt species meriti (§. 362.).

§. 419. Notemus, *merita strictius* etiam accipi pro consecratis actionum, quibus legibus, nostro sensu strictè dictis, de quibus inferius agemus, ultra earum præscripti mensuram satisfactum est, & *demerita* pro consequentibus actionum, quibus leges strictè violatæ sunt. Nec minus ipsæ ejusmodi actiones meritorum nomine veniunt. Conf. §. 1023. 1024.

§. 420. Si sequamur significatum meriti strictiorem, actiones nullo merito, sed impunitate tantum dignæ censentur, quibus legum strictiorum mensura adimpleta est. Et cum actus amoris & beneficia leges, strictius sumtas, transcendant, ea vi hujus acceptionis meritoria existimantur.

§. 421. In sphæra morali concipimus *forum externum* seu *humanum* distinguendum à *foro interno*, ad quod *tribunal rationis* & *forum conscientia* refertur. Et cum vox rationis sit vox DEI (§. 395.), nec minus demonstrari possit, dictamina conscientiā & rationis eadem esse; tribunal rationis &

forum conscientiae *foro divino* seu *poli* recte annumerantur. In rebus publicis & in foro externo innumeræ actiones impunitæ vel irremuneratæ manent, quæ tamen in foro interno & divino vel præniis afficiuntur vel pœnis, adeoque merito dignæ existimantur, præcipue cum evincere possumus, nullam actionem in sphaera naturali impunitam vel irremuneratam permanuram, si ad ideam systematis divini reflexerimus. Proinde notiones meriti, demeriti, præmii, & pœnæ ita formandæ sunt, ut eæ non minus ad forum conscientiae, quam ad forum externum applicari possint, licet definitio meriti ex idea reipublicæ novas nancisci debeat determinaciones, quibus illi casus, qui civiliter demeritorii & consequenter ad pœnam civilem imputabiles sunt, & de quibus §. 1209. seqq. spec. de imperio civili egimus, separantur ab eis, quæ subjectorum conscientiae & eorum dictamini rationis relinquuntur. Hinc in foro humano multa dantur nec præcepta nec prohibita sed permissa tantum quæ tamen in foro interno & conscientiae præcepta vel interdicta concipiuntur. Hinc multi dantur in republica actus indifferentes, quos in foro & conscientiae tales non esse notum est, in quo quippe omnis actio vel bona vel mala est. Conf. §. 738.

§. 422. Bonitas & pravitas actionum efficit, ut illis meritum tribuatur (§. 418.). Meritum itaque non nisi in bonas vel pravas actiones cadere censetur. Quæcunque ergo de actionibus moralibus valent, ea ad earum merita applicanda sunt. Hinc *promeruisse* dicitur, qui normæ conscius, sciens volensque perfecit actionem (§. 196. 200. 201.), quæ sunt verba beati EGERHARDI, in §. 28. c. IV. L. I. I. N. occurrentia.

§. 423. Judicium de actionum merito est judicium de earum bonitate vel pravitate (§. 422.). Sed judicium de bonitate vel pravitate actionum singularium est imputatio moralis (§. 414.), judicium itaque de merito actionis, atque adeo de ejus præmio vel pœna est imputatio moralis (§. 418.).

(§. 418.). Meritum proinde continet rationem, cur aliqua actio pro moraliter imputabili habeatur (§. 42.), idque in foro vel externo vel conscientia. Imputatio civilis datur, quæ est iudicium de merito actionis, in sphaera civili spectato.

§. 424. *Gradus* est quantitas alicujus rei intensæ determinabilis per quantitatem alius rei intensæ homogeneæ (§. 209.). *Intensum* opponitur *extenso*. Hoc in compositis, illud in rebus, compositionis expertibus, locum habet. Sic quantitas e. gr. proæresios, in unius delicto deprehensæ determinabilis per quantitatem proæresios, in alius delicto occurrentis, constituit gradum proæresios.

Scholion. Rebus intensis annumerantur habitus animæ, & consequenter virtutes & vitia, præresis & culpa, perfectiones & imperfectiones animæ.

§. 425. Gradus sunt species quantorum (§. 424.).

§. 426. In quo dato majus & minus concipio, ibi concipio quantum.

§. 427. *Metiri* seu *mensurare* est nihil aliud quam quantitatem aliquam pro unitate assumere ac aliarum rerum homogenearum rationem ad eandem determinare. Quantitas pro unitate assumpta dicitur *mensura*. Mensuram itaque homogeneam esse mensurato clarum est. Hinc lineæ lineis, superficies superficiebus, gradus gradibus commensurantur.

§. 428. Quantitas, qua res ad relationem inter se, adeoque ad dimensionem recipiendam aptæ redduntur, dicitur *pretium* seu *valor*. Reflectas ad pretium, rebus, in commercium venientibus, imponi solitum.

Scholion. Res, quæ in commercio existunt, & quas homines inter se comparare voluerunt, sunt res heterogeneæ (§. 209.), quæ, qua tales, nullam patiuntur comparationem & proportionem, quam quippe homogeneitatem requirere aliunde constat. Sed quatenus eisdem quanta homogenea tribuuntur, illæ etiam comparationem & proportionem admittunt.

§. 429. Gradus sunt species quantorum (§. 425.). Quidquid competit generi, competit speciebus. Ergo quicquid prædicatur de quanto, etiam de gradibus rerum prædicandum est. Jam cum in re, quæ quantitatem admittit, majus & minus concipi possint (§. 426.); in rebus, quæ admittunt gradus, majus & minus a nobis possunt concipi.

§. 430. In bonitate vel pravitate actionum & ex consequenti in earum moralitate concipimus majus & minus, adeoque & quantum (§. 426.), idque intensum cum moralitas actionum rebus intensis annumeranda sit (§. 424.).

§. 431. Minorem bonitatem vel pravitatem actionum possumus assumere pro unitate, ac majoris bonitatis vel pravitatis rationem ad eandem determinare. Moralitas proinde actionum dimensionis (§. 427.), pretii & valoris (§. 428.) capax est.

§. 432. Unde concipere nobis datur, cur actiones morales proportionem admittere possint. Nec minus inde concipitur, dari quantitates morales, quas in meditatione peculiari de imputatione, parti XXXVI. GVN DLINGIAN ORVM inserta, graviter vindicatas deprehendimus.

§. 433. In moralitate actionum concipimus quantum intensum (§. 430.), determinabile per quantum intensum homogeneum (§. 431.). In moralitate itaque actionum concipimus gradus (§. 424.).

§. 434. Actioni ob ejus moralitatem tribuitur meritum (§. 422.). Sed cum in moralitate actionum concipiuntur gradus (§. 432.), in merito actionis etiam gradus admittendi sunt.

§. 435. In moralitate actionum concipimus gradus (§. 433.). Jam cum actionum convenientia cum lege, & earum ab eadem deflexio moralitatem illarum constituat (§. 412.); in actionum cum lege convenientia & in earum ab eadem deflexione gradus concipiuntur.

§. 436. Imputans judicat de moralitate actionum (§. 414.), de earum merito (§. 423.), de disconvenientia vel con-

convenientia earum cum lege (§. 414. 410.). Imputanti itaque gradus moralitatis actionum, earum meriti, disconvenientiæ vel convenientiæ cum lege æstimandi veniunt (§. 433. 435.), si LL. ad gradus moralitatis respiciant.

§. 437. Æstimatio graduum alicujus rei est species commensurationis (§. 424. 427.). Æstimatio itaque graduum moralitatis, meriti, disconvenientiæ vel convenientiæ actionis cum lege est commensurationis species. Hinc imputanti (§. 436.) & jurisconsulto (§. 395.) tribuitur facultas commensurandi moralitatem, merita, demerita actionis, nec non ejus disconvenientiæ vel convenientiæ cum lege. Conferas meditationem GVNDLINGIANAM §. 432. citatam.

§. 438. Fortuna est nexus causarum, certum effectum in statu nostro producentium, quem prævidere non potuimus (§. 375.). Ergo res meræ fortunæ non sunt in nostra potestate (§. 307.), atque ita comparatæ, ut illæ, in se spectatæ, non possint pro consecrariis actionum liberarum reputari (§. 310.). Huc referas *res inevitabiles*, ad quarum existentiam impediendam vires nostræ non sufficiunt.

§. 439. In res meræ fortunæ non cadit meritum, atque adeo nec præmium nec pœna (§. 438. 418.), nec ex consequenti imputabilitas moralis (§. 423.). Delictum ergo fortunæ implicat.

§. 440. Imputatio nititur ratiocinio (§. 380.). Quod cum sit vel verum vel falsum; *imputatio* vel *recta* vel *erronea* seu *spuria* esse debet. Quæ divisio etiam ad conscientiam applicari potest (§. 382.).

§. 441. Imputatio recta nititur ratiocinio vero (§. 440.), quod requirit principia vera & eorum nexum legitimum. In imputatione itaque recta imputans non solum præmissis veris sed & dexteritate legitime copulandi principia cum conclusione instructus sit necesse est. Hinc in imputatione recta veritas & legis & facti requiritur.

§. 442. In imputatione recta requiritur legis veritas (§. 441.). Leges sunt propositiones (§. 346.), in veritate propositionum inspicienda adhibendas esse notiones distinctas ex Logicis constat; in imputatione ergo recta opus est distinctis notionibus terminorum legis, eorumque determinationum, si quas in lege deprehenderit (§. 20.). Si quis ejusmodi terminorum legis definitionibus destitutus fuerit, à rite applicanda lege ad factum facile aberrare poterit.

Scholion. Si quis alteri furtum, tyrannidem, restitutionem damni tribuere velit, sed horum terminorum definitiones ignoret, is periculo turpiter errandi subjectus est.

§. 443. Imputatio recta nititur ratiocinio vero (§. 440.) quod est vel demonstrativum vel probabile. *Imputatio itaque recta vel certa vel probabilis est.* Quid sit *imputatio incerta seu dubia*, ex §. 63. patet.

§. 444. Quæ §§. 441. 442. 443. de imputatione adducta sunt, ad conscientiam rectam applicanda veniunt (§. 440.).

§. 445. Qui provocat ad conscientiam, ad judicium, quod de moralitate actionum tulit, & ad principia, ex quibus illud prognatum est, provocat (§. 416.). Sed cum ejus judicia erronea esse possint, provocans ad suam conscientiam ægre ferre non potest examen, ad quod revocant alii & principia & ratiocinium.

§. 446. Judicium de pravitate actionis propriæ & ex consequenti conscientia (§. 416.) excitat in nobis sensus imperfectionis (§. 145.) & tædia (§. 135.), quæ pro gradu indignitatis actus multiplicia & vehementia esse possunt. Hinc nulla pœna major carnificina conscientiarum his in terris esse judicatur. Huc referas Ciceronis verba: „Malæ cogitationes conscientiaque animum terrent; hæ sunt impiis assiduæ & domesticæ furia, quæ dies noctesque pœnas a sceleribus repetunt.

§. 447. Judicium de bonitate nostrarum actionum suscitât in nobis sensus perfectionum (§. 141.) & voluptatem multi-

multiplicem (§. 121.), eandemque sæpius intensiorem pro ratione gradus, quem in actione bona deprehendimus. Ejusmodi iudicium ad conscientiam spectat (§. 416.). Dantur itaque casus, in quibus conscientia efficit, ut voluptate & gaudio (§. 367.) perfundamur.

§. 448. Voluptas, tædium, tristitia, gaudium motiuis annumerantur (§. 172.). Conscientia cum actionibus liberis quibusdam voluptatem & gaudium (§. 447.), cum aliis tædium & tristitiam copulavit (§. 446.); conscientia ergo cum actionibus liberis motiva quædam connexit.

§. 449. Quicquid motiva cum actionibus copulat, illud nostra significatione nos obligare dicitur (§. 300.). Conscientia ergo nos obligat ad actus bonos exequendos & ad malos fugiendos (§. 448.).

§. 450. Conscientia nos obligat ad actus, qui nos nostrumque statum perficiunt, edendos, & ad eos fugiendos, qui nos statusque nostros externos imperfectos efficiunt (§. 449.).

§. 451. Conscientia est iudicium (§. 416.) idque obligatorium (§. 450.). Iudicium obligatorium est lex (§. 348.); ergo dantur leges conscientie.

§. 452. Dantur leges conscientie (§. 451.) quæ nos obligant ad nos perficiendos (§. 449.). Jam vero leges Naturæ etiam nos obligant ad nos perficiendos (§. 352.), leges ergo conscientie & leges Naturæ in eodem tertio conveniunt. Quæ conveniunt in eodem tertio, conveniunt inter se intuitu illius tertii; leges proinde conscientie & leges Naturæ inter se conveniunt. Quæ conveniunt inter se, eorum alterum potest substitui in locum alterius. Hinc leges conscientie in locum legum naturæ substitui possunt. Quorum alterum in locum alterius substitui potest, ea sunt eadem (§. 50.), leges ergo conscientie & leges Naturæ sunt eadem. Quæ sunt eadem, eorum nomina identificari possunt. Nomina itaque legum Naturæ & conscientie
Jus Naturale. M entia

entia possunt identificari. Leges ergo conscientia sunt leges Naturae.

§. 453. Dantur effectus ex actionibus nostris liberis oriundi, & ad nostram perfectionem imperfectionemve tendentes (§. 194. 124. 126.). Ob ejusmodi effectus moralitas intrinseca actionibus tribuitur (§. 327.). Qui itaque judicat de bonitate & pravitate, & ex consequenti de eadem moralitate actionum, ille perspicit effectus, ex illis oriundos.

Scholion. De actionibus liberis singularibus & de judicio colectivo, quod de earum moralitate objectiva fertur, in hoc & seqq §§. sermo est.

§. 454. Inter causam & effectum datur nexus (§. 203.). Actiones liberae sunt causae effectuum, ex illis ortorum (§. 202.); nexus itaque inter actiones liberas & earum effectus datur. Qui proinde introspicit effectus, ex actionibus oriundos, ille introspicit nexum actionum; earumque effectuum. Jam vero qui judicat de moralitate objectiva actionum, ille introspicit effectus, ex actionibus oriundos (§. 453.), judicans ergo de eadem moralitate actionum introspicit nexum actionum & earum effectuum.

§. 455. Actiones liberae & earum effectus possibilibus annumerantur (§. 38.). Nexus ergo actionum liberarum & earum effectuum est nexus quorundam possibilium. Qui itaque introspicit nexum actionum liberarum & earum effectuum, is introspicit nexum quorundam possibilium. Jam vero cum ille, qui judicat de moralitate actionum, etiam introspiciat nexum actionum, & earum effectuum (§. 454.); is qui judicat de moralitate actionum objectiva, introspicere etiam debet nexum rerum quarundam possibilium.

§. 456. Qui nexum rerum possibilium perspicit, is ratione praeditus est (§. 93.). Jam vero cum ille, qui judicat de moralitate actionum intrinseca, etiam introspiciat nexum

nexum rerum quarundam possibilium (§. 455.); is, qui iudicat de ejusdem generis moralitate actionum objectiva est dictamen rationis.

§. 457. Judicium de moralitate actionum singularium objectiva, & consequenter de actionibus vel per se bonis, vel per se malis (§. 327.), est judicium de actionibus singularibus, quæ a jure naturali, latissime sumto (§. 351.), vel præcipiuntur, vel prohibentur, per Schol. §. 352. Enimvero judicium de actionibus singularibus, quæ a jure naturali, latius sumto, vel præcipiuntur, vel prohibentur, est applicatio juris Naturalis, latius sumti, ad actiones singulares, quæ fit in conclusione, in qua judicium illud collectivum deprehenditur, & consequenter *imputatio naturalis* per Schol. §. 381.; judicium ergo collectivum de moralitate actionum singularium objectiva est imputatio naturalis, eaque moralis (§. 414.). Sed cum illud idem judicium sit dictamen rationis (§. 456.); *imputatio naturalis, eaque moralis est dictamen rationis.*

§. 458. Judicium de moralitate actionum propriarum & consequenter de actionibus propriis vel per se bonis, vel per se malis (§. 327.), est judicium de actionibus propriis, quæ a jure naturali, latissime sumto (§. 351.), vel præcipiuntur, vel prohibentur, per Schol. §. 352. Enimvero judicium de actionibus propriis, quæ a jure naturali, latius sumto, vel præcipiuntur, vel prohibentur, est applicatio juris naturalis, latius sumti, ad actiones proprias, quæ fit in conclusione, in qua judicium illud deprehenditur, & consequenter *conscientia naturalis* (§. 382.); judicium ergo collectivum de moralitate actionum propriarum objectiva est conscientia naturalis, eaque moralis (§. 414.). Sed cum illud idem judicium sit dictamen rationis (§. 456.); *conscientia naturalis, eaque moralis, est dictamen rationis.* Leges proinde conscientie naturalis congrue vocantur dictamina rationis.

§. 459. Imputatio & conscientia erronea seu falsa est spuria (§. 440.). Hinc non nisi imputatio & conscientia recta sibi vindicat prædicatum dictaminis rationis. Imputationem erroneam esse spuriam, patet ex superioribus. Quo enim pacto demonstrari potest, obligationem erroneam non esse naturalem, cum natura nostra neque ad bona apparentia, quæ mala sunt (§. 143.), amplectenda, neque ad mala apparentia, quæ bona sunt (§. 147.) fugienda nos obliget (§. 334.); eodem etiam modo evinci potest, imputationem, & consequenter conscientiam (§. 382.) erroneam non esse naturalem, h. e. conformem legibus naturalibus.

§. 460. In quo dantur dictamina rationis respectu actuum suscipiendorum vel susceptorum, ille admittere debet leges conscientie naturalis (§. 458.). Conf. §. 417.

§. 461. Qui agit contra dictamina rationis, contra leges conscientie agere censetur. Et crescente dictamine rationis respectu actuum suscipiendorum, crescit conscientie naturalis gradus (§. 458.).

§. 462. Leges conscientie naturalis sunt dictamina rationis (§. 458.). Leges naturæ sunt leges conscientie naturalis (§. 452.), leges ergo naturæ sunt dictamina rationis.

§. 463. Ratio ad prima naturæ homini propria pertinet (§. 282.). Conscientia itaque & jura naturæ ex primis naturæ homini propriis h. e. ex natura rationali derivanda sunt (§. 458. 462.). Conferas ultima verba §. 282.

§. 464. Vox conscientie est vox rationis (§. 458.). Vox rationis est vox naturæ (§. 359.). Vox ergo conscientie est vox naturæ, adeoque & DEI (§. 330.).

§. 465. Quousque se extendit ratio in actibus liberis suscipiendis vel susceptis, eousque se extendit lex conscientie & jus naturæ. Inferius patebit, forum externum eoque

usque se non extendere, quo se extendit dictamen rationis & ex consequenti jus conscientię. Forum proinde externum foro conscientię sublimiori & sanctiori contradistinguitur.

§. 466. Fusioſorem conscientię tractationem sibi vindicat ethica, ex qua nobis nonnulla sunt delibanda interdum, ut gradationem imputationis, conscientię, officiorum, necminus diversitatem fori externi ab interno introſpicere poſſimus.

§. 467. Syllogiſmus demonſtrativus exigit præmiſſas indubias. In ſyllogiſmo imputantis major eſt lex & minor eſt factum (§. 380.), ergo in imputatione & conscientia certa lex indubitatę veritatis & factum liquidum requiruntur (§. 443. 444.).

§. 468. In ratiocinio probabili vel utraque vel altera præmiſſarum probabilis eſt. Formam ratiocinii probabilis diverſam a forma demonſtrativi non agnoſcimus. Ergo imputatio probabilis a legis vel facti veriſimilitudine, vel ab utriusque præbilitate dependet.

§. 469. In imputatione ponitur factum, ſub circumſtantiis ſingularibus conſideratum (§. 383.). Hinc in imputatione quaeritur de exiſtentia facti, quę ponit ejus poſſibilitatem. Si quis proinde in caſu dato circumſtantiarum contradictionem, §. 37. definitam, demonſtrare poſſit, is in eodem caſu adhuc nullum aſeſſe factum imputabile oſtendit (§. 38.). Ejusmodi facta impoſſibilia non eſſe probabilia patet ex §. 120.

§. 470. Sola facti poſſibilitas vel in ſe (§. 38.), vel reſpectu virium alicujus individui (§. 307.) conſiderata, ad probabiliter illius non ſufficit (§. 121.). In facto probabili exiguntur actus quidam ſeu indicia, a quorum exiſtentia, quę nobis innoteſcit, ad reliquorum facti requiſitorum exiſtentiam argumentari licet (§. 119.). Conferas §. 123. Propositiones probabiles referuntur ad *conjecturas*; artem proinde conjectandi in materiis, imputationem

tationem concernentibus, maximi momenti esse cognoscimus.

§. 471. Ardua res est doctrina probabilium, cujus majorem accuratorem jamjam desiderarunt viri summi in probabilitatis gradibus exactius determinandis.

§. 472. Imputatio nititur ratiocinio (§. 380.). In quo cum peccari possit vel contra formam, vel contra materiam, in imputatione morali duplex vitium committi posse liquide constat, e. gr. Si quis ita argumentetur: Titius est hæreticus. Hæretico non est servanda fides. Ergo &c.; contra materiam peccasse imputans dicitur.

§. 473. Contra materiam syllogismus peccare dicitur, cujus vel major vel minor vel utraque præmissarum fuerit falsa. Sed in imputatione major propositio est lex, minor est factum, de quo quæritur (§. 380.); imputans ergo, si materiam spectaveris, vel legis applicandæ, vel facti imputandi, vel utriusque respectu errare potest.

§. 474. Judicium collectivum erroneum de moralitate actionis latum dicitur *imputatio erronea*, in qua error juris ab errore facti, & uterque ab erronea juris ad facta applicatione probe discernendus venit (§. 472. 433.). *Error legis* ex §. 115. 346. definiti potest. *Errorem facti imputandi* committit, qui in circumstantiis singularibus, pro ratione legis necessariis, errat (§. 383.).

§. 475. Quousque aliquis obligatus est nosse leges & facta pro ratione officii, eoque tenetur evitare ignorantiam & errorem juris & facti. Quam ignorantiam, quem errorem evitare vel in alicujus potestate fuit, vel minus (§. 307.); prior *ignorantia* vel *error vincibilis*, posterior vero *invincibilis* dicitur.

§. 476. Actio legibus conformanda dicitur *officium*. Lex est propositio obligatoria (§. 348.). Officium itaque est actio, quam exequi vel intermittere obligamur. Hinc officium est actio, quæ cum obligatione connexa est.

§. 477.

§. 477. Unde patet, cur *obligatio*, eaque *passiva* (§. 320.), dicatur *officium*.

§. 478. Imputatio in genere est applicatio legis ad facta singularia (§. 381.). Lex est propositio obligatoria (§. 348.). Ergo imputatio in genere est applicatio propositionis obligatorix ad factum singulare. Hinc in facto, alicui imputando, eo semper respiciendum, utrum ille ad illud suscipiendum vel omittendum obligatus fuerit.

§. 479. Officium concipitur ex lege (§. 476. 346. 41.). Hinc officiorum rationes continentur in lege (§. 42.). In quo itaque casu nulla datur lex, ille officii impatiens est, & 2° obligatione passiva immunis.

§. 480. Lex se refert ad officium, ut principium ad principiatum (§. 42. 479.). Si sumatur obligatio pro officio (§. 477.), lex se refert ad obligationem, ut principium ad principiatum. Et cum effectus sit principiatum (§. 202. 42.), factum est, ut alias obligatio dicatur effectus legis.

§. 481. Leges præscribunt officia (§. 346. 476.) & obligationes (§. 477.). Applicatio igitur legis ad facta singularia, atque adeo imputatio (§. 381.) est applicatio obligationis ad facta. Hinc in facto alicui imputando eo semper respiciendum, utrum ille ad suscipiendum vel omittendum illud fuerit obligatus. Videmus itaque, eandem propositionem, quæ §. 478. demonstrata est, posse evinci, si vocabulum obligationis pro officio sumserimus (§. 477.).

§. 482. Actus, in quem nulla cadit obligatio, active vel passive sumta, ille non habetur pro imputabili (§. 478. 481.).

§. 483. Actio libera, h. e. in potestate nostra existens (§. 310.), cujus susceptio legi non repugnat, *moraliter possibilis*; actio libera, cujus susceptio legi contradicit, *moraliter impossibilis* dicitur. Commissio perjurii est actio moraliter impossibilis.

§. 484. Actus moraliter possibilis vel impossibilis præponit actum, qui non solum in se (§. 38.), sed & ratione virium nostrarum (§. 307. 308.) possibilis est (§. 483.).

§. 485. Fieri itaque potest, ut aliquis actus, in se quidem & ratione virium nostrarum possibilis, moraliter tamen impossibilis sit. Et qui actus vel in se, vel respectu virium nostrarum impossibilis est, moraliter possibilis fieri non potest (§. 484.).

§. 486. Non nisi ad actiones liberas, legibus non repugnantes, obligamur (§. 446.). Ad actiones proinde liberas, non nisi moraliter possibles, obligamur (§. 484.).

§. 487. In obligatione morali requiritur actio 1) in se, 2) naturaliter, 3) moraliter possibilis (§. 486. 484.).

§. 488. Quæcunque actio moraliter possibilis non est, ad eam non obligamur (§. 486. 487.). Actio moraliter impossibilis non est actio moraliter possibilis (§. 484.); ergo ad actionem moraliter impossibilem non obligamur,

Scholion. Huc spectat canon: *ultra posse.* (vel in se, vel naturaliter, vel moraliter tale) *non obligamur.*

§. 489. *Libertas*, quam §. 186. 187. definivimus, *interna*, & quæ §. 310. adumbrata est, *externa* congrue vocatur B. SCHILTERO aliisque. Utramque sibi vindicat obligatio moralis (§. 316. 310.), & ex consequenti imputatio ejusdem generis (§. 478. 481.). Ideam libertatis internæ, §. 186. 187. adductæ, Cel. TREVERVS, Professor Helmstadiensis in nota I. ad §. XII. c. I. PFEND. de O. H. C. ob rationes momentosas admisit.

§. 490. Neque adeo illi falluntur, qui libertatem pro imputationis moralis basi habuerunt, quibus annumeres R. MAIMONIDEM, id quod testatur GVNDLINGIVS §. 4. Meditationis de imputatione, §. 432. citatæ, cujus ex sæcunditate multum me profecisse fateor. Conf. Cel. SYRBII, §. 9. c. 4. I. N. G.

§. 491. Necessitas & intrinseca & extrinseca contradicit libertati (§. 189.), obligationi morali (§. 489.) & imputabilitati morali (§. 489.). *Actiones ex necessitate extrinseca profectæ dicuntur invita per violentiam.*

§. 492. Quicumque actus obligationem moralem respuit, moraliter imputari nequit (§. 478. 481.). Hinc nulla locum habet imputatio in rebus absolute impossibilibus (§. 306.), in actionibus, quæ physice & naturaliter impossibiles sunt (§. 309.), & quæ moraliter in potestate nostra non existunt (§. 488.). Nec in actionibus mere naturalibus (§. 311.), nec in actionibus hominis, qui intellectu & voluntatis usu destitutus est, quod quidem ad forum attinet humanum (§. 312.), nec in rebus absolute necessariis (§. 313.) imputatio moralis concipitur.

§. 493. *Tò meum, tuum, nostrum morale* ut distinctius paulo nobis repræsentemus, genesin actus moralis expendamus curatius. Memini me olim audire ex ore B. GODOFREDI OLEARII locum *Augustini*, qui quoad sensum huc redit: *Primo oritur cogitatio objecti, cogitationem delectatio, delectationem propositum, propositum, actus, actum consuetudo, consuetudinem necessitas (moralis) & necessitatem desperatio sequitur.* Ad quam catenam moralem, quæ genesin peccati ob oculos nobis ponis, & quæ mutatis mutandis ad quemcunque actum moralem, ejusque corollaria applicari potest, nec minus adeo contingens est (§. 179.), jam reflectamus. Conferas genesin actus moralis, quam dedit B. IACOBVS THOMASIVS in Tab. XXIX. Philol. Pract.

§. 494. Innumeræ objectorum & actionum ideæ in nobis cooriuntur. Nuda rerum & actionum liberarum repræsentatio moralitatis nihil continet.

§. 495. Actiones & alia objecta repræsentata nobis videntur vel perfecta vel imperfecta (§. 124. 126.), adeoque in anima nostra voluptatem vel tædium progenerant (§. 131. 135.).

Jus Naturale.

N

§. 496.

§. 496. Sed fieri potest, ut aliqua actio nobis primo illius adspectu videatur perfecta, quam propius consideratam imperfectam deprehendimus. Frequentius itaque fit, ut voluptas ex primæ rei repræsentatione suborta sit imaginaria (§. 132.), & in tædium acerbum sæpius degeneret (§. 133.). Id quod etiam mutatis mutandis de tædio imaginario valebit, quod æque atque voluptas fucata, mutabile est (§. 138.) & cum voluptate facile commutari potest. Utrumque ratio cognoscit & experientia multiplex comprobat.

§. 497. Voluptas apparens ad sectandam imperfectiorem nos stimulare (§. 132. 128.), & tædium imaginarium a perfectione vera nos refrænare (§. 137. 128.), atque utrumque in consequentia sæpius funesta nos conjicere potest. Jam cum ad evitandas imperfectiones & consequendas perfectiones obligemur (§. 340.); voluptas & tædium apparens sunt fugienda. Conferas §. 338, 337.

§. 498. Primi proinde voluptatis & tædii sensus sollicitius examinandi sunt, idque usu intellectus, rationis & experientiæ (§. 61. 93. 65.), utrum nitantur perfectione vera, an apparenti (§. 119. 342.) Quo factò voluptas vel tædium apparens interturbatur & supprimitur.

§. 499. Quousque itaque usu intellectus & rationis, vel ope experientiæ in potestate nostra situm sit, repræsentationes perfectionum vel imperfectiorem erroneas & falsas introspicere, eoque efficere possumus, ut sensus perfectionis apparentis degeneret in sensum imperfectiorem, atque ut sensus imperfectiorem fucatae in sensum perfectionis abeat (§. 128.). Quo factò voluptatis & tædii apparentis sensus, quos capere possumus ex legis, quæ nobis innotuit, vel violatione vel adimplerione, evanescent (§. 131. 135.), atque adeo nec ad imperfectiorem sectandas, nec ad perfectiones fugiendas, quod utrumque legibus repugnat (340.) nos ulterius stimulare possunt (§. 132. 128. 137.). Cui primo fomiti, quibus principiis siquis hoc casu non resistit,

stiterit, cum obstare tamen illis potuisset, idque usu vel intellectus, vel rationis vel analogi rationis (§. 61. 93. 65. 107. 108.); is sibi metipſi imputet consequentia & incommoda, inde oriri solita, eaque vel naturalia vel ab arbitrio superioris pendentia. Cognoscimus itaque voluptatis seu delectationis & tædiorum imputabilitatem, si forum internum & rationis tribunal spectaveris (§. 421.), quatenus quippe in potestate nostra positum sit, reflectere ad primum voluptatis vel tædii sensum in nobis subnatum & ex idea perfectionis objecti subortum. Ejusmodi reflexionis neglectioem esse culpofam, atque adeo imputabilem inferius patebit.

§. 500. Si fiat, ut objectum, perfectum vel imperfectum nobis visum, ad nos nostrumque statum externum referamus, illoque nos perfici vel imperfectos effici intelligamus; illud pro bono vel malo habemus (§. 141. 145.).

§. 501. Aliquam actionem pro bona habere dicitur *approbare actionem*, & *reprobare* eam est nihil aliud, quam pro mala eam habere. Utrumque actum esse speciem iudicii, de moralitate actionum lati, patet ex (§. 59. 60. 196. 198.) Iudicium ejusmodi potest ferri vel ante actum est post illum. Hinc *approbationem* & *reprobationem* in *antecedentem* & *consequentem* parti solent moralium doctores. De priori specie jam loquimur.

§. 502. Si fiat, ut objectum, perfectum nobis visum, ad nos nostrumque statum externum referamus, illoque nos perfici vel imperfectos reddi existimemus, illud approbamus vel reprobamus (§. 501. 141. 145.).

§. 503. Bonum vel malum est vel verum vel apparens (§. 143. 144. 146. 147.). Hinc *approbatio* & *reprobatio actionis* vel *recta* vel *erronea* est (§. 501.), quæ posterior est vel vincibilis, vel invincibilis, quatenus eam evitare in nostra potestate positum est, minusve.

§. 504. Imputatio moralis & conscientia sunt actus approbandi vel reprobandi actionem (§. 501. 414. 416.).

§. 505. Ex repræsentatione boni oritur inclinatio mentis, quæ appetitus vel voluntas dicitur (§. 154. 166.); ex repræsentatione mali reclinatio mentis nascitur, quam vocamus averfationem vel noluntatem (155. 167.). Et *inclinatio & reclinatio mentis per conatum vel nisum* explicari possunt. Prior enim casus anima tendit ad perceptionem prævisam existentia reddendam, posteriori vero ea connititur impedire, ne perceptio præfigurata existentiam nanciscatur. Conf. §. 234.

§. 506. Affectus est inclinatio vel reclinatio mentis intensior (§. 158. 154. 155.). Affectus ergo sunt nisus fortiores, quibus mens ad agendum determinatur (§. 505.). Hinc experiundo discimus, homines affectibus agitados vehementiori conatu moveri ad existentiam rei prævisæ vel promovendam vel impediendam.

§. 507. Dantur ejusmodi mentis nisus agendi, qui erumpunt, & nisi impediuntur, ad actum externum ruunt, idque ope membrorum corporis, ob unionem, quæ animæ cum corpore intercedit, & quam experientia ipsâ comprobatur. Quales actus externi corporis voluntarii dicuntur (§. 193.), quippe qui consecuti non fuissent, nisi mentis destinatio seu voluntas prævia extitisset.

§. 508. In Philosophia practica, adeoque & in ejus partibus requiritur ejusmodi *conatus*, qui ad actum vel existentia reddendum vel ab eadem suspendendum sufficit, & qui *efficax* dicitur, contradistinguendus *conatus mentis inefficaci*, qui ad actum vel producendum vel ab existentia refrenandum non sufficit. Et cum *voluntas* sit mentis conatus agendi (§. 505.), illa etiam *in simplicem* seu *inefficacem* s. *efficacem* & *inefficacem* s. *efficacia* dividitur. *Cognitio viva* dicitur, quæ voluntatem efficacem producit.

Scholion. *Voluntas efficax* vel *efficiens*, vel *inefficiens* est, Prior ad actum pertingit, licet impedimentum, superato tamen possibile, adsit, posterior vero erumpere extrorsum non potest ob impedimentum minus superabile. Hinc licet

licet alicujus voluntas sit inefficiens, ea tamen efficax esse potest, & consequenter a voluntate alicujus inefficienti ad voluntatem ejus inefficacem concludere non possumus.

§. 509. Voluntas agendi efficax dicitur *propositum agendi* seu *proæresis* seu *intentio stricto dicta*; propositum ergo seu proæresis conatus mentis est, qui, nisi impediatur, erumpit, h. e. efficit, ut existat aliquid, nisi impedimentum obstat, idque usu membrorum corporis, ob unionem, quæ animæ cum corpore intercedit (§. 507.) & ob regimen corporis, quod animæ tribuitur (§. 193.).

§. 510. Objectum repræsentatum in perceptione prævisa, quam anima vel existentia reddere vel cujus existentiam impedire conatur, vocatur *finis* e. gr. princeps læsus, qui molitur bellum, alteri imperanti lædenti inferendum, repræsentat sibi perceptionem, ex statu hostilitatum futuro oriundam, in qua continetur belli idea, quæ principis illius finis est.

§. 511. perceptio prævisa existentia reddenda requirit alias perceptiones prævias, prius effectui dandas, quam illa actum consequi possit. Ejusmodi perceptiones præviae dicuntur *remedia*, quæ adeo sunt ea, in quibus continentur rationes existentia finis (§. 510.).

§. 512. Existentia finis absque existentia remediorum concipi non potest (§. 510. 511. 42.).

§. 513. Voluntas est animæ conatus agendi (§. 505.). Hinc voluntas semper ad fines, & si efficax fuerit, ad eos existentia reddendos contendere (§. 510. 508.), ad remediaque effectui danda proclivis dicitur (§. 512.).

§. 514. Si voluntas alicujus ita comparata sit, ut ad fines sibi præpositos, ad remediaque ad illos ducentia existentia reddenda non contendat, illa voluntas efficax non est §. 513. & consequenter in illo nullum datur propositum agendi (§. 509.).

§. 515. *Impedimentum* est id, in quo continetur ratio, cur remedia existentiam consequi non possint, seu est id, quod existentiae remediorum contradicit.

§. 516. Impedimentum existentiae finis repugnat (§. 515. 512.).

§. 517. Nisi removeantur impedimenta, neque remedia, neque finis praepositi ad actum transferri possunt (§. 516. 515.). Hinc remotio impedimentorum est remedium finis obtinendi. (§. 511. 518.).

§. 518. Voluntas efficax tendit ad removenda impedimenta, quae remediorum & finis existentiam remorari possunt (§. 513. 517.). Si penas voluntatem, ad removendum impedimentum non proclivem, ad actuandam rem non sufficit, atque ita efficax non est (§. 508.).

§. 519. Si remotio impedimentorum sit contradictoria, ea impossibilis in se est (§. 38.); si ea viribus nostris repugnet, respectu earum, h. e. naturaliter impossibilis est (§. 307.). Et si impedimentum viribus nostris superari possit, ejusmodi impedimenti remotio est naturaliter possibilis (§. cit.) & actio hac ratione libera (§. 310.).

§. 520. Voluntas efficax tendit ad actum (§. 508.). Actus praepunit possibilitatem internam & externam (§. 305. 307. 39.). Voluntas ergo efficax tendit ad actuandam rem, quae & in se & respectu volentis virium possibilis est.

§. 521. Voluntas efficax ad impossibilia, vel in se, vel respectu virium agentis, talia, actuanda non sufficit (§. 520.).

§. 522. *Corollarium.* Voluntas efficax tendit ad finis & remediorum possibilitatem existentiam promovendam, nec minus ad impedimenta, superato possibilis, removenda (§. 513. 518. 519. 520.).

§. 523. *Corollarium.* Voluntati efficaci finium, remediorum & impedimenti removendi impossibilitas externa non minus quam interna repugnat (§. 513. 519. 521.).

§. 524.

§. 524. Ex amplitudine finis possibilis, ex remediorum possibilium numero & gravitate, ex gradu difficultatis removendi impedimenti vincibilis, gradus voluntatis efficaci dijudicandi sunt (§. 424. 522.).

§. 525. *Corollarium.* Homini, qui voluntate efficaci in aliquo negotio dato agitur, circumspicienda sunt remedia & obstacula, horumque removendorum modus investigandus est (§. 513. 518.).

§. 526. Dantur infinita negotia humana, quæ sine quodam concursu externo causarum vel physicarum vel moralium, in mundo obviarum, expediri non possunt. Ejusmodi concursus, quæ *occafio* dicitur, vel accedente nostra opera & industria, vel citra illam contingere potest. Posterior concursus, qui fortuna audit (§. 375.) a nobis agere volentibus expectandus est, prior vero excitari potest. Hincipla *occafio* in *expectandam* & *suscitandam* a *Verulamio* dividi solet. Administratores rerum publicarum, duces bellici, aliique de felicitate externa vel conservanda vel amplificanda solliciti occasionem, ultro se præsentatam, arripiunt non solum, sed illam etiam ductu rationis & ope expectationis casuum similium eliciunt. (§. 70. 71.).

§. 527. Occasio agendi remediis annumeranda est (§. 511. 526.).

§. 528. Homo voluntate efficaci ductus ad remedia effectui danda pronus est (§. 513.). Jam cum occasio agendi e numero remediorum sit (§. 527.); homo voluntate efficaci ductus occasionem non solum expectabit, verum de ea etiam viribus propriis suscitanda sollicitus erit (§. 526.).

§. 529. A continua representatione finis, ab indagatione & usu remediorum, a cura removendi obstacula, ab expectatione occasionis, ab ejusque excitandæ sollicitudine ad conatum mentis seu voluntatem efficacem secure argumentari licet (§. 513. 525. 518. 526.). Nec minus inde patet,

patet, unde gradus conatuum efficacium dijudicari & æstimari possint.

§. 530. A deficiente repræsentatione finis, ab incuria & non usu remediorum, ad finem ducentium, a deficiente sollicitudine observandi & removendi obstacula, quæ existentiam finis & remediorum suspendere possunt, a neglectione occasionis nobis oblatae ad defectum conatus mentis seu voluntatis efficacis argumentari possumus (§. 513. §. 25. §. 18. §. 26.).

§. 531. Propositum agendi seu proæresis est voluntas efficax (§. 509.). Quæ itaque hæctenus devoluntate efficace demonstravimus, ea etiam de proposito agendi seu proæresi intelligenda sunt.

§. 532. Lex est norma, cui actiones attemperandæ sunt, idque sub repræsentatione boni vel mali (§. 346. 170.). Proinde aut actio legi attemperanda, aut malum subeundum, saltem bono nobis carendum est.

§. 533. Qui actiones legi accomodat, ille vel bonum repræsentatum consequitur, vel malum cum actione prohibita copulatum evitat (§. 532.).

§. 534. Qui bonum vult consequi, quod a lege connexum est actione, vel qui vult evitare malum, à lege cum actione prohibita conjunctum, ille tenetur actiones a lege imperatas exequi, vel ab illa prohibitas omittere (§. 532.).

§. 535. Si quis nolit attemperare actiones legi, is debet vel malum perpeti, vel bono privari (§. 532.).

§. 536. *Moraliter violare legem* is dicitur, qui actiones liberas legi sibi præscriptæ non attemperat. In violatione legum actionis libertas externa non minus quam interna respicienda est (§. 489.).

Corollarium. In cujus potestate non fuit observare legem, licet ad custodiam illius obligatus fuerit, de eo affirmari non potest, cum legem moraliter violasse (§. 310.).

§. 537. Legem moraliter violanti vel malum perferendum,

dum, vel bono, a lege cum actione conjuncto, carendum est (§. 536. 532.).

§. 538. Leges repræsentant illis, quibus eæ latæ sunt, bona vel mala, ut illi actiones suas eis attemperent (§. 532.). Repræsentatio bonorum appetitum seu voluntatem (§. 154. 166.), repræsentatio malorum averfationem seu noluntatem (§. 155. 167.) in nobis excitat; leges ergo intendunt excitare in eis, quibus illæ datæ sunt, voluntatem legibus attemperandi actiones & eas violandi averfationem.

§. 539. Actiones legibus attemperandæ ita comparatæ sunt, ut vel existentiam nancisci, vel ab eadem reprimi debeant. Leges ergo postulant voluntatem, actionibus vel existentia reddendis, vel ab eadem suspendendis, sufficientem (§. 538.). Ejusmodi voluntas dicitur efficax, ex cognitione viva progneranda, (§. 508.), leges ergo in eis, quibus illæ præscriptæ sunt, cognitionem vivam & inde descendentem & voluntatem efficacem, eis conformiter agendi, requirunt. Quæcunque itaque cum voluntate efficaci connexa sunt, ea leges contendere judicantur.

§. 540. Leges exigunt in illis, quibus eæ datæ sunt, conatum efficacem (§. 539. 508.), h. e. propositum eis convenienter agendi (§. 509.).

§. 541. Vi §. 539. leges exigunt, ut illi, quibus eæ præscriptæ sunt, sibi repræsentatas actiones, tanquam fines (§. 510.), existentia reddant, vel illas ab eadem suspendant, & remedia suscipiant, quibus illæ vel effectui dari, vel ab existentia reprimi possint (§. 540. 513.), nec minus impedimenta, quibus actionum repræsentatarum & remediorum existentia suspenditur, removeant (§. 518.), occasionemque agendi arripiant, vel eam suscitare contendant (§. 528.).

§. 542. Ejusmodi actionum repræsentatarum, ceu finium, ejusmodi remediorum & modorum, quibus removeri impedimenta debent, possibilitatem & internam & externam requiri, patet ex §. 522. 539.

§us Naturale.

○

§. 543,

§. 543. Ad actiones, tanquam fines, ad remedia, ad impedimentorum remotionem, quorum omnium impossibilitas externa non minus quam interna evinci potest, leges se extendere non possunt (§. 523. 539).

§. 544. Usus virium nostrarum aliarumque rerum expediendo operi sufficientium dicitur *diligentia*.

§. 545. Conatus animæ seu voluntas efficax seu propositum agendi cum usu virium nostrarum, aliarumque rerum expediendo operi sufficientium, conjunctus est (§. 508. 509. 507. 234.).

Scholion. In usu virium deprehenditur ratio existentiae finis, & consequenter usus virium est remedium finis (§. 511.). Enimvero cum voluntas efficax ad media tendat (§. 513.), eadem voluntas viribus internis externisque utitur.

§. 546. Leges exigunt in illis, quibus eæ præscriptæ sunt, voluntatem animæ efficacem eis convenienter vivendi (§. 539), adeoque & usum virium nostrarum aliarumque rerum, expediendis actionibus sufficientium (§. 545.), & ex consequenti diligentiam (§. 544.). Jam cum actiones legibus convenienter expediendæ, dicantur officia (§. 476.) leges requirunt usum virium nostrarum aliarumque rerum explendis officiis nostris sufficientium, qui dicitur *diligentia debita* seu *legitima*.

§. 547. Non-usus indeliberatus virium nostrarum aliarumque rerum, explendo officio sufficientium, *negligentia* seu *culpa* audit. Non-usus deliberatus voluntarius virium nostrarum aliarumque rerum, officio explendo sufficientium non *malitia* seu *dolus*, seu *proæresis*, *stricte sic dicta*, appellatur. Et cum usus deliberatus virium nostrarum aliarumque rerum, officiis nostris contrarius, qui etiam *abusus virium* dicitur, sit non usus deliberatus virium nostrarum aliarumque rerum explendo officio sufficientium; usus deliberatus virium nostrarum aliarumque rerum, officio nostro contrarius, est species malitiæ seu proæresios. In quo itaque casu nullum locum habet officium, in illo nulla diligentia (§. 546.).

(§. 546.), nulla culpa, nec ullus dolus locum habere potest. Dicatur in prælectionibus de *culpa negligentia & versutia*.

Corollarium. Hinc ex diversitate officiorum diversitas culpæ & doli oritur. Ex inferius dicendis patebit, dari actus, qui in foro quidem interno, minus tamen externo pro culposis habentur.

§. 548. Nolle & velle distinguamus a casu, ubi velle & nolle intermittimus, cum tamen velle vel nolle debuissimus & potuissimus. A privatione voluntatis ad noluntatem, & a privatione noluntatis ad voluntatem N. V. C. (§. 167.). Licet in aliquo obvia non sit voluntas efficax observandi legem, ei ob id non statim noluntatem custodiendi legem tribuere possumus (§. 167.), & licet in aliquo non deprehendatur voluntas implendi LL., eam ob causam illi voluntas observandi easdem non tribuenda venit.

§. 549. Qui præditus est viribus internis & externis, explendo officio sufficientibus, quibus tamen non utitur, is voluntate efficaci non fertur legibus convenienter agendi (§. 545.), atque ita moraliter non vult actiones attemperare legi (§. 539.). Ipsi proinde vel malum perferendum, vel bono, a lege repræsentato, carendum est (§. 535.), & ex consequenti vel pœna tribuenda, vel præmium denegandum (§. 362.). Ejusmodi itaque non-usus virium nostrarum aliarumque rerum, explendo officio sufficientium, vel præmio indignus, vel pœna adeoque & merito (§. 418.) dignus, & moraliter imputabilis (§. 423.) censetur.

§. 550. Actus liberi, ex diligentia debita agentis profecti, oriuntur ex usu virium, explendo officio sufficientium (§. 546.), & consequenter ex voluntate efficaci implendi legem (§. 545.), adeoque vel bono, a lege repræsentato, h. c. præmio (§. 362.) digni, vel a pœna immunes (§. cit.) censentur (§. 533.). Actus ergo liberi, ex diligentia debita agentis profecti, meritum nanciscuntur (§. 418.), & moraliter imputabiles sunt (§. 423.).

§. 551. Actus culposi & dolosi seu malitiosi moraliter imputabiles sunt (§. 547. 549.). Demonstratio patet ex genere culpæ & malitiæ.

§. 552. Qui actus moraliter imputabiles non sunt, illi culpæ, vel doli seu malitiæ impatientes sunt (§. 551.). Conferas §. 492.

§. 553. Ex §§. 546. 547. intellectu facile est, culpam esse omissionem indeliberatam diligentia debita, & dolum omissionem diligentia debita deliberatam.

§. 554. In usu & non-usu virium nostrarum majus & minus & ex consequenti quantum (§. 426.), idque intensum (§. 424.), adeoque & gradus (§. 424.) concipiuntur Hinc in diligentia debita (§. 546.), in culpa & malitia (§. 547.) dantur gradus & commensuratio locum habet (§. 427.).

§. 555. Dantur officia & negotia, quæ summum, dantur alia, quæ medium, dantur alia, quæ infimum diligentia gradum postulant.

§. 556. Hinc & ipsa neglectio indeliberata diligentia debita seu culpa (§. 553.) diversos nanciscitur gradus.

§. 557. Usus virium nostrarum aliarumque rerum, ex plendo officio sufficientium, cum voluptate efficaci, ex qua ille oritur per Schol. §. 545., conjunctus est (§. 545.). Quousque ita patet voluntas efficax, eousque se extendit diligentia debita (§. 546.), culpa & malitia (§. 547.).

§. 558. Diligentia debita, culpa & malitia ratio haberi potest respectu finis, existentia reddendi, intuitu remedium expediendorum & impedimentorum removendorum, nec minus occasione expectanda vel elicienda (§. 557. 513. 514. 518. 520. 522. 524. 525. 528. 529. 530. 531.).

§. 559. Quorum voluntas efficax se non extendit, eo nec diligentia debita, nec culpa, nec proæresis ostendenda est (§. 557.). Et quo casu obligati non sumus ad ostendam ejusmodi voluntatem, eodem nec ad diligentia debita præstationem obstricti sumus, nec nobis culpa, nec dolus tribui potest. Huc referas §§. 521. 523.

§. 560.

§. 560. Cui ergo occasio agendi citra suam culpam deest, illi non imputatur, quod non egerit. Sunt verba PVFENDORFFII, quæ §. 22. c. I. de O.H. & C. deprehenduntur. Legi meretur nota, quam huic, §. adjecit. Cel. TREVERVS. Ex hoc principio *Sabinus* in epistolis p. 420. *Joachimum II. Electorem Brandenburgicum* a culpa liberat, quam huic tribuebant obrectatores in expeditione Hungarica. Conf. §. 526.

§. 561. Ex §. 547. erui potest similitudo & dissimilitudo culpæ & doli. In utroque casu non usum virium nostrarum aliarumque rerum, explendo officio sufficientium, & ex consequenti defectum voluntatis efficacis, legi convenienter vivendi deprehendimus. In culpa cum non-usu virium sit indeliberatus, in ea observatur ad minimum voluntas simplex officio satisfaciendi (§. 508.), quam ne in eo quidem, qui dolose agit, conspicimus. Præter defectum voluntatis simplicis in homine doloso datur conatus seu voluntas efficax violandi legem & inde descendens officium. Quæ voluntas perversa ita est comparata, ut vel externe non agendo effectum legi contrarium nasci patiatur, quem tamen cohibere & potuisset & debuisset, vel externe agendo effectum, legi & officio repugnantem, producat. In utroque casu homo malitiosus non utitur viribus, explendo officio sufficientibus, idque ex destinato consilio, quod in eo, qui culpose agit, non offenditur. In proæresi itaque maligna longe plura, quæ legibus repugnant, deprehenduntur, quam in homine culpam committente. Hinc in actu proæretico longe major pravitatis & imputabilitatis moralis gradus datur, quam in culposo (§. 412. 414.). Unde & ejusmodi actiones severius puniri merentur (§. 362.) in rebus publicis, idque ob majus periculum & incommodum, quod inde vel securitati & felicitati communi vel tranquillitati privatorum accidere potest.

§. 562. Omnes actus morales, juxta moralitatem intrinsecam considerati, vel boni vel mali sunt (§. 198. 327.). Omnes actus juxta moralitatem extrinsecam spectati, vel
 O 3 legi

legi conveniunt, vel non conveniunt, adeoque etiam vel boni vel mali sunt (§. 327. 312.). Ergo omnes omnino actus morales vel boni vel mali sunt.

§. 563. Omnes actus mali legibus non conveniunt (§. 412.) & ex vincibili defectu voluntatis efficaciae, eis convenienter vivendi (§. 539.), ususque virium, explendae legi sufficientium (§. 545.), hoc est, ex superabili ejusmodi non-usu virium perficiuntur. Qui non usus ex animo vel deliberato vel indeliberato descendit, atque ita vel in dolum, vel in culpam abit (§. 547.); omnes itaque actus mali vel dolosi vel culpae sunt.

Scholion. Ex vincibili defectu voluntatis efficaciae seu proposito LL. convenienter vivendi oriri dicuntur actus vel commissi sivi vel ommissivi, qui consequuntur, quatenus in aliquo nulla adfuit voluntas explendi legem efficacem, quam tamen habere debuisset & potuisset. Superab his defectus usus virium, custodiendae legi sufficientium tribuitur alicui, qui viribus suis usus non est, quibus tamen uti & debuisset & potuisset.

§. 564. Expletio officiorum ex diligentia debita concipitur (§. 546.). Officia sunt actiones legibus conformes (§. 476.), & quae bonae dicuntur (§. 412.); expletio itaque officiorum producit existentiam actuum bonorum. Existentia ergo actuum bonorum ex diligentia debita & consequenter ex usu virium nostrarum aliarumque rerum, illi existentiae sufficientium, concipitur (§. 546.). Ejusmodi usus virium ex voluntate efficaci legibus convenienter agendi descendit (§. 545.), existentia proinde actuum bonorum ex voluntate efficaci legibus convenienter agendi descendit. Actus ergo boni ad voluntatem hominis efficacem LL. convenienter vivendi referendi sunt.

Scholion. Demonstratio thesios etiam sic efformari potest. Existentia actus boni, h. e. legibus conformis (§. 412.), requirit custodiam officii (§. 476.), & consequenter diligentiam debitam, adeoque & usum virium explendo officio sufficientium (§. 546.). Qui (usus) cum exigit voluntatem efficacem

efficacem LL. convenienter agendi (§. 545.); actus boni ad voluntatem efficacem explendi LL. referendi sunt.

Confectarium. Hinc actiones, ex sola animi passione, voluptate quippe, vel ambitione, vel avaritia profectæ, pro moraliter bonis non habentur, cum illæ ad voluntatem efficacem LL. convenienter agendi referri non possint, quæ tamen relatio a bonitate actionis morali separari nesciat.

§. 565. Actus culposi & dolosi ex non-usu virium, implendo officio sufficientium, descendunt (§. 547.). Ejusmodi non-usus virium oritur ex vincibili defectu voluntatis efficacis (§. 545.), quam lex a nobis, ei satisfactoris, exigit (§. 539.). Actus itaque culposi & dolosi, adeoque & omnes actus mali (§. 563.) ad voluntatem hominis efficacem, legi convenienter agendi, sunt referendi.

§. 566. Actus & boni & mali (§. 564. 565.), & ex consequenti omnes actus morales (§. 562.) ad voluntatem efficacem, legi convenienter vivendi, referri debent.

§. 567. *Actionis*, cujus existentia vel non existentia ad nostram voluntatem efficacem referri debet, *autores* vel *causa* dicimur (§. 202.).

§. 568. Actus moralis, h. e., boni vel mali, adeoque & culposi non minus quam malitiosi autores seu causæ sumus (§. 566. 567.).

§. 569. Actus moraliter imputabiles sunt actus morales (§. 414. 415.). Actus itaque moraliter imputabiles ad voluntatem efficacem, legi convenienter vivendi, referri debent (§. 566.), atque ita comparati sunt, ut pro earum autoribus & causis habeamur (§. 368.). Unde concipimus definitionem, quam Cel. SYRBIVS de imputatione dedit §. 9. c. 4. J. N. & G. quod in *Nexu doctrina Philosophica* exposuit.

§. 570. Actio moraliter imputabilis non judicatur, cujus existentia vel non-existentia ad nostram voluntatem efficacem referri non potest (§. 569. 567.).

§. 571. Dantur actus, quorum existentia vel non existentia ad plurimum voluntatem efficacem referri debet. Plures ejusmodi homines *actionis con-autores* seu *concausa* appellantur (§. 567.). Quo casu actus pluribus moraliter imputatur (§. 569.), idque vel divisim, vel pro indiviso.

§. 572. Voluntas efficax, ad legem relata, est causa, principium & fons imputabilitatis moralis actionum (§§ 569. 570. 42.). Removeas, vel ponas voluntatem efficacem, ad expletionem legis relatam, removebis vel pones imputabilitatem moralem actionis. Si quid ita se habeat, ut vel eoposito alterum existentiam nanciscatur, vel eo cessante alterum etiam cesset, nisi impedimentum obstat; illud pro alterius causa proxima summo jure habetur. Hinc mens peccat, non corpus. Unde & patet, quod furiosus actiones, moraliter imputabiles, committere non possit.

§. 573. Pro diversitate causarum variant actionum autores (§. 567.), & earum imputatio (§. 569.). Datur causa principalis, minus principalis, æque principalis, solitaria, focia, physica, moralis, quæ & similes causarum species in imputationis doctrina utilitatis plurimum habent.

§. 374. Dantur *motus corporis nostri*, ab hujus facultate loco notiva proxime pendentes, quorum existentia ad nostram voluntatem efficacem referri debet, & qui *voluntarii* vocantur (§. 195.), quorumque nos autores vel causæ dicimur (§. 567.). Ejusmodi modus corporis voluntarii vi §. 566. *actiones morales seu libera* (§. 310.), *æque physica*. earumque *causa physica* homines ipsi appellari tuerunt. Actiones morales physicae vocantur etiam *actiones morales externæ*, quæ *actionibus moralibus internis*, quorsum propositum agendi refertur, contradistinguuntur. Dantur motus corporum aliorum, quorum existentia ad nostram voluntatem efficacem referri debet, & quorum intuitu nos *causæ morales*, κατ' ἐξοχήν sic dicta, audimus. Hinc quæ quis facit per alium, per se ipse fecisse putandus est. *Species causæ moralis* indicant hi versiculi:

Justio,

Iussio, consilium, consensus, palpo, recursus,

Participans, minus, non obflans, non manifestans.

Conf. §. 27. C. 1. P. V. de O. H. & C. & §. 8. c. V. Phil. Mor.
 SCHILTER. Nec difficulter judicare possumus, quo casu facta aliena nobis moraliter nec in culpam, nec laudem, imputari possint. Ea nimirum ita comparata esse debent, ut ad voluntatem nostram efficacem referri non possint (§. 570.).

Scholion. Peculiarem & rationi sufficienti subnixum deprehendimus modum, quo factum tertii alicui imputatur in hujus liberationem a pœna, alias promerita. Imperantem summum pollere jure puniendi fontes, & hosce obligatos esse perfecte ad sustinendam pœnam, ex doctrina de imperio civili summo patet. Ponas, quod tertius se offerat, ad sustinendam pœnam pro delinquente, & quod is, cujus in sinu τὸ κέρτιον residet, & a cujus arbitrio dependet exercitium justitiæ punitivæ, in ejusmodi liberationem consentiat; hoc casu tollitur reatus à delinquente, & ipsi imputatur factum liberatorium, cui redemptor se subjecit, & in quo imperans supremus acquiescere voluit. Hoc casu liberator, quæ mediator, repræsentat personam liberandam, & idem est ac si hæc pœnam actu sustinisset. Ponas vero alium se obtulisse ad perferendam pœnam, quam Titius promeruit, nec imperantem, cujus interest, seu, qui jure postulandi satisfactionem gaudet, in ejusmodi liberationem consensisse; hoc casu reus delicti a pœna luenda liberatus non est, neque adeo ejusmodi factum alterius habetur pro liberatorio. Suffecerit tetigisse hanc materiam, & simul ostendisse, eam ad principia reduci posse.

§. 575. Actiones morales & moraliter imputabiles ad voluntatem efficacem, legi convenienter vivendi, referuntur (§. 566.). Jam cum voluntas præponat intellectum præluentem (§. 168.) & utraque facultas ad prima naturæ, homini propria, spectent (§. 282.); concipimus, cur nonnulli non nisi actionem humanam, ex primis naturæ homi-

pus naturale.

P

ni

ni propriis derivandam, moralitatis & imputabilitatis moralis capacem esse existiment.

§. 576. Ea, quæ ex solis primis naturæ, homini cum brutis communibus dependent, moralitatem & imputabilitatem nesciunt (§. 575. 281.). Hinc instinctus & stimuli naturales, in se spectati, in foro humanæ rationis moraliter imputabiles non sunt (§. 281.) Quatenus vero illi voluntatis efficacis imperio subsunt, eatenus eorum usus & abusus moraliter imputabilis existimatur (§. 569.).

§ 577. Ex §. 569. patet, cur ante imputationem moralem actualem ventilanda sit quæstio, an voluntas mea vel tua ad actionis alicujus existentiam concurrerit, seu an actio ad voluntatem nostram efficacem referri possit.

§. 578. Error & ignorantia moraliter imputari possunt (§. 551. 475.). Unde patet, quo casu *actio invita per ignorantiam* sit culpabilis. Nec minus inde judicare possumus, quænam imputatio & conscientia erronea imputationem patiatur.

§. 579. Actio ex metu majoris mali evitandi, vel spe boni majoris consequendi, vel alia aliqua urgente necessitate commissa dicitur alias *actio invita per violentiam seu coactionem secundum quid*, distinguenda ab *actione invita per violentiam seu coactionem, ἀπλῶς sumtam*, & §. 491. allatam. *Actiones* prioris generis appellantur etiam *mixta*. Exemplo sint mercatores, in periculo naufragii mercium jacturam facientes. De invito conferas Tab. XI. Phil. Pr. B. IAC. THOMASII, & Cap. IX, in Præceptis Ethicis B. BALTH. WILLH, Theologi Bremensis.

§. 580. Actio metu coacta ex malo, nobis repræsentato, oritur (§. 579. 314.). Mala repræsentata annumerantur motivis (§. 170.), quæ hoc casu efficiunt, ut nolimus aliquam rem (§. 167.). Actio itaque metu coacta ex voluntate efficaci proficitur. Si vocabulum voluntatis generaliter sumatur pro inclinatione & reclamatione mentis seu voluntate (§. 169.), actio metu coacta voluntaria est & moraliter imputabilis (§. 569.).

Scholion.

Scholion 1. Hic non nisi de imputabilitate morali ejusmodi actionum loquimur, an nimirum positae ponendis illae nobis moraliter imputari possint.

Scholion. 2. Meretur haec doctrina, ut curate tractetur, a qua quippe pendet robur pactorum plurimorum, metu extortorum, id quod patebit ex § 1393. seqq. CONRINGIVS in Tr. de Fin. Imper. c. 19. §. V. hisce utitur verbis: *nisi illa actiones (metu coactae) habeantur pro voluntariis, plerique hominum contractus fuerint irriti, & everteretur societas humana.* Nec minus thesis demonstranda sibi locum vindicat in enodandis quaestionibus, utrum nimirum poena cadere possit in magistratum inferiorem, qui civibus, tumultum excitantibus, ex metu injusto non est renisus, & utrum milites, qui ex eodem metu arma posuerunt, poena digni censeantur.

§. 581. Quae §. 508. de conatu & voluntate efficaci dicta sunt, ea etiam mutatis mutandis de mentis renisu & voluntate efficaci intelligenda sunt. Et quo modo demonstravimus, leges in illis, quibus ex praescriptae sunt, exigere voluntatem efficacem, eis convenienter agendi (§. 339.), eodem etiam pacto patet, eas requirere in homine, cui ex datae sunt, noluntatem seu renisum efficacem, eis disconvenienter vivendi. Uti itaque illi actus morales & imputabiles sunt, qui ad voluntatem efficacem, legibus convenienter agendi referuntur (§. 566. 569.); ita & illi actus pro moralibus & imputari aptis habendi, qui ad noluntatem seu renisum efficacem, legibus disconvenienter vivendi, referri debent. Proinde & hac ratione actiones metu coactae, ex illo renisu ortu, voluntariae, morales & imputabiles sunt censendae.

Scholion. Complures videas homines, & in statu civili, & naturali viventes, quorum priores LL. civiles formidine poenae, posteriores vero LL. naturales ex metu incommorum observant, licet *πλεονεξία*, aliisve affectibus turbulentis, agitentur, quibus in custodia LL. resistere debent.

Hinc plurimorum hominum actiones, quas legibus attemperant, metu coactæ sunt, quas nihilominus esse voluntarias affirmaveris.

§. 582. Qui ex metu agit vel actionem intermittit, is sibi repræsentat duo mala, quorum alterum altero majus est. Priori casu actio suscipienda, in se spectata, sibi videtur mala seu incommoda, posteriori vero actionis omissionem, in se spectatam, malam judicat. Utroque casu aliquod malum perferendum agenti vel agere intermittenti præsupponitur (§. 314.), cui tanquam majori malo actionem vel commissivam vel omissivam, ceu malum minus præfert. Qui itaque ex metu vel agit, vel actionem intermittit, is malum minus præfert majori. Jam cum malum minus sit bonum ratione mali majoris (§. 150.); qui ex metu agit, in eo ratione mali majoris excitatur boni repræsentatio & ex consequenti voluntas efficax (§. 508.). Sed actio, ex metu profecta, est actio coacta (§. 579.); actio itaque metu coacta, & ex consequenti actio invita per violentiam secundum quid (§. 579.) ex voluntate efficaci enascitur, atque ita moralis est & imputari potest (§. 566. 569.). Huc referas §. 43. c. 4. J. Nat. GUNDELINGII, ubi nostra positio non minus evincitur, quam vivide illustratur. Salva lege appetitus malum, quod minus alio malo nobis videtur, arripere nos posse, patet ex §. 176.

§. 583. Si dicatur voluntas coactionis expers, vocabulum coactionis sumitur pro necessitate extrinseca (§. 206. 189.), seu pro vi externa, cui resistere non possumus. Unde & actiones invitæ per violentiam absolute sumtam voluntariæ non sunt (§. 491.). Sed si COACTIO pro inclinatione vel reclamatione mentis, ex metu oriunda, accipiat (§. 579.); coactio cum voluntate vel involuntate hominis consistere potest (§. 166. 167. 169.). Hunc significatum si sequamur, coactam voluntatem esse, h. e., non implicare (§. 38.), clarissimum est.

§. 584. Coactionem ultimi generis voluntati non repugnare, ex mentis libertate, quæ voluntatis attributum proprium est per schol. §. 201., nova ratione dijudicari potest. Ejusmodi enim coactio duo ad minimum eligibilia requirit (§. 579. 582.), actionem quippe imperatam & mali representati perpeffionem. Quæ itaque eligendi facultas cum contingentiam ponat per confect. 1. §. 187.; ea mentis libertati (§. 286. 187.) & consequenter voluntati non contradicit (§. 201.), præcipue cum ejusmodi homo coactus intellectu utatur, & determinatio ex ejus anima oriatur.

§. 585. Quænam coactio sit justa, ex doctrina de justitia patebit. Dantur nimirum casus, ubi læsus de se in statum plenariæ libertatis restituendo atque adeo de circumscribendo & limitando aggressore sollicitus est, propositis ei conditionibus durioribus, quibus eligibilium plurium numerus intuitu lædentis coarctatur, qualem coactionem justam esse inferius explicabimus. Suffecerit jam multiplici ratione demonstrasse, actiones metu coactas esse voluntariarum species, & ab imputabilitate morali minus alienas.

§. 586. Voluntas seu conatus efficax legi præscriptæ vel convenienter vel disconvenienter vivendi concipitur in se imputabilis, licet ob externum impedimentum ad actum descendere non possit (§. 572.). Unde inferius judicabimus, eum, qui, spreto conscientiæ dictamine, ad jurandum se obtulit, in foro saltem interno perjurium commisisse, licet ad jurisjurandi præstationem admissus non fuerit. Hinc conatus, qui in foro rationis imputationi subiectus est, in foro humano puniri meritis censeatur, si sufficientia indicia, unde ad conatum delinquendi concludi potest, adfuerint, & gravitas rei id exegerit. Vide B. SCHILTERI Phil. Mor. p. 166. 165. 292. Ponas vero conatum efficacem, in se spectatum, adeoque nondum consummatum, in foro interno imputari nescium esse, non conciperemus, cur republica conatum delinquendi effi-

caecem, e. gr. in crimine perduellionis, ulla pœna coërcere possit. Forum externum subordinatum esse foro interno sublimiori, ex inferius dicendis patebit.

§. 587. Ex reiteratione actuum moralium habitus & consuetudines (§. 212. 213.) progenerantur. De harum & illorum imputabilitate iudicium facile ferri potest ex præcedentibus.

§. 588. Quibus casibus affectus, & ea, quæ inde orta esse constat, imputationem patiantur, itidem decisu facillimum est. Si quis primis voluptatis & tædii sensibus non obstiterit, quibus tamen resistere potuisset, & inde appetitum & affectum prolapsus fuerit (§. 152. 158.); ei omnino affectus moraliter imputantur (§. 499.).

§. 589. Ex §. 570. patet, defectus naturales nobis imputari non posse. Id quod etiam de bonis, nobis a benigna natura tributis, intelligendum est.

§. 590. Defectus virium, qui a nobis non dependet, & ob quem actio vel commissiva vel omissiva physice & naturaliter impossibilis est, (§. 307. 308.) dicitur *impotentia naturalis*, quæ distinguenda venit ab impossibilitate absoluta (§. 38.).

§. 591. Impotentia naturalis actiones legi naturali conformiter instituendi appellatur *infirmitas humana*. Hæc est discriminanda ab illa infirmitate, quæ descendit ex defectu virium, cuius nosmetipsi autores seu causæ sumus (§. 567.), & qui non minus quam ipsa inde descendens infirmitas in sphæra morali imputationi obnoxia est (§. 569.).

§. 592. Actus, ex infirmitate humana ortus, imputationem respuit (§. 570. 591. 590.), neque adeo culposus esse potest (§. 552.).

§. 593. Notus est canon: *causa causa est etiam causa causati*. Actiones nostræ liberæ ita se habent, ut ex iis, tanquam causis, multæ mutationes tanquam effectus & ratione nostris & aliorum cooriri possint (§. 323.). Jam cum actio-num liberarum, h. e. moralium (§. 196. 310.) causæ seu
auctores

autores simus (§. 568.); omnium effectuum seu consequentium, ex illis oriundorum, causæ & autores existimamur. Eiusmodi proinde effectus moraliter imputabiles sunt (§. 569.).

§. 594. Si quis proinde sit causa vulneris, cujus mensura non datur, ei tribuuntur, quæ inde concipiuntur, consequentia.

§. 595. Ea, quæ ex nostro affectu superabili oriuntur, nobis moraliter imputari possunt (§. 586. 593.).

§. 596. Cum causa causæ sit causa causatorum; causa moralis κατ' ἐξοχήν dicta (§. 575.), quæ est causa seu auctrix voluntatis in aliis excitatæ, & inde ortorum motuum corporis alterius (§. 567.), est etiam causa seu auctrix omnium effectuum externorum, inde pendentium, qui adeo ei, qui causa moralis est, imputantur (§. 569.).

§. 597. Si quis proinde ab altero ad affectum ex improvise concitatus, atque ita ejus animus valde perturbatus fuerit, alter independentium effectuum externorum autor habetur, cui illi merito imputantur (§. 569.). Eiusmodi casu etiam aliquis ad imbecillitatem humanam provocare potest (§. 591.).

§. 598. *Somnus* est status perceptionum obscurarum, confusarum & inordinatarum. *Somnium* est status perceptionum clararum, distinctarum sed inordinatarum.

§. 599. Cum somnus sit status obscuritatis & confusio- nis (§. 598.); homo in somno intellectus usu (§. 61.) & voluntate destituitur (§. 168.). Hinc ejus actiones neque ad voluntatem efficacem referri, neque adeo ipsi in foro humano imputari possunt (§. 569.). Jam cum is, qui non est causa causæ, minus esse possit causa causati; effectus ex ejusmodi actionibus prognati nobis, somno nondum profus solutis, non imputantur. Quo casu nobis hominis, somno excitati, actiones & independentia consequentia tribuantur, judicatu facillimum est. Si quis animæ in somno nullam operationem tribuere velit, hominis, in somnum profusi, actus multo minus imputationem patiuntur,

Scenoy

120 EXERCITATIO III, DE IMPUTATIONE MOR. §. 600-602.

Scholion. In somno nulla datur conscientia sui (§. 10. § 98.), neque adeo apperceptio (§. 9.), nec ex consequenti cogitatio (§. 11.), nec intellectus, nec voluntatis usus.

§. 600. Quibus casibus somnia imputationem, in foro saltem interno patiantur ex §. 598. & ex doctrinis præcedentibus dijudicandum est.

§. 601. De actionibus furiosi, mente capti, summe ebrii, cujusebrietas involuntaria est, ad iram ab aliis concitati, infantis, hominis a brutis nutriti & educati, judicium haud difficile est.

§. 602. In prælectionibus genesis actuum moralium & moraliter imputabilium, §. 493. subindicata, ex præcedentibus ostendetur.

EXER-

EXERCITATIO IV.
DE
OFFICIIS HOMINUM NATURALIBVS, EORUMQUE DISCRIMINE ET GRADATIONE.

§. 603.

In eo jam sumus, ut adumbremus ex principio generali §. 352. demonstrato, officiorum naturalium species. Et cum idem principium amplificationem perfectionis nostræ, quæ composita est, obtentu possibilem nobis inculcet; in compositis vero perfectionibus consequendis sæpius suscipienda sit exceptio; paucas positiones præmittam instituto nostro velificantes.

§. 604. *Ordo* est similitudo obvia in modo, quo res variz juxta se invicem collocantur, vel se invicem consequuntur. Similitudinis ejusmodi defectus *confusio* audit. Illustrentur hæ notiones ordine vel confusione, quem, vel quam in republica, in studiis, in deambulatione solenni, in bibliotheca deprehendimus.

§. 605. Vbi datur ejusmodi similitudo variorum, ibi deprehenditur propositio generalis, cui illa varia attemperantur (§. 52. 56. 59.). Ergo in omni ordine datur propositio generalis, cui varia, quæ unum constituunt, attemperantur. (§. 604.). Jam cum ejusmodi propositio, cui certa varia accommodantur, regula dicatur (§. 344.), in omni ordine dantur regulæ.

§. 606. In omni perfectione datur ratio ultima, ad quam varia inter se conspirantia se referunt (§. 129.), & in qua adeo similitudo ejusmodi variorum residet (§. 52.). Hinc in omni perfectione datur ordo (§. 604.).

Jus Naturale.

Q

§. 607.

§. 607. Consensus plurium perfectionum partialium dicitur *perfectio composita*, sive compositionis rationis, sive realis. (§. 124.). Conf. §. 1547.

§. 608. In omni perfectione datur ordo (§. 606.), sed in omni ordine conspiciuntur regulæ (§. 605.). Ergo in omni perfectione dantur regulæ.

§. 609. Fieri facile potest, ut perfectiones partiales, ex quibus nascitur perfectio composita, sibi invicem contradicant. Quo casu, cum quælibet perfectio partialis gaudeat suis regulis (§. 608.), ipsarum regularum contradictio oriri debet. Illustrentur hæc modo urbem irregulariter muniendi.

§. 610. Contradictoria non sunt compossibilia (§. 38.), adeoque & coexistentiam nascisci non possunt, cum existentia possibilitatem rei & consequenter coexistentia plurium rerum compossibilitatem præstruat. Regulæ itaque sibi invicem repugnantes simul observari non possunt in omni saltem extensione. Hinc *contradictio* seu *collisio regularum* ex observatione regularum simultanea eaque contradictoria oritur.

§. 611. Regularum sibi invicem contradicentium altera, pro ratione repugnantia, alteri cedere seu negligi debet. Neglectio regulæ pugnantis cum aliis regulis (concurrentibus) dicitur *exceptio a regula*. Hinc exceptio ex collisione regularum oritur. Vbi itaque non datur collisione regularum, ibi nulla concipitur exceptio a regula.

§. 612. In formatione & obtentione perfectionis compositæ latitat ratio sufficiens, cur regularum collisione oriatur, (§. 609. 610.) & cur suscipiatur exceptio a regula (§. 611.). Hinc suscipienda est exceptio, quantum id possit vel permittat perfectio totalis.

§. 613. Si perfectio totalis ita comparata sit, ut ex illius consecutione vel conservatione nulla concipiatur regularum collisione, hoc casu nulla opus est exceptione (§. 612.), seu exceptio frustranea est.

§. 614. Perfectio major est præferenda perfectioni minori (§. 332. & 333.). Perfectio composita seu totalis est perfectio major perfectione partis (§. 130.). Perfectio igitur composita est præferenda perfectioni partis. Si itaque perfectio partis contradicat perfectioni totius, perfectio partis est negligenda. Quo casu regula, quam exposcit perfectio partis, est negligenda ob imperfectionem integri. Proinde hoc casu fiat exceptio a parte (§. 611.), & pereat pars, ne pereat integrum. Hæc propositio usum habet in concipi-jure eminenti principis.

§. 615. Si conservatio partis non repugnet conservacioni integri, nulla ratio adest, cur parti sit pereundum (§. 613.).

§. 616. Exceptio a regula est hypothetice necessaria ratione quippe perfectionis compositæ obtinendæ. (§. 182. 611.). Cessantibus conditionibus, ob quas locum habet exceptio, hæc ipsa cessat.

§. 617. In rebus absolute necessariis determinati sumus ad unicum (§. 180.), & consequenter in illis nulla concipitur exceptio (§. 611.). e. gr. regulæ syllogisticæ sunt necessitatis absolutæ. Hinc earum custodia nullam admittit exceptionem.

§. 618. In casibus hypothetice necessariis adstrictus sum conditionibus certis (§. 182.), quibus si regula quædam contradicat, illam negligere cogor. Ejusmodi regula dicitur lex (§. 345.), quæ hoc casu negligenda venit. Necessitas ergo nullam habere legem judicatur.

§. 619. Dantur perfectiones compositæ, quæ absque usu exceptionis obtineri non possunt.

§. 620. In detegenda exceptione opus est, ut perfectionem compositam in perfectiones particulares resolvamus; quamlibet perfectionem partialem distincte cognoscamus, perfectiones partiales inter se comparemus, & earum tandem contradictionem cum perfectione totali eruamus, & juxta §. 612. exceptionem formemus.

§. 621. Officium est actio libera legibus conformanda

(§. 476.). Ex diversitate itaque legum oritur differentia officiorum. Et cum dentur leges naturales (§. 352.), *officia naturalia* concipimus, quæ sunt actiones legibus naturalibus conformandæ.

§. 622. Actiones, quas homo intuitu sui ipsius suscipere tenetur ad ductum legum naturalium, vocantur *officia erga se naturalia*.

§. 623. Experientia nos conducet, dari perceptiones animæ, quæ contingunt, si mutationes a corporibus externis in organis sensoriiis nostri corporis producantur.

§. 624. Neque minus nobis expertis notæ sunt perceptiones animæ ingratae, quæ copulatae sunt cum solutione continui, in corporum nostrorum membris suborta. Quales perceptiones solutionis continui corporis nostri jamjam veteribus *dolores* dictæ sunt.

§. 625. Porro notum est teste eadem experientia, crescente vel decrescente corporis robore, mentis quoque vigorem crescere vel decrescere in iis operationibus, in quibus ex aliorum mente animus agit cum corpore.

§. 626. Superius subindicavimus, dari motus corporis a voluntate animæ pendentes, & qui non sublequantur, si nervi vel ligati vel dissecti, vel si partes carnosæ rescissæ fuerint.

§. 627. Ex §. 623, 624, 625, 626, 162. 163, abunde patet, *cur arctissimum anima cum corpore vinculum* tribuatur, quod abstrahendo ab omni hypothesi nunc concipimus consensum perceptionum animæ cum quibusdam mutationibus in corpore & quorundam corporis motuum cum arbitrio animæ.

§. 628. Homo nec ex sola anima, nec ex solo corpore, sed ex utriusque substantiæ unione constat (§. 627.). Hinc perfectiones hominis & ad corpus & ad animam respiciunt.

§. 629. Perfectio itaque hominis absolvitur perfectionibus animæ & corporis inter se connexis (§. 628.).

§. 630. Perfectio hominis est perfectio composita. (§. 629. 607.).

§. 631. In corpore humano omnia membra inter se sunt copulata. Jam cum quodlibet organum sua gaudeat perfectione, perfectiones organorum corporis partiales inter se copulatae sunt & constituunt perfectionem aliquam compositam seu totalem (§. 607.).

§. 632. In perficiendo corpore & colenda anima homo aliis hominibus & pluribus rebus externis indiget. Hominem itaque oportet esse sollicitum de conciliando sibi aliorum hominum auxilio & de acquirendis rebus variis, quae cului corporis & animae, conjunctim sumtorum, inserviunt. Relatio hominis ad alios homines & ad res externas, varias mutationes in ipso producentes, ejus *status externus* dicitur. Perfectio itaque corporis & cultus animae statum quandam externum exigit.

§. 633. Homo in se excolendo & perficiendo sollicitus esse debet de statu externo, qui perfectionem corporis & animae promovet & amplificat (§. 632.), & qui adeo cum cultu corporis & animae consentire debet.

§. 634. Homo in se perficiendo de status externi perfectione adipiscenda sollicitus esse debet, quantum possibile est. (§. 633. 124.).

§. 635. Haecenus tantum cognovimus leges naturales extendere, ut homo actiones in suam dirigat perfectionem (§. 352.) Quae cum sit composita (§. 630.), ex perfectionibus corporis & animae (§. 629.); leges naturales eo tendunt, ut homo de promovenda perfectione & corporis & animae, in unione sumtorum, sollicitus sit. Sed cum utraque perfectio perfectionem status externi exigat (§. 634.); leges naturales nobis injungunt coram perficiendi statum nostrum externum.

§. 636. Leges naturales sunt species legum divinarum (§. 330.). Quicquid itaque de legibus naturalibus demonstrabimus, id omne etiam legibus quibusdam divinis adscribendum existimemus. Paulo inferius evincemus, Deum velle, ut homines actiones suas legibus naturalibus attemperent.

Q 3

§. 637.

§. 637. Deus nos obligat per naturam ad perfectionem corporis, animæ & status externi promovendam (§. 635. 636.)

§. 638. Ex §. 622. 635. patet, triplex dari officium naturale erga nosmet ipsos, vel ratione animæ, vel corporis, vel status externi perficiendi. Nec minus clarum est, officiorum ergo nos & ex consequenti legum naturalium expletionem cum intensiori mentis voluptate copulatam (§. 622. 231.), neque adeo pro onere reputandam esse. Idem inferius patebit de custodia officiorum erga Deum & alios.

§. 639. Si sumatur obligatio pro officio (§. 477.) de obligatione naturali valebunt, quæ §. 638. demonstrata sunt. Id quod etiam de obligatione naturali activa, quæ divina est (§. 637.), intelligendum.

§. 640. Ex præcedentibus patet, effugienda homini esse ea omnia, quæ animam, corpus & statum illius externum imperfectiorem efficiunt.

§. 641. Officia erga nos naturalia triplicis generis sunt inter se connexa (§. 638. 635.). Ea proinde, si fieri possit, a se invicem separanda non sunt. Hinc si quis non nisi de perficiendo corpore & statu externo laboraverit, neglectis animæ perfectionibus, quarum tamen amplificatio in ejus potestate sit; is officiis erga se naturalibus se satisfecisse non existimet.

§. 642. Tribus speciebus officiorum erga nos naturalium, §. 638. indicatis, respondent tres species bonorum. Quæcunque enim statum mentis internum perfectiorem reddunt, *bona animæ*; quibus rebus status corporis perfectior fit, *bona corporis*; quibus status externus perficitur, *bona fortuna* sunt (§. 141.). Hinc obligati sumus ad acquirenda bona & animæ & corporis & fortunæ (§. 638. 639.).

§. 643. Tribus bonorum speciebus opponuntur malorum tres species, *mala* quippe *mentis*, *mala corporis* & *mala fortuna*, quorum definitiones vi §. 145. & 642. formari possunt. Homini evitanda esse omnia ejusmodi mala, patet ex §. 640.

§. 644. Homo natura obligatus est ad cognoscenda, quæ bona

§. 645-647. DE OFFIC. HOM. NAT. EORUMQUE DISC. & C. 127

bona, quæ mala (§. 329. 642. 643.), quæ sint bona vel mala majora, quæ minora (§. 331. 332.), quæ sint bona vel mala totius vel partium (§. 336.). Referas huc, quæ de incommodorum, voluptatis & molestiarum conlectariis §. 337. 338. dicta. Unde non minus patet, defectum cognitionis h'c, ignorantiam bonorum vel malorum omnibus viribus esse fugiendam. Quæ §. 475. de ignorantia vincibili & invincibili dicta sunt, huc applicanda veniunt.

§. 645. Officium est actio, quæ cum obligatione copulata est (§. 476.). Quicquid in doctrina de obligatione jamjam deduximus, ad officia in genere. adeoque & ad officia erga nos naturalia, tanquam eorum species, applicanda veniunt. In quibus itaque actibus locum habet obligatio, in illas etiam cadere officium potest. Et qui actus obligationis ullius impatientes sunt, ei omnem officii naturalis vel expletionem vel violationem & ex consequenti diligentiam legitimam, culpam & malitiam omnem (§. 546. 547.), nec minus omnem imputabilitatem respuunt (§. 478.).

§. 646. In anima dantur plures facultates, quas in exercitatione prima delineavimus & quarum qualibet perfici & amplificari potest. Ejusmodi animæ perfectiones sunt imaginationis & memoriæ vigor, profunditas & acumen intellectus, soliditas in formandis ratiociniis, ingenii velocitas, rationis vis, ars hevristica, experiundi dexteritas, scientia, sapientia, prudentia, ingenii præsentia, voluntas emendata, dominium in sensationem, imaginationem & affectus, & quæ sunt aliæ mentis dotes, ad quas omnes sibi pro virili comparandas homo obligatus est (§. 635.).

§. 647. Officia naturalia sunt actiones dictamini vel rationis vel experientia, ex qua analogum rationis nascitur, conformandæ (§. 621. 462. 358.). Id quod etiam de officiis erga nosmet ipsos naturalibus, tanquam eorum speciebus præcipue intelligendum (§. 622.). Satisfactorus itaque officiis naturalibus de acquirenda & amplificanda ratione, nec minus de experientiarum legibus indagandis & applicandis sollicitus esse debet. §. 648.

§. 648. Ratio præcipuum intellectus gradum præponit (§. 93. 61.). Perfectio intellectus complectitur cum primis tres perfectiones, in formandis quippe notionibus primis (§. 56.), in iudiciis deducendis (§. 59.) & in ratiocinatio eliciendis (§. 60.). Hinc rationis perfectio profunditate & acumine intellectus & soliditate nititur. Quæ perfectiones cum postulent memoriam felicem, imaginationem vividam & fœcundam, nec minus insignem attentionis & reflexionis gradum; harum facultatum cultura ad excitandum & dilatandum rationis usum atque ad cognoscenda & implenda officia naturalia necessaria est (§. 647.).

§. 649. Homo tenetur ad perficiendam voluntatem (§. 646. & 635.). Voluntatis perfectio est consensus appetituum & averfationum (§. 124. 167.), si vocabulum voluntatis generaliter ita sumere velimus, ut illud voluntatem sub se comprehendat (§. 169.).

§. 650. Bona vera sunt, quibus semper consequimur voluptatem, nunquam tædium (§. 143.). Bona igitur vera ipsa sunt hac ratione immutabilia. Appetitus ergo bonorum verorum sunt immutabiles, & qui adeo in averfationem non degenerant, nec ex consequenti sibi repugnare possunt, quin potius inter se consentire debent. Oritur itaque consensus appetituum, si illi vera bona sectantur.

§. 651. Mala vera sunt, quibus semper consequimur tædium (§. 146.). Mala igitur vera ipsa sunt hac ratione immutabilia. Averfationes ergo malorum verorum sunt immutabiles, & quæ adeo in appetitus non degenerant, nec ex consequenti sibi repugnare possunt, quin potius inter se consentire debent. Oritur itaque consensus averfationum, si ex ad vera mala evitanda vel tollenda tendant.

§. 652. Voluntatis perfectio absolvitur consensu appetituum & averfationum (§. 649.). Jam cum appetituum, qui vera bona sectantur & averfationum, quæ ad vera mala reinovenda conituntur, consensus oriantur (§. 650. 651.); voluntatis perfectio eo tendit, ut appetamus vera bona, & quæ
mala

mala vera sunt, aversemur. Et cum mala minora sint bona ratione malorum majorum, & bona minora sunt mala ratione bonorum majorum, eadem voluntatis perfectio requirit, ut bonum præstantius minori bono & malum minus majori præferamus.

§. 653. Voluntatis perfectio exigit, ut bonum totius præferamus bono partis, totum destruenti vel debilitanti; nec minus ut malum partis, totum conservans vel augens, anteponatur malo totius (§. 149. 335. 652.).

§. 654. Voluntas perfecta eligit incommoda minora, quæ majora sequuntur commoda, præ commodis, quæ ejusmodi commodis eminentioribus non stipantur, vel quibus vehementiora insequuntur incommoda (§. 150. 652.).

§. 655. Voluntas perfecta effugiet voluptatem, quæ aut majorem pellit voluptatem, aut graviolem parit molestiam; nec minus eadem voluntas dolores vel molestias, quæ aut majorem avertunt molestiam, aut uberiolem creant voluptatem, amplectetur (§. 338. 652.).

§. 656. Voluntatis nostræ perfectionem, quam §. 652. 653. 654. 655. descripsimus, esse naturæ & nutui divino convenientem patet ex §. 333. 334. 336. 337.

§. 657. Quæ voluntas sit imperfecta, & quæ naturæ & nutui divino adversetur, ad imitationem §. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. & ex §. 126. facile determinari potest.

§. 658. LL. naturales deposcunt voluntatis emendationem (§. 646.). Sed cum eadem etiam exigant voluntatem efficacem (§. 539.), voluntas emendata, si LL. spectaveris, etiam efficax esse debet.

§. 659. Voluntas efficax præponit cognitionem boni vel mali (§. 166. 167.), quæ voluntatem determinat ad actum erumpentem, nisi is impediatur (§. 508.). Voluntas efficax producit ex cognitione boni vel mali, quæ voluntatem nostram ad actum commovet, eumque erumpentem, nisi is impediatur. Sed ejusmodi cognitio dicitur viva, volun-

tas Naturale.

R

tas

tas itaque efficax producitur a cognitione viva. Id quod indicavi §. 508.

§. 660. Cognitionis viva oritur vel ex nuda persuasione seu opinione (§. 79. 113.) vel ex convictione (§. 113.). Sed in priori casu cognitio viva facile potest mutari in *mortuam*, quæ voluntatem ad actum non commovet. Id quod in posteriori casu verendum non est.

§ 661. Voluntas emendata efficax esse debet (§. 658.). Sed voluntas efficax producitur ex cognitione viva (§. 659.), voluntas ergo emendanda præstruit cognitionem vivam. Enim vero cum emendatio voluntatis eo tendere debeat, ut appetamus vera bona & quæ mala vera sunt, aversemur (§. 652.); voluntas emendanda cognitionem vivam & bonorum & malorum eorumque verorum præponit. Quæ cum ad intellectum referenda sit (§. 61), voluntatis perfectio præponit intellectus emendationem in cognoscendo vero bono & vero malo, in examinandis perfectionibus & imperfectionibus. Conf. §. 496. 497. 498. 499. Officio emendandi voluntatem, idque fini divino convenienter, respondet in homine instinctus & desiderium felicitatis innatum.

§. 662. De modo perficiendi utramque facultatem fufius agitur in logicis & ethicis. Conf. Wolffii doctrinam moralem officii erga intellectum & voluntatem.

663. Dicatur in transcurso de stimulo naturali curiositatis & admirationis, ad colendum intellectum multum tribuente.

§. 664. Leges naturales eo tendunt, ut homo de perfectione corporis promovenda sollicitus sit (§. 635.). Quæ cum absque vita consistere non possit, in ea conservanda nobis omnis opera & cura ponenda est.

665. Hinc natura obligatur eo dispicere, ne peteamus.

666. Malum incertum est malum minus malo certo. Ergo jactura boni cujusdam incerta est malum minus jactura boni ejusdem certa. Ergo periculum boni cujusdam amittendi incertum est præferendum periculo ejusdem boni certo.

10.

10. (§. 332. 333.). Vnde patet, quod contra rationem & contra LL. naturales agamus, si iacturam boni certam præferamus iacturæ boni incertæ. Id quod etiam applicandum ad iacturam vitæ certam, quam autocheir in casibus vel durissimis præfert durationi dolorum incertæ, vel supplicio acerbiori, cujus perferendi certitudinem ille prospicere non potest. Nec desunt aliæ causæ sat graves, quæ evincunt, autocheiriam juri naturali repugnare.

Propositio demonstrata potest etiam applicari ad hunc casum: si dux belli ad angustias redigatur ab hoste, & periculum pereundi cum exercitu præsentissimum adsit, nisi pugnam committat, illud vero adhuc incertum existat, si prælio rem subjiciat; ratio eum ad dimicationem obligat.

§. 667. Hic probe animadverti meretur instinctus naturalis se conservandi in quovis animali obvius. Nec minus hic loci notandi sunt affectus, quibus animal ad securitatem suam tuendam concitatur, idque præcipue in casibus, ubi periculum in mora, nec incertum deprehenditur, & ubi ratiocinio locus non relinquatur. Qui casus ita sunt comparati, ut in iis ne Turcæ quidem fato suo se committant, quippe qui pericula certa ab incertis distinguunt & non nisi in iis, quæ posterioris sunt generis, inexorabili necessitati, perfectionibus alias divinis repugnanti, se concedere solent.

§. 668. Nobis proinde pro virili evitanda sunt omnia, quibus in periculum vitæ conjicimur.

§. 669. *Perfectio* corporis est consensus partium illius (§. 124.). Sed partium quælibet gaudet suis functionibus, perfectio itaque corporis consensu functionum membrorum illius absolvitur. *Imperfectio corporis* est contradictio functionum membrorum illius (§. 126.). Naturalis perfectio corporis dicitur *sanitas*, naturalis vero illius imperfectio ejus *agrotatio* appellatur. Leges naturales eo tendunt, ut homo de conservanda corporis integritate & sanitate sollicitus sit (§. 635.).

§. 670. Vnde non minus patet, evitanda nobis esse

omnia, quæ efficiunt, ut corporis membra in morbos incidunt (§. 669.).

§. 671. Dantur motus & habitus, qui corpori possunt conciliari, & quos corporis robur & valetudo & securitas mentisque perfectio requirunt. Ad ejusmodi motus suscipiendos & ad habitus tales sibi comparandos hominem pro ratione circumstantiarum & vitæ generis obligatum esse patet ex §. 669.

§. 672. Perfectio corporis cum sit perfectio partialis perfectionis compositæ humanæ, illa cum perfectione animæ conspirare debet (§. 629. 630. 607.). Hinc eo dispiciendum, ut sit mens sana in corpore sano (§. 669.). Eandem curam exigit regimen corporis, quod animæ competere §. 193. indicavimus.

§. 673. Systema est complexus plurium possibilium inter se connexorum (§. 81.). Corpus ergo non solum in se, sed & in unione cum anima systema & microcosmum in systemate majori seu macrocosmo format.

§. 674. Connexa sunt, quorum unum varium habet rationem in reliquis variis (§. 73.). Dantur nexus necessarii, dantur contingentes (§. 178. 179.). Nexum necessarium deprehendimus in veritatibus Logicis, Ontologicis, Arithmeticis, Geometricis. Nexus, quos in toto nostro mundo, in partibus nostri corporis, in imperiis & rebus publicis, in negotiis hominum, ex dominiorum introductione subortis &c. deprehenduntur, ex numero contingentium sunt.

§. 675. Dantur systemata necessaria, dantur contingencia (§. 81. 674.). Structura corporis nostri ita est comparata, ut machinæ illi oppositæ nullam contradictionem involvant. Systema itaque corporis nostri est contingens (§. 179.).

§. 676. Perfectio corporis est composita, quæ ex perfectionibus partium illius nascitur (§. 631.) & quam adeo nancisci non possumus, nisi integritas & perfectio partium conservetur.

§. 677. Obligamur ad perfectionem corporis totalen
conser-

§. 678-682. DE OFFIC. HOM. NAT. EORVMQVE DISC. &C. 133

conservandam & augendam (§. 635. 631.). Jam cum perfectio corporis totalis ab integritate & perfectione partium dependeat (§. 676.); omnis nobis navanda opera est, ut organa corporis in statu naturali conserventur, nobisque evitandi sunt casus, quibus illa imperfectiora redduntur, & quibus nos usu organorum vel organis ipsis privamus. Nullum adeo periculum, physice vel moraliter evitatu possibile (§. 307. 308. 483.) nobis subeundum est, ubi corporis membra vel mutilari vel amitti possunt.

§. 678. Violatio minor juris naturæ est præferenda violationi illius majori (§. 332. 333.). Hæc propositio in collisione LL. & officiorum adhiberi potest. Sed notandum, quod hic non sit sermo de casu, ubi quis utramque violationem evitare possit, & quo ex duobus malis neutrum eligendum est. (§. 329.). Hic potius loquimur de casu, quo quis ad alterutram LL. naturalium violationem arripiendam coactum se sentit. Exempli loco sit usus juris eminentis.

§. 679. Bonum totius corporis, est verum bonum corporis, bonum partis, totum corpus destruens vel debilitans, est verum malum seu bonum apparens (§. 149.). Vnde dependet decisio casuum, in quibus ad partem corporis abscindendam a Deo per naturam obligamur (§. 336.).

§. 680. Si regula, cujus ad mensuram conservanda est pars corporis, repugnet regulæ, vi cujus conservanda est totius corporis perfectio, oritur exceptio (§. 611.), quæ est suscipienda, quantum id postulet perfectio corporis totalis (§. 612.). Vnde nova ratione patet propositionis præcedentis veritas.

§. 681. In quibus casibus vel dolores, ex partibus corporis oriundi, sint perpetiendi, vel voluptas, ex usu partium corporis subnascens, fugienda sit, idque nutu divino & duce natura, ex §. 338. judicandum est.

§. 682. Mutatio in uno connexorum suborta afficit reliqua connexa (§. 73.) & totum systema, nisi mutationis progressus impediatur. Datur proinde uno in systemate, se-

quantur plura. Hinc mutatio in parte corporis suborta reliquas illius partes & totum corpus, quin & ipsam animam afficit (§. 673.).

§. 683. Mutationes in una corporis parte subnatæ producant novas mutationes in reliquis illius partibus, adeoque in corpore sua nanciscuntur consecutaria, quæ vel ad integritatem vel ad imperfectionem corporis tendunt.

§. 684. Natura obligatur ad evitandas illas mutationes partium corporis, quæ ad illius imperfectionem tendunt, & ad efficiendas mutationes, quæ illius integritatem & perfectionem vel conservant vel adaugent (§. 683, 635.). Et quo magis mutationes ejusmodi promovent vel perfectionem vel imperfectionem corporis, eo magis vel sectandæ vel devitandæ sunt.

§. 685. Leges naturales hæcenus nos obligant, ut nos statumque nostrum externum perficiamus (§. 352.) Perfectionis nostri statusque externi copulata est cum sensu voluptatis, in bonam partem acceptæ (§. 131.). Leges ergo naturales nos obligant ad eligendam vitæ transactionem, cum voluptatis illius sensu copulatam. Illud, quod voluptatem in nobis progignit, dicitur *jucundum*. Leges ergo naturales nos obligant ad jucundam & commodam vitæ transactionem consecutandam.

§. 686. Quod jucundum sit verum, quod apparens, patet ex notione voluptatis veræ & apparentis (§. 142.). Et cum natura nos obliget ad veram perfectionem & ex consequenti ad voluptatem sinceram (§. 334. 132.); Leges naturales ad jucundum sincerum sectandum nos stimulant.

§. 687. Leges naturales nos obligant ad imperfectionem nostram statusque nostri (§. 352.) & ex consequenti *viam* tardis plenam (§. 135.) h. e. *miseram* & incommodam fugiendam.

CONSECTARIUM. Hinc natura, quæ est vox Dei & rationis (§. 330. 359.), obligatur, ut eo dispiciamus, ne misere & calamitose vivamus. Combinabimus hanc propositionem cum §. 665. in demonstrando principio Juris N. externi s. cogentis, §. 688.

§. 688. Necessaria & commoda vitæ transactio exigit plures res externas ad victum, ad amictum, ad habitationem, sanitati proficuam, ad recreationem animi innoxiam & corporis refectionem spectantes. De quibus omnibus sibi comparandis hominem oportere esse sollicitum, patet ex præcedentibus.

§. 689. *Amor* est dispositio capiendi voluptatem ex alicujus felicitate. *Odium* est dispositio mentis capiendi voluptatem ex alicujus infelicitate. Gradus utriusque affectus ex eorum definitionibus patent.

§. 690. Voluptas & ex consequenti amor erga alios (§. 689.) est actio magis naturalis, neque adeo libera. (§. 311. 310.). Ad amorem itaque erga alios nemo se ipsum invitum cogere potest (§. 579.).

§. 691. Ad quæ inviti cogimur, ea pro malis reputamus (§. 579.). Mala averfamur (§. 155. 167.). Ergo ad quæ ita cogimur, ea averfamur. Quæ averfamur, ex iis tædium capimus (§. 146.), adeoque nullam voluptatem. Ergo ad quæ cogimur, ea non amamus (§. 689.). Ergo ad amandum aliquid non possumus cogi, atque adeo amor non potest extorqueri. Eadem propositio eodem, quo demonstrata est præcedens, modo demonstrari potest. Quam thesin etiam sic evincimus. Affectus oriuntur ex repræsentationibus bonorum vel malorum (§. 161.). Repræsentationes extorsionem non patiuntur. Ergo & affectus sunt extorsionis impatientes. Id quod applicandum ad amorem.

§. 692. Amoris actus sunt bona (§. 689. & 141.). Bonum malum non est (§. 141. 145.). Quod malum non est, ad illud vi cogi non possum (§. 579.), seu illud nobis non potest obrudi. Ergo actus amoris, qua tales, nobis obrudi non possunt.

§. 693. Qui nos amat, nobis *amicus*; qui nos odit, nobis *inimicus* dicitur. Ad amicitiam nemo cogi potest (§. 691.). De amicis & inimicis internis jam loquimur Amicitia & inimicitia internæ gradus ex gradibus amoris & odii dependent.

§. 694.

§. 694. Ad simulandum amorem vel odium cogi possumus (§. 689. 579.).

§. 695. LL. naturales eo tendunt, ut ab una vera perfectione ad novam (§. 352.), adeoque ab una voluptate recta ad novam (§. 131.) & ex consequenti ad voluptatem veram incremententem, h. e. ad statum gaudii durabilis (§. 367.) progrediamur. Qui status cum dicatur felicitas (§. 368.); LL. naturales eo tendunt, ut promoveamus felicitatem nostram. Vivere convenienter naturæ idem est ac vivere feliciter.

§. 696. Ad cultum legum naturalium obligamur (§. 352.) sed cultus earum legum nos reddit felices (§. 369.), ad felicitatem ergo nostram promovendam obligamur.

§. 697. LL. naturales eo tendunt, ut felicitatem nostram promoveamus (§. 696.) Sed promovere felicitatem nostram non possumus, nisi illam contemplemur. Ex contemplatione seu ex intuitu felicitatis nostræ oritur voluptas, eaque intensior (§. 368. 131.). LL. ergo naturales eo tendunt, ut contemplemur nostram felicitatem, atque ita ex illa voluptatem capiamus. Sed voluptas hausta ex felicitate nostra dicitur *amor nostri* seu *philantia*, sensu bono accepta, §. 689.); LL. igitur naturales eo nos stimulant, ut amemus nosmet ipsos. Hic amor nostri nutui divino & rationi conveniens est (§. 361. 462.).

§. 698. Amor sui s. *Philantia*, in omni animali obvia, miratu dignos producit effectus. Animalia, qua talia, non nisi confuse illum amorem sui sequuntur in se conservando; sed idem *amor* fit *oculatus*, si accesserit ei rationis usus, & qui contradistinguendus est *amori cæco*, rationis dictamini minus attempato.

§. 699. Vivis in systemate mundano cum aliis hominibus, a quorum auxilio vel quam plures perfectiones tibi comparatu impossibiles, vel majores perfectionum jamjam adeptarum gradus dependent. Jam cum ea tibi facienda sint, quæ te statumque tuum perfectiorem efficiunt (§. 340.) eo tibi dispiciendum, ut alii te perficere conitantur. Sed ab
alii

alii ejusmodi nisum te perficiendinon expectabis, nisi veliat te perfectiorem efficere (§ 505.); eo contendas, ut alii velint tuam perfectionem. Jam cum nihil appetamus, nisi sub ratione boni (§. 175.); alii, quos ad perficiendum te commovere cupis, perfectionem tuam pro bono, h. e. pro ea re, qua se ipsos perfici existimant (§. 141.), reputare debent. Proinde ita te perficias, ut & alii se abs te perfici intelligant. Dirigas ergo actiones tuas in aliorum hominum non minus quam in tuam perfectionem. Conf. 341.

CONSECTARIUM. Actiones, quibus alios perficimus, sunt eæ, quibus & ipsi perficimur, & quæ adeo sunt per se bonæ (§. 327.). Actiones, quibus alios imperfectiores reddimus, sunt eæ, quibus nosmet ipsi imperfectiores reddimur, & quæ ex consequenti per se turpes sunt (§. cit.). Jus Nat. præcipit actiones per se bonas, & prohibet eas, quæ per se malæ sunt (§ 352.); qui itaque alios non perficit in se perficiendo, Jus Naturale violat, sed quod ab illo custoditur, quatenus in se perficiendo etiam alios perficit. Huc spectat illud ENNII: Homo, qui erranti comiter monstrat viam, quasi lumen de suo lumine accendat, facit: Nihilominus ipsi lucet, cum illi accenderit. Eodem redit illud SENECAE Epist. 48. Nec potest plusquam beate degere, qui omnia ad utilitates convertit: *alteri vivas, si vis tibi vivere.*

§. 700. Aliam demonstrationem studii alios perficiendi dedit THVM MIGIVS in Instit. Phil. Wolffianæ, quam ex consensu actionum naturalium & liberarum, quarum mentionem §. 311. fecimus, solide eruit.

§. 701. Studium alios perficiendi præstruit voluntatem efficacem eos perfectiores efficiendi. Hinc perfectio aliorum nobis reputanda venit pro bono (§. 175.), h. e. pro ea re, qua nos ipsi perficimur (§. 141.). Natura proinde rationali obligamur ad capiendam voluptatem intensam ex aliorum statu, quo illi magis magisque perficiuntur (§. 131.) & quo consequenter multiplici voluptate (§. cit.) & gaudio durabili perfunduntur (§. 367.). Status gaudii durabilis dicitur *filius Naturale.*

S

cit as

citas (§. 368.). Natura igitur rationali obligamur ad capiendam voluptatem ex aliorum felicitate. Jam cum voluptas, quam ex aliorum felicitate percipimus amor dicatur (§. 689.), alios homines amandos esse, liquido constat.

§. 702. Ex studio nos perficiendi concepimus rationes amoris erga nos (§. 697.) & studii alios homines perficiendi (§. 699.). Et cum ex studio aliorum perficiendorum concipiamus amorem erga alios (§. 701.); amor nostri & amor erga alios commune principium habent, studium quippe nos perficiendi (§. 42.).

§. 703. Ex amore sui rationali concipimus amorem erga alios (§. 701.). Amor ergo ordinatus incipit a se ipso. Amor sui ordinatus est mensura seu norma amoris erga alios (§. 344.).

§. 704. Vive convenienter perfectionibus tuis (§. 352.) & aliorum (§. 699.).

§. 705. Qui nos amant, ex felicitate nostra voluptatem capiunt (§. 689.). Hæc voluptas ipsos stimulat, ut felicitatem nostram ipso facto promoveant. Amore itaque aliorum felicitas nostra auctior fit. Jam cum duce lege naturali major felicitatis gradus præferendus sit gradui minori (§. 331. 333.); LL. naturales eo tendunt, ut de aliorum erga nos amore solliciti simus.

§. 706. Qui nos odio prosequitur, ex nostra infelicitate voluptatem capit (§. 689.). Hæc voluptas ipsum stimulat, ut ipso facto nos reddat infelices, atque ita felicitatis nostræ cursum impeditiorem efficiat, vel saltem tantum felicitati nostræ non addat, quantum tamen addere possit. Jam cum evitanda nobis sint, quæ felicitati nostræ contraria sunt (§. 695.); devitanda etiam odia aliorum, quantum id quidem fieri possit. Hinc & inimicitia aliorum sunt evitandæ vel saltem emolliendæ (§. 693.). *Emollire inimicum* significat efficere, ut major gradus odii, quo nos prosequitur, abeat in gradum minorem. Ad emolliendum inimicum etiam eo magis obligamur, quo magis malum minus sit præferendum
majori

majori (§. 332.). Quod spectat illud Gallorum: *Il faut se gagner son ennemi.* Dicatur in transcurso de casibus ubi aliorum amicitia parata vel eorum inimicitia evitatu moraliter impossibiles sint (§. 483.). Dantur haud pauci, quorum benevolentiam nobis conciliare non possumus, quam violatione legum naturalium.

§. 707. Amor est conatus efficax isque vehemens promovendi alterius felicitatem (§. 689. 158. 154. 505. 508.) Odium est conatus efficax, isque vehemens promovendi alterius infelicitatem (§. 689. 158. 155. 505. 508.).

§. 708. In amico datur conatus efficax, isque vehemens, promovendi felicitatem nostram. In inimico obvius est conatus efficax isque vehemens, promovendi infelicitatem nostram (§. 693. 707.).

§. 709. Qui alios amat, ex eorum felicitate (§. 689.) h. e. ex eorum statu gaudii durabilis (§. 368.) voluptatem capit.

§. 710. Gaudium est voluptas intensior (§. 367. 160.). Qui alios amat, ex aliorum voluptate intensiori, eademque durabili, voluptatem intensam capit (§. 709.).

§. 711. Qui alios amat ex sensu majori perfectionum, quo illi fruuntur, voluptatem intensiorem percipit (§. 710. 131.).

§. 712. Qui nos amat, is vult nostram felicitatem (§. 689, 707.), eamque considerat tanquam bonum (§. 175). Qui itaque nos amat, felicitatem nostram reputare debet pro eo, quo is statusque ipsius perficitur (§. 141.) & quo consequenter in eo excitatur voluptatis intensioris, ejusque durabilis sensus (§. 131.). Voluptas intensior dicitur gaudium (§. 367) Qui proinde nos amat, felicitatem nostram pro ejusmodi re habere debet, qua in ipso status gaudii durabilis h. e. felicitas ejus (§. 368.) excitari potest. Si itaque velis, ut alii te ament, efficiendum tibi est, ut illi felicitatem suam ex tua felicitate progigni vel saltem amplificari cognoscant. Sed de aliorum felicitate promovenda sollicitus non eris, nisi velis eam amplificare (§. 508.). Hinc & tibi aliorum felicitas censenda est pro bono (§. 175.), quo nimirum magis magisque perfici possis

lis (§. 141.). Hac ratione capienda tibi est voluptas ex aliorum felicitate (§. 131.) & ex consequenti alios amare ipsa natura obligaberis (§. 689.) *Si velis itaque amari ab aliis, eos ipsos ames.* Et cum LL. naturales & ex consequenti LL. rationis (§. 462.) & divinæ (§. 361.) te commoveant, ut aliorum amorem tibi compares; Deus, natura & ratio exigunt, ut alios homines ames. Inferius in doctrina de pio naturali novum motivum, ex illustratione gloriæ divinæ oriundum, nanciscemur, quo ad amandos alios commoveri possumus. Licet §. 701. hanc propositionem jamjam demonstraverimus, hanc tamen demonstrationem etiam addere volui, cum amor erga alios sit maximi momenti, id quod paulo inferius magis patebit. Reflectamus ad illud Terentianum: *Homines sumus & nihil humani a nobis alienum esse putemus.*

§. 713. Dirigas actiones tuas non minus in aliorum quam in tuam perfectionem. Fluit hæc propositio, quam jamjam §. 699. demonstravimus, ex §. præcedenti. Virtus itaque naturalis nostro sensu est habitus & nostram & aliorum perfectionem promovendi (§. 371.).

§. 714. Alios odisse naturæ rationali, ejus legibus, rationi & legibus divinis repugnat (§. 712.). Amor enim & odium sibi e diametro contradicunt. Si ad alterum ex duobus sibi invicem contradicentibus sectandam obligor, ad alterum fugiendum teneor.

§. 715. *Officia erga alios naturalia* sunt actus, quos homo ductu juris naturalis intuitu aliorum suscipere obligatur. Officia erga alios cum officiis erga nosmet ipsos eadem esse, patet ex ex §. 50. & 699. Jam etiam concipimus, quæ sit *obligatio erga alios naturalis*, si vocabulum obligationis sumatur pro officio (§. 476.).

§. 716. Huc referas brocardica: *Quod tibi vis fieri, alteri feceris. Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris*; quæ duæ leges naturales dictamina rationis sunt (§. 462.) atque adeo non nisi ab illo, qui gaudet conscientia recta (§. 440.) cui soli dictamen rationis competit (§. 459.) ad casus obvientes appli-

applicari possunt. Qui agit ex conscientia erronea, ex judicio falso de moralitate actionis propriæ (§. 440.), neque adeo ex dictaminerationis, quod judicium verum est (§. 93. 64.), neque tandem juri naturali convenienter agere censetur (§. 462.).

SCHOLIUM. Notes, quod in brocardicis præviis officia erga alios ad officia erga nos referantur.

§. 717. Officium erga alios vertitur in alterius vel corpore vel anima vel statu externo perficiendo (§. 715. 634.).

§. 718. Officia erga nos sunt mensura officiorum erga alios (§. 715. 716.). Hinc officia erga alios non sunt potiora officiis erga nos. Ipse Servator mundi idem indicat hisce verbis: Ames alios tuæ sortis æque ac temet ipsum. Unde sponte fluit, quod alii homines nec minus nec magis amandi sint, ac nosmet ipsi nos amamus.

§. 719. Hinc si oriatur collisio inter officia erga nos & erga alios, exceptio ita est facienda, ut officia erga nos præferantur officiis erga alios (§. 610. 611. 612.).

§. 720. *Juvare alterum* est nihil aliud, quam alterumvirium nostrarum participem facere in consequendo aliquo proposito. Cum vires sint varii generis, ex diversitate virium nostrarum internarum externarumve oritur diversitas auxilii.

§. 721. Obligamur aliorum felicitatem promovere (§. 712.). Id quod aliter fieri non potest, nisi ut eos virium nostrarum participes faciamus in consequenda felicitate. Ergo obligamur juvare alios de felicitate sua conservanda & amplificanda studiosos (§. 720.).

§. 722. Si quid sit, quod homo usu suarum virium adipisci potest, non est, cur illud expectet ab usu virium aliorum seu ab aliorum auxilio (§. 720.). Hoc casu obligati non sumus, ipsi procurare illud, quod studio proprio procurare sibi potest. Nemini vires a natura, ejusque auctore frustra concessa sunt.

§. 723. E diverso si quæ occurrant, quæ ad alterius felicitatem

citatem promovendam spectant, & quibus consequendis pares non deprehenduntur illius vires, obligati sumus concurrere in ejus auxilium, idque pro ratione virium, quæ nobis vel a natura vel ope artis contigerunt.

§. 724. In auxilio alteri ferendo respiciendum est ad vires adjutoris (§. 723.). Auxilium ergo alteri ferendum in nostra debet esse potestate positum (§. 307.), atque adeo non solum in se, sed & naturaliter possibile (§. cit.).

§. 725. Is, cui auxilium fertur & adjutor conspirant in uno eodemque fine (§. 510. 720.). Ob hanc mutuam conspirationem uterque moraliter repræsentant unicam personam, Applices definitionem unitatis, §. 1540. traditam.

§. 726. Nec minus ob eandem identitatem finis vires auxiliatrices & vires alterius, cui adjumento summs, copulandæ inter se & connectendæ sunt ad consecutionem finis atque adeo ut vis communis & unica considerandæ.

§. 727. Vnitas personarum & virium sunt e numero fictionum moralium heuristicaarum (§. 36. 88.). Ejusmodi fictiones, quarum plures in progressu nostræ disciplinæ occurrunt, adhiberi possunt tanquam præmissæ, quarum ope filum systematis promoveri potest. Conf §. 83. 84. usque ad §. 91.

§. 728. Officia erga alios non sunt potiora officiis erga nos (§. 718.). Proximi sumus nobismet ipsis. Hinc auxilium alteri ferendum repugnare minus debet expletioni officiorum erga nos (§. 718.).

§. 729. Si itaque posneris vires auxiliatrices, vel solas, vel cum viribus auxiliandi copulatas, impares conservationi tuæ non minus quam alterius; leges naturales te non obligant ad adjumentum alteri ferendum, quippe quod in periculum pereundi misereve vivendi te conjiciet.

§. 730. Ad actiones moraliter impossibiles non obligamur (§. 488.). Nulla itaque datur obligatio ad auxilium alteri ferendum, quod moraliter impossibile est. Huc referas verba: Quæ facta lædunt pietatem, existimationem, verecun-

verecundiam, & ut generaliter dixerim, contra bonos mores sunt, ea nec facere nos posse credendum est. Si quis e.g. commissione perjurii alterum a perpeffione pœnæ gravioris promeritæ vel alius mali liberare possit, vel si quis ab alio in auxilium vocetur in supprimendo innocente, ut taceam jam alios ejusmodi casus; hujuscemodi auxilium moraliter impossibile & obligationis impatiens est.

§. 731. Si alter, cui dextram porrigis, tibi resistat, vires tamen tuæ ita se habeant, ut ejus renisum superare ipsumque salva tua salute ex periculo gravi eripere vel ab actione pœnitenda repellere possis, ejusmodi auxilium legibus naturalibus convenit. Nec difficilis erit casus inversi resolutio.

§. 732. Iam disquiramus, quænam ex officiis erga alios extorsionem violentam patiantur, quænam minus: Ex §. 66 §. 687. patet, leges naturales velle, ut eo dispiciat homo, ne pereat, neve misere vivat. Ergo si detur extorsio officiorum erga alios, qua denegata & remota pereundum nobis, vel saltem misere vivendum esset, illa extorsio officiorum nobis ab aliis præstandorum legi naturali & consequenter rationis dictamini (§. 462.) conveniens esset. Sed si ejusmodi officiorum extorsio efficeret, ut periremus vel saltem misere viveremus, illa legi naturali & rationi contradiceret (§§. cit.). Conf. initium dissertationis prolusoriæ.

§. 733. Dantur officia erga alios, quæ nobis injungunt, ut perfectiones & bona, quibus alter jamjam instructus est, ei intacta (§. 699. 717.) relinquamus. Ponas nobis ademptam esse a lege naturali facultatem cogendi alterum invitum ad horum officiorum præstationem, vel pereundum nobis vel minimum misere vivendum esset. Hoc itaque casu coactionem vel extorsionem juri naturali consentaneam esse patet ex §. 732.

SCHOLIUM. Verba *Cicronis* Off. L. III. c. V. sunt notatu digna: detrahere alteri aliquid, & hominem hominis incommodo suum augere commodum, magis est contra naturam, quam mors, quam paupertas, quam dolor, quam cetera,

tera, quæ possunt aut corpori accidere, aut rebus externis. Nam principio tollit convictum humanum & societatem.

§. 734. Ejusmodi *officia erga alios necessitatis* dicuntur, ad quæ præstanda remedio efficaci alter invitus cogi potest. Eadem etiam dici merentur *officia stricta & perfecta*. Hinc *obligatio*, pro tali officio sumpta (§. 477.), etiam *perfecta & externa*, nec minus *efficax* appellatur.

§. 735. Dantur officia aliis exhibenda, quæ eo tendunt, ut perfectiones vel earum gradus majores, quibus alios destitutos cognoscimus eis omninifū procuremus (§. 699. 717.). De aliis licentiam extorquendi ab aliis ejusmodi officiorum genera, denuo hominibus vel pereundum vel misere vivendum esset, idque ob infinita litigia & disceptationes, quibus distraheremur. Hoc itaque casu extorsio officiorum erga alios juri naturali & rationis dictamini repugnat (§. 732.).

§. 736. Ejusmodi *officia erga alios commoditatis* appellantur, ad quæ præstanda remedio efficaci alter invitus cogi non potest. Et cum illa ex solo amore, extorqueri nescio (§. 691.) proficisci possint (§. 689. 699.), ea etiam *officia amoris, amicitia* (§. 693), *humanitatis, imperfecta, inefficacia* dicuntur, quippe quæ alterius amori, humanitati, honestati, pudori, religioni & conscientiæ relinquuntur. Humanitas & studium aliis placendi ad actus plures se extendit, quam in illos, ad quos committendos vel omittendos alter cogi potest. Per *pudorem* intelligimus affectum oriundum ex relatione actionum nostrarum turpium quarumcunque ad virorum cordatiorum & ratione pollentium judicium. Honestas animi interna etiam latius patet, quam ad officia necessitatis. Id quod etiam de religione & conscientia affirmandum.

§. 737. Si sumeris obligationem pro officio (§. 476.); officium amoris & humanitatis *obligatio imperfecta, inefficax & interna* appellatur.

§. 738. Jam etiam nanciscimur ideam *fori externi & humani*, quod non nisi officia necessitatis complectitur. Hinc & *impunitio*, quatenus ad eadem officia extenditur, *externa & humana*,

humana, nuncupatur. Ipsæ *leges & officia*, quæ in hoc foro admittuntur *externa & stricte sumta* appellantur. Vnde & *imputatio externa* est applicatio juris externi s. cogentis ad facta (§. 381.). E diverso ad *forum internum* officia amoris referuntur. Et cum ratio & pium naturale, præter officia necessitatis, nobis etiam amoris officia inculcet, idem forum internum dicitur *tribunal rationis & poli*, nec minus *conscientiæ*, generaliter sumtæ, pro judicio quovis de moralitate actionum nostrarum quacunq; naturali lato. Conf. §§. 421. 499.

§. 739. Si separaveris officia necessitatis ab omnibus officiiis erga alios, rationi perviis, remanent officia amoris & humanitatis, licet is, qui ex amore agit, acerrimus cultor sit officiorum stricte dictorum & infimi gradus, quippe quæ ab alijs, qui charitatem ac honestatem nullam gestant sub peccore, non nisi ex metu incommodorum adimplentur.

§. 740. Auxilium alijs ferendum est officium amoris & humanitatis (§. 739. 721.).

§. 741. In foro externo non semper attendimus, quo principio interno ductus alter officio necessitatis satisfecerit. Contenti esse debemus, illa nobis ab altero exhibita esse. Fieri enim potest, ut alius ex pietate, alius ex honestate & virtute interna, alius ex metu malorum & incommodorum prævisorum, alius ex spe utilitatis propriæ seu ex rationibus politicis, alius ex bonitate ingenii naturali egerit.

§. 742. Qui promptus est ad officia amoris nobis præstantia, ille etiam officiiis necessitatis nobis exhibendis paratus est (§. 736. 739. 734.). Sed fieri potest, ut aliquis quidem stimulante metu promptus esse possit ad officia necessitatis, alijs exhibenda, minus tamen paratus deprehendatur ad officia amoris adimplenda (§§. cit.).

§. 743. Vtriusque generis officia erga alios sunt officia rationis (§. 462. 695. 716. 734. 736.). Licet aliquis satisfecerit officiiis necessitatis, officia tamen amoris violaverit, non omnibus officiiis erga alios, a ratione dictatis, satisfecisse existimandus est.

Jus Naturale.

T

§. 744.

§. 744, Actus ex solo amore erga alios profluentes dicuntur *beneficia*.

§. 745. Alii amandi sunt (§. 701. 712.). Hinc ad alios beneficiis afficiendos obligamur (§. 744.), idque in foro interno (§. 738.). Porro cum beneficia sint officia amoris, ea officia necessitatis non sunt (§. 734. 691.), neque nobis ab altero obrudi possunt, qua talia (§. 692.). Quæ valent etiam de auxilio aliis ferendo (§. 740.), qua officio amoris.

§. 746. Amor erga benefactores dicitur *animus gratus*. Obligatio duplex hic oritur & generalis, ex amore erga omnes homines oriunda, & specialis, ex beneficiis in nos collatis progneranda. Licet itaque *homines ingrati*, qui vel vacui sunt ab omni amore erga benefactores, vel odio erga illos feruntur, omnium turpissimi habeantur in foro interno; animus tamen gratus pro officio necessitatis non reputatur (§. 734. 691.).

§. 747. Complexum omnium earum rerum, quibus alter jamjam instructus est, & in quibus ejus felicitas interna & externa vertitur, vocabimus *S V V M*. Quod etiam definiri potest per complexum omnium bonorum, quibus aliquis instructus est. Quid sit *ALIENVM*, facile patet. In definiendo Suo sequor *Grotium*, encomio meo majorem, qui §. 2. c. 17. L. II. de J. B. P. terminum nostrum ita explicat: *Natura homini S V V M est vita, non quidem ad perdendum, sed ad custodiendum, corpus, membra, fama, honor, actiones propria. Dominio & pactis quomodo S V V M cuique sit &c.* hucusque *Grotius*. Cum quo consentit *Hertius* in *Jurispr. univ. Sect. III. de Socialitate §. IX.*

Per *S V V M* *Filiucius tr. 31. tom. 2. de justitia & jure, c. 2. n. 29.* vult significari id, quod cuique secundum LL. debitum, sive sit dominium rei, sive usus & usufructus, sive possessio, sive quod alteri debetur ex contractu, vel quasi contractu, ex delicto vel quasi delicto, quo quis alteri intulerit injuriam vel damnum. Locum hunc allegat *Zieglerus* in not. ad *Grotium* p. 45.

§. 748.

§. 748. Bona sunt vel vera vel imaginaria (§. 142. 143.). Quam divisionem etiam felicitas admittit. Ad utrumque bonorum vel felicitatis genus, minimum opinione hominum, rō suum se extendit. Nec minus huc referas bona corporis, animæ & status externi (§. 642.).

§. 749. Res, quibus alter jamjam instructus est, vel a natura pendent, vel ope artis seu ejus factō sibi comparata sunt. Hinc *suum est* vel *connatum* vel *acquisitum*, quæ divisio in loco prævio Grotiano etiam indicata est. *Acquirere* aliquid nostrum facere significat. Ad suum connatum referas vitam, corpus, membra, virginitatem, libertatem naturalem &c. De suo acquisito inferius agemus.

§. 750. Relinquas alteri quasunque res, quibus eum instructum jamjam deprehendis (§. 733.). Omnium illarum rerum complexus dicitur suum (§. 747.). *Suum ergo cuique tribuas.*

§. 751. Qui suum cuique tribuit, abstinet ab alieno (§. 747.). Abstineas ergo ab alieno (§. 750.) conf. §. 8. Prolog. Grot. de I. B. P., nec minus §. 44., ubi verba sequentia præcipue huc quadrant: *Injustitia non aliam naturam habet quam alieni usurpationem.*

COROLL. Juxta hanc notionem nemo pro injusto (in foro quippe externo) habendus, nisi qui alienum usurpat, & consequenter SVM cuique violat.

§. 752. *Lex stricte dicta* vel potius *necessitatis* est illa, ad cujus custodiam alii nos externe cogere possunt. Legi huic opponitur *consilium*, quod est norma agendi, ab altero mihi data, ad quam tamen exequendam ille me externe cogere non potest.

SCHOLIUM. Dari officia, quæ extorsionem patiuntur, ex §. 733. patet. Officia præsupponunt LL. (§. 476.), quarum illa effectus sunt (§. 480.). Ejusmodi *lex* seu *jus* GVNDLINGIO *cogens* dicitur c. XXIII. §. 62. J.N.G., quo quippe casus determinantur, ubi coactio locum habere possit. Et cum eadem officia a necessitate denominentur

(§. 734.), quæ nimirum ad necessariam societatis humanæ conservationem pertinent, eandem *legem necessitatis* dici, non repugnvero. Porro notum est, vocabulum LEGES vel latius sumi pro normis quibuscunque agendi moralibus, vel strictius pro illis regulis, ad quarum custodiam homo hominem invitum ex dictamine rationis cogere possit. Quæ ratio est, cur legem cogentem legem strictè s. in foro externo, ubi coactio sibi locum vindicat, κατ' ἐξοχήν sic dictam appellitem, Conf. 756. Seneca ep. 95. hunc significatum sequitur, ubi LL. nihil aliud esse quam minis mixta præcepta affirmavit. Vnde factum est, ut justitia, injustitia, officium, obligatio, culpa, dolus, aliique termini morales in eodem foro non nisi strictè sumantur. Vnde patet, cur lex charitatis & consequenter gratitudinis sint juris imperfecti in eadem sphaera. (§. 746.). Quæ omnia eum in finem probe notanda sunt, ut in controversiis juris N. & G. logomachias curate detegere & evitare possimus.

§. 753. Legis naturalis pars, ad quam custodiendam alii nos externe cogere possunt, dicitur quibusdam *Lex naturalis strictè dicta, jus naturale externum seu cogens, das natürli- che Zwang-Gesetz.*

CONSECTARIUM. *Jurisprudencia naturalis strictè dicta* est habitus intellectus applicandi LL. naturales cogentes ad facta humana (§. 396.).

SCHOLIUM. Hanc partem LL. naturalium eam ob causam Jus. Nat. externum vocamus, quia ejus usus in foro præcipue externo naturali conspicitur.

§. 754. Ex idea officiorum erga alios, quæ coactionem patiuntur, & quæ necessitatis dicuntur, incidimus in hanc propositionem: *Ne turbenus nos invicem in possessione usu eorum bonorum, quibus quemque jamjam instructum deprehendimus, & in quibus quisque felicitatem suam veri existimat* (§. 733.). Hæc propositio est principium juris illius naturalis strictè dicti (§. 753.). Ex hac positione rō suum cuique (§. 750.) & ex hoc abstinentiam alieni prona consequentia derivavi-
mus

mus (§. 751.). Quicquid itaque ex *τῶ* suum cuique ad mensuram notionis §. 747. determinatæ, & ex abstinentia alieni concipiemus, illud ad spheram juris naturalis externi pertinere manifestum est. Eandem nostram propositionem fundamentalem quilibet admittere debet, licet usque ad principium legis naturalis generale §. 340.699. allatum, retrogredi nolit. Quilibet enim, qui sui non plane oblitus est, non vult perire, nec misere vivere. Jam cum violatio propositionis nostræ fundamentalis sit connexa vel cum interitu nostro vel cum misera vitæ transactione (§. 733.), de veritate ejusdem principii dubitare non potest.

§. 755. Nec dubitandum est, quin idem nostrum principium adæquatatum sit in spherâ juris illius naturalis externi. Omnia enim officia erga alios naturalia redeunt ad hanc propositionem: Ames alios, seu, dirigas actiones tuas in aliorum perfectiones. Hoc principium continet nec plura, nec pauciora officia, quam quæ aliis in foro rationis exhibenda sunt. Sed cum ex eodem principio profluant etiam officia, ad quæ observanda alterum externe cogere non possumus (§. 735.); opus est regula, qua officia, quæ coactionem nesciunt, separantur ab officiis infimi gradus, quæ coactionem patiuntur. Jam cum nostro propositione officia externa separari possint ab officiis reliquis, quæ extorsionem non patiuntur; eam esse principium juris stricti naturalis adæquatatum seu determinatum (§. 353.) jure existimo.

SCHOLIUM. Cum jus naturale cogens sit pars LL. naturalium (§. 753.), ejus principium adæquatatum & determinatum (§. 353.), ita formandum est ut ex illo non omnes LL. naturales, honesti quippe, pii naturalis &c. concipi possint. Nec totum, nec pars illius ex alia ejus parte intelligi potest. Ponas principium justii, stricte dicti, ex quo etiam fluerent officia amoris vel alia sublimiora, illud justo latius esset & consequenter minus adæquatatum & minus determinatum.

§. 756. Cum nomen generis sæpe speciei, præsertim strictiori adhærescat (§. 347.); factum est ut non nisi jura

stricta legum nomine ab haud paucis insigniantur. Hinc Gundlingius solam hanc partem LL. naturalium nomine juris naturalis cum aliis insignire sœvit. Quam sententiam amplecti non erubescimus, si vocabulum legis non nisi ad forum externum seu humanum referamus, in quo quippe leges & jura ita concipienda sunt, ut adhiberi possint in dijudicandis hominum controversiis, quæ occurrunt in illis casibus, ubi alter ad mensuram officii sui adimplendam cogi possit.

§. 757. Lex naturalis externa dictamen rationis est (§. 732.). Quousque itaque ratio ascendit in concipiendis illis legibus naturalibus, ad quarum custodiam alii nos cogere possunt, eousque leges naturales externæ patent (§. 753.).

§. 758. Consilia in foro externo nos non obligant (§. 752. 738.), sed in foro interno nos obligare possunt (§. 738.).

§. 759. Si subtraxeris leges naturales nostras, stricte dictas, a legibus reliquis naturalibus, remanent illæ, quæ in foro externo naturali non nisi consilia sunt (§. 754. 699. 735. 752.); quæ tamen in foro interno & divino leges permanent (§. 738.). Signanter dixi, quod reliquæ leges naturales in foro externo naturali non nisi consilia sint, cum facile fieri possit, ut quædam ex iisdem in foro externo civili legis habitum induant; de qua re in *lure Gentium* §. 789. egimus.

§. 760. Leges naturales, stricte sic dictæ, sunt leges divinæ (§. 361.), si ad earum originem spectaveris. Inferius §. 826. in doctrina de Pio naturali evincemus, easdem esse divinas leges, si illarum custodia ad voluntatem divinam referatur.

§. 761. Actio, cujus commissio vel intermissio a lege stricta nobis injungitur dicitur *officium stricte dictum* seu *externum ac necessitatis* (§. 476.) seu *obligatio stricta & externa* (§. 477.). Quid sit *officium stricte dictum naturale*, quid *obligatio stricta* seu *perfecta naturalis*, facile patet. Conf. §. 734.

§. 762. Officium strictum naturale est actio, ad quam suscipiendam vel omittendam alter me cogere potest in sphaera naturali (§. 761. 753.). Hinc *obligatio naturalis ex-*

ma est nexus metus cum actione in sphaera naturali (§. 579. 300.).

§. 763. Officia naturalia strictè dicta, seu *obligationes naturales perfectæ*, ultra custodiam *τῷ* suum cuique non sunt extendendæ (§. 761. 754.).

SCHOLIUM. Huc quadrant verba *Homborgkii* in *Hypomn. Juris Gent.* quæ Tit. 18. §. 5. deprehenduntur, & quæ sic se habent: *Ex aliis (præceptis) obligatio illa (erga Deum) etiam adversus homines effectum habet efficacem; quoties scilicet illis tribueudum, quod SVVM est. Et hoc sensu homines etiam dicuntur sibi invicem obligari obligatione perfectæ & efficaci.*

§. 764. *Lesio strictè dicta* est actio officii erga alios strictè dictis repugnans, dicitur etiam *lesio externa*, nec minus *injuria*, quæ contradistinguitur *lesioni interna*, quæ est actio officii amoris contraria.

§. 765. *Lesiones* sunt actiones LL. strictè dictis repugnantes (§. 764. 761.) quæ itaque actiones LL. strictè dictis non repugnant, *lesiones* non sunt.

§. 766. *Auxilia*, aliis ferenda, non sunt officia nostra strictè dicta (§. 745.). Si quis itaque recusaverit auxilium, alteri ferendum, is eum non lædit (§. 764.). Animum ingratum qua talem, non esse *lesionem*, patet ex §§. 746. 764. Distinguas *ingratitude simplicem a qualificata* s. ea, quæ conjuncta est cum *lesione*.

§. 767. Qui violat *τῷ* suum cuique seu abstinendam alieni, alterum lædit externe & perfectè (§. 765. 754.). Hinc *lesio* est turbatio alterius in eo, quod ejus est.

§. 768. Nemo est lædendus (§. 750. 767.).

SCHOLIUM. Probe notemus, quod hæc propositio non solum deducenda sit ex amore erga alios, seu fonte generali omnium officiorum, & perfectè & imperfectè aliis debitorum, sed & ex principio Juris Naturalis cogentis, tanquam fonte proximo officiorum erga alios perfectorum, ex custodia quippe *τῷ* Suum cuique, simul derivanda veniat, ut illa hoc pacto in sphaera ejusdem juris adhiberi possit.

§. 769.

§. 769. Malum ortum ex læsione externa dicitur *damnum*, item *injuria*. *Damnum* esse malum ortum ex violatione τῷ suum cuique, patet ex §. 767. Et mala ex violatione τῷ suum cuique haud oriunda, *damna* non sunt.

SCHOL. *Damnum* derivatur a *demendo* h. e. subtrahendo alteri id, quod ejus est. *Vitriarius* ad *Grot.* L. II. c. 17. de J. B. P. *damnum in genere* est, cum quis minus habet svo.

§. 770. Nemini *damna* sunt inferenda (§. 768. 769.).

§. 771. Mala ex læsione nata sunt *damna* (§. 769.). Iam cum læsio sit violatio officii stricte dicti (§. 764.), mala ex violatione officii stricti subnata sunt *damna*. Sed violatio officiorum amoris non est violatio officii stricti (§. 736. 762.), mala igitur, ex violatione officiorum amoris & consequenter ex recusatione auxilii aliis ferendi (§. 740.) orta, non sunt *damna*.

SCHOLIVM. *Pufend.* L. III. c. 1. §. 3. J. N. G. ita se explicat: Vti illa, ad quæ habenda idoneus tantum sum, inter mea numerare nequeo; sic illis interversis super damno accepto conqueri non licet. Eleganter in eam rem *Aristotel.* *Nicom.* V. c. 4. πλεονεκτεῖ εἰδὲν ὅτι βοηθήσας χεῖμασι διανελευθερίαν. Non est locupletior, qui alteri pecuniis suis non succurrit per tenacitatem. Ergo alter, cui propter hoc vitium non succurritur, non habet ἔλαττον s. minus &c.

§. 772. Facultas seu libertas agendi, a lege stricta nobis concessa dicitur *jus*, *die Befugnis*, *das Recht*, *die Macht*. Vocabulum juris hic sumitur pro attributo *persona*.

§. 773. *Jus* hoc, quod *perfectum*, seu *efficax* s. *expletorium* dicitur, concipitur ex lege stricta (§. 772. 41.). Hinc talium jurium rationes continentur in lege stricta (§. 42.). Quo itaque casu nulla datur lex stricta, illo ad ejus generis *jus* provocare non possumus. Hinc *jus imperfectum* nostro sensu non datur, quippe quod extra sphaeram legum stricte dictarum cadere a quibusdam admittitur.

SCHOLIVM. *Jus imperfectum* seu *inefficax* tribuitur eis, qui tantum idonei sunt ad aliquid habendum, quippe quod

quod inter suum numerari nequit, vid. *Schol.* §. 771. GRO-
TIVS appellat *jus imperfectum* solam aptitudinem seu *actus*,
quæ verum & perfectum jus non tribuit, quia id, ad quod
apti sumus, non statim nostrum est. *Conf. Putriarii* quæst.
IV. ad c. 17. L. II, *Grotii* de J. B. P.

§. 774. Lex stricta se refert ad jus illud, ut principium
ad principiatum (§. 42. 773.). Et cum effectus sit principia-
tum (§. 202. 42.); factum est, ut jus illud dicatur effectus Le-
gis strictæ. Eodem modo demonstrari potest, quod obliga-
tio perfecta sit effectus legis strictæ (§. 761.). *Conf.* §. 480.

CONSECTARIUM. Libertas, qua tollitur lex strictæ
dicta naturalis, seu quæ huic repugnat, jus naturale perfe-
ctum non est. Hinc favor necessitatis dici jus naturale per-
fectum non metetur. De quo in fine Exercit. V.

§. 775. Jus copulatum est cum facultate cogendi alte-
rum, ut officio nobis debito satisfaciat (§. 772. 752.). Cum
jure ergo nostro in genere connexum est jus cogendi alte-
rum ad officii stricti custodiam §. 772.

§. 776. *Jus cogendi (Zwang-Recht)* est facultas utendi
malo externo, quod aptum est ad compescendum eum, qui
officio, a lege stricta illi injuncto, non vult satisfacere.
(§. 579. 772.).

§. 777. *Jus naturale (die natürliche Befugniss)* est facul-
tas seu libertas agendi nobis a lege naturali strictæ dicta
concessa. Omnia jura naturalia sunt perfecta (§. 773.) ne-
que adeo dantur nostro sensu jura naturalia imperfecta.

§. 778. Jus naturale & obligatio stricta naturalis sunt
effectus LL. naturalium strictæ dictarum (§. 774.). Nec mi-
nus perspicimus, provocantem in foro externo ad jus natura-
le quoddam, teneri allegare legem aliquam naturalem strictæ
sumtam (§. 773.). Clarum etiam est, cum jure naturali con-
junctum esse *jus cogendi naturale* (§. 775.), quod est facultas
utendi malo externo ad compescendum eum, qui nos tur-
bat in fructu ejus, quod nostrum est. (§. 754.). Hinc jura
naturalia, ultra custodiam ræ suam cuique non sunt exten-

Jus Naturale.

V

denda,

denda. Huc quadrat positio B. HENR. A COCCII: *Facultas tantum data est in id, quod nostrum est.*

SCHOLIUM. Quod de jure hic demonstratum est, illud etiam tenendum est de obligatione, altero effectu Legis, striete dictæ. Qui nimirum nobis tribuit obligationem perfectam, is tenetur allegare, Legem striete dictam seu cogentem (§. 761.).

§. 779. Jura naturalia sunt jura divina (§. 760. 777.), idque ratione originis. Paulo inferius quoque concipiemus, usum jurium naturalium voluntati divinæ conformem esse.

§. 780. In quo casu concipitur officium strictum seu obligatio stricta, in illo etiam alteri jus nascitur (§. 761. 762. 775.).

SCHOLIUM I. Notes quod in hac argumentatione non sermo sit de obligatione imperfecta, ad quam redeunt casus, a GROTIUS L. II. c. 11. §. 3. J. B. P. excepti. Debitum enim misericordiæ & gratiæ reponendæ non est officium perfectum (§. 746. 734. 691.).

SCHOLIUM II. Nec minus a jure perfecto unius ad obligationem perfectam alterius secure semper concludi posse, §. 226. Jur. Gent. demonstravimus. Hac ratione correlationem juris perfecti & obligationis perfectæ perpetuam quam in arduis disciplinæ nostræ materiis maximi momenti esse experiri sumus, a priori evicimus. Ejusdem argumentationis usus insignis nos commovit, ut illam ab ingeniosissimis Gundlingii objectionibus §. 1186. Jur. G. vindicaverimus.

§. 781. Ex lege naturali stricta descendit jus conservandi illud, quod nostrum est (§. 754. 774.). Jam cum nostrum sit vel connatum vel quæsitum (§. 749.), *jus naturale est vel connatum vel acquisitum.*

§. 782. Lex naturalis stricta eo tendit, ne turbemur in eo, quod nostrum est (§. 754.). Vnde oritur jus eo dispiciendi, ne turbemur in eo, quod nostrum est (§. 777.), ne laedamur (§. 767.) & ne nobis damna inferantur (§. 769.).

§. 783. Nec minus ex §§. 778. 782. concipimus jus naturale

rale cogendi alterum invitum, ut id, quod nostrum est, nobis tribuat, ne nos lædat & ne nobis damna inferat.

§. 784. Qui ita utitur jure suo, legibus stricte dictis convenienter agit (§. 772.). Exercitium itaque juris nostri est actio legibus strictis non repugnans, & ex consequendi læsio seu injuria non est (§. 764.). Hinc qui utitur jure suo, nemini facit injuriam.

§. 785. *Exercitium juris* absolvitur ejusmodi actibus, quibus id, ad quod nobis jus competit, in actum mittitur. Exercitium ejusmodi ratione aliorum arbitrio nostro relinquitur (§. 772.). Leges ergo nostræ strictæ nos non cogunt, ut persequamur jus, nobis solis indultum (§. 579.). Si quis itaque jus suum non exsequatur, leges nostras stricte dictas non violat, licet is reliquas leges, sibi conservationem sui inculcantes, violare possit. Qui proinde jure suo non utitur, in foro quidem externo non peccat, fieri tamen potest, ut coram tribunali rationis tueri se non possit (§. 738.).

COROLLARIUM. Quilibet juri suo renunciare potest. Conf. §. 1419.

§. 786. Jura naturalia, nobis competentia, ad id, quod nostrum est, respiciunt (§. 747.).

§. 787. Jura, pro attributis personæ sumta, ad id, quod nostrum est, referenda sunt (§. 786.). Ergo qui violat jura nostra, nos lædit (§. 767.). Hinc & is nos lædere existimatur, qui nos impedit, quo minus jure nostro uti possimus.

COROLLARIUM. Repugnantia cum jure alterius est læsio. *Græc. J. B. P. III. I. II.*

§. 788. Si forum internum spectaveris (§. 738.), leges naturales depolscunt a nobis voluntatem efficacem (§. 539.) perfectionem vel felicitatem & nostram & aliorum promovendi (§. 699. 695. 712.); præponunt nobis eandem perfectionem vel felicitatem nostram promovendam, tanquam finem (§. 514. 541.), nobisque injungunt custodiam officiorum (§. cit.) tanquam remedium (§. 511.), quo adhibito finis ille existentiam nancisci possit; nec minus eadem a nobis

exigunt ut arripiamus, quin & excitemus occasionem nos aliosque perficiendi (§. cit.) atque ut impedimenta removeamus, quibus a consequendis nostris aliorumque perfectionibus detineri possumus (§. cit.). Eadem leges naturales generaliter sumtæ exposcunt, ut in promovenda nostra aliorumque felicitate viribus nostris utamur, atque ita in illa amplificanda adhibeamus diligentiam debitam (§. 546.), quam si neglexerimus, culpofi sumus (§. 547.); idque in foro interno (§. 738.).

§. 789. Habitus formandi finem ultimum & eligendi remedia, quibus, tanquam finibus particularibus, inter se connexis, finis totalis obtineri possit, dicitur *sapientia*.

§. 790. Fieri potest, ut fines particulares, a sapiente inter se connectendi, sibi invicem contradicant. Quilibet finis particularis gaudet regula sua (§. 344. § 10.). Ex contradictione igitur finium particularium oritur collisio regularum (§. 610.), quæ efficit, ut a sapiente suscipi debeat exceptio (§. 611.), ob consecutionem finis totalis sibi propositi (§. 789.).

§. 791. Dantur casus, ubi neglectio exceptionis est contra sapientiam (§. 790.).

§. 792. Leges naturales, in genere sumtæ, a nobis exposcunt cultum sapientiæ (§. 788. 789.). Nec difficilis erit conceptu definitio *Leibnitii*, sapientiam per scientiam felicitatis explicantis, si consideraveris, felicitatem esse finem præcipuum, quem LL. naturales nobis inculcant (§. 695.). Prima felicitatis pars est sapere, ex illo Sophoclis: πολλῶ τὸ φρονεῖν ἑυδαιμονίας ὑπάρχει. A qua notione non abludit idea, quam format *Thomasius de sapientia*, cujus notam characteristicam in cognitione viva veri boni posuit. Vtramque definitionem systemati innectere possumus, si ex notionibus terminorum definitiones ingredientium, legitime concludere velimus. Id quod prælectionibus reservo.

CONSECT. I. Juxta definitionem Leibnitianam sapiens scit vivere convenienter naturæ (§. 695.), rationis dictamini (§. 358.), & nutui divino (§. 359.). CON-

CONSECT. II. Sapiens scit vivere convenienter perfectionibus suis, aliorumque hominum (per Consect. I. & per §. 352. 699.).

SCHOLION. Ad sapientiam, in sphaera morali considerata, non sufficit intellectus, variis scientiis, vel optimis, ex cultus & ad formandos fines vel vastissimos atque ad excogitanda remedia aptissimus, sed cognitio viva veri boni, quae emendat voluntatem (§. 661.), & ad quam *Thomasius* in sua notione sapientiae reflexit, requiritur. Hinc & *Socrates* eam veram sapientiam esse recte iudicavit, quae homines non tantum doctiores, sed & meliores redderet. Videris homines, qui intellectu, aliis scientiis alias cultissimo, in sui aliorumque perniciem & infelicitatem abutuntur. Formale sapientiae ab ejus materiali distinguendum est.

§. 93. *Bonitas erga alios* est dubium alios perficendi (§. 141.). Ad quam colendam legibus naturalibus, generaliter sumtis, obligamur (§. 699.).

§. 794. Benignus erga alios vult alios perficere (§. 793.) & ex consequenti aliorum perfectionem sibi tanquam bonum repraesentat (§. 166.). Hinc benignus erga alios voluntatem capit ex aliorum perfectionibus (§. 142.), & ex statu, in quo alii voluptate intensiori (§. 131.) & gaudio (§. 367.) fruuntur. Qui proinde benignus est erga alios, voluptatem ex eorum felicitate percipit (§. 368.) Benignus ergo erga alios amore eosdem complectitur (§. 689) Benignitas itaque officium amoris est (§. 736.), & extorsionis impatiens (§. 691.).

SCHOLION I. Thesis praecedens etiam sic demonstratur: In benigno erga alios datur studium alios perficendi (§. 793.), & consequenter etiam amor (§. 701.).

SCHOLION II. Officia amoris coactionem non patiuntur (§. 736.), & consequenter aliis nullam facultatem cogendi alterum ad eorum custodiam, neque adeo ullum jus ea extorquendi tribuunt (§. 775.). *Siquis itaque alterum cogere velit ad officia amoris, sibi praestanda, is sine jure, hoc est, contra*

tra LL. stricte dictas (§. 772.) agit, & ex consequenti *alterum laedit perfecte* (§. 765.) Appliches hoc ad extortionem benignitatis & auxilii injustam.

§. 795. Qui minus benignus est erga nos, is officia stricta erga alios non violat (§. 794. 762.), neque adeo nos laedit (§. 764.) neque nobis damna infert (§. 769.) Idem violat obligationem non nisi nostro sensu dictam internam & imperfectam (§. 736.).

§. 796. Benignus ea omnia observat, quæ ex amore erga alios derivari possunt (§. 794.).

§. 797. Qui suum cuique tribuit, *justus in foro externo* dicitur. Hinc *justitia externa* est virtus suum cuique tribuendi. Ob hanc justitiam externam homini *virtus* vel *honestas externa* tribuitur. Huc referas *officia justitia* seu *justi*, strictius sumti, quæ cum officiis perfectis conveniunt (§. 734.) & cum officiis justitiæ internæ, quæ virtus est (§. 798.) non confundenda sunt. Quid sit *injustus externe talis* vel *injustitia* seu *surpircudo externa* facile patet. Conf. §. 751, ubi deprehendes notam Grotianam injustitiæ, cum nostra conspirantem. Ipsi actionibus tribuitur etiam justitia externa, prout illæ LL. nostris stricte dictis conveniunt. Nec difficilis disquisitio est, an dentur actiones indifferentes in foro externo. Dantur actiones humanæ, quæ a legibus nostris stricte dictis neque præcipiuntur, neque prohibentur, sed cujusque arbitrio relinquuntur. Ponas, quædam pacta a quibusdam legibus nostris strictis non esse prohibita, a nostro arbitrio pendebit, paciscine velimus, an secus. Ejusmodi susceptio actus pactitii indifferens est in sphaera illarum legum strictarum. Sed si pactus fuerim cum aliquo de aliqua re licita, in arbitrio meo amplius non est situm, utrum convento stare velim, nec ne de quo inferius.

SCHOLIUM I. Opus est in nostra disciplina indicare terminos justitiæ & injustitiæ externæ, ut differentiam juris seu justii & virtutis ethicæ, nec minus discrimen fori soli & poli sollicitè adnotare valeamus, vid. *Kestneri J. N. G.* ubi affirmat

mat §. XX. c. I. quod *justitia alii suum tribuat*, id quod alterius urget in §. 21. 22. c. cit. ubi adstruit, *omnem juris questionem* eo dilabi, ut suum cuique tribuatur. *Huberus* in Jur. Civ. L. I. c. VII. §. 13. *justitiam*, *proprie dictam* definit per eam, quæ docet plus s v o non capere, aut cupere, cujus oppositum vitium est, *πλοονεξία*, cupiditas habendi plus s v o. Conf. Speciminum meorum Juris Gent. Scholion §. 39. & Schol. §. 40. Quæ omnia satis commonstrabunt consensum principiorum nostrorum cum assertis virorum celebrium & hujus disciplinæ intelligentiorum. Nostrum tantum erit revocare materias ad hanc notionem justitiam determinatam.

SCHOLION II. Notemus quod *jus* etiam sumatur pro actione justa. & pro re justa seu pro justo.

§ 798. Nexus bonitatis cum sapientia *justitia interna* appellatur. Ad agendam hanc justitiam obligamur (§. 793. 792.). Obligatio ad justitiam hanc internam exercendam est imperfecta, si forum externum spectaveris (§. 794.).

§. 799. Expendi hic potest *justitia universalis*, quæ custodia est omnium legum & virtutes omnes complectitur, distinguenda ab *justitia particulari*, quæ est virtus suum cuique tribuens; quam definitionem *Simonides* dedit. Huc referas *Grotii justitia* divisionem in *attributricem* & *explettricem*. Prior exigit ea, quæ voluntatis & officii interni magis sunt, quam necessitatis; posterior vero est virtus suum cuique tribuens.

§ 800. Huc referas §. XXII. Elementorum Jur. Civ. Cel. *Heineccii*. Verba ejus hæc sunt: qui justitiam attributricem colit, *honeste vivit*: qui explettricem, *neminem lædit, & suum cuique tribuit*. Conf. §. 866. Spec. Jur. Gent.

§. 801. Justus, in foro utroque consideratus, neminem lædit (§. 797. 798. 742. 764.). Qui ergo alterum lædit, injustus in foro utroque est; qui alterum non lædit, injustus in foro externo non est (§. 797. 767.), is tamen talis esse potest in foro interno, (§. 798.).

§. 802. Quæcunque benignitas, adeoque & amor erga
alios

alios (§. 794.) a nobis exequenda exigit, ea omnia ab iusto, interne tali, expedienda veniunt (§. 742.).

§. 803. Iusto, interne tali, leges stricte dictæ cur dentur, opus fere non esse videtur (§. 798. 754.).

§. 804. Ad iustitiam quidem externam, minus tamen ad internam observandam alii cogi possunt (§. 797. 754. 798.).

§. 805. Reflectatur ad verba Ciceronis, quæ c. 28. L. I. de Off. deprehenduntur. *Est autem, inquit Tullius, quod differat, in hominum ratione habenda, inter iustitiam & verecundiam. Iustitiæ partes sunt, non violare homines: Verecundiæ, non offendere, in quo maxime perspicitur vis decori.*

§. 806. Status hominum se invicem externe non lædendum dicitur *pax* (externa). *Bellum* est status hominum, qui conatu efficaci sibi invicem inferendi mala feruntur. *Grotii* definitio hæc est: *Bellum est status per vim certantium, quæ tales sunt. Status pacis dicitur etiam felicitas externa.*

SCHOLION I. Sumitur bellum vel pro actu ipso certandi per vim, vel pro statu Sic bellum tricennale dicitur status per vim certantium, qui 30. annos duravit. Conf. *Velschemii* Introduc. ad *Hug. Grot.* p. 1. seqq. *Hobbius* hac in re ita se explicat: consistit natura *belli* non in pugna, sed in tractu aliquo temporis, quo durante voluntas armis decertandi est manifesta. Tempus bello vacuum *pax* est.

SCHOLION II. Si in belli notione considerantur certantes, quæ tales; ad illud omnia referuntur, quæ ab hominibus certantibus suscipiuntur, e. gr. induciæ. Nec minus ob eandem rationem *Grotius* videtur in definitione non reflexisse ad iustitiam vel iniustitiam belli, peculiari ratione discutiendam.

CONSECTARIUM I. Durante conatu certandi per vim, durat bellum. Hinc in *induciis* h. e. cessationibus ab actibus hostilibus interimisticis, durat bellum.

SCHOLION III. Distinguendum etiam est bellum ab ejus fomite & præludiis, quorum referendæ sunt repressaliæ.

CONSECTARIUM 2. In quibus hominibus nullus datur status

status per vim certantium, in illis nullum datur bellum, & consequenter iidem in pace (externa) vivunt, per Schol. I.

CONSECTARIUM 3. Bellum, pro statu sumtum, prius potest esse prælio, cum illud indicitur, cum machinæ admoventur portibus aut incenibus.

§. 807. Pax atque adeo felicitas externa datur inter homines, suum cuique tribuentes (§. 806. 767.) & ex consequenti officia necessitatis non violantes (§. 754. 734.). Hinc pax externa inter homines adhuc subsistere potest, licet illi officia humanitatis non custodiant.

§. 808. Nemo est lædendus (§. 768.); colas ergo pacem (§. 806.).

SCHOLIUM. Inferius sic argumentabimur: Neminem lædas (§. 768.). Læsiō est causa belli iustificata (§. 1092.); nemini ergo des causam belli iustificam, neque adeo quaras bellum. Hinc quaras statum a bello vacuum, hoc est, pacem (per Schol. I. §. 806.), eamque colas, quamdiu illa haberi possit.

§. 809. Jus naturale bellum aliis inferendi (*das Waffen-Recht*) est facultas legibus naturalibus convenienter arripiendi statum, quo ferimur conatu efficaci, aliis mala inferendi (§. 777. 806.).

§. 810. LL. naturales, quibus negotia belli & pacis attemperare obligamur, dicuntur *Jus Belli & Pacis*, si vocabulum juris pro lege sumatur.

§. 811. Propositionem, §. 754. demonstratam, esse principium Juris Belli & Pacis, ex Jure læsi in lædentem, inferius tractando patebit. Hic suffecerit adnotasse, quod læsiō perfecta sit causa belli iustificata (§. 1092.). Enimvero cum læsiō sit violatio *æ* suum cuique (§. 767.), & consequenter propositionis §. 754. demonstratæ; violatio illius propositionis, quæ est principium Juris Nat. cogentis adæquatam (§. 755.) indicat determinate causas belli iustificas, & ab hisce eas, quæ minus iustificæ sunt, accurate distinguit; id quod ex
Jus Naturale. X §. 1201.

§. 1201, 1204, 1205. ex jure pactitio & dominiorum & ex Jure Gentium patebit. Idem itaque principium commonstrat, ad quænam in negotiis belli & pacis respiciendum sit.

§. 812. Restat, ut pium naturale delineemus, quantum id quidem institutum nostrum permiserit. Præmittemus itaque nonnullas propositiones tanquam lemmata, ex theologia naturali desumpta, & quibus in formanda idea pii naturalis carere non possumus.

§ 813. Notum est ex Theologia naturali, Deum pollere intellectu infinito & voluntate perfectissima.

§. 814. Ex eadem disciplina sanctiori constat, Deum esse summe bonum & sapientissimum, adeoque & justissimum (§. 798.).

§. 815. Porro ex iisdem doctrinis Metaphysicis notum est, Summum Numen eum in finem produxisse hunc mundum, ut in eo adumbratæ & expressæ deprehendantur ejus perfectiones summæ.

§. 816. Adumbratio perfectionum divinarum, in mundo obvia, facit ad *illustrationem gloria divina*. Voluit itaque Deus, ut mundus, ab ipso ex nihilo privativo productus, gloriam ipsius illustret §. 815.

§. 817. Illustratio gloriæ divinæ in condendo & conservando mundo est finis ultimus (§. 815.), ad cujus consecutionem fines particulares inter se complicati requiruntur. Sed notum est ex Theologia naturali, phænomena mundana esse fines particulares divinos. Deus ergo usus est phænomenis mundanis ad nominis sui gloriam illustrandam.

§. 818. Phænomenis mundi existentis annumerantur consecutaria, ex actionibus hominum liberis oriunda. Summum itaque Numen usus est consecutariis cum actionibus hominum liberis copulatis tanquam finibus particularibus seu remediis, ad gloriam suam illustrandam (§. 817.).

§. 819. Consecutaria, eum actionibus hominum liberis copulata, ex essentia & natura humana, aliarumque rerum oriun-

oriuntur (§. 325.). Deus itaque, qui illa confectaria actionum prævidit, usus est essentia & natura humana rerumque aliarum, tanquam finibus particularibus ad illustrandam gloriam suam (§. 818.).

§. 820. Ob confectaria ejusmodi, cum actionibus hominum liberis copulata, tribuitur actionibus ipsis nostro sensu bonitas vel pravitas, quam objectivam appellant (§. 327.). Summum itaque Numen tali moralitate actionum intrinseca, tanquam fine particulari, usus est ad illustrandam gloriam suam (§. 318.).

§. 821. Fines particulares connexi sunt cum fine ultimo seu totali; moralitas ergo actionum intrinseca cum illustratione gloriæ divinæ copulata est (§. 820.).

§. 822. Leges, ex moralitate actionum liberarum intrinseca derivari solitæ, cum illustratione gloriæ divinæ copulatæ sunt (§. 821.). Sed eadem leges sunt naturales (§. 352. 699. 754.), leges ergo naturales cum illustratione gloriæ divinæ connexæ sunt.

§. 823. Custodia legum naturalium cum illustratione gloriæ divinæ copulata est. Violatio legum naturalium illustrationi gloriæ divinæ repugnat (§. 822.).

§. 824. Agnoscant mecum lectores, si velint, sanctitatem legum naturalium (§. 822.).

§. 825. Vult Deus, ut illustrent homines gloriam ipsius; (§. 816.) velit ergo idem Numen sanctissimum necesse est, ut leges naturales religiose custodiamus (§. 823.).

§. 826. Perspicuum itaque est, totius juris Naturæ custodiam ex voluntate divina, derivari posse, si ratio cum contemplatione naturæ aliarumque rerum, in mundo obviarum, copulaverit cultum theologiæ naturalis.

§. 827. Hinc adimpletio omnium officiorum & jurium naturalium usus ex voluntate divina derivari possunt. Vnde ejusmodi *jura* etiam *divina* appellari merentur.

§. 828. Custodia juris naturalis est remedium felicitatis

citatis nostræ aliorumque hominum consequendæ (§. 369, 699. 754. 511.). Amplificatio itaque felicitatis nostræ aliorumque copulata est cum illust. atione gloriæ divinæ (§. 823.) & consequenter voluntati divinæ consentanea est (§. 816.).

§. 829. Ex §. præcedenti patet, conservationem felicitatis seu pacis externæ voluntati divinæ conformem esse (§. 806.). Hinc jus belli est jus divinum (§. 810.), quo præcipue utuntur principes in rebus publicis sibi commissis contra populos alios aggressores defendendis.

§. 830. Ex Metaphysicis patet, Deum velle & suas & mundi & hominum perfectiones. Ergo & vult remedia, quibus perfectiones generis humani promoveri possunt. (§. 512. 513.). Jam cum custodia LL. naturalium, tanquam remedium (§. 511.), perfectiones nostras conservet & amplifcet (§. 352. 699. 754.); nova ratione concipimus, velle Deum, ut Leges naturales custodiamus.

§. 831. Vult Deus nostras perfectiones (§. 830.) & ex consequenti nostram felicitatem externam non minus quam internam (§. 368. 131. 367.). Vnde patet, quod nolit, ut pereamus vel misere & calamitose vivamus. Jam cum pereundem nobis sit vel misere vivendum, h. e. cum genus humanum perpetuum funus futurum sit, nisi dentur LL. ad quarum custodiam alter cogi possit (§. 733.), h. e. nisi LL. strictæ & jura conciperentur (§. 752.); nova ratione patet, jus belli esse jus divinum (§. 810.).

§. 832. Cultus juris naturalis cum summæ voluptatis sensu conjunctus est (§. 369.). Jam cum illustratio gloriæ divinæ copulata sit cum custodia legum naturalium (§. 823.), amplificatio gloriæ divinæ cum insigni voluptate copulata esse debet. Vnde patet, quod officia erga Deum non debeant reputari pro onere.

§. 833. Voluptas motivis annumeratur (§. 172.). Et quo major voluptas, eo fortius est motivum, quo mens ad agendum

dum determinari possit. Et cum illustratio gloriæ divinæ copulata sit cum voluptate summa (§. 832.); cum eadem nominis divini illustratione motivum fortissimum copulatum est. Datur itaque obligatio fortissima ad illustrandam Dei gloriam (§. 300.).

§. 834. Ponas hominem de perfectionibus divinis ex theologia naturali esse convictum, ejusmodi convictio eum summa perfundet voluptate (§. 131.), cujus majora concipimus incrementa, cognitioni huic perfectionum divinarum si accesserit studium easdem actionibus suis adumbrandi h. e. illustratio gloriæ summi Numinis (§. 816.). Nova itaque ratione concipimus motiva (§. 172.) adeoque & obligationem naturalem (§. 300.) ad gloriam summi Numinis illustrandam.

§. 835. Qui illustrat gloriam divinam actionibus suis, is vivit convenienter perfectionibus divinis (§. 816.). Jam cum obligati simus ad amplificandam gloriam divinam (§. 832. 834.), perfectionibus divinis, h. e. naturæ divinæ (§. 269.) convenienter nobis vivendum est, h. e. dirigendæ sunt actiones nostræ in perfectionum divinarum amplificationem.

SCHOLION I. Qui illustrat gloriam divinam, ille actionibus suis manifestat alijs, se habere Deum pro tali ente perfectio, quale is est (§. 816.), & consequenter ille majori nisu se perfectiorem efficit. Vnde patet, illustrationem gloriæ divinæ complecti actiones, quibus magis perficimur, & quæ ex consequenti per se bonæ sunt (§. 327.), & a Jure Naturali, latius sumto, inculcantur, per Schol. §. 352.

SCHOLION II. Ex illustratione gloriæ divinæ omnia officia naturalia erga Deum derivari possunt. Enimvero cum illustratio gloriæ divinæ complectatur actiones liberas quibus magis perficimur, *per Schol. præd.*; principium Juris Nat. generalissime sumti (§. 351.), ad illustrationem gloriæ divinæ

divinæ & consequenter ad officia erga Deum naturalia sese extendit.

SCHOL. III. Cum itaque idem principium ad officia erga Deum naturalia se extendat, & ex §. 699. seqq. pateat, illud etiam ad officia erga alios nostræ sortis porrigi; eo magis convincimur, idem principium esse adæquatum. Conf. §. 353. ejusque Schol.

SCHOL. IV. Cum idem principium ex natura humana fluat (Schol. §. 352.); hæc ad illustrandam gloriam divinam & consequenter ad adimpletionem officiorum erga Deum naturalium nos stimulat, per Schol. II.

§. 836. Cultus Dei dicitur *religio*. *Cultus alicujus entis* oritur ex judicio de illius perfectionibus lato. Religio itaque judicium de perfectionibus divinis conceptum præstruit. Jam cum judicia mentis extorsionem nesciant, religio ipsa vel hanc ob causam coactionis impatiens est.

§. 837. Judicia sunt vel vera vel falsa. Hinc cultus (§. 836.), & ex consequenti religio (§. cit.) vel vera vel falsa esse potest.

§. 838. Virtus attemperandi actiones suas illustrationi gloriæ divinæ dicitur *pietas*.

§. 839. *Pium naturale* absolvitur cognitione viva axiomatum divinorum, rationi perviorum (§. 508. 838. 816.). A pietate vera removenda sunt superstitio, *ἠδρῶπομῆρφισμῆς* aliaque ejusmodi monstra, rationi adversissima.

§. 840. *Pium naturale* theologiam & religionem naturalem præstruit (§. 839.).

§. 841. In actionibus pii hominis perfectiones divinæ adumbratæ deprehenduntur (§. 838. 816.).

§. 842. Cultus pietatis naturalis cum singulari voluptatis sensu copulatus est, (§. 838. 834. 832.).

§. 843. Obligatio naturalis ad colendam pietatem naturalem patet ex §. 833.

§. 844.

§. 844. Notemus, quod ex theologia naturali oriatur nova obligatio custodiæ juris naturæ (§. 826. 302. littera g.).

§. 845. Cultus moralitatis actionum intrinsecæ illustrationi gloriæ divinæ (§. 821.), atque adeo pietati (§. 838.) conveniens est.

§. 846. Pius observat moralitatem actionum intrinsecam, legesque naturales inde descendentes (§. 845.) & suam aliorumque felicitatem amplificat (§. 695. 701.).

§. 847. Ad colendam internam pietatem nemo (externa coactione) cogi potest (§. 840. 836.).

§. 848. Qui peccat contra pium naturale, in *foro poli peccasse* dicitur. *Forum hoc internum* dicitur & foro externo contradistinguitur (§. 738.).

§. 849. Jus belli non est contra pium naturale (§. 827. 838.).

§. 850. Pietas cum custodia juris naturalis, in omni extensione sumti, copulata est (§. 846.). Qui proinde violat easdem leges naturales, & pium naturale violat. Multo magis pietas & veræ religionis cultus cum custodia juris Naturalis externi, quæ ad conservandam pacem externam contendit (§. 808.), & consequenter socialis est. Conf. §. 40 285. 1036. Spec. Jur. Gent.

§. 851. Virtus naturalis latius sumta est habitus attemperandi actiones legibus naturalibus (§. 371.) & ex consequenti nos aliosque perficiendi (§. 699.), nec minus illustrandi gloriæ divinam (§. 823.) & vivendi conformiter voluntati (§. 825.) aliisque perfectionibus divinis (§. 835.).

§. 852. Virtus naturalis est habitus rationi convenienter agendi (§. 371. 462.). Jam vero ratio dicitur studium se aliosque perficiendi (§. 699), nec minus illustrandi gloriæ divinam (§. 816), & vivendi conformiter voluntati aliisque perfectionibus divinis (§. 825. 816.). Vnde nova vice patet propositio præcedentis §phi.

§. 853. Virtus est habitus vivendi convenienter perfectionibus rerum (§. 852.).

§. 854. Animadversio perfectionis in aliqua re efficit, ut illi tribuamus *pulchritudinem* seu *decus*. Cum perfectiones sint vel veræ vel apparentes (§. 125.); *pulchritudo* est vel *vera* vel *imaginaria*.

§. 855. Si alii animadvertant perfectiones in nostris actionibus liberis, oritur *pulchrum* seu *decus actionum humanarum* (§. 854.).

§. 856. Nisi alii animadvertant perfectiones tuarum actionum, ipsis non tribuent decus (§. 855.). Vnde novum motivum oritur, quo stimulari possimus ad alios perficiendos, ut perfectiones actionum nostrarum introspicere atque inde ad nos amandos, felicitatemque nostram promovendam commoveantur (§. 689.).

§. 857. Custodia legum naturalium, in omni extensione sumtarum, efficit actiones nostras perfectas, (§. 352.). Si proinde alii animadvertant in nobis custodiam LL. naturalium, in omni extensione sumtarum, tribuitur actionibus decus seu *decorum* (§. 855.).

§. 858. Habitus legibus naturalibus convenienter vivendi dicitur virtus philosophica (§. 371.). Hinc si alii in aliis virtutem ejusmodi animadvertant, eorum actionibus tribuitur decorum (§. 857.).

§. 859. Virtus est habitus dictamini rationis convenienter vivendi (§. 371. 462.). Si itaque in aliorum actionibus observaverimus convenientiam actionum cum dictamine rationis, eis tribuitur decus (§. 857.).

§. 860. Qui satisfacit virtuti naturali, in omni extensione sumtæ, mensuram officiorum naturalium erga Deum, erga se, erga alios, eorumque amoris non minus quam strictæ legis adimplet (§. 851. 736. 734.). Ergo τὸ decet ad omnia officia naturalia se extendit (§. 858.).

§. 861. Quæ legibus strictè dictis non repugnant, ea *licita in foro externo* dicuntur.

§CHOLION, Quod licitum est, *jus* dicimus. Sunt verba

ba *Henr. Coccei*: Vnde patet, quod & hoc sit meum seu suum, quod licet (§. 786.). vid. *Hedingeri* Philof. Juris p. 5.

COROLL. Qui nos turbat in eo, quod licitum est, is nos lædit perfecte (§. 767. & per Schol. præced.).

§. 862. Licitum est, quod vetitum non est a Legibus quippe stricte dictis (§. 861.).

§. 863. Quæcunque actiones a legibus stricte dictis nec prohibentur, nec præcipiuntur etiam *actiones indifferentes* appellantur in foro externo. Nec minus patet, actiones indifferentes in eodem foro nec pro bonis nec pro malis haberi (§. 412.).

§. 864. Quæ actiones indifferentes sunt in foro externo, in foro interno tales non sunt (§. 863. 738.).

§. 865. Actus indifferentes in foro externo sunt liciti in eadem sphaera (§. 863. 861.).

§. 866. Quæ legibus naturalibus stricte dictis non repugnant, ea licere in foro externo naturali dicuntur (§. 861.). Inferius patebit, quænam in foro civili licita sint.

§. 867. In foro externo naturali ob violationem officiorum amoris non datur controversia (§. 738. 736.). Hinc neglectus officiorum amoris legibus nostris naturalibus strictis non statim repugnat (§. 753.). Ergo perferre debemus in foro externo neglectum officiorum amoris (§. 866.). Jam cum id, quod officii amoris convenit, deceat (§. 860.), in foro externo licent multa, quæ non decent in foro interno. Hinc non omne, quod licet in foro externo, decet (in foro interno.).

§. 868. Licitum hac ratione aliquid potest esse in foro externo, quod illicitum est in foro interno (§. 867.).

§. 869. Perferre debemus in foro externo, si quis violat justitiam internam (§. 867. 798.), cujus tamen cultus ad actionum decus respicit (§. 860.).

SCHOLIION. Jus N. externum non approbat neglectum justitiæ internæ (§. 501.), sed tantum inculcat, ob illum neglectum

Y

glectum

glectum alteri movendam non esse controversiam, idque ad evitandum malum majus, quod orietur, si alios ad expletionem justitiæ intetnæ & consequenter ad officia humanitatis (§. 798.), cogere velimus (§. 735.).

§. 870. Qui non nisi legibus strictis satisfacit, officiis amoris posthabitis, is non ex virtutis internæ studio, sed ex solo metu incommodorum peccare odit (§. 851. 734. 314.). Hinc ejusmodi homines in foro externo quidem pro bonis, saltem pro non malis habentur (§. 412.), in foro vero interno mali existimandi (§. 412. 738.).

§. 871. Fieri potest, ut aliquis sit justissimus in foro externo, qui tamen sit injustissimus, si forum internum spectaveris. Ponas te ditissimam sumere a pauperculo usuras, a republica permissas, justus es externe & civiliter, cum tamen in foro conscientiæ sis injustissimus. Sic victor justus potest esse in foro externo, licet victo condiciones æquo duriores præscriperit, quo factò injustus est in foro interno.

§. 872. Qui non nisi ex metu legibus strictis convenienter vivit, is cessante metu illas pedibus conculcabit. Cessante motivo, cessat obligatio (§. 302. f.).

SCHOLIUM, Si homines leges strictè sic dictas seu officia justie erga alios religiose custodiant, licet illi hisce potentiores sint; ei non ex metu, sed ex principio sublimiori agere solent.

§. 873. Hinc si nobis res sit cum hominibus, philanthropia vacuis, non aliter quam meru, hoc est, representatione malorum in officio stricto eos continebimus.

§. 874. Si respiciamus ad ea, quæ hætenus à nobis pertractata sunt, principia officiorum diversorum naturalium determinare, eaque ad principium generale reducere possumus. Sed annotemus hic diversos significatus juris naturalis, §. 351, subindicatos. Conf. §. 2. Part. III. Histor. Litter. Cel. STOLLII,

§. 875. Vive convenienter perfectionibus divinis, seu, illustres gloriam summi Numinis, constituit *principium PII NATURALIS* (§. 835. 841.).

SCHOLION. Amplificatio felicitatis nostræ indivulso nexu copulata est cum illustratione gloriæ divinx (§. 828.). Enim vero cum omnia officia erga nos sunt indivisim connexa cum amplificatione felicitatis nostræ (§. 622. 695.), & officia erga Deum itidem cum illustratione gloriæ divinx vinculo indissolubili copulata sint, per principium pii naturalis; officia erga nos cum officiis erga Deum nexu indivulso conjuncta sunt, & consequenter sibi invicem contradicere nunquam possunt. Vbi nulla concipitur contradictio s, collisio officiorum, ibi non opus est, ut quæzatur de exceptione ab officio (§. 611.). Si Deus velit, ut ad consequendum finem aliquem divinum vitam nostram devoveamus, ejusmodi vitæ jactura felicitatem nostram non destrueret.

§. 876. Vive convenienter perfectionibus tuis assumi potest pro *principio honesti, paulo strictius sumti*.

§. 877. Huic principio conveniens est amplificatio felicitatis tuæ (§. 695.), a qua non abludit rationalis naturæ nostræ congruentia, quæ *Luca Opalenii* principium est. Huc referas conservationem nostri, amorem nostri seu philantiam, sensu bono acceptam, quam nonnulli juris naturæ doctores fundamenti loco posuerunt. Conf. §. 697.

§. 878. *Principium juris naturalis strictius sumti* (§. 351.) absolvitur hac propositione: vive convenienter perfectionibus aliorum hominum (§. 699.), unde omnia officia erga alios derivari possunt.

§. 879. *Principium officiorum amoris seu decori, strictius sumti* huc redit: Ames alios seu aliorum felicitatem amplifices æque actuam (§. 701. 709. seqq.). Huc referas *Thomasii* propositionem: quod tibi vis fieri, alteri feceris (§. 716.). Nec minus huc quadrat benevolentia *Cumberlandi*.

§. 880. *Principium justii, strictissime sumti, & in dijudicandis*

candis controversiis hominum adhiberi solitum, hoc est suum cuique tribuas (§. 750.), idque juxta definitionem r̄ suum, §. 747. satis determinatam, Eundem finem habet *Gundlingii* cultus pacis externæ (§. 808.), quorsum tendit *Illustris Böhmeri* principium in Introductione in Jus Publ. Univerſale §. 37. explicatum, & quod hujus tenoris est: Quilibet ex voluntate Dei in societate humana alteri obligatur ad ea faciendā, quæ tranquillitatem & pacem inter homines NECESSARIO conservat, & ad contraria vitandā.

§. 881. Si tandem a determinationibus specialibus, quæ in principiis §. 875. 876. 878. commemoratis occurrunt, abstraxeris, prodibit *principium totius philosophiæ practicæ seu juris naturalis, generalissime sumti*, & quod hujus tenoris est: Vive convenienter perfectionibus rerum. Quæ facili negotio commutari potest in hanc positionem. Vive convenienter naturæ rerum. De quibus tamen omnibus in ipsis prælectionibus nostris explicatius & fufius acturi sumus.

EXER-

EXERCITATIO V.
DE
IVRE LAESI IN LAEDEN-
TEM CONNATO IN STATV
NATVRALI.

§. 882.

Homo capax est plurium limitationum, quæ, si ratione existentia determinentur, ejus *status* efficiunt. Limitationes vel in ejus anima, vel in corpore, vel in rebus, extra eum positis, & ipsum afficientibus deprehenduntur. Totupliciter itaque etiam status hominis considerari potest.

§. 883. Dantur limitationes & mutationes ex actionibus hominum liberis oriundæ, & in eorum perfectionem vel imperfectionem tendentes. Vnde *status* eorum *moralis* progignitur, quem indicavi §. 196.

§. 884. Homines in mundo morali possunt considerari 1) tanquam individua extra societatem quamcunque, 2) in societatibus simplicibus, 3) in societate composita, qualis familia est, 4) in societate maxime composita, quæ respública est.

§. 885. In quolibet casuum præviorum homo nanciscitur certas limitationes actuales & ex consequenti certos *status*. (§. 882.).

§. 886. *Limitationes hominis* sunt vel *interna*, quæ se referunt ad animam ipsius, vel *externa*, quæ spectant ad corpus & res externas in macrocosmo, cujus ille pars est, obvias. Hinc *status hominis* est vel *externus* vel *internus* (§. 882.).

§. 887. Limitationes hominis, ex sola animalitate ejus oriundæ, constituunt *status*, quem appellant *animalem*, contradistingnendum *status hominis naturali*, quem produ-

cunt illius limitationes, ex natura rationali concipiendæ. Prima naturæ homini cum brutis communia (§. 281.) naturam animaleam, & prima naturæ homini propria (§. 282.) naturam ejus rationalem constituunt, quæ natura utraque naturam humanam efficiunt.

§ 888. Limitationes, quibus circumscriptus est homo individuus in systemate mundano, vel a sola natura seu nativitate, vel ex ejus facto accedente dependent. Priores limites *statum* hominis individui mere naturalem seu *connatum*, posteriores vero *adscititium* illius *statum* efficiunt. Inferius patebit, qua ratione homines pactione vel alio facto suo, pacto æquiparari solito vel pacto æquivalente novos status induere possint. Nostra jam interest indolom status mere naturalis proprius considerare, qua disquisitione in secuturis doctrinis expendendis carere non possumus.

§. 889. Ex mente *Puffendorffii*.

Status est { *Naturalis*, qui opponitur vel bestiali,
 { vel sociali, vel civili,
 { *Adventitius*;

quam status divisionem clariorem reddidit *Christ. Thomasius* c. 2. L. 1. Instit. Jurispr. Div., idque hac ratione:

Status vel

{ *Naturalis*. Hic vel
 { *naturalis* vel
 { *socialis*. Hic
 { *naturalis* vel
 { *civilis*. Hic
 { *naturalis* vel
 { *adventitius*
{ *Belluinus*.

Status naturalis, quatenus civili opponitur, dividi potest in absolutum & hypotheticum. Prior mere naturalis est & omnibus hominibus communis, posterior certam conditionem adventitiam & pactionem præponit. Hinc & officia & jura

jura in absoluta & hypothetica dividuntur. Nos in hac exercitatione officia & jura prioris generis considerabimus.

§. 890. Homines in statu naturali considerantur, prout illi a natura provenerunt (§. 888.), h. e. qua animalia, quæ anima rationali prædita sunt, h. e. qua homines Homo est idea generalis, quæ præponit similitudinem (§. 56.). Homines proinde in statu naturali viventes, tanquam congenere, juxta similitudinem ipsorum considerantur. Si spectemus similitudinem rerum, ad earum quantum non respicimus (§. 2. 426.). In hominibus ergo, in statu naturali viventibus, eorum quantum non attenditur.

SCHOLIUM. Notum est, quod, si res tantum in genere, seu secundum quoddam genus, considerentur, abstrahamus a speciebus, ad quas illæ referuntur & ab earum individuatione, & consequenter ab omnibus differentiis specificis & numericis. Hoc casu non nisi ad essentialia & attributa, generi, qua tali, tribuenda, reflectimus, & ad modos, ad eaque, quæ rebus extrinsece accidunt, non attendimus. Sic si respublicas in genere tantum consideremus, nec ad formas earum monarchicas, democraticas, aliasque similes, nec ad earum modos respicimus. Nil nisi essentialia & attributa reipublicæ, qua talis, hoc casu expendimus, abstrahentes ab ejusdem determinationibus specificis & singularibus.

§. 891. Quantum est vel extensum vel intensum (§. 424. 426.), quod posterius etiam *quantum virtutis* seu *virium* seu *graduum* appellatur. In homine *quantum ad ejus vel corpus vel mentem vel statum externum* refertur. Bona & corporis & animæ & status externi quantum admittunt. Nullum ex hisce quantorum & magnitudinis generibus in statu naturali ad computationem revocatur (§. 890.).

§. 892. Identitas quantitatis duarum rerum *aqualitas*, diversitas illius dicitur *inequalitas*.

§. 893. Status hominum naturalis non est status inequalitatis (§. 890. 891. 892.).

§. 894. In hominibus, in statu naturali viventibus, eorum

eorum

rum quantum non attenditur (§. 890.). Licet proinde in illis, sub hac hypothefi consideratis, deprehendatur majus vel minus; utrumlibet tamen æque consideratur, ac si non adellet. Ergo idem quantum in hominibus, in eodem statu viventibus, ponitur (§. 50.). Finguntur itaque homines in statu naturali viventes, esse ejusdem quantitatis. Status proinde naturalis fingitur esse status æqualitatis (§. 892.). Distinguamus itaque *aequalitatem & inæqualitatem in internam & externam*, quæ posterior sola in foro externo consideratur.

Hic deprehenditur idem ratiocinium, quo utemur inferius de rebus deperditis, quæ finguntur esse nullius.

§. 895. Eadem æqualitas omnimod. est, cum a quocunque quantitatis genere in statu naturali præscindere fas sit (§. 891.).

§. 896. *Imperium* est jus aliis præscribendi faciendæ. Conjunctum est illud cum coactione externa, quæ contrarianti (refractorio) expectanda est (§. 775.). Ejusmodi præscriptum imperantis dicitur *mandatum* seu *jussum* seu *præscriptum*, quod est species *legis stricte dictæ* (§. 751.).

§. 897. Qui imperium in alterum habet, dicitur ejus *superior*. Qui obligatus est imperio alterius actiones suas attemperare, *ei subiectus is esse existimatur*. Subjectionis species est *servitus*, quæ est status, quo quis alterius imperio actiones suas omnimod. tenetur attemperare. Hinc & servitus subiectio omnimoda audit.

§. 898. Status imperii est status inæqualitatis (§. 897.), 892.). Status ergo hominum naturalis non est status imperii (§. 893.), id quod etiam ex §. 894. patet.

COROLLARIUM. Hinc si homines subjiciantur imperio alterius, eorum status naturalis vel in totum, vel in tantum tollitur.

§. 899. Thefin præcedentem etiam hac ratione demonstramus:

Si ponas in statu hominum individuorum naturali aliqujus

cujus hominis imperium in aliorum, potestati ejus subji-
 endorum, perniciem & infelicitatem tendere, in cursu felici-
 tatis illi turbarentur. Jam cum felicitas nostra ad id, quod
 nostrum est, spectet (§. 747.), ejusmodi affectatione imperii
 violaretur id, quod nostrum est, atque adeo læderemur
 (§. 767.). Hoc itaque casu imperium locum habere non
 potest (§. 768.). Si quis ex hominibus in eodem statu impe-
 rium in alios affectaret ex obtentu vel etiam ex vero studio
 promovendi eorum felicitatem, actus ejusmodi imperii esset
 actus ex amore profectus (§. 689.) & beneficium (§. 744.).
 Quod cum nemini obtrudi possit (§. 745.), vel in hoc casu
 imperium locum invenire non potest. *In statu ergo naturali
 alter in alterum imperium affectare non potest.* Hinc in eodem
 statu nullus datur homo superior (§. 897.). Status ergo natu-
 ralis est status paritatis seu æqualitatis, si imperium specta-
 veris, seu, ut *Gundlingii* stylo utar, homines, in statu naturali
 viventes, commune imperium habent.

§. 900. Datur *quantum ordinis, dignitatis & eminentia* ci-
 tra imperium. Neque hoc considerari meretur in homini-
 bus, in statu naturali degentibus (§. 891.), qui adeo & æqua-
 les sunt ratione dignitatis & ordinis (§. 892.) & quorum adeo
 nullus jure *πρωεδρίας* seu prærogativo gaudere existimatur.

§. 901. Vnde facile patet, cur non descendere possimus
 in eorum sententiam, quibus placuit aliis præ aliis, in statu
 naturali viventibus, tribuere jus præcedentiæ non minus
 quam acquirendi imperii, vel ob eorum majorem fortuna-
 rum copiam, vel ob insigniorem artis, virtutis, eruditionis,
 potentiæ gradum, vel ob sexum, vel ob ingenium solertius
 & sagacius, vel ob religionem puriorem, vel ob remotiorem
 gentis antiquitatem, majoremve ejus celebritatem, vel ob
 civitatis formam excellentiorem, quæ omnia in hoc statu in
 censum non deducuntur (§. 891.). Conf. *Gundlingii* J. Nat.
 §. 8. 26. 27. 28. 29. seqq. cap. 5.

§. 902. Ex sola itaque natura neque imperii, neque,
 quam vocant, præcedentiæ jura cum repeti non possint. nihil
Jus Naturale. Z *restat*

restat, nisi factum alterius obligatorium, causas imperii vel τῆς προεδρίας justificas continens, & ad alterius vel læsionem vel pactionem rediens, de quo tamen inferius.

§. 903. Necminus ex doctrina de conventionibus patebit, pactum esse promissum acceptatum ab altero. Vnde facile est ad judicandum, possessionem solam, unilateraliter factam acq̄uisitam, alteri nihil juris prærogativi dare. Conf. *Gundlingii* J. N. G. c. V. §. XXXI.

§. 904. In statu naturali homines eadem (§. 50.) seu æqualia jura connata, & easdem seu æquales obligationes connatas habent (§. 895.) Id quod etiam de modis acq̄uendi jura & obligationes valebit, de quo suo loco.

§. 905. Quo jure quis velit uti contra me in statu naturali, eodem & ego uti possum contra illum (§. 904.). Ponas te velle frui jure me lædendi, violandi id, quod meum est, me interficiendi, vulnerandi, me infamem reddendi, turbandi me in exercitio religionis, me ad religionem, quam tu profiteris, cogendi; ponas, ut breviter me expediam, te velle uti jure turbandi me in cursu felicitatis meæ, habebō & ego jus tibi faciendi eadem. Sic munimenta securitatis & felicitatis suæ quilibet ipse destrueret, sic viveremus in bello omnium contra omnes continuo, & sic genus humanum abiret in funus perpetuum. Si itaque nolis vivere in ejusmodi statu turbulentissimo, & nolle debebis uti jure lædendi & violandi alios. Suffecerit tetigisse aliud genus demonstrandi palmaria juris naturæ capita.

§. 906. Æqualitas & paritas externa ratione imperii non minus quam τῆς προεδρίας ex statu, in quo homines, quales, a natura & ab ejus autore (§. 298. 299.) collocantur, descendit (§. 898. 899. 894. 900. 890.), & ex consequenti ad id, quod nostrum connatum dicitur, pertinet (§. 749.).

§. 907. Qui in statu naturali ejusmodi æqualitatem & paritatem aliorum externam violat, τὸ suum cuique violat (§. 906.), & ex consequenti alios in eodem statu lædit (§. 767.).

§. 908.

§. 908. In eodem statu nullus datur homo superior (§. 898. 897.), nec ullus alteri subiectus (§. cit.). Neque adeo servitutem a sola nativitate pendentem concipimus (§. cit.).

§. 909. Independentia actionum nostrarum ab alterius imperio dicitur *Libertas*. *Dependens ab altero aliquid dicitur*, cujus rationes ab altero petendæ sunt. *Quid sit independens ab altero*, facile intelligitur. *Quid sit dependentia vel independentia actionum nostrarum ab alterius imperio*, non minus patet ex §. 896.

§. 910. Independentia actionum alicujus ab alterius imperio dicitur etiam *libertas externa, respectu imperii*.

§. 911. Quatenus actionum nostrarum rationes ex imperio & arbitrio (§. 896.) alterius repetendæ non sunt, eatenus ejusmodi libertate gaudemus (§. 909. 910.). Hæc propositio in doctrina de imperio civili applicabitur ad cives, quorum actiones dantur, quæ ab imperio civili non dependent.

§. 912. *Libertas naturalis* est independentia actionum nostrarum ab imperio humano.

§. 913. Dependens actionum nostrarum ab alterius imperio *Subjectio* audit. Hinc pro diversitate imperiorum diversæ sunt subjectiones.

§. 914. Independentia vel dependentia actionum habent suos gradus (§. 909. 424.). Subjectio itaque & libertas gradibus suis gaudent (§. 910. 913.). Quo major ergo vel minor est gradus independentiæ actionum alicujus ab imperio humano, eo major vel minor est gradus ejus libertatis naturalis.

§. 915. Status naturalis est status æqualitatis omnimodæ ratione imperii (§. 899.). Homines ergo in eodem statu viventes gaudent independentia summa actionum ab imperio humano (§. 909.).

§. 916. Status hominum singularium mere naturalis est status libertatis (§. 908. 912.), ejusdemque summæ (§. 915.).

§. 917. In statu mere naturali hominum singularium nullum

nullum datur imperium humanum (§. 908.). In ejusmodi itaque statu actiones independentes sunt ab alterius hominis imperio, earumque adeo rationes ex nullius hominis arbitrio sunt derivandæ (§. 896.). Hinc in ejusmodi statu mere naturali actionum rationes non nisi ex nostro arbitrio repetendæ sunt. Quilibet proinde in hoc statu est arbiter actionum suarum, neque adeo ulli tenetur reddere rationes actionum suarum, nisi Deo & conscientiæ (§. 848. 738.).

§. 918. In eodem statu nullus datur judex homo, neque adeo ullum judicium admittendum, ubi alter ab altero expectare teneatur sententiam rei controversæ decisoriæ (§. 917.).

§. 919. In statu naturali nullus datur homo superior (§. 908.). Nullus itaque in eodem statu tanquam superior alteri potest repræsentare malum, connexum cum illius actionibus fugiendis vel expediendis. Quod malum si dicitur *pæna, strictius dicta*, in eodem statu nemo alterum punire potest.

§. 920. *Status licentiæ* est ille, quo quis leges naturales strictè dictas violare potest ad lubitum, seu, ubi quis vult vivere a LL. vel strictè dictis, solutus.

§. 921. In statu naturali, de quo nobis sermo est, individuali, quilibet tenetur in foro externo suum cuique tribuere (§. 750.), neque ita ad lubitum violare potest leges naturales strictè dictas (§. 754.). Status itaque naturalis individualis non est status licentiæ (§. 920.). Conf. §. 17. 18. c. 3. Jur. Nat. *Gundlingii*. Neque homines in ejusmodi statu viventes soluti esse possunt a legibus reliquis, rationi perviis, neque adeo a custodia officiorum amoris, si forum internum spectaveris (§. 738.). Huc referendum est illud: *Non omne, quod liber, licet* (§. 866.).

§. 922. *Perdurat aliquid*, quod existentiam suam ab uno momento ad momenta nova continuat, seu, cujus existentia ab uno momento ad momenta temporis nova porrigitur.

§. 923.

§. 923. Quicquid perdurat, in illo detur perdurabile necesse est.

§. 924. Si qua res nancisci debeat limitationes, ejus existentia ab uno momento ad nova momenta protendenda est, donec ea limitationes nacta fuerit. *Existentia itaque limitationem alicujus rei a coexistentia ipsius rei separari nescit.* Si e. gr. poculum conficiatur ex argento, hoc nanciscitur certas limitationes, quarum existentia ab existentia metalli separari non potest.

§. 925. Existentia continuanda limitationum alicujus rei a coexistentia continuata illius dependet (§. 924.).

§. 926. Res limitanda requirit, ut res ipsa perduret (§. 924.).

§. 927. Perduratio limitationum rei proponit perduratum rei ipsius (§. 925. 922.).

§. 928. A perduratio limitationum rei ad perduratum rei simultaneam secure concludimus (§. 927.).

§. 929. Limitationes præponunt rem limitatam vel limitandam. Hinc qui vult concipere, h. e. distincte cognoscere (§. 41.), limitationes alicujus rei, ipsi perspectum etiam esse debet limitatum.

§. 930. Intereunte re, intereant omnes ejus limitationes necesse est (§. 927.).

§. 931. Ab interitu limitationum alicujus rei ad interitum illius non valet consequentia. Hoc applicari potest ad casum, ubi forma reipublicæ monarchica cum aristocratica commutatur.

§. 932. Licet res aliqua patiat limitationes, rei tamen ipsi intereundum non est (§. 931.).

§. 933. Cui non nisi jus limitandi aliquam rem competit, illi non competit jus ipsam rem destruendi (§. 931.).

§. 934. Cui competit jus rem aliquam destruendi, eidem & competit jus tollendi omnes ejus limitationes (§. 930.).

§. 935. Aliqua res finita potest existere sub diversis limitationibus. Sic Majestas potest existere sub diversis modifi-

cationibus. In Monarchia majestas aliter existit, quam in Aristocratia, in Dyarchia &c.

§. 936. Licet aliqua res amittat limitationes suas & novas nanciscatur, rei tamen ipsi intereundum non est (§. 931.).

§. 937. Licet libertas naturalis patiatur limitationes, ipsa tamen libertas non interit vel tollitur (§. 932.). Ex inferius dicendis patebit libertatem naturalem circumscribi posse nostro facto, e. g. pactione.

§. 938. Quicquid de limitationibus rerum & rebus limitandis demonstravimus, ad libertatem naturalem limitandam & ejus limitationes applicanda veniunt. Quicquid enim competit generi, & speciei competere debet. Eandem doctrinam in juribus, obligationibus & negotiis limitatis vel limitandis insignis usus esse, inferius patebit.

§. 939. Concipiuntur facta hominum individuorum, quæ efficiunt, ut illi sortiantur limitationes novas, statum adventitium producentes (§. 888.) & omnem omnino independentiam actionum ab imperio, & ex consequenti libertatem naturalem omnem plane tollentes (§. 910.). Id quod fieri solet, si redigatur homo in statum servitutis plenariæ (§. 897.).

§. 940. Si dentur facta, e. gr. pactiones, quibus quidem pars independentiæ actionum nostrarum ab imperio humano tollitur, reliqua independentiæ ejusmodi parte manente salva; eadem independentiæ atque ita libertas naturalis (§. 912.), non nisi circumscribitur & limitatur. Quo casu libertas naturalis non profus tollitur (§. 932.). Hanc propositionem ad hominem, in systemate civili viventem, applicabimus.

§. 941. Vti fieri debet, ita & contingere potest, ut homines in statu naturali individuali viventes, ductum rationis sequantur & ad minimum officiorum externorum mensuram, idque saltem ad certum temporis spatium, adimpleant. Status itaque naturalis individualis non solum debet, sed & potest esse status hominum se invicem externe non lædentium (§. 764.), ex consequenti status pacis externe

ternæ (§. 806.), præcipue cum fieri possit & sæpius fiat, ut homines, in eodem statu læsi vel læsionem metuentes non statim delabantur ad conatum efficacem certandi per vim cum altero, per Confect. 2. §. 806. Si itaque accidat, ut homines in statu naturali viventes conatu efficaci sibi invicem inferendi mala ferantur, contingenter ac perperam id fieri cognoscimus (§. 179.). Status ergo naturalis individualis adeoque & libertatis summæ (§. 916.) contingenter tantum & ex consequenti non in se, sed per accidens, & perperam est status belli (§. 806.), si homines extra limites, a ratione constitutos profiliant & non nisi affectibus indulgeant. Quod ipse non negat *Hobbesius*. Conf. §. 19. c. 3, f. N. *Gundlingii*.

§. 942. Licet itaque inficiandum non sit, statum mere naturalem contingenter tantum esse statum belli; attamen si spectaveris tantam multitudinem hominum, qui diversa indole præditi sunt, qui, maximam partem, libidini ambitioni, avaritiæ, aliisque affectibus dominantibus indulgent, & qui vix pœnis civilibus in officio externo contineri possunt; si, inquam, statum hominum probe pensitaveris, prout is fuit a tot retro seculis & adhuc existit, miseranda profecto & deploranda esset nostræ conditio, si vivendum nobis omnibus foret in statu mere naturali. Tollas mente civitates, tollas per præcisionem magistratum ejus loci ubi vivis, vel ad mensum; ponas nobis relictam esse naturalem libertatem ejus, quod cuique facere liberet; incidet in statum, ubi summa imis miscerentur, & qui a bello omnium contra omnes non longe distaret (§. 872.). Id quod efficit, ut verneranda nobis sit in rebus publicis, earumque rectoribus, divina providentia.

§. 943. Licet non existat, nec pro conditione hominum optandus sit (§. 942.) status mere naturalis universalis, in nostræ tamen præcipue disciplina non negligenda venit illius status contemplatio, cum republicæ independentes in ejusmodi statu vivant, nec nobis, in civitate viventibus, non omnis proforsus libertas naturalis adempta sit (§. 937. seqq.) nec
defici-

deficiant casus, ubi media in civitate in statum mere naturalem recidamus, id quod vel sola defensio violenta restatur. Præterea libertas civilis non nisi libertas naturalis limitata est, cujus adeo distinctam non formabis notionem, nisi id, quod limitatum in illo deprehendimus, penitus inspicias (§. 929.). Nec minus in Jure Gentium evicimus, quod imperantes summi non solum intuitu aliorum principum independentium, sed & respectu populi in libertate naturali vivant. Quæ omnia tantum jam tetigisse suffecerit, ne quis contemplationem status naturalis pro supervacanea habeat.

§. 944. Æqualitas, ratione imperii, ad id, quod naturaliter eorum est, qui vivunt in statu naturali, pertinet (§. 906.), & ex hac æqualitate independentia omnimoda ab imperio humano (§. 915.), & consequenter libertas naturalis concipitur (§. 912.); libertas ergo naturalis ad illud, quod naturaliter eorum est, qui in statu naturali individuali vivunt spectare jure existimatur (§. 749.). Jam cum suum cuique sit tribuendum (§. 750.); eorum, qui in statu naturali individuali vivunt, *libertas naturalis nec destruenda nec constringenda est, si præcideris ab eorum facto interveniente, quo alter jus nanciscitur vel extinguendi vel coercendi alterius libertatem naturalem*, de quo tamen loco convenienti.

SCHOLIUM. Demonstratio thesios præviæ etiam sic efformari potest. Libertas naturalis est independentia actionum ab imperio humano (§. 912.). Sed hæc independentia concipitur ex æqualitate omnimoda ratione imperii, in qua vivunt homines in statu naturali (§. 915.; ergo libertas naturalis concipitur ex æqualitate illa omnimoda ratione imperii, tanquam ex causa. Enimvero cum æqualitas illa pertineat ad *S V V M* (§. 906.), etiam libertas naturalis hominum, in statu naturali viventium, ad idem suum pertinere debet. Violatio ergo libertatis eorundem naturalis est læsio perfecta (§. 767.). Libertas itaque eorundem naturalis non est violanda (§. 768.), neque adeo vel constringenda, vel prorsus tollenda.

§. 945. Præmissa doctrina de statu mere naturali conferimus nos ad contemplanda officia de non lædendis aliis in eodem statu, idque ante pacta. Characterem determinatum læsionis & damni §. 764. 769. jamjam tetigimus, cui nobis inhærendum erit. Strictissimam acceptionem horum duorum terminorum postulat nostra disciplina, licet ignotum non sit, damnum etiam sumi generalius pro quovis detrimento, vel absque accedente læsione. Hinc nos loqui de *damno injuria dato*, per se patet.

§. 946. Qui violat rō suum cuique, alterum lædit (§. 767.), & mala ex læsione orta, damna dicuntur (§. 769.). Hinc species variæ læsionum & damnorum ex speciebus eorum, quæ ad id, quod nostrum est, pertinent, determinandæ veniunt.

§. 947. Si dentur officia erga alios stricta, quorum custodia usum virium nostrarum aliarumque rerum requirit, ejusmodi usus virium dicitur *diligentia debita, in foro externo considerata* (§. 546. 738.), quæ adeo nihil aliud est, quam usus virium nostrarum aliarumque rerum explendis officiis, stricte dictis, sufficientium.

§. 948. Diligentia debita in foro externo ultra officium strictum non est extendenda (§. 947.).

§. 949. Non-usus indeliberatus virium nostrarum explendo officio stricte dicto sufficientium dicitur *culpa stricte dicta*. Non-usus deliberatus virium nostrarum, officio stricto explendo sufficientium, *malitia* seu *dolus in foro externo* appellatur (§. 547.). Vsum deliberatum virium nostrarum, officio stricto explendo contrarium esse *dolum, stricte sumtum*, patet ex §. 547.

§. 950. Hæc species vel culpæ vel doli ultra mensuram officii stricti non est extendenda (§. 949.). Quæcunque ergo culpa vel malitia ex officio, stricte dicto, derivari non potest, illa culpa vel malitia in foro externo pro tali non habetur.

§. 951. Quibus casibus leges strictæ nos obligent ad diligentiam

gentiam debitam, ad fugiendam culpam & malitiam ex §§. 947. 949. clarum est.

§. 952. Culpa stricte dicta est non-usus indeliberatus virium nostrarum, suum cuique tribuendo sufficientium. Dolus, stricte sumtus, est non-usus deliberatus virium nostrarum, suum cuique tribuendo sufficientium. Species doli ejusmodi est usus deliberatus virium nostrarum, rē suum cuique violans (§. 763. 949.).

§. 953. Si fieri possit, ut non-usu vel indeliberato vel deliberato virium nostrarum, suum cuique tribuendo sufficientium, id quod alterius est, violemus, dantur omnino læsiones & consequenter damna culposa & dolosa (§. 952. 767. 769.).

§. 954. Læsis est actio officiis erga alios, stricte dictis, repugnans (§. 764.). Quinam itaque actus culposi vel dolosi sint læsiones, patet ex §. 951. Nec minus intelligimus, quænam læsiones & damna dolosa, quænam culposa dici mereantur.

§. 955. *Orriri dicitur aliquid ex alio*, quod se refert ad aliud, ut effectus ad causam efficientem.

§. 956. Damnum est malum nobis ortum ex violatione ejus, quod nostrum est (§. 769.), damnum ergo malum est, quod se refert ad violationem rē nostrum, ut effectus ad causam efficientem (§. 955.). eamque vel physicam vel moralem, vel principalem, vel minus principalem, vel solitariam vel sociam vel quamvis aliam causæ finitæ speciem.

§. 957. Damnum est malum, cujus existentia ratio querenda in eo, quod vel qui violat rē nostrum, seu, quod vel qui turbat alterum in eo, quod ejus est (§. 202. & 956.).

§. 958. Mala, quorum existentia ratio deprehenditur in bruto, in mente capto, in furioso & hominibus intellectu & ratione destitutis, id quod nostrum est, violentibus vel violaturis, damna sunt, quocunque nomine ea venire sueverint (§. 957.). Huc referas Romanorum pauperiem.

§. 959. Dantur læsiones & damna, quæ in subiecto lædente vel læsuro intellectum & rationis usum non præponunt

§. 960-967. DE IVRE LAESION LAEDENTEM CONN. &c. 187
nunt (§. 958.). Hinc concipiuntur damna, quæ neque culposa
neque dolosa sunt (§. 953.). Conf. *Gror.* J. B. P. L. II. c. 1. §. 3.

§. 960. Vnde patet, quod juris scriptores cum ratione
sufficiente *actiones injustas* distinguant *æquò tñ agere injuste.*
quod ultimum non nisi in homines, usu rationis pollentes,
cadere admittitur. Hinc injuste nemo agit, nisi qui scit se
agere. *Aristoteles* factum injustum ab injustitia personæ
jamjam distinxit. Factum injustum etiam in furiosum cadit.

§. 961. Malum, cujus existentia ratio non deprehendi-
tur in alterius violatione tñ nostrum, pro damno, vel nobis
ab altero illato, vel inferendo, reputari non potest (§. 957.).

§. 962. Malum, quod nostra culpa sentimus, seu cujus
existentia ratio in nobismet ipsis occurrit, damnum hactenus
descriptum non est (§. 961.).

• §. 963. Dantur *lesiones & damna immediata & mediata.*
Priora a nobis tanquam causis physicis, posteriora vero a no-
bis tanquam causis moralibus orta sunt (§. 767. 769. 774.).

§. 964. Fieri potest, ut plures ad damnum alteri illatum
totale concurrerint. Quo casu vel innotescit, quinam ex
illis causa sit damni partialis vel minus. Vnde ejusmodi
damnum a pluribus illatum vel per actus dividosos vel per actus
individuos seu communes nobis afferri potest.

§. 965. *Justus usus ejus, quod nostrum est, in foro externo*
is dicendus est, quo non violatur tñ suum cuique (§. 797.).
Usus injustus eorum, quæ ad nostrum pertinent, in foro externo is
nuncupatur, quo id, quod alterius est, violatur (§. cit.).

§. 966. Quis sit *usus justus vel injustus ejus, quod nostrum*
est, in foro interno, patet ex §. 798.

§. 967. Ejus, quod nostrum est, verus usus, virtuti natu-
rali latius sumtæ conveniens, justitiæ externæ non solum,
sed & officiis erga Deum, erga nos & erga alios quibuscun-
que minus repugnare debet (§. 851.). Sed alter ad ejusmodi
usum verum eorum, quæ ejus sunt, in statu naturali ab aliis
cogi non potest (§. 736. 847.). Referas huc, quod non omne,
quod licet, deceat (§. 867.).

CONSECTARIUM. Si quis alterum cogere velit ad usum ejusmodi verum eorum, quæ ejus sunt, is alterum lædere connititur. Demonstratio eadem est cum illa, quæ in Schol II, §. 794. deprehenditur.

§. 968. Ejus, quod nostrum est, verus usus, rationi conueniens, est is, qui legibus naturalibus, generaliter sumtis, non repugnat (§. 351. 967.). Ejusmodi usum verum esse coactionis impatientem, ex §. 967. repetendum est.

§. 969. Si quis eo, quod ejus est, ita uti velit, ut violetur, quod nostrum est; ejusmodi usus læsio est (§. 764.), & injustus in foro externo (§. 801.) & quem adeo vi repellere possumus (§. 804.).

§. 970. Si quis eo, quod ejus est, vel ita utatur, vel uti velit, ut non violetur, quod nostrum est; ejusmodi usus læsio non est (§. 767.), neque adeo injustus in foro externo (§. 801.) & quem ex consequenti vi refrænare non possumus (§. 804.). Juxta hanc explicationem & determinationem vera est propositio: *qui utitur re sua, nemini facit injuriam.* Nec minus huc referas: *qui utitur jure suo, nemini facit injuriam.* Conf. §. 784.

§. 971. Actio, qua violatur $\tau\delta$ suum cuique, est injusta (§. 797.). Læsio est actio, qua violatur $\tau\delta$ suum cuique (§. 767.); læsio ergo est actio injusta. Propositio potest converti.

COROLLARIUM I. Quæ actio injusta non est, ea non violat $\tau\delta$ suum cuique (§. 797.), & consequenter læsio non est (§. 767.).

COROLLARIUM II. Malum, ortum alteri ex actione nostra haud injusta, non est malum, ortum ex læsione per Coroll. I., & consequenter damnum non est (§. 769.).

§. 972. Malum, ortum ex læsione, est damnum (§. 769.). Læsio est actio injusta (§. 971.), malum ergo, ortum ex actione injusta, damnum est.

§. 973. Facta justa haud injusta sunt (§. 797.); malum ergo, alteri ex nostro facto justo natum, damnum non est per Coroll. II. §. 971. Hinc nos conservando ordine, nemini damna inferimus,

§. 974.

§. 974. Vires vel corporis vel animæ vel a statu externo nostro pendentes ad id, quod nostrum est, pertinent. Quibus casibus usum virium nostrarum alter impedire possit, vel minus, patet ex §§. 969. 970.

§. 975. Jura naturalia ultra custodiam r̄ suum cuique non sunt extendenda (§. 778.). Si quid ergo detur, quod non est e numero eorum, quæ nostra sunt, ad id nobis non competit jus naturale, stricto sensu dictum.

SCHOLION. Si a justitia (non quidem grammaticæ, sed moraliter,) jus dicatur per §. 24. Instit. Heineccii; jus ultra custodiam r̄ suum cuique non est extendendum (§. 797.).

§. 976. Ad quodcunque nobis non competit jus naturale, illud non est e numero eorum, quæ naturaliter nostra sunt (§. 778.).

§. 977. Si quis alteri intercipiat aliquid, ad quod ei non competit jus naturale, is ei aliquid intercipit, quod non est e numero eorum, quæ ejus sunt in statu naturali (§. 976.), & ex consequenti r̄ suum cuique non violat, nec alterum lædit (§. 767.), neque adeo ipsi damna infert in eodem statu (§. 769.). *Intercipio ergo ejus, ad quod alteri in statu naturali nullum jus competit, damnum non est in eodem statu.*

§. 978. Vnius incrementum potest esse alterius decrementum ejusmodi, quod pro læsione haberi non potest (§. 977.).

§. 979. Quousque se extendit id, quod nostrum est naturaliter, eousque se extendunt jura nostra naturalia (§. 778) *Si quid ergo deprehendatur, quod est e numero eorum, quæ nostra sunt naturaliter, ad id nobis competit jus naturale.*

§. 980. Ad quodcunque nobis in statu naturali competit jus naturale, illud est e numero eorum, quæ naturaliter nostra sunt (§. 778.).

§. 981. Intercipio ejus, ad quod alteri in statu naturali jus competit, damnum est in eodem statu (§. 980. 769.). Ejusmodi *damnum* dicitur *directe datum* a Grotio L. II. c. XXI. §. 10. de J. B. P.

§. 982. Si dentur jura, quæ nituntur certis conditionibus, ea pendent, vel cessant, pendentibus vel cessantibus conditionibus.

§. 983. *Dammum in consequentiam venire* GROTIUS dicitur, quo fit, ut quis non habeat, quod alioqui habiturus fuisset cessante scilicet conditione, sine qua jus non habebat. Conf. locum Grotianum §. 981. allegatum. Ejusmodi *dammum improprie tale* dicitur (§.982.977.). Definitio enim damni huc applicari non potest. Quod quis non habet, seu, quod non est *svvm*, illud alteri auferri non potest.

SCHOLIUM. Huc referas casum, ubi bona paterna vivo adhuc parente fisco addicuntur, & ubi liberi de injuria sibi illata conqueri non possunt. Viventibus adhuc parentibus nulla concipitur hereditas, & consequenter nulla translatio honorum & jurium paternorum, neque adeo ulla mutatio ejus, quod parentum est, in id, quod liberorum est. Hoc itaque casu nulla datur violatio *svi* liberorum & ex consequenti nulla læsio s. injuria (§.767.769.).

§. 984. Commissio vel omissio actus indifferentis læsio non est (§.863.767.), neque adeo inde damnum alteri subnasci potest (§.769.), licet malum vel incommodum ei in utrolibet casu suboriri possit. Fieri sæpius solet, ut unius incrementum ex ejus facto indifferenti & licito (§.865.) prognatum, sit alterius decrementum, quod damnum in foro saltem externo dici non meretur, licet ob neglectum officiorum amoris erga alios in foro interno frequentius peccetur. Ob cultum pacis externæ perferre debemus, si alii actiones attemperent proverbio; *quilibet pro se*.

§. 985. Multo magis caveas, ne mala ex custodia officii nostri vel ex actionibus, justitiæ internæ (§.789.) attemperatis, alteri suboriunda pro damnis nostro sensu dictis habeas.

§. 986. In læsione æstimanda non solum damnum, immediate illatum, sed & consecutaria mala, inde prognata vel progneranda, nobis tanquam damna spectanda veniunt. Causa enim causæ est etiam causa causati, læsiones ergo, quæ sunt

sunt causæ damnorum imēdiate illatorum, sunt etiam causæ consecratorum malorum, ex illis damnis provenientium. Hinc ejusmodi consecratoria mala merito pro damnis habentur (§. 769.). Huc spectat divisio *damni* in *positivum* s. *emergens & privativum* seu *lucrum cessans*.

§. 987. Dantur damna præsentia, quæ, in se spectata, levioris momenti esse solent, sed quæ ratione malorum novorum inde secutorum, graviora fieri possunt (§. 986.).

§. 988. Malum ex mero casu nobis subortum, pro damno nostro venditari non potest (§. 375. 961.). Hinc *damnum casuale* est plane aliud & *damnum spurium*. De casu mero loquimur. Si casum culpa vel dolus præcesserit, aliter pronuntiandum, de quo suo loco.

§. 989. *Lesiones ad mensuram data* dicuntur, quæ ad quantum determinatum ex proposito lædenti inferri possunt. Et cum gradus sit quanta (§. 425.); læsiones ad certum gradum iisdem læsionibus accensentur. Quænam sint *lesiones*, quæ ad mensuram non dentur, facile intelligitur. Læsiones posterioris generis sunt vulnera.

§. 990. *Reparatur lesio damnum*, si is a lædente vel ab alio ejus nomine recipit tantum, quantum sibi ab eo, quod ejus est, subtractum esse intelligitur. Hinc & *reparare damnum* nihil aliud est, quam efficere, ut malum ortum ex læsione, h. e., ex violatione r̄i suum cuique, cesset (§. 769.).

§. 991. Quæ *damna* sint *reparabilia*, quæ *irreparabilia*, ex §. 990. perspicitur. Reparari potest damnum vel reeditione rei ablata vel dando æquipollens. Prior modus *restitutio*, alter *satisfactio* a nonnullis dicitur.

§. 992. Damna, quæ ad mensuram dantur, ex intentione lædenti reparabilia sunt; ea vero, quæ ad mensuram non dantur, fieri possunt irreparabilia citra intentionem lædenti (§. 989. 990.).

§. 993. Reparatio damni pro diversis læsionum speciebus variat (§. 769.), & ultra quantitatem damni non est extendenda (§. 990.). Hinc *reparatio damni* debet esse *proportionata*

sionata damno ipsi, h. e. nec plus, nec minus in se continere potest, quam damnnum ipsum.

§. 994. In damnis concipimus plus & minus, & ex consequenti quantum (§. 426.).

§. 995. Si minus quoddam damnnum possit assumi tanquam unitas, cujus relatio ad aliud damnnum homogeneum possit exprimi; datur commensuratio damnorum (§. 427.), & ejus valoris æstimatio (§. 428.).

§. 996. *Damna illata reparare obligamur.* Ponamus enim, aliquem non teneri damna aliis data reparare, non obligaretur efficere, ut malum ortum ex læsione cesset (§. 990.), & ex consequenti jure gauderet aliis inferendi mala, ex læsione oriunda, h. e. damna (§. 769.), quod contradicit §. 770. Ergo damna illata sunt reparanda.

CONSECTARIUM. Læsus jure gaudet adigendi lædentem ad reparationem damni illati (§. 780.).

SCHOL. Ab hac obligatione ad reparandum damnnum homines, intellectu & ratione destitutos, liberare non possumus (§. 958. 959 960.). Offendimus itaque speciem obligationis, quæ & tribuitur homini, intellectu & ratione destituto (qualis est furiosus,) & quæ moralis dici non meretur (§. 312.). Conf. Schol. §. 300. Et si conceptum reparationis damni contemplemur (§. 990.), ad illam nihil requiritur, nisi ut læsus ex bonis lædentis, e. gr. furiosi, recipiat tantum, quantum is sibi ab eo, quod suum est, subtraxerit. Hæc vero reparatio in lædente nullum rationis usum requirit, & consequenter jure in furiosum cadere potest. Factum itaque furiosi injustum (§. 960.) & imputabile ad reparationem damni non involvit contradictionem (§. 37.), quod longe secus est in facto furiosi imputabili ad pœnam, quæ supponit demeritum civile, cujus ejusmodi homines capaces non sunt. De quo egi in Spec. de imperio civili,

§. 997. Præmissis hæc doctrinis generalibus de læsionibus & inde oriundis damnis, contemplemur peculiararem speciem læsionis, quæ intuitu famæ & contem-

tus

tus hominibus, in statu naturali viventibus, ante pacta subnasci potest.

§. 998. Valor nobis ortus ex iudicio aliorum de gradu moralitatis actionum nostrarum, dicitur *existimatio in genere*, quæ vel *bona*, vel *mala* audit, prout iudicium de honestate vel inhonestate actionum nostrarum fertur.

§. 999. Existimatio utriusque generis oritur ex impu-
tatione (§. 998. 414.).

§. 1000. Valor, nobis ortus ex iudicio aliorum de gradu infimo honestatis nostræ, appellatur *existimatio simplex s. facta*. Dicitur etiam *existimatio communis & popularis*. Valor, nobis ortus ex iudicio aliorum de honestatis nostræ gradu, qui infimo major est, *existimationis intensiva, intensa seu aucta* nomine venit,

A defectu gradus infimi ad defectum gradus majoris va-
let consequentia, sed non vice versa.

Hinc a defectu existimationis simplicis ad defectum
existimationis intentæ valet consequentia, sed non vice
versa.

§. 1001. Infimus honestatis gradus homini tribuitur,
qui aliis intacta relinquit, quibus illi vel a natura dotati vel
quæ sibi ope virium suarum seu artis beneficio compara-
runt. Hinc infimus honestatis gradus custodia tñ suum
cuique absolvitur (§. 750.).

§. 1002. Existimatio simplex est valor, nobis ortus ex
iudicio aliorum de custodia nostra tñ suum cuique (§. 1000.
1001.), seu de abstinentia nostra alieni (§. 751.).

§. 1003. Existimatio simplex est valor, nobis ortus ex
iudicio, quod ab aliis fertur, de iustitia s. honestate s. virtute
externa s. de iustitia explettrice nostra (§. 797. 799. 1002.).

§. 1004. Hinc in existimatione simplici non nisi ad ejus-
modi modum vivendi respicimus, ubi quis neminem lædit
(§. 1002. 767.), & nemini damnum vel injuriam affert
(§. 769.).

§. 1005. Nec minus concipimus, cur per *simplicem existi-
mationem* intelligatur ea, quæ ad hominum communem vi-
vendi
Naturale. B b

vendi modum comparatur. An hanc notionem cum aliis *Gundlingius* reflexit.

SCHOLION. Hominum vivendi modum communem nec in insigni honestatis studio, nec in improbitate enormi collocare possumus. Vti paucos reperias, qui virtutis verioris cultores sint, ita pauci dantur, qui ob insignem turpitudinis gradum ad pudenda civitatum & generis humani referri mereantur, si utriusque generis homines cum numero longe majori reliquorum, qui quidem ab honesti cultu vacui, nec tamen insigniter improbi sunt, comparaveris. In hac multitudine reliquorum communis hominum vivendi modus mihi videtur latitare, & quem adeo in improbitate haud insigni non sine ratione posueris. Hanc improbitatem haud insignem explicui per violationem honestatis infimi gradus haud insignem. In tanta corruptione hominum rationes aliter subducere non possumus. Admiror sapientiam *Jctorum*, qui in doctrina de fama & infamia ad communem hominum vivendi modum respiciunt. Qui hoc in argumento laxiores amplectuntur terminos, eorum sententia infinitis tricus obnoxia, & conservando bono publico parum proficua videtur.

§. 1006. Homines, in statu naturali viventes, æquales sunt ratione dignitatis (§. 900.), & ex consequenti eodem valore fruuntur. Hinc iidem ejusdem seu æqualis existimationis sunt (§. 998.). Existimatio est vel intensiva vel simplex (§. 1000.). Prior præponit intensiorem gradum honestatis (§. cit.) & consequenter quantum majus (§. 424.), quod æqualitati naturali repugnat (§. 894. 892.). Homines igitur in statu naturali non possunt esse æquales respectu existimationis intensivæ. Remanet ergo nulla alia existimatio, quam simplex, quæ in omnibus in eodem statu existentibus, æqualis esse recte ponitur.

SCHOLION I. Vnde patet, quod populo ob majorem honestatis & juris humanioris cultum præ aliis populis, qui infimum saltem gradum honestatis custodiunt, major existimatio

existimatio in commercio mundi externo tribui non possit. Hinc si populus hoc casu minorem existimationem aliis gentibus, quam sibi, tribuere velit in eodem commercio, hoc sine jure fieri censetur, & aliis causam conquerendi iustitiam subministrat.

SCHOLIUM II. Mentionem feci *juris humanioris*, de quo, Codici Justiniano tribuendo, *Henr. Ern. Kestnerus* disputationem conscripsit, cujus potiora capita in additione ad §. XXI. c. I. Jur, Nat. & Gent recensuit.

§. 1007. Cum existimatio simplex oriatur ex judicio de gradu infimo honestatis nostræ ab aliis lato (§. 1000.) existimatio simplex seu fama est infimus existimationis gradus, quo amisso, omnis omnino existimatio & fama amittitur. Jactura seu amissio existimationis simplicis in commercio mundi efficit *infamiam*, quæ privationem famæ denotat.

SCHOLIUM. Valor, qui alicui tribuitur ob infimum honestatis gradum, est sine dubio valor infimus, quem quis in sphaera morali nancisci possit. Hinc existimatio simplex pro existimatione infimi generis recte habetur.

§. 1008. Cum infamis amittat existimationem simplicem (§. 1007.), omni valore, omni numero in commercio humano privatur (§. 1000.).

§. 1009. Qui amittit existimationem simplicem, infimum existimationis gradum (§. 1007.) & ex consequenti omne quantum in commercio humano perdit (§. 425.). Eadem propositio patet ex §. 1008.

§. 1010. Qui amittit existimationem simplicem in commercio humano, is omne quantum in eodem commercio (§. 1009. & ex consequenti omnem identitatem quantitatis perdit (§. 50.). Jam cum identitas quantitatis æqualitatem efficiat (§. 892.), is, qui amittit existimationem simplicem in commercio humano, statum æqualitatis amittit.

§. 1011. Infamis factus æqualitatem (§. 1007. 1010.) & ex consequenti æqualia jura connata, æquales obligationes connatas perdit.

§. 1012. Qui inæqualis non est aliis, pro infami reputari non potest (§. 1011.). Homines, si solam eorum naturam spectaveris, inæquales non sunt aliis (§. 893.), homines ergo, si solam eorum naturam spectaveris, infames esse non possunt. *Natura proinde sola nemo infamis efficitur.*

§. 1013. Idea, de alterius perfectionibus concepta & signis externis declarata dicitur *Laus*, quæ adeo nihil aliud est, quam iudicium symbolicum de alterius perfectionibus latum. Iudicium est vel verum vel falsum. Hinc *laus* in *veram & imaginariam* dispescitur. Dantur etiam iudicia opinativa. Ex quo fit, ut detur *laus*, *ab opinione aliorum dependens*. Huc referas opinionem de alterius excellentia, quam alii *laudis* vel *honoris* nomine insigniunt.

CONSECTARIUM. Cum iudicia coactionem non patiantur, laus & honor extorqueri non possunt. De cultu interno hic loquor.

SCHOLIUM. Per *iudicium symbolicum* intelligo illud, quod alteri signis externis indicamus.

§. 1014. Iudicium symbolicum de alterius imperfectione latum dicitur *contemptus*. Et perfectiones & imperfectiones duplicis generis sunt. Aliæ considerantur in foro externo, ad alias in eadem sphaera non attenditur. Illas *perfectiones* vel *imperfektionen externas*, hæc vero *internas* appellare possumus.

Iudicium symbolicum de alterius imperfectionibus externis latum, nobis dicitur *contemptus externus*. Si itaque forum externum spectaveris, in contemnendo altero, ei tribuimus *imperfektionen externas*, in foro quippe externo considerari solitas.

§. 1015. Dantur gradus imperfectionum & perfectionum moralium (§. 148.), unde enascuntur gradus laudis & contemptus (§. 1014. 1013.).

Qui non nisi infimum honestatis & virtutis gradum, seu officia necessitatis adimplet, *infimum perfectionis moralis gradum*; qui, præter officia necessitatis, officiis etiam sublimioribus

ribus, sibi & aliis debitis, satisfacit, *medium perfectionis moralis gradum*; qui præter officia necessitatis aliaque sibi & aliis ex dictamine rationis debita, mensuram pii naturalis adimplet, *summum perfectionis moralis gradum* in foro morali, generatim sumto, nanciscitur. Vnde patet, quod ei, qui ne infimo quidem honestatis gradui satisfacit, vel qui infimum illum gradum insigniter violat, *summus perfectionis moralis gradus* tribuatur in eodem foro.

§. 1016. Insignis violatio infimi gradus honestatis est gradus summus imperfectionis in sphaera morali generatim spectata, unde summus contemptus alterius in eadem oritur (§. 1015.).

§. 1017. Vi paragraphi præcedentis ex insigni violatione $\tau\bar{x}$ suum cuique, ex conculcatione justitiæ expleticis (§. 799.), ex pruritu alios lædendi (§. 767.) & consequenter ex insigni violatione pacis externæ (§. 806.) oritur contemptus summus, quo alter dignus censetur in sphaera morali generatim spectata.

§. 1018. In foro externo plerumque non nisi ad infimum honestatis gradum, pacis externæ conservandæ gratia, reflectitur (§. 738.). Ob solam proinde insignem violationem illius infimi honestatis gradus seu ob solam insignem turpitudinem externam (§. 797.) in eodem foro jure aliquis contemnitur, seu contemptu, qui summus est in tota sphaera morali (§. 1016.), premitur.

Loquimur de contemptu, quem quis in foro externo mereri dicitur. Et cum in eadem sphaera jura ita concipienda sint, ne litigia multiplicentur in infinitum, qua multiplicatione pax externa nimium quantum turbaretur; omnino perspicimus nova vice, cur non ob quamvis violationem infimi honestatis gradus aliquis contemptu externo dignus censeatur, & cur non nisi insignis improbitas pro causa contemptus externi iustifica haberi debeat. Ponas, homines contemptum in foro externo mereri ob quamvis vel & ob mediocre violationem $\tau\bar{x}$ suum cuique h. e. infimi gradus

honestatis, quantus contemtorum numerus in foro externo existeret?

SCHOLION. Cum *contemptus justus in foro externo* per §. præf. sit judicium symbolicum de alterius insigni violatione infimi gradus honestatis, is merito externe contemnitur, qui τὸ suum cuique (§. 1001.) insigniter violat, & consequenter prurimum alios lædendi (§. 767.), & conculcandi justitiam externam seu expletricem (§. 799.) ostenderit.

§. 1019. Licet itaque aliquis non nisi infimo honestatis gradui satisfacere sueverit, reliquis officiis sublimioribus neglectis, contemptu tamen dignus in foro externo naturali plerumque non habetur (§. 1018.), cum neglectio officiorum sublimiorum culpam in foro tantum interno mereatur (§. 738.).

§. 1020. *Contemptus justus in foro externo* est judicium symbolicum de alterius insigni violatione infimi gradus honestatis (§. 1018.). Sed cum ejusmodi violatio sit summa imperfectio in sphaera morali (§. 1015.), contemptus justus in foro externo est judicium symbolicum latum de alterius imperfectioe morali summa, & consequenter de ejus vacuitate ab omni perfectione morali, atque adeo de ejus valore & quanto morali, ex perfectione morali oriundo, nullo. Hac ratione amitit ejusmodi homo, qui juste contemnitur externe, identitatem quanti, quod in aliis datur. Quem itaque juste contemnimus in foro externo, eum pro inæquali ex merito habemus (§. 892.).

§. 1021. Qui non nisi infimo honestatis gradui satisfacit, is non ex virtutis internæ studio, sed ex solo metu incommodorum & pœnarum peccare odit (§. 870.). Qui cum in foro interno habeatur pro malo (§. cit.), nihil perfectionis moralis, atque adeo laudis nihil (§. 1013.), & decus nullum (§. 855.) in eodem foro ei tribuitur.

§. 1022. Nec in foro externo is, qui non nisi infimo honestatis gradui satisfacit, laudem meretur. Notum est illud: Si omnia feceritis, quæ debiti vestri sunt, inutiles servi estis.

§. 1023.

§. 1023. Qui non nisi infimo honestatis gradui satisfacit nec laudem in utroque foro (§. 1021. 1022.), nec contemptum in foro externo meretur (§. 1019.). Eidem itaque nec meritum, nec demeritum, strictius sumtum, in eodem foro, tribui facile patet. Conf. §§. 418. 419. 420.

§. 1024. In sola quippe custodia infimi honestatis gradus nihil perfectionis moralis seu meriti deprehenditur, si rem ad rigorem moralem expendamus, cum primus honestatis gradus non nisi primas, easque rudiores, honestatis lineas complectatur, & cum adeo illi, qui non nisi huic infimo gradui actiones attemperant, *abecedarii* in sphaera perfectionis moralis, seu in praxi morali, dici mereantur. Actionibus, ultra infimum honestatis gradum ascendentibus *meritum*, actionibus infra eundem gradum descendentibus *demeritum* tribuitur. Vnde clarum est, demerita esse quantitates nihilo morali minores. Nec difficile est ad intelligendum, custodiam solam infimi honestatis gradus meritis & demeritis interjacere.

SCHOLIUM. Demerita esse quantitates, nihilo perfectionis morali minores, sic evinco: Qui non nisi infimum honestatis gradum observat, in eo nihil perfectionis moralis deprehenditur, Qui itaque eundem gradum violat, is minus nihilo perfectionis moralis habet.

§. 1025. In foro externo plerumque non nisi ad infimum honestatis gradum reflectitur (§. 738.). Homines itaque infimum honestatis gradum non insigniter violantes, seu qui communiter boni sunt, in foro externo eundem gradum, & consequenter idem quantum externum habent (§. 425.), atque adeo sibi invicem externe aequales sunt (§. 892.). Eiusmodi ergo homines in foro externo jus aequalitatis externae habent.

§. 1026. Qui alios, infimum honestatis gradum non violantes, contemnit externe, is eis imperfectiones externas adscribit (§. 1014.), eosque adeo se externe imperfectiores tractat & consequenter eis minus quantum, atque ita inaequalita-

qualitatem externam tribuit (§. 892. 894.). Jam cum is, qui infimum honestatis gradum non violat, seu, qui communiter bonus est, sit externe æqualis aliis (§. 1025.); qui alios, infimum honestatis gradum non violantes, contemnit, is externe æqualibus in æqualitatem externam tribuit, seu æqualitatem externam eripit. Qui proinde alios, infimum honestatis gradum non violantes, contemnit, eorum æqualitatis externæ jus infringit, eosque ex consequenti lædit perfecte (§. 907.). *Contemptus itaque ejusmodi est læsio, & consequenter injustus in foro externo.* (§. 801.). Nemo ergo, qui infimum honestatis gradum non violat, est contemnendus (§. 768.).

§. 1027. Hinc mala, ex ejusmodi contemptu nostri nobis orta, damna sunt (§. 1026.). Contingere potest, ut alii ob ejusmodi contemptum nos fugiant tanquam homines pejoris notæ, & quæ alia sunt consecutaria sæpius funesta, quæ nos conjicere possunt in vitam miseram & calamitosam.

§. 1028. Cave, ne habeas in foro externo pro contemptu tui, si alter tibi nec verbis, nec factis tribuat perfectiones, in te conspicuas (§. 1014.), si nec laudet te (§. 1012.), neque existimationem tuam intendat (§. 1000.), neque ira tuæ virtuti eximie decus impertiat (§. 855.), qua in re eum existimes peccare contra officia humanitatis, quæ in foro externo stricte non postulatur (§. 738.).

§. 1029. In statu naturali nemo ob solam paupertatem, ob stupiditatem, ob religionis diversitatem, ob morum inelegantiam & ruditatem, ob sexum, quem sequiorem vocant ob virtutis internæ defectum, ob formam reipublicæ imperfectiorem, ob deficientem antiquitatem & celebritatem gentis, ob minorem potentiam contemptu dignus censendus est (§. 1026.).

§. 1030. Qui sibi in commercio mundi majus quantum tribuit, quam par est. *superbus* dicitur. *Quis modestus* sit, qui superbo opponitur, per se patet. Hinc qui sese præ cæteris æqualibus effert vel etiam superiores temere procedit, *superbum* se gerit.

§. 1031. Superbia, quæ violat æqualitatem externam (§. 894.) e numero læsionum est (§. 907.), & consequenter in foro externo vitanda venit (§. 768.). Datur *superbia*, quæ r̄ suum cuique non violat, & quæ pro læsione reputanda non venit (§. 907.). Hinc referas alterius superbiam, quæ cum convicio non est copulata, & qui risu sæpius magis digna est, quam indignatione.

§. 1032. Superbia & contemptus sese manifestant vel verbis vel factis. In hac disciplina de opere externo, non de affectu solo alios contemnendi sermo est. Conf. §. 12. c. 5. J. N. *Gundlingii*. Verba & facta omnia, contemptum indicantia lege naturali prohibita esse, facile patet.

§. 1033. Qui alios contemnit, in ipsis excitat tædia (§. 1014. 135.), quæ facile degenerare possunt in odium (§. 689.). Quod cum evitandum nobis sit maximopere (§. 706) causam sat movendam cognoscimus, cur a contemnendis aliis abstinere debeamus. Vnde obligationem internam de non contemnendis aliis perspicimus (§. 300.).

§. 1034. Infamia est amissio existimationis simplicis (§. 1007.). Sed existimatio simplex oritur ex iudicio aliorum de gradu infimo honestatis nostræ (§. 1000.), de custodia nostra r̄ suum cuique (§. 1002.), de abstinentia nostra alieni (§. 751.), de iustitia nostra explettrice (§. 1003.), de abstinentia nostra a læsionibus (§. 1004.) damnisque inferendis (§. cit.), & de nostro pacis externæ cultu (§. 806.). Hanc existimationem simplicem amittimus, si evanescat hoc iudicium de gradu infamiæ honestatis nostræ, & de reliquis annexis, jam enumeratis. Hinc infamia alicujus nascitur ex iudicio aliorum de ejus contemptu vel infimi honestatis gradu, de ejus nisu violandi r̄ suum cuique, de ejus conculcatione iustitiæ explettrici, de pruritu alios lædendi, damnisque afficiendi, & ex consequenti de conatu ejus efficaci pacem externam turbandi. Vnde patet, quod insignis improbitas seu infamis iniustitia, striete sumpta (§. 797.) sit causa infamiæ alteri inurendæ iustifica. Conf. *Gundlingii* J. N. G. §. XIX. c. V.

Jus Naturale.

Cc

§. 1035.

§. 1035. Ponas homines ob quasvis, vel haud mediocres læsiones & injurias infamia dignos cenferi, pars admodum exigua remaneret, quæ infamiam non meritura esset, & quæ ab infamium grege brevi tempore deglutiretur.

§. 1036. Injustitia insignis dijudicanda est ex factis, insigniter improbis, in quibus adeo ratio infamiæ justifica quaerenda est (§. 1034.). Neque igitur quodvis vitium *populari & communi existimationi*, quam simplicem superius diximus, obesse creditur. Quæ verba ultima *Gundlingii* sunt.

CONSECTARIUM. Cum facta insigniter improba infamiam mereantur; tortura & pœnæ, quibus innocens subjicitur, infamiam eidem inurere non possunt.

§. 1037. Ponas facta, quæ proponunt voluntatem efficacem (§. 508), hoc casu ratio infamiæ justifica latitare debet in voluntate alterius efficaci insigniter improba (§. 1036.), & consequenter in dolo ejus seu malitia (§. 547.).

§. 1038. Qui infamia dignus censetur, contemptum externum jure meretur (§. 1034. 1018.).

§. 1039. Vnde patet, an contemptus externus & infamia in statu libertatis naturalis oriri possint. Nec, judice *Gundlingio* dubitandum, Turcas, Mauros, gentesque latrocinii vacantes, ac piraticas civitates merito cum ceteris contemni ac nihil fieri. Sunt verba viri insignis §. 24. c. 5. de J.N.G.

SCHOLIUM. Hoc casu infamia non potest reputari pro pœna (§. 919.).

§. 1040. Infamia oritur ex imputatione (§. 1007. 999.) & ex consequenti factum imputabile præponit. Sed facta aliena, qua talia, nobis in præjudicium nostri non imputantur (§. 569.); facta ergo aliena infamiam efficere non possunt.

§. 1041. Solus animus ingratus, seu ingratitude, quæ simplex dicitur, læsio externa non est (§. 766.), quæ adeo infamia in foro externo naturali non notatur (§. 1034.) licet vitium animi ingrati in foro interno sit turpissimum. De ingratitude qualificata, quæ cum læsione conjuncta est, aliter pronuntiandum,

§. 1042.

§. 1042. Cessante insigni improbitate morum, cessat infamia facti (§. 1034.). Jam cum cesset illa improbitas, emendato vitæ genere, ipsa *infamia*, quæ facti dicitur, expirat. In tota hac materia notemus, quod, uti nemo fiat repente turpissimus, ita & nemo facile fiat repente honestissimus. Huc referas: qui semel (insigniter) malus, semper præsumitur talis, donec præbetur contrarium. Reflectendum hic nobis est ad rationem, qua habitus & consuetudines contrahantur (§. 208. seqq.). Ex qua doctrina non minus patet, quo modo desuescamus habitibus contractis.

§. 1043. In amplificanda felicitate nostra evitanda nobis sunt odia aliorum (§. 706.). Obligamur proinde natura, eo contendere, ne alii aliorum odia in nos concitent, & ne alii alios nobis inimicos reddant (§. 693.). Considerari heic loci meretur, quod homines plurimum hominibus & profint & obsint. *Cic. Offic. c. V. L. I.*

§. 1044. Qui nos odit, tædium capit ex nostra felicitate (§. 689.). Hinc in eo defigendæ sunt curæ nostræ, ne alii efficiant, ut alii tædia ex nostra felicitate capiant (§. 1043.).

§. 1045. Ponas, quod alii, cum quibus tibi vivendum est judicent, actionibus tuis inesse turpitudinem externam, illi judicabunt, te violasse tibi suum cuique (§. 797.), & ex consequenti te alios læsisse (§. 767.), malisque affecisse (§. 769.). Sub iisdem conditionibus iidem existimabunt, ferri te voluntate efficace alios lædendi (§. 805.) eosque tractandi malis & incommodis, nisi impediatur conatus tuus, quo minus is erumpat (§. 507.). Sub hac hypothesi ponas, te esse vel futurum felicem, illi ex tua felicitate vel præsentis vel futura capient tædium & tristitiam (§. 135. 367.), & sic fiet, ut te odio prosequantur (§. 689.). Si qui itaque judicent, turpitudinem externam inesse actionibus tuis, illi te prosequantur odio. Jam cum aliorum odia effugienda sint (§. 699.), efficiendum tibi est, ne actiones turpitudine externa commaculentur, Nostra itaque maximopere interest impedire, quo minus

infamia notemur (§. 1034.). Hinc omnia si perdas, famam fervare memento.

§. 1046. Si qui judicent, turpitudinem externam inesse actionibus tuis, iite prosequuntur odio (§. 1045.) & ex consequenti tædium & tristitiam capient ex tua felicitate (§. 689.), atque adeo cursum felicitatis tuæ interturbabunt (§. 506. 507.). Infamia itaque est impedimentum nostræ felicitatis (§. 515.).

§. 1047. Qui se ipsum infamia dignum efficit, is munita felicitatis suæ ipse destruit (§. 1046.).

§. 1048. Crudelis est in se ipsum, qui famam negligit (§. 1046.).

§. 1049. Famam & existimationem bonam esse instrumentum nostræ felicitatis externæ, ad modum §. 1046. demonstrari potest.

§. 1050. Fama seu existimatio bona ad illud, quod nostrum naturale & connatum dicitur, respicit (§. 1049. 747. 749.). Hinc violatio famæ est læsio (§. 767.).

§. 1051. Obligamur in foro externo alterius famam intactam & illæsam relinquere (§. 1050. 738.).

§. 1052. Justus, vel externe talis, alterius famam non violat (§. 797. 1050.).

§. 1053. Qui famam nostram minuit, is nos lædit (§. 1050.) nec minus damnum nobis infert (§. 769.), atque adeo injuste agit in foro externo (§. 797.).

§. 1054. Infamia præponit factum insigniter improbum (§. 1036.). Quæ facti sunt, probanda veniunt. Quamdiu itaque non constet, aliquem commisisse actus turpes, causa nulla subest, cur non salva maneat alterius fama. Huc referas illud: Quilibet præsumitur bonus (communiter talis), donec probetur contrarium. Id, quo nititur meritum vel demeritum, probatione indigere, patet ex §. 1024. & aliis huc spectantibus doctrinis.

§. 1055. Qui alterius famam minuit dolo malo, is propriam famam violat (§. 1053. 547. 1034.). Dantur, qui sunt scorpionii, quorum caudæ semper in ictu sunt. §. 1056.

§. 1056. Efficere, ut alter existimationem intensivam, quam meretur, nanciscatur, vel ut illa conservetur, augeatur & amplificetur, officii nostri stricti non est (§. 763. 1000.).

§. 1057. Obligamur ad aliorum felicitatem promovendam (§. 721.). Jam cum existimatio bona sit instrumentum nostræ felicitatis (§. 1049.); obligamur etiam ad alterius famam, jamjam sibi acquisitam, conservandam, eamque contra obtractatores defendendam, augendamque pro ratione meritorum alterius. Sed ejusmodi conservatio, auctio & amplificatio alterius famæ amoris & humanitati nostræ relinquenda veniunt (§. 740.).

§. 1058. Si quis alterum in conservanda ipsius fama minus juverit, multo minus de illius amplificatione & defensione fuerit sollicitus, ejusmodi actiones omniivæ læsionibus minimum strictè dictis, anumerandæ non sunt (§. 766. 1057)

§. 1059. Fieri potest, ut, qui alterum communiter probum contemnit externe, ejus famam minuat & conterat (§. 1020. 1000.). Vnde nova vice concipimus, quo casu contemptus externus sit læsio perfecta (§. 1050.).

§. 1060. *Falsiloquium* est sermo diversus a cogitatis nostris. *Falsiloquium* conjunctum cum damno alterius dicitur *mendacium*. Hoc etiam in sphaera Juris Naturalis externi fugiendum esse, patet ex §. 770,

§. 1061. *Falsiloquium* conjunctum cum damno alterius est *mendacium* (§. 1060.). Damnum est malum, ortum ex læsione (§. 769.), *mendacium* ergo ejusmodi *falsiloquium* est, quod cum læsione conjunctum est.

§. 1062. *Mendacium* est *falsiloquium* cum læsione (§. 1061.), & ex consequenti cum violatione τῆ suum cuique (§. 767.) copulatum.

§. 1063. Violatio jurium nostrorum est læsio (§. 787.), *falsiloquium* ergo, conjunctum cum violatione juris nostri, est *mendacium* (§. 1061.),

§. 1064. Dantur *falsiloquia*, quæ cum damno alterius

non conjuncta sunt (§. 1060.), & quæ adeo mendaciorum nomine non veniunt (§. cit.).

§. 1065. *Simulatio* vel *dissimulatio* est actus motivis nostris consuetis singularibus contradicens. Alias earum discrimen exprimitur hoc versiculo: *quæ non sunt, simulo; quæ sunt, ea dissimulantur.* Dantur propositiones, bona vel mala repræsentantes, æque generales, & jex consequenti motiva generalia, quibus homo, e. gr. avarus, omnes actiones attemperare solet. Dantur casus singulares, in quos incidit ejusmodi avarus, & ubi adest motivum ipsi consuetum singulare, quod eum stimulare possit ad sordidum & turpe lucrum faciendum. Sed fieri potest, ut a pœna usurariæ pravitatis vel a jactura lucri majoris futuri vel a causa alia movente determinetur ad actum, motivo illi consueto singulari repugnantem, qui simulatus est.

§. 1066. Falsiloquia, sine quibus pro circumstantiarum ratione nos aliosve conservare non possumus, ita comparata sunt. ut conservationem nostram aliorumque promoveant. Jam cum obligemur ad conservationem nostri aliorumque (§. 695. 699.); ejusmodi falsiloquia præcepta non minus quam licita esse debent in foro interno. Id quod etiam affirmandum de simulationibus (§. 1065.) æquivocationibus, reservationibus, quas dicunt, mentalibus. Sic falsiloquiis simulationibus, æquivocationibus, reservationibus mentalibus uti possumus, si nobis res sit cum iratis, infantibus, garrulis, dolosis, ægrotis, inimicis, & si aliis remediis destituti simus. In ejusmodi casibus malum minus præferendum majori (§. 332. 334.).

§. 1067. Falsiloquia, quibus alteri tribuimus ejusmodi dictum factumve commentitium, quo id, quod ejus est, violatur, læsiones sunt (§. 767.).

§. 1068. Dantur falsiloquia, quibus alteri ejusmodi dictum factumve commentitium dolo malo tribuitur, quod ejus famam violat. Quæ falsiloquia læsiones sunt (§. 1067. 1050.), & injuriarum strictius dictarum, nomine veniunt. Referas huc libellos famosos.

CON-

CONSECTARIUM. Ad ejusmodi injuriam & individuum, cui illa illata est, & animus injurandi requiritur (§ 547.).

§. 1069. Simulationes, dissimulationes, reservationes mentales, quibus $\tau\delta$ suum cuique non violatur, læsiones externæ non sunt (§. 767.).

§. 1070. *Libelli satyrici* sunt, ubi vitia hominum, generatim spectata, ingeniose (§. 89.) ad absurdum reducuntur. Ejusmodi scripta læsionibus & consequenter libellis famosis haud accensentur (§ 767. 1068.).

§. 1071. Veritas (manifesta) non est læsio vel injuria, h. e., si cui facta tribuantur, quorum veritas est manifesta, ei non infertur injuria (§. 1068.).

§. 1072. Datur bonum jucundum, quod ad id, quod nostrum est pertinet (§. 747.). Qui itaque alterum in fruitio-
ne illius boni turbat vel ei illud eripit, eum lædit (§. 767.).

§. 1073. Bonum jucundum ad id, quod nostrum est, pertinet (§. 747.). Sed, si quid occurrat, quod est e numero eorum, quæ nostra sunt naturaliter, ad id nobis competit jus naturale (§. 979.). Datur itaque *jus jucundi naturale*.

§. 1074. Si quis bonum jucundum ita sectetur, vel eodem ita frui velit, ut non turbetur id, quod nostrum est, ejusmodi consecratio vel fructio illius jucundi læsio non est (§. 767.).

§. 1075. Nec hic quæritur, utrum jucundum alterius sit verum, an imaginarium, an sibi ipsi detrimentosum. In statu naturali tibi non competit jus de moralitate jucundi aliorum ita judicandi, ut alter in tuo judicio, utut verissimo, acquiescere, illudque jucundum, quantumvis spurium, mittere obligatus sit (§. 918.). Conferas §. 917. De jucundi moralitate, ad forum internum spectante, §. 685. seqq. pro ratione scopi nostri egimus. Nobis abstinendum esse a turbandis aliis in fruitio-
ne jucundi vel imaginarii, de hoc nos monet proverbium patrium: *Man muß die Bauren nicht in ihrer Kirmesß stöhren.* In civitate limitatio jucundi
a sum-

a summo imperio civili pro circumstantiarum ratione dependet,

§. 1076, Conferas ea, quæ de usu rerum nostratum & justo & injusto § 965. seqq. diximus, & quæ etiam huc applicanda veniunt. Nec minus legi cumprimis meretur B. *Ephraimi Gerhardi*, Professoris Aldorfini J. N. L. 2. c. 8. de læsione boni jucundi.

§. 1077. Virginitas ad id, quod virginis est, pertinet (§. 747.). Defloratio itaque virginitatis (violenta) est læsio (§. 767.).

§. 1078. Si quid occurrat, quod est e numero eorum, quæ nostra sunt naturaliter, ad id nobis competit jus naturale (§. 979.). Datur itaque virgini *jus virginitatis connatum* (§. 1077.).

§. 1079. Datur in lædente obligatio damnum reparandi (§. 696.) cui respondet jus læsi ac adigendum lædentem, ut reparet damnum (§. 780). Hoc jus læso competere dicunt *in infinitum*, hoc est, donec ipsi ratione damni illati satisfactum fuerit.

§. 1080, *In statum plenaria securitatis nos contra alium redeisse* dicimur, si illum eo reducerimus, ut nocere nobis non possit, licet quam maxime velit.

§. 1081. Datur nobis jus connatum eo despiciendi, ne nobis damna inferantur (§. 782.). Hinc secundum multos jure gaudemus connato redigendi nos contra alterum nos læsurum in statum plenariæ securitatis (§. 1080.),

§. 1082, Adigere alterum ad reparationem damni est finis quidam (§. 510.), ad quem obtinendum læso jus datur (§. 1079.). Jam cum existentia finis absque existentia remedium concipi non possit (§. 512.), læso competit jus utendi remediis, quibus lædentem ad reparationem damni adigere valeat. Notus est canon: qui habet jus ad finem, ad remedia arripienda jus habere debet (§. cit.). Qui enim habet jus ad unum connexorum. inseparabiliter talium, habebit & jus ad alterum.

§. 1083.

§. 1083. Ex §§. 1081, § 10. § 12. eodem modo demonstrari potest, nobis competere jus utendi remediis, quibus nos in statum plenariae securitatis redigere possimus.

§. 1084. Remedia debent esse proportionata seu aequalia fini obtinendo (§. § 10. § 11.). Laeso itaque competit jus utendi remediis proportionatis seu aequalibus existentiae reparationis damni (§. 1082.). Id quod etiam de remediis intelligendum, quibus laedendus uti potest ad se in statum plenariae libertatis restituendum (§ 1083.). Remedia, quae existentiae finis proportionata seu aequalia non sunt, remediis annumerari non merentur (§. § 11.).

§. 1085. Nisi removeantur impedimenta, neque remedia, neque fines propositi ad actum transferri possunt (§. § 17.). Qui proinde habet jus transferendi finem aliquem ad actum & arripiendi remedia fini consequendo proportionata, habeat necesse est & jus, removendi impedimenta.

SCHOLION. Cum impedimenti remotio sit remedium consequendi fines (§. § 17.); nova vice patet, eum, qui jus ad finem habet, etiam ad remotionem impedimentorum jus habere.

§. 1086. Laeso competit jus removendi impedimenta, quae sibi in obtinenda reparatione damni & in usu remediorum obijciuntur (§. 1085. 1079. 1084.). Id quod etiam valebit de laedendo, qui sollicitus est de se in statum plenariae securitatis restituendo (§. 1084. 1081.).

§. 1087. Occasio agendi remediis annumeranda est (§. § 27.). Laeso itaque competit jus arripiendi vel suscitandi occasionem, qua damni reparationem nancisci possit (§. 1082. § 26.). Idem intelligendum de eo, qui cogitat de se in statum plenariae securitatis restituendo (§. 1083.).

§. 1088. Remedia proportionata, ad quae arripienda laeso vel laedendo jus competit (§. 1084.), sunt vel mitiora, vel duriora. Si remedium mitius non sufficiat reparationi damnorum nobis illatorum; vel securitati plenariae consequendae, laesus vel laedendus ad durius remedium recurrere potest.

Jus naturale.

D d .

Hoc

Hoc enim casu remedium mitius proportionatum non est fini obtinendo.

§. 1089. Remediis ejusmodi durioribus annumerandum est bellum, cujus suscipiendi jus competit læso, vel lædendo, si remedium mitius non sufficiat reparationi damni facti consequendæ vel declinationi malorum imminentium (§. 1088.), & cujus causam justificam solam esse læsionem jam demonstrabimus.

§. 1090. Jus naturale bellum aliis inferendi est facultas legibus naturalibus convenienter arripiendi statum, quo conatu efficaci ferimur, aliis mala inferendi (§. 809). Ergo jus belli naturale est facultas legibus naturalibus convenienter arripiendi statum, quo quis alterum cogit (§. 579.). Jus proinde belli naturale est jus alios cogendi naturale. Quod cum non detur nobis a legibus naturalibus nisi contra eum, qui nos turbat in ejus fruitione, quod nostrum est (§. 778.), jus belli naturale nobis non datur a LL. naturalibus, nisi contra violatorem eius, quod nostrum est.

§. 1091. Susceptio belli ob solam violationem ejus, quod nostrum est majorisque momenti, est actio legibus naturalibus conformis (§. 1090.), & ex consequenti justa (§. 797.).

§. 1092. Causa itaque justa belli suscipiendi nulla esse alia potest, nisi violatio rei suum cuique (§. 1091.). Jam cum violatio ejusmodi dicatur læsio seu injuria (§. 764.), *causa belli justificata*, quæ efficit, ut bellum habeatur pro justo, sola læsio strictè dicta est. Conf. *Grotii J. B. P. §. 4. c. 2. L. III.* Huc quadrant verba Phædrina. *illis revertor hostis, qui me laeserant.* Nec minus patet, cur in hoc argumento & *vis & metus* a iustitia armorum denominentur. Metus quippe justus vel injustus dicitur intuitu vel ejus, qui eum alteri incutit, vel ejus, cui is incutitur. Prior casus huc spectat, alter vero §. 1630. occurrit.

SCHOLIUM. A causis belli justificis probe distinguendæ sunt *causa belli suasoria*, quæ non nisi repræsentatione commodorum nitantur.

§. 1093. Bellum, quod absque intuitu læsionis suscipitur, justum non est (§. 1092.). Et *causa belli*, quæ læsione non nititur, *minus justificata* appellatur. Bella, quæ absque intuitu læsionis suscipiuntur *latrocinia* dicuntur.

§. 1094. Cum quibus (publice) bellum gerimus, *hostes* (*aufferliche Feinde*), & qui nobiscum in pace externa, hoc est, in statu, qui a bello vacuus est per Schol. I. §. 806. vivunt, *non-hostes* seu *amici in foro externo spectati* (*aufferliche Freunde*) dicuntur. Qui fictis belli causis innocentes opprimunt, *latrones* audiunt (§. 1093.), & titulo hostis indigni existimantur.

§. 1095. Vnde patet, cur gentes infamia dignæ, non pro hostibus, sed pro latronibus habeantur. (.§. 1094. 1007. 1034. 1036.).

§. 1096. Cum quibus ita vivimus, ut alter alterum non lædat externe, illi reputandi pro non-hostibus seu pro amicis externis (§. 1094. 806.).

§. 1097. Cum quo ita vivimus, ut is tribuat nobis, quod nostrum est, is non-hostis seu amicus externus censetur, (§. 1096. 767.).

§. 1098. Ex cujus actionibus justitia externa & expletrix elucet, eum pro amico externo habere fas est (§. 1097. 797. 799.).

§. 1099. Licet quis justitiæ internæ, & ex consequenti benignitatis (§. 798.), & amoris erga nos (§. 794.), adeoque & amicitia internæ (§. 693.) expers sit, si justitiam colat externam (§. 1098.); is pro amico tamen in foro externo seu pro non-hoste habendus est.

§. 1100. Hinc aliquis nobis minus amicus vel inimicus esse potest, qui tamen est amicus externus seu non-hostis (§. 1099. 693.). Fieri enim potest, ut aliquis corde premat odium, & ex consequenti inimicitiam (§. 693.), eamque in actus externos ob varias causas erumpere non patiatur. Distinguendus est, qui nobis minus amicus est, ab eo, qui inimicus nobis censetur, cum dentur, qui nos neque amant,

neque oderunt. Qui cum ad nos lædendos proclivis non sit, pro hoste non habetur. (§. 1094.).

§. 1101. Hostis alterius est is, qui conatu efficaci ei inferendi mala commovetur (§. 1094. 806.).

§. 1102. Odium est affectus & ex consequenti averfatio vehementior (§. 158.), quæ, nisi impediatur, erumpit in actus externos (§. 508.). Hinc odium, adeoque & inimicitia alterius (§. 693.), ad actus externos, nostræ felicitati infestus (§. 689.) prolabitur, nisi ea impediatur. Hinc inimicus semper fit hostis, nisi is quidem impedimento quodam refrænetur (§. 1101.).

§. 1103. Hinc in statu inprimis naturali homini eo dispiciendum, ut media in pace semper cogitet de armis, quibus instructus metum incutere possit inimicis, & ut sollicitus sit de parando sibi auxilio aliorum, quo sultus par sit periculo, a se propellendo.

§. 1104. In conatu certandi lædendus vel læsus non minus quam aggressor hostis dicitur (§. 1094.). Et si lædendus cum aggressore, vel læsus cum lædente certare nolit, hostis non est, (§. cit.), quia hoc casu nullum datur certamen & bellum (§. 806.). Neque eodem casu concipitur victoria, quæ bellum præponit.

§. 1105. Si fiat, ut invasus in defensione sui non ex odio lædentis vel læsuri agat; invasus quidem hostis est aggressoris (§. 1094.), minus tamen ei inimicus (§. 693.). *Huc referas brocardicum: Der Sache Feind, der Person Freund.* Discrimen hoc Curtius l. 7. c. 10. §. 8. adnotavit, ubi Sogdiani captivi Alexandro victori sic respondisse commemorantur: nunquam se inimicos ei, sed bello laceffitos, hostes fuisse.

§. 1106. Cum odium & consequenter inimicitia (§. 693.) ab hoste, ejusque actibus suscipiendis separatu vel impossibilis, vel minimum apprime difficilis videatur; odium, ejusque consecutaria, in nobis non minus quam in adversariis aliisque oriri solita, paulo propius consideremus. Si corollaria, quibus stipatur odium adversus inimicos & hostes inimica

inimica nobismet ipsis & funesta deprehendantur, & si e contrario nobis non minus quam aliis magis prospicere valeamus ab odio adversus alios vacui, consequentia utriusque generis vehementius nos commovebunt ad mittenda, vel saltem ad temperanda odia, quæ in animo nostro suboriri possint.

§. 1107. Dominium odii conjicit nos in servitatem moralem (§. 165.), quæ status est summæ confusionis, & in qua desævimus in nosmet ipsos, quamque nos rationis usu privare experimur. Judicia, ex odio profecta, perversa sunt & nos determinant ad arripienda remedia justo duriora & nobis sæpius ipsis oppido nociva. Nisi compescere scias odium, aliosque affectus socios, adversarii, cum quo tibi res est, petulantia liberiori te tanquam mancipium committis & frequentius ad actus pudendos & pœnitendos delapsus vires ipsius adauges minisque robor tuum. Hinc & ipsi adversarii sagaciores & maligni omnibus viribus eo contendunt, ut nos ad iram concitent, probe gnari, nos affectu turbulento jactatos præcipiti impetu ruere in perniciem nostram. In statu mentis perturbato, in quem nos affectus conjiciunt, vel nulla vel admodum infirma datur defensio sui. In consiliis & actionibus hominis, qui affectibus occæcari se patitur, deprehendimus systema, in quo sequuntur plura absurda dato uno, & in cujus conditorem quadrant verba:

Destruit, ædificat, mutat quadrata rotundis.

§. 1108. Ex quibus sat patebit, odium erga inimicos & hostes nobismet ipsis oppido detrimentosum atque adeo ita comparatum esse, ut amplificatio ipsius utilitatis nostræ externæ, regulis politicis attemperanda, nos determinare possit & debeat, ad odium erga inimicos omni, quo fieri potest, modo in nobis supprimendum. Plures causas easque prægnantes, ob quas animus ab odio liberandus est, doctrinæ subsequentes nobis suppeditabunt.

§. 1109. Cum læsio vel præsens vel futura seu imminens sit, duplicem concipiemus causam belli justificam (§. 1092.),

nimirum læsionem vel illatam vel adhuc nobis perferendam seu imminentem.

§. IIII 0. Si alteri nos læsuro malum violentum eo animo inferre connitamur, ut læsionem imminentem a nobis avertere possimus, *nos defendere* dicimur, quatenus hic terminus arctius sumatur.

§. IIII I. Ex jure connato cogendi alterum nos læsurum, ne ab illo lædamur (§. 783.), concipimus jus connatum, alteri nos læsuro malum violentum inferendi eo animo, ut læsionem imminentem a nobis avertamus (§. 579.). Concipimus itaque jus *connatum belli ladendo competens contra invasorem* (§. 809.), & quod alias dicitur *jus connatum defensionis violentæ, strictius sumta* (§. IIII 0.).

§. IIII 2. Defensio sui violentæ cum sit bellum (§. IIII I.), ejusmodi defensionis causa justificata nullâ alia nisi læsio esse potest (§. 1092.). Eandem causam esse læsionem imminentem, patet ex §. IIII I.

§. IIII 3. Læsi imminens est vel certo certa vel probabiliter talis. Ad læsionem probabiliter imminentem requiruntur indicia, a quorum existentia ad alterius conatum nos lædendi efficacem haud temere argumentamur (§. 109.).

§. IIII 4. Jus defensionis locum habet contra nos læsurum (§. IIII I.) & ex consequenti contra eum, qui conatu fertur efficaci nos lædendi (§. 508.). Ad ejusmodi conatum ab indagazione & usu remediorum, a cura removendi obstacula, ab expectatione occasionis, ab ejusque excitandæ sollicitudine secure concludimus (§. 529.). Jus itaque defensionis locum habet contra alterum, in quo animadvertimus indagationem & usum remediorum, quibus malignum propositum in actum mittere connititur, curam removendi obstacula, expectationem occasionis nos lædendi, & ejus excitandæ sollicitudinem.

§. IIII 5. Ad læsionem imminentem primus læsionis seu aggressionis actus referendus est. Jam cum jus defensionis nobis detur ad læsionem imminentem a nobis avertendam

dam (§. 1111.), defensor sui non obligatur primum aggressoris actum expectare. Ex jure itaque defensionis concipimus *jus preventionis*.

§. 1116. Defensor est laedendus (§. 1110.). Hinc defensori competit jus arripiendi remedia violenta, quæ proportionata sunt læsioni imminenti a se avertendæ (§. 1084.). Remedia proinde defensionis proportionata seu æqualia esse debent modo eripendi se ex statu, ubi sibi mala haud levia metuenda sunt, & consequenter ex *periculo*, cui defensor obnoxium se sentit. Remedia proinde violenta & mala, quibus defensor uti velit ad propulsanda mala, sibi ab aggressore præparata, proportionata esse debent propulsationi periculi, in quod laedendus conjectum se deprehendit.

§. 1117. Ponas remedium, quod est æquale seu proportionatum propulsationi periculi, sed inæquale remedio, quo aggressor utitur ad te laedendum; ponas aliud remedium, quod quidem est æquale remedio, quo invasor in te violando uti velit, sed minus proportionatum propulsando periculo; jure gaudes arripiendi prius remedium, quod est proportionatum seu æquale propulsationi periculorum, licet illud sit inæquale remedio invasoris (§. 1116.).

§. 1118. Ponas porro malum, quod est æquale seu proportionatum propulsationi malorum, quæ tibi aggressor vult infligere, sed inæquale iisdem malis; ponas aliud malum, quod quidem est æquale malis, tibi ab invasore expectandis, sed minus proportionatum malis iisdem propulsandis; jure gaudet arripiendi prius malum, quod est proportionatum propulsationi malorum, licet illud iisdem malis, tibi aliis tibeundis, sit minus proportionatum (§. 1116.).

§. 1119. Dantur casus quamplures in civitate & exercitu obvenientes, ubi pœnæ seu mala, quæ infliguntur delinquentibus, non cum malis, a delinquentibus profectis & in se spectatis, sed cum periculo salutis & securitatis publicæ comparanda veniunt. Quæ proportio inter pœnam suspendii & rapam, a milite ablatam & in se spectatam? sed justitiam

tiam legum militarium concipies, si factum militis cum periculo, in quod a violatione mandati conjicitur exercitus, comparaveris. Veritas hujus §. tanquam corollarium ex paragrafo præcedenti derivatur.

§. 1120. Malum, ex defensione nostri aliis non læsuris subnatum, damnum non est (§. 962.). Eadem propositio potest concipi ex §. 985. Hinc nos defendendo nemini injuriam facimus, neminem lædimus (§. 769.). Hinc defensio non est aggressio (offensio.).

§. 1121. Ratio defensionis violentæ deprehenditur in necessitate propulsandi læsionem imminentem (§. 42. 1110.). In quam necessitatem cum nos conjiciat invasor ob læsionem imminentem, ab eo dependentem; ratio defensionis violentæ susceptæ deprehenditur in invasore (§. 42.). Invasor itaque est causa susceptionis defensionis violentæ (§. 202.). Ponas ipsa nostri defensione violari id, quod nostrum est, ex defensione oritur violatio ejus, quod nostrum est (§. 955.). Jam cum causa causæ sit etiam causa causati, invasor est, causa ejusdem violationis ejus quod nostrum est. Hoc proinde casu ipse invasor violat id, quod nostrum est (§. 202.). Mala ex ejusmodi violatione orta sunt damna (§. 769.), quæ ab invasore reparanda veniunt (§. 996.). *Mala ergo ex defensione nostri violenta nobis subnata, damna sunt, ab invasore reparanda.* Hinc facile est ad intelligendum, defensionem nostri violentam a reparatione damni & a satisfactione esse distinguendam (§. 990. 991.).

§. 1122. Ex specimine de imperio civili patebit, cur defensio violenta, in rebus publicis contra aggressorem suscepta, separanda sit a satisfactione ad poenam.

§. 1123. Malum, tertio ex defensione nostri violenta subnatum, esse damnum, non a nobis, sed ab invasore reparandum, eodem modo demonstrari potest, quo thesis §. 1121. evicta est.

§. 1124. Cum defensio stricte dicta sit species belli (§. 1110. 806.), dantur bella, quæ sunt *defensiva*, & quæ opponuntur

nuntur *bellis offensivis*, quæ geruntur a strictè dictis lædentibus, vel a læsuris alios,

§. 1125. Bellum, quod geritur ab ejus generis lædente vel læsuro, justum non est (§. 1093.). Bellum ergo offensivum justum non est (§. 1124.). Conf. *Gundlingii* J. N. G. c. IX. §. VI.

§. 1126. Si ad justitiam armorum respicias, de qua nos loquimur, facile nobis largieris, nullum bellum offensivum posse esse justum per demonstrata. Sed si velimus *bellum offensivum* sumere pro eo, quo quis prius altero gladium e vagina educit, illud pronuntiandum est justum ratione læsi vel lædendi, cum §. 1115. demonstraverimus præventionis justitiam, quo casu præveniens, cum læsus vel lædendus sit, nunquam evasurus est aggressor, nec is, quem prævenimus, dici impetitus metetur. Defensorem enim sui, qua talem, non oportere expectare primum ictum, evicimus (§. 1115.).

§. 1127. Bellum suscipi potest vel ad reparationem damni consequendam, vel ad læsionem imminentem a nobis avertendam (§. 1092. 1109. 1089.). Bellum itaque eo tendit, vel ut damni illati existentia cesset (§. 990.), hoc est, ut læsio evanescat, vel ne læsio imminens existentiam nanciscatur. In utroque igitur casu susceptio belli eo tendere debet, ut belligerantes perveniant in ejusmodi statum, ubi læsiones cessant. Cessante læsione, cessat causa belli justifica (§. 1092.), & consequenter juxta belli continuatio, Bellum itaque eo tendit, ut belligerantes perveniant in statum a bello vacuum. Qui cum dicatur pax per Schol. I. §. 806.; bellum non alium in finem arripiendum, quam ut pax vel firmetur, vel reconcilietur.

§. 1128. Vnde perspicimus, bellum esse remedium pacis firmandæ vel reconciliandæ, tanquam finis obtinendi (§. 510. 511.). Hinc licet quis media in pace de armis cogitare possit & debeat (§. 1103.), ejusmodi tamen studium armorum ad pacem externam conservandam & amplificandam comparatum esse debet,

§. 1129. Sic medio in bello de pace tanquam illius fine, & media in pace de bello, tanquam de remedio extremo illius conservandæ cogitandum est.

§. 1130. Cessante causâ, cessat effectus. Cessante causâ belli iustificâ, cessat belli iustitia. Jam cum læsio sit causâ belli iustificâ (§. 1092.), cessante læsione cessat iustitia belli. Hinc cessante læsione imminente, cessat defensionis iustitia (§. 1112.), & cessante læsione illata, cessat iustitia belli, ob damnum factum suscipiendi vel suscepti. Jam cum læsio imminens cesset, si lædendo cautio damni infecti præstita fuerit, vel si lædendus alio modo in statum plenariæ libertatis se redegerit (§. 1080.); hoc casu cessabit defensionis suscipiendæ iustitia. Et cum porro damnum factum cesset, si illud reparatum fuerit, vel si cautionem sufficientem de eo reparando lædens læso præstiterit (§. 990.), cessabit & læsio (§. 769.) & ex consequenti causâ belli vel suscepti vel suscipiendi iustificâ (§. 1092.). Ponas sub hisce conditionibus bellum suscipi vel protrahi, bellum ejusmodi suscipiendum vel protractum erit injustum (§. 1093.).

§. 1131. Sic intelligimus, quo pacto ex lædendo vel ex læso fiat læsurus vel lædens, ex invito aggressor, ex defensione aggressio & quæ reliquæ.

§. 1132. Jure gaudemus, eo despiciendi ne lædamur (§. 782.). Læso est finis adversarii (§. 510.). Jure itaque gaudemus, eo despiciendi, ne adversarius sine suo potiatur. Qui habet jus impediendi finem, habebit & jus infringendi remedia (§. 511.). Ponas alterum auctoritate, qua apud alios pollet, tibi nocere velle, tibi competit jus, infringendi ejus auctoritatem, hujusque abusum demonstrandi.

§. 1133. Jure gaudemus præscindendi occasionem quam adversarius in conatu nos lædendi vel expectat, vel suscitare conmittitur (§. 1132. 527.).

§. 1134. Qui adjuvat hostem nostrum, qua hostem, is eum participem reddit virum suarum in læsione nobis inferenda (§. 720.), & ex consequenti viribus suis utitur ad nos læden-

§. 1135-1138. DE JURE LAESI IN LAEDENTEM CON. &c. 219

lædendos. Qui viribus suis utitur ad nos lædendos, is fertur conatu efficaci nos lædendi (§. 545.), nobisque damna, & consequenter mala inferendi (§. 769.). Qui itaque hostem nostrum, quæ talem, adjuvat, is fertur conatu efficaci nobis inferendi mala, & ex consequenti hostis est (§. 1101.).

§. 1135. Qui adjuvat hostem nostrum, commovetur conatu efficaci nos lædendi (§. 1134.), qui tendit ad finem existentiz reddendum (§. 513.), hoc est, ad læsionem effectui dandam (§. 510.). Ejusmodi læsio, quæ est causa belli justificata (§. 1092.), est vel imminens vel in actum missa. Priori casu contra eum, qui adjuvat hostem nostrum, datur jus defensionis (§. 111.), posteriori vero jus læsi in lædentem ad reparationem damni (§. 1079.).

§. 1136. Qui adjuvat hostem nostrum, nos læsrum, is eum participem facit virium suarum in læsione nobis inferenda (§. 720.). Auxilio ejusmodi viribus adversarii nostri novæ vires accedunt. Quæ accessio efficit, ut vis adversarii auctior & periculum læsionis imminens majus fiat. Jam cum defensori competat jus arripiendi remedia proportionata propulsationi periculorum, sibi imminens, licet ea sint inæqualia remediis invaloris (§. 1117.), eidem & tribuendum jus arripiendi remedia proportionata viribus auxiliatricibus frangendis & conterendis, licet ea sint inæqualia remedio auxiliatoris.

§. 1137. Loquimur hic de auxilio, quod fertur hosti, quæ tali, hoc est, quo periculum nostrum augetur. Si quis hostem nostrum, non in læsione nobis inferenda, sed in aliis rebus, periculum nostrum non augetibus, participem efficiat virium suarum; is non pro adjutore seu socio hostis, quæ talis, habendus est. Hoc casu nulla adest læsio, neque adeo causa belli justificata (§. 1092.).

§. 1138. Hostis, cui auxilium fertur & adjutor repræsentant unicam personam in nobis lædendis (§. 725.). Ergo uterque tanquam unicus hostis, & eorum vires tanquam vis communis & unica considerantur (§. 726.).

E c 2

§. 1139.

§. 1139. Qui nos impedit, quo minus jure defensionis vel jure læsi in lædentem uti possimus, is nos lædit (§. 787.) & nobis dat causam belli justificam (§. 1092.).

§. 1140. *Remedium, quod proportionatum seu aequale est propulsationi periculorum seu malorum imminantium, nec minus nec majus esse potest propulsatione periculorum vel malorum (§. 892.).* Si vero posueris, lædendo suppetere duo remedia, quorum alterum mitius, alterum vero durius videatur, remedium posterius erit majus propulsatione periculi vel mali, & ex consequenti minus proportionatum propulsationi periculorum vel malorum. Lædendus itaque nullo gaudet jure præferendi remedium durius mitiori (§. 1117. 1118.).

§. 1141. Qui intuitu læsionis metuendæ remedium durius mitiori præfert, is sine jure agit (§. 1140.), & consequenter alterum lædit, per Schol. II. §. 794. Enimvero cum ad evitandas læsiones obligemur (§. 768.); Lædendus obligatur ad remedium mitius duriori, & acerbiori præferendum, si remedio violento uti velit.

§. 1142. Læso competit jus utendi remediis proportionatis reparationi damni consequendæ (§. 1184.). Læsum proinde nullo jure gaudere præferendi remedium durius mitiori, atque adeo ad remedium mitius duriori anteponendum obligari, eodem modo demonstrari potest, quo id factum est de lædendo §. 1140. 1141.

§. 1143. Qui non nisi remedio proportionato propulsationi periculorum vel malorum utitur, *defensionis terminos observare dicitur.* Obligatio ad custodiendos defensionis limites patet ex §. 1116.

§. 1144. Qui in se defendendo remedium durius mitiori consulto præfert, defensionis terminos violat (§. 1143. 1140.).

§. 1145. Odium nostro sensu est conatus efficax, isque vehementis, promovendi alterius infelicitatem (§. 707.). Qui proinde ex odio adversus alterum agit, ipso opere promovebit alterius infelicitatem, nisi impedimentum obstat

(§. 507.)

(§. 507. 508.), & ex consequenti tutabit alterum in usu bonorum, quibus eum instructum jamjam deprehendit, & in quibus is felicitatem suam verti existimat. Qui itaque ex odio adversus alios agit, is data occasione violabit rō suum cuique (§. 750.), & abstinentiam alieni (§. 751.), nec minus lædet alios (§. 767.), eis damna inferet (§. 769.), exercebit injustitiam externam (§. 801.) & ad colendam pacem externam ineptus erit (§. 806, 807.).

§. 1146. Vnde patet, eum, qui odio fertur adversus hostem, medio in bello non de pace tanquam illius fine, sed potius de bello, in infinitum protrahendo, maxime sollicitum esse (§. 1129.).

§. 1147. Qui remedium durius & acerbius præfert mitiori in sui defensione, is violat obligationem, seu officium naturale externum erga alterum (§. 1141. 477.), & ex consequenti eum lædit (§. 764.). Jam cum is, qui in se defendendo remedium acerbius mitiori præfert, ex terminis defensionis egrediatur (§. 1144.), qui violat ejusmodi limites, alterum lædit. Notemus hunc novum casum, quo defensio in aggressionem & læsionem abeat. Conf. §. 1131.

§. 1148. Qui in defensione sui ex odio adversus hostem agit, remedium durius, quin, pro gradu odii, acerbissimum præferet leniori malo satis proportionato periculo imminenti (§. 707.), adeoque & terminos defensionis violabit (§. 1144.), & hostem lædet, & ad actus crudeles prolabetur, si occasio sibi præsentata fuerit (§. 1147.).

§. 1149, Ex §§. 1145. 1146. 1148. patebunt nova, eaque funesta consecutaria odii, quo hostes prosequimur. Conf. §. 1106. 1107. 1108.

§. 1150. IRA est tristitia ex alterius injuria in nobis orta, conjuncta cum odio. TERROR est subitanea, eaque intensior tristitia, quam ex malo inopinato concipimus. Ex terroris gradu adeo vehementi, ut in perceptionibus nostris distinguere nihil valeamus, oritur CONSTERNATIO.

§. 1151. Si quis ab aliquo ex improvise exponatur periculo

culo graviori, e. gr. vitæ, facillime fieri potest, ut ira, terrore, confertatione (§. 1150.), aliisque affectibus lociis corripitur, atque adeo extraordinariæ sanguinis & fluidi nervei commotioni, præter omnem opinionem, subjiciatur (§. 162.). Quo casu is conjicitur ab aggressore in summam mentis confusionem, quæ impedit, quo minus attentus (§. 49.) esse possit ad terminos defensionis dijudicandos & custodiendos (§. 1143.). Ponas itaque defensorem sub hisce conditionibus egressum esse limitibus defensionis, illud non defensori, sed aggressori ad esse imputandum patet ex §. 597. Eodem casu defensor ad infirmitatem humanam jure provocare potest (§. 591. 592.). Et cum impetitus sub hac hypothese intellectus & rationis usu, saltim ad tempus, privetur, & consequenter in statum animalitatis conjiciatur; aggressor sibi imputet consecutaria funesta, ex actionibus ferocioribus impetiti, qua animalis, sibi subnata (§. 597.).

§. 1152. Præterea transgressio defensionis terminorum imputabilis ita comparata esse debet, ut ea referenda sit ad voluntatem defensoris efficacem, vel directam, vel indirectam, seu ad ejus propositum aggressori plus damni, quam par est inferendi (§. 572. 509. 1144.). Transgressio itaque ejusmodi limitum, ex proposito lædendi directo vel indirecto non profecta, defensori imputari nescit.

§. 1153. Quo majus periculum nobis imminet & quo obtentu difficilium auxilium aliorum est, eo laxiores sunt termini defensionis, & eo levior eorum transgressionis imputatio. Vnde concipimus cur in statu civili, ubi auxilium magistratus implorare & possumus, & obligamur, termini defensionis angustiores sint, & cur major eorundem transgressionis imputatio existat, quam in statu naturali.

§. 1154. Si quis sub fictitiis & speciosis bonorum vel malorum repræsentationibus alterum ad agendum determinet, *dolo* latiori sensu dicto is uti dicitur. Actiones sunt vel commissivæ vel omissivæ. Dupliciter itaque dolus iste adhiberi potest.

§. 1155. Fictitiæ & speciosæ bonorum vel malorum representationes alteri factæ, sunt actus simulati (§. 1065.). Dolus proinde noster est actus simulatus (§. 1154.).

§. 1156. Dolus ille est actus simulatus (§. 1155.). Dolus itaque licitus, immo præceptus est, sine quo conservationem nostri aliorumve promovere non possumus (§. 1066.). Ejusmodi **DOLVS BONVS** dicitur.

§. 1157. *Dolus malus* vocatur, qui copulatus est cum violatione r̄s suum cuique.

§. 1158. Si dolus sit remedium proportionatum propulsationi periculorum vel reparationi damnorum consequendæ, defensori vel læso jus competit, eodem utendi (§. 1084.), præcipue si nullum remedium mitius suppetat (§. 1141.). Ejusmodi dolum esse bonum, patet ex §. 1156.

§. 1159. Si dolus fuerit remedium proportionatum propellendo periculo vel reparationi damnorum consequendæ, non erit, cur defensor vel læsus ad vim apertam seu bellum (§. 806.) confugiat (§. 1141. 1142.).

§. 1160. Nec ullum dubium est, quin medio in bello strategematibus belligerantes uti possint.

§. 1161. In ardua hac materia ea, quæ nobis observanda veniunt vel in ipsa defensione vel in violenta coactione lædentis ad reparandum damnum, distinguenda sunt ab iis, quibus uti possumus ante defensionis susceptionem, vel ante violentam coactionem lædentis ad damni reparationem.

§. 1162. Hinc remedia proportionata, quibus defensor, qua talis, in actu defensionis, vel læsus in reparatione damni extorquenda uti potest, sunt discriminanda a remediis agendique modis, quorum usum nobis suadent prudentia & justitia interna ante existentiam articuli defensionis, vel post damni alicujus perpessionem.

De remediis prioris generis §. 1116. 1117. 1118. diximus; sed opus est, ut & pauca de iis, quæ ad alterum eorum genus spectant, proferamus.

§. 1163. Dantur læsiones, quæ graviore sunt, si vel
damnum

damnum emergens inde oriundum vel lucrum cessans seu consecutaria futura, eaque funesta, quæ inde descendunt (§. 986, 987.), vel damni insignis reparandi impossibilitatem (§. 991.) spectaveris. Ad ferendas ejusmodi læsiones quæ vel interitum vel calamitosam vitæ transactionem nobis minitantur, nulla datur obligatio, si vel forum externum, vel ceteroquin tribunal rationis consideraveris (§. 665. 687. 738)

§. 1164. Si quis itaque in eo jam sit, ut nobis ejusmodi læsionem inferat, nec ullum aliud remedium eam avertendi nobis supersit, quam defensio violenta; hoc casu extra omnem controversiam in foro interno non minus quam externo nobis competit jus defensionis (§. III.), & jus arripendi remedia quævis, propulsando periculo proportionata (§. 1116. sqq.). Præterea etiam vera hic deprehenditur contradictio regularum, quibus aliorum non minus quam nostri conversationem attemperare obligamur (§. 609.). Hinc exceptio ita est facienda, ut officia erga nos præferantur officiis erga alios (§. 719.).

§. 1165. Crudelis esset in se ipsum, si ejusmodi sibi læsiones infligi pateretur.

§. 1166. *Læsis levis* est actio, qua id, quod alterius est, parum violatur (§. 767.). Ejusmodi læsiones dantur ratione læsi vel lædendi, si eæ vel spectentur in se, vel nullis consecutariis molestis stipentur (§. 987.). Vtrum læsis sit levis, ex conditione læsi vel lædendi dijudicandum.

§. 1167. Obligamur vel in rebus exiguis suum cuique tribuere (§. 750.), & ex consequenti omittre actiones, quibus id, quod alterius est, vel in re minima violatur. Datur itaque obligatio naturalis abstinendi a læsionibus & damnis vel levioris momenti (§. 1166.), eademque illata reparandi (§. 996.). Cui obligationi respondet jus, quod læso vel lædendo competit, adigendi lædentem, ut damnum ejusmodi reparet (§. 1079.), vel refrænandi nos læsurum ab illatione damni.

§. 1168.

§. 1168. Ex eadem obligatione abstinendi a læsionibus levioribus, alteri, cui imminet læsio, oritur jus eo dispiciendi, ne lædatur in minimis (§. 782.).

§. 1169. Declarare, se nolle uti jure suo dicitur *remittere jus suum*. Virtus, quæ prona est ad remittendum jus, sibi competens, pæcis aut humanitatis causa, appellatur FACILITAS: quæ notio Grotiana est. Ad facilitatem nemo cogi potest (§. 736.).

§. 1170. *Prudentia* est habitus remedia, sapienter electa cum successu expediendi.

Prudentia dicitur *politica*, quæ tendit ad remedia, effectui danda, quibus utilitas nostra externa in commercio humano amplificari possit. Qui de amplificanda utilitate externa sollicitus est, ei omnis cura in evitandis detrimentis ponenda est. Hæc itaque virtus *solertia & cautione* absolvitur, & species est virtutis naturalis generaliter sumptæ (§. 851.), ad quam colendam a natura & ratione obligamur (§. 340.).

§. 1171. *Prudentia* præponit sapientiam (§. 1170.) & consequenter finem formatum (§. 789.), ad quem obtinendum remedia tendunt.

§. 1172. Sapiens nihil frustra facit, viam compendiarum & faciliorem præfert viæ prolixiori & difficiliori, abstinereque a superfluo (§. 789.). Quæ etiam in prudentem cadunt (§. 1171.).

§. 1173. Sapientia est scientia felicitatis (§. 792.). Prudentia ergo ejusmodi remedia effectui dare connititur, quibus felicitas nostra promoveri possit (§. 1171.).

§. 1174. Utile est bonum (§. 141.). Datur utile verum, datur & apparens (§. 143. 144.).

§. 1175. Felicitas est status gaudii durabilis (§. 368.). Gaudium durabile est voluptatis durabilis gradus insignior (§. 367.). Voluptas durabilis est vera voluptas (§. 134.). quæ perfectione vera nititur (§. 132.). Felicitas itaque est status ubi perfectionibus & ex consequenti bonis veris (§. 144.)

Jus Naturale.

Ff

fruihur.

fruur. Jam cum prudentia ejusmodi remedia effectui dare connitatur, quibus felicitas nostra promoveri possit (§. 1173.); eadem virtus non nisi bonum verum & ex consequenti utile verum & durabile seatur (§. 1174.). Tanta vis est honesti, ut speciem utilitatis obscuret, *Cicero Off. c. IX. L. III.*

§. 1176. Prudens incommoda & detrimenta vera evitare connititur (§. 1170. 1175.).

§. 1177. Homines prudentes anteponunt malum minus malo majori (§. 150.), & perpetiuntur incommodum, quod majus sequitur commodum (§. 151.) & cujus perpeffio efficit, ut incommoda longe duriora effugiant (§. 1175.). Reflektas ad fabulam Phædrinam de calvo & musca. Huc referas illud: *Erwas für die Diebe und Spitzbuben.*

§. 1178. Si itaque fiat, ut ex usu & persecutione juris nostri naturalis vel jaçtura commodorum major vel duriora incommoda alia enascantur, quam ex non-usu ejusmodi juriur, prudentiæ politicæ leges exigunt, ut jus nostrum remittamus (§. 1177. 1169.).

§. 1179. Dantur læsiones sat graves, quæ e. gr. a populo longe potentiore alteri vel parantur, vel jamjam illatæ sunt, quarum tamen perpeffionem, dissimulationem & remissionem prudentia politica suadet ob longe majores injurias, quæ provocarentur, si is vel eas a se avertere, vel earum reparationem vi aperta exigere conniteretur (§. 1177.). Qui in ejusmodi casu ad arma confugit, quorum omnino jure gaudet, is non statim quidem in foro externo, contra rationis tamen dictamen peccasse existimandus est. Defensio enim ejusmodi ipsi defensori detrimentosa esset, quæ defensionis nomen non meretur, si rem ad rationis normam æstimemus (§. 1110.), licet in foro externo pro tali habeatur, ubi quippe ad prudentiæ politicæ regulas observandas nemo eogitur.

§. 1180. Justus interne talis non suam solum, sed & aliorum felicitatem conservare & amplificare connititur (§. 802. 689.).

689.). Prudentia itaque politica, qua utitur justus, ejusmodi remedia effectui dare connititur, quibus & ipsius & aliorum felicitas promoveri possit (§. 1173.). Hinc justus, interne talis, de aliorum non minus quam de sui conservatione in se defendendo sollicitus est.

§. 1181. Licet non obligemur aggressori ad perferendam injurias leviores (§. 1167.), nec ullus in statu libertatis datur, qui nos cogere possit ad earum perpeffionem (§. 917. 918.); tamen justitia interna (§. 1180.), prudentia (1177.), quin & cultus pacis externæ nos commovere possunt, ut hoc casu remittamus jus nostrum (§. 1169.) & ejusmodi damna toleremus.

§. 1182. Hinc ejusmodi læsiones modicæ causis belli justificis accenseri in sphaera rationis non merentur.

§. 1183. Dantur casus, ubi nobis innotescit alterius propositum nobis nocendi & ubi remedium nobis suppetit, quo absque detrimento, ipsi inferendo, impedire possumus, quo minus læsionem in actum mittere valeat, justitia interna nos obligat ad arripiendum illud remedium, quo & nos & alterum conservare possimus (§. 1180.).

§. 1184. Ejusmodi remedia efficiunt, ut nobis plane non opus sit defensione. Conf. §. 1161. 1162. Si dentur, quibus magis proficuum videatur expectare aggressorem, ut occasionem nanciscantur eum, quo se valentiores sentiunt, malis durioribus maectandi vel conjiciendi in extremam perniciem, peccant hi contra justitiam internam (§. 1180.).

§. 1185. Nec desunt inimici, qui ne injusti videantur, occasionem seu prætextum quærunt, quo dato liberius nos lædere possint. Hoc casu omnis navanda nobis erit opera, ut ne culpa nostra nanciscantur ejusmodi occasionem, quam impatienter expectant, quam recte suscitare student inimici. Ad hanc cautionem adhibendam nos stimulat prudentia politica, qua justus interne talis utitur (§. 1180.).

§. 1186. Sunt, qui vel ex odio erga inimicum, vel ex haud levioribus, quæ sibi fingunt, commodis permittunt libentius, ut inimicus nanciscatur ejusmodi, quem quæsit, obtentum, non alium in finem, quam ut ipsis eo melior offeratur occasio, alterius vel interitum vel miseriam vitam transactionem promovendi.

§. 1187. Ejusmodi agendi rationem tribuunt *prudencia politica*, quæ tamen, cum justitiæ internæ repugnet (§. 1180.) pro *bracteata & spuria* merito habetur, idque ob consecutaria funesta, quæ perpeffi sunt ii, qui illius legibus actiones suas attemperarunt.

§. 1188. Ad id, quod nostrum connatum est, pertinent anima, corpus, utriusque unio, membrorumque corporis integritas (§. 747. 749.).

§. 1189. Aggressio, quæ separationem corporis ab anima, hoc est, *mortem*, seu *jacturam vite*, vulnerationem & mutilationem membrorum corporis, illiusve morbos nobis minitatur, est violatio imminens eorum, quæ ad nostrum connatum pertinent (§. 1188.), & ex consequenti læsio imminens (§. 767.), ad quam a nobis avertendam in quocunque foro nobis competit jus defensionis violentæ, & jus arripendi quævis remedia, propulsandis ejusmodi periculis proportionata (§. 1164.).

§. 1190. Hoc itaque casu, si nullum aliud remedium proportionatum in vaso suppetat, nisi vel vulneratio, vel mutilatio corporis, vel interfectio aggressoris, jure is gaudet aggressoris corpus vel vulnerandi vel mutilandi vel eum interficiendi (§. 1189.).

§. 1191. Defensio corporis & vitæ dicitur *moderamen inculcata tutela* (*die Noth-Wehre*). Quæcunque §. 1111. seq. de defensione, ejusque jure, remediis & limitibus demonstravimus, ad moderamen inculpatæ tutelæ, tanquam defensionis speciem, transferenda sunt.

§. 1192. Si quis expectat aggressorem, & propositiones
§. 1183.

§. 1193-1197. DE IVRE LAESI IN LAEDENTEM CONN.&C. 229

§. 1183, 1185. demonstratas negligat, in foro omnino rationis peccare existimandus est (§. 1191.).

§. 1193. Fuga & regressus vel in vasum nihil juvat, vel eum ex periculo eripit, vel periculum ejus adauget. Priori casu nulla subest causa, cur in vasum fuga vel regressu velit sibi consulere, alter casus ex §. 1183, & ultimus ex §. 1084. decidendus est.

§. 1194. Si qui sunt, qui in actu defensionis armorum paritatem exigant, §. 1117. considerent.

§. 1195. Si vulneretur vel mutiletur membrum corporis, oritur in parte illius mutatio mala, quæ reliquas corporis partes & animam non minus quam ipsam corporis machinam afficit (§. 682.), unde dolores atque molestissima conlectaria, progressu saltem temporis, sæpius metuenda sunt (§. 683.), ad quæ evitanda obligamur (§. 684.). Vnde non video, cur non membra corporis nostri vel cum internecione aggressoris, defendi possint (§. 1163. 1164.), præcipue cum vulnera corporis in conflictu hostili ad mensuram non dentur (§. 989.), nec damnum inde ortum reparari possit (§. 991.).

§. 1196. Sunt qui in cruenta membrorum corporis defensione vulnus vel jacturam unius membri defensoris & eadem in vasoris inter se comparant; sed jure gaudemus arripiendi malum, quod est proportionatum propulsationi malorum, licet illud iisdem malis, nobis alias subeundis, sit minus proportionatum, præsertim cum hæc nobis non semper nota sunt (§. 1118.). Conf. §. XIV. & XV. J. Nat. GVNDLINGII.

§. 1197. Compressio virginis est læsio (§. 1077.) eademque gravissima, si respexeris vel fastidium virginis, cum ejusmodi congressu venereo violento copulatum, vel ad imprægnationem, gestationem & exclusionem partus, ejusque educandi onus, vel ad jacturam ejus, cujus rationem mares in contrahendo matrimonio communiter habere solent, vel ad inde labefactam spem nanciscendi maritum, vel ad alia

confectaria, quæ pro ratione circumstantiarum tristitia esse possunt, quorum referes maxime mortem ob vehementiores adfectus, hac in re excitatos, facile metuendam. Nec deerunt alia argumenta, quæ ex indole matrimonii, ad rationis dictamen conformandi, derivari possint, cum ejusmodi congressus ad procreationem & educationem sobolis, & ex consequenti ad societatem conjugalem ineundam tendere debeat, si rationem & ei attemperatam naturam sequi velimus.

§. 1198. Si fœmina fuerit maritata vel vidua, congressus venereus violentus iisdem fere consecrariis, si pauca excipias, quin novis sat gravibus incommodis stipatur.

§. 1199. Virgini, fœminæ maritatæ & viduæ jus defendendi pudicitiam ob adlatas causas, vel cum interneccione aggressoris, concedenda est (§. 1197. 1198. 1164.).

§. 1200. Falluntur, qui in fœminis concessio jure defendendi pudicitiam eadem aggressoris cum damno minoris momenti, quod perpetiuntur fœminæ, comparant (§. 1118.).

§. 1201. Ob §. 1112. causæ defensionis, licet non statim violentæ, justificæ sunt, si quis connitatur in statu naturali infringere æqualitatem externam & ratione imperii & ordinis (§. 907.), & libertatem naturalem (§. 944.); si quis jura naturalia, nobis competentia, violet, vel nos impediat, quo minus iisdem uti possimus (§. 787.); si quis re sua ita uti velit, ut inde violetur id, quod nostrum est (§. 969.); si quis damnum nobis directe infligere satagat (§. 981.); si quis damnum nobis inferre velit, quod in se spectatum levius, sed consecrariis gravioribus stipatum est (§. 987.); si quis famam nostram violare connitatur (§. 1053.); si quis alterum cogere connitatur ad officia amoris & benignitatis (per Schol. II. §. 794.); si quis alterum impedit, quo minus iure defensionis uti possit (§. 1139.); si quis alterum in fruitione boni jucundi turbet, vel ei illud eripere contendat (§. 1072.); si quis hostem, qua talem, adjuvare tenetur (§. 1135.);

§. 1202-1205. DE IVRE LAESI IN LAEDENTEM CONN. & C. 231

(§. 1135.); si animadvertatur in aliquo indagatio & usus remedium, quibus malignum propositum suum in actum mittere possit, & cura removendi obstacula & suscitationem occasionis (§. 1114.); si quis alterum in exercitio religionis turbare connitatur (§. 1202.).

SCHOLIUM I. Hæ sunt causæ defensionis justificæ, quæ oriuntur ex violatione metuendâ SVI CONNATI. Inferius & aliæ obvenient, ex violatione SVI ACQUISITI subnasci solitæ.

SCHOLIUM II. Eædem causæ sunt etiam causæ disceptationis, conquerendi de altero, & consequenter ad formandum gravamen justificæ.

§. 1202. Religio ad id, quod nostrum est, pertinet (§. 836. 747.). Qui itaque alterum turbat in exercitio religionis, is eum lædit (§. 767.). Turbatio itaque imminens in exercitio religionis nostræ est causa defensionis justificæ (§. 1112.).

§. 1203. Si quis profitetur religionem, a nostrâ diversam, is nos non turbat in eo, quod nostrum est (§. 836. 747.), & ex consequenti nos non lædit (§. 767.). Diversitas itaque religionis non est læsio.

SCHOLIUM. Idem est in genere statuendum de solo non-consensu, item de dissensu absque convicio.

§. 1204. Si convertas læsiones imminentes graviore, §. 1201. enumeratas, in læsiones jamjam illatas, habebis causas belli justificas (§. 1092. 1109.), ad reparationem damni vel ad satisfactionem consequendam tendentes (§. 1079. 991.). Huc referas violationem famæ & existimationis nostræ simplicis (§. 1050.), contemptum nostri æternum (§. 1059.), calumnias & contumelias (§. 1068.), & aliorum actus, quibus nos impediunt, quo minus jure læsi in lædentem uti possimus (§. 1139.).

§. 1205. Vi §. 1093. *causa belli minus justificæ* sunt actiones legibus strictis non repugnantes (§. 765.), actus rō suum cuique

que non violantes (§. 767.), denegatio officiorum amoris, humanitatis, auxilii aliis ferendi (§. 766.), animus ingratus simplex (§. cit.), mala ex neglectu officiorum amoris & ex recusatione auxilii alteri orta (§. 771.), usus & non-usus juris nostri (§. 784. 785.), neglectio benignitatis erga alium (§. 795.) & justitiæ internæ (§. 804.), defectus pietatis (§. 847. 1090.), malum, cujus existentia ratio in alterius violatione tamen nostrum non deprehenditur (§. 961.), malum, quod quis sua culpa sentit (§. 962.), usus rerum nostrarum tamen suum cuique non violans (§. 970.), malum alteri ex nostro facto legitimo vel non injusto natum (§. 973.), interceptio ejus, ad quod alteri in statu naturali nullum jus competit (§. 977.), conservatio nostri & incrementum legitimum (§. 973. 978.), damnum, quod in consequentiam venit (§. 983.), commissio vel omissio actus indifferentis (§. 984.), mala alteri orta ex custodia officii nostri vel ex actionibus, justitiæ internæ attemperatis (§. 985.), damna casualia (§. 988.), simulationes, dissimulationes, reservationes mentales, quibus tamen suum cuique non violatur (§. 1069.), libelli satyrici (§. 1070.), solus non-consensus, vel dissensus absque convicio, per Schol. §. 1203., veritas manifesta (§. 1071.), consecratio vel fructio jucundi tamen suum cuique non violans (§. 1074.), defensio nostri & mala, ex illa alteri subnata (§. 1120.), auxilium, quod fertur hosti, non qua tali (§. 1137.), transgressio limitum defensionis, orta ex periculo, cui ex improvise expositi sumus (§. 1151.), diversitas religionis & sola infidelitas (§. 1203.). Huc referas solam conversationem alterius cum inimicis vel adversariis nostris, In Jure Gentium plures ejusmodi causæ spuria obvenient.

SCHOLION I. Notemus, quod eadem causæ sint etiam causæ disceptationis, conquerendi de altero, & consequenter ad formandum gravamen minus justitiæ.

SCHOLION II. Hæ causæ minus justitiæ ex non-violatione SUI CONNATI concipiuntur.

§. 1206. Quousque modus ultionis pateat, judicandum est ex §. 1079, 1081.

§. 1207.

§. 1207. In statu naturali nullus datur iudex homo (§. 918.). Modum itaque ultionis nec tertius, nec ipse lædens vel nociturus impetito præscribere potest. Idem proinde modus ultionis proprio læsi iudicio, rationis diſtaminæ & conſcientiæ accommodando, videtur relinquendus.

§. 1208. Idem affirmandum eſt de determinatione cautionis ſufficientis, parti læſæ vel lædendæ sæpius offerri ſolitiæ

§. 1209. Species mediorum cogendi & nocendi hoſtibus iudicari poſſunt ex §§. 1117. 1118. 1132.

§. 1210. Modus reparandi damnum iudicandus eſt ex ipſa indole damni, Hinc pro diverſitate damnorum & læſionum, diverſa eſt reparatio, vid. §. 993.

§. 1211. Si quis occiderit hominem ſingularem, reparanda eſt ſpes alimentorum conjugi, liberis, propinquis pro ætate deſuncti. Vt or verbis *Gundlingii*. Conf. ejus I. N. §. 52. c. 9. Sed hoc caſu deſenſor ad nihil tenetur, cum mala, ex deſenſione noſtri violenta aliis ſubnata, damna non ſint (§. 1120.).

§. 1212. Si quis interfecerit plures, vel per ſe, vel per alios, per averſionem & transactionem damnum civitati reſpondendum eſt. Conf. §. 53. c. 9. auctoris antea laudati.

§. 1213. Damna ex mutilatione vel ablatione membrorum læſo orta veniunt reparanda (§. 996.). Hinc juſtum eſt, ut impenſæ in curationem vulneris factæ & alimenta mutilato aut propinquis ejus præſtanda attendantur. Conf. §. 54. I. N. *Gundlingii*. Hoc caſu deſenſor ad nihil tenetur.

§. 1214. Virgo, quæ vim paſſa eſt, vel ducenda, ſi velit, vel dotanda. Nec minus ſtuprator partui alimenta præſtare tenetur.

§. 1215. In contemptu externo (§. 1014.) verba aliæ ſigna ſunt vel obſcura & æquivoca, vel perſpicua. Priori caſu ejusmodi explicationem læſus poſtulare potest, quæ ſymbola a contemptu libera pronunciantur & quæ *declaratio honorifica* audit; poſteriori vero opus eſt *deprecatione*, qua fatetur contemnens injuriam alteri illatam & qua precatur contemptum, ut læſionem oblivione ſepeliat,

§. 1216. Nec in ejusmodi casibus ignoti sunt actus, quibus contemptus idem factum turpe, quod ei imputat contemnens, eidem tribuit, idque cum in finem, ut se ab injuria sibi illata liberet. Hujusmodi actus dicuntur *retorsiones*, quæ videntur esse defensionis species, ad stipulante *Gundlingio* (§. 1110.).

§. 1217. Fieri potest, ut necessaria vitæ nostræ conservatio custodiæ legum naturalium stricte dictarum repugnet seu, ut custodia legum naturalium, stricte sic dictarum, efficiat, ut pereamus. Hoc scriptoribus juris naturæ occasionem præbuit indagandi jus necessitatis.

§. 1218. Cessante principio, cessat principiatum (§. 42.). Conservatio nostri seu fuga interitus nostri est principium custodiæ officiorum erga alios stricte dictorum, & abstinentiæ ab extorquendis officiis amoris seu humanitatis, tanquam principiatorum (§. 42. 733. 734. 735. 736.). Cessante ergo necessaria nostri conservatione, cessabit & custodia officiorum erga alios, stricte dictorum & abstinentia ab extorquendis officiis erga alios, amoris & humanitati nostræ relictis. Ponas dari casus, ubi cessat necessaria nostræ vitæ conservatio, si officia erga alios stricte custodire & ab extorquendis officiis amoris abstinere voluerimus, tunc cessare debet & custodia officiorum stricte dictorum, & abstinentia ab extorquendis officiis, amoris nostro relictis. Hoc proinde casu facultatem naturalem violandi officia stricte minimum hypothetica, & extorquendi humanitatis officia nanciscimur. Jam cum lex naturalis stricte dicta seu jus naturale externum custodiam officiorum stricte dictorum & abstinentiam ab extorquendis humanitatis officiis nobis inculcet (§. 753. 754.); eodem casu oritur nobis facultas violandi jus naturale externum minimum hypotheticum, ob eius collisionem seu pugnam cum necessaria vitæ nostræ conservatione. Hæc facultas dicitur *IUS*, seu potius, *FAVOR NECESSITATIS* (*das Noth-Recht*), cuius veritatem ex prævia demonstratione concipimus.

SCHOLIUM. Libertas hæc repngnat Juri Naturali stricte dicto, quod ex demonstratione, qua illa nititur, patet.

patet. Eadem itaque libertas dici non meretur jus necessitatis, *das Noth-Recht*, per confectionem, §. 774. Quæ causa videtur esse, cur alii eandem libertatem maluerint appellare favorem necessitatis. *Henricus Coccejus* eandem sententiam fovit in coroll. 3. disp. LXII, Vol. I., cujus verba hæc sunt: *extrema necessitas nunquam jus in alienas res indulget.*

§. 1219. In casibus, ubi jus necessitatis obtinet, deprehenditur neglectio juris externi, saltem hypothetici, pugnantis cum conservatione vitæ nostræ (§. 1218.), & ex consequenti exceptio ab eodem jure externo (§. 611.).

§. 1220. Nec difficulter perspicimus rationem denominationis juris illius necessitatis (§. 1219.).

§. 1221. Quousque in potestate nostra positum est, observare regulas, quibus actiones nostras liberas attemperare obligamur, eousque versamur *in statu morali regulari* leu *ordinario*; sed quousque cogimur negligere ejusmodi regulas, aliis regulis potioribus contradicentes & quousque adeo ad suscipiendam exceptionem a regulis obligamur (§. 612.), eousque *in statu irregulari* leu *extraordinario* versamur (§. 605.).

§. 1222. Status extraordinarius est status necessitatis (§. 616. 1221.).

§. 1223. Gradus necessitatis in statu extraordinario & ex consequenti in statu necessitatis (§. 1222.), a minori vel majori numero regularum, quæ nobis negligendæ veniunt, oriuntur (§. 1221.).

§. 1224. Quo pauciores regulæ restant, quas observare possumus, eo major est necessitas. Et si eo redacti fuerimus, ut ferme omnes regulas negligere cogamur, in summa & extrema necessitate versamur (§. 1223.).

§. 1225. Unde patet, cur casus extremæ & gravissimæ necessitatis requirantur, si ad usum favoris necessitatis recurrere volueris (§. 1224. 1219.).

§. 1226. Dantur casus necessitatis, qui oriuntur ex collisione officiorum erga nos, ex conflictu officiorum er-

ga alios, ex pugna officiorum erga nos cum officiis erga alios, nostræ humanitati relictis. Qui casus necessitatis distinguendi sunt a casibus extremæ & ineluctabilis necessitatis, ubi nobis necessitatis (gravissimæ) conceditur (§. 1224, 1225.).

§. 1227. Lex seu jus naturale externum nobis dat jus contra lædentem (§. 1079. 1081.). Ergo jus, quo utimur contra lædentem, non violat jus naturale externum. Quodcunque igitur jus violat legem seu jus naturale externum, illud non est jus, quod datur contra lædentem. Jus proinde seu potius favor necessitatis non datur contra lædentes (§. 1218.), & ex consequenti nobis dicto modo conceditur contra eos, qui nos nec læsere nec læsuri sunt.

§. 1228. Jus necessitatis non præponit læsionem (§. 1227.) & ex consequenti non est jus belli (§. 1092.). Quæ propositio converti potest.

§. 1229. Hinc jus defensionis (§. 1111.) & moderamentum inculpatæ tutelæ (§. 1191.) non est jus seu favor necessitatis (§. 1228.). *Noth-Wehre ist kein Noth-Recht, & v. v.*

§. 1130. Eo tempore, quo quis confugit ad ita dictum jus necessitatis, nulla culpa, nullus dolus in eo concipitur (§. 1225. 492. § 52.), licet fieri possit, ut is culpa sua ad summam ejusmodi angustias redactus fuerit. Si itaque ipsum temporis-articulum, quo quis ad jus hoc funestum arripendum cogitur, spectaveris, is jus naturale externum, minimum hypotheticum, nec culposè, nec dolosè violat. Ipsi proinde læsio, nec culposa nec dolosa, tribui potest (§. 767.).

§. 1231. Licet itaque is, qui utitur hoc ita dicto jure necessitatis adversus nos, neque culposè neque dolosè rōsum cuique violet, extorqueatque officia humanitatis, saltem hypothetica; violat tamen vel violare connititur id, quod nostrum est (§. 1218. 744.), & consequenter nos lædit (§. 767.). Ejus itaque, qui utitur favore necessitatis, actiones sunt læsiones.

§. 1232. Unde concipimus, eum, qui utitur jure necessitatis,

fitatis, non quidem injuste agere, ejus tamen actiones injustas pronounciari posse (§. 960.). Injustitia quippe actionis ab injustitia hominis discriminanda est.

§. 1233. Contra nos læsuros nobis datur jus defensionis (§. 1111.), quod adeo & contra eum, qui jure necessitatis adversus nos utitur, nobis conceditur (§. 1231.).

§. 1234. Ea, quæ de jure defensionis antea demonstravimus, etiam huc transferenda sunt (§. 1233.). Hinc ob damnum levius vel etiam mediocri defensione uti non possumus contra eum, qui ad necessitatis jus confugere adstringitur (§. 1181. 1182.), si rationis dictamen audiamus, præcipue cum alter in eiusmodi casu cum extrema necessitate conflictetur. Sed si quis usu hujus iuris in periculum vitæ, calamitosæve eius transactionis nos coniciat, eo casu ad ius defensionis nobis recurrendum esse, patet ex §. 1189.

§. 1235. Sunt, qui existimant, dari ius in statu extremæ necessitatis, quod alicui, ad summas angustias redacto, competeret, sed cui non responderet obligatio in altero, quippe qui alio jure frueretur in contrarium.

SCHOLION. Cur abeam ab hac sententia, ex Schol. 1218, patebit. Et si homini eiusmodi nullum ius tribuendum sit, hic casus tanquam instantia contra correlationem iuris & obligationis perpetuam allegari non potest. Conf. Schol. 2. §. 780. Exerc. & §. 229. Specim. Juris Gent.

§. 1236. In casu extremæ necessitatis locum non habet, si statum naturalem spectaveris, idque ob defectum iuris perfecti (§. 1218.): Quod tibi non nocet, & mihi prodest, ad id poteris compelli. Sed in civitate aliter se res habet.

§. 1237. Nec desunt, qui putant, quod officia humanitatis in articulo extremæ necessitatis abeant in officia necessitatis, quatenus ad illorum præstationem alterum cogere possimus in statu maxime irregulari.

SCHOLION. Neque hanc sententiam retinere possumus. Alter enim ea, quæ ab altero ex favore necessitatis contra se suscipiuntur, perferre iure perfecto non obligatur. Præterea ex iure pactitio patebit, nullum dari alium modum

dum mutandi officia humanitatis in officia perfecta, quam pactum. Conf. §. 810. Spec. de Imper. Civil., ubi modum civilem mutandi officia imperfecta in officia perfecta ad modum pactitium reduxi.

§. 1238. Ratio, cur fieri debeat exceptio a legibus, nobis alias observandis, dicitur *Ratio status, strictius sumta.*

§. 1239. Exceptio præponit collusionem legum (§. 611) Ratio itaque status præponit contradictionem legum quarundam (§. 1238.). Sed cum contradictio sit vel vera vel apparens; *ratio status* in *veram & spuriam* dispescitur.

§. 1240. Ratio, cur fieri debeat exceptio a Legibus, strictè dictis seu a justitia expletrice (§. 799.), dicitur *ratio status, strictissime sumta.*

§. 1241. Ratio, cur fieri debeat exceptio a legibus strictè dictis, oritur ex pugna conservationis nostræ necessariæ cum custodia Legum naturalium strictè dictarum (§. 1218) Ergo ratio status, strictissime sumta, oritur ex pugna conservationis nostræ necessariæ cum custodia legum naturalium, strictè dictarum (§. 1240.).

§. 1242. Quæ respublica ad pugnam conservationis suæ necessariæ cum custodia legum naturalium, strictè dictarum provocare non potest, illa ad rationem status, strictissime sumtam, perperam provocat (§. 1241.).

§. 1243. Ratio status, strictissime sumta, & favor necessitatis habent principium commune (§. 1241., 1218., 955., 42) Id quod etiam de ratione belli, strictissime sumta, intelligi debet, & quæ non ex Jure Gentium, quippe quod est jus Naturale externum applicatum ad integras gentes, inter se consideratas, sed ex favore necessitatis concipitur. Reflectas ad decimationem vel centesimationem militum, idque in extrema necessitate & citra respectum ad pœnam militarem, quam integræ centuriæ vel legiones militum meruerunt, de qua re tamen in Jure Gentium explicatius.

CONSECTARIUM. Ea, quæ de favore necessitatis demonstrata sunt, applicari possunt ad rationem status, strictissime sumtam.

EXER-

EXERCITATIO VI. DE JURE PACTITIO.

§. 1244.

Sermo, quo quis affirmat, velle se vel alteri aliquid præstare, vel intuitu ejus aliquid omittere, dicitur *promissio*. Sermo, quo quis affirmat, velle se vel promittenti aliquid vicissim præstare, vel intuitu ejus aliquid omittere, *repromissio* audit, & quæ adeo est promissio promittendi mutuo data.

§. 1245. Si quid vel alteri præstare, vel intuitu ejus omittere velimus, hoc fieri debet usu virium nostrarum.

§. 1246. Si quid vel alteri præstare, vel intuitu ejus omittere velimus, eum participem reddere volumus virium nostrarum (§. 1245.).

§. 1247. Si quid vel alteri præstare, vel intuitu ejus omittere velimus, ei adjumento esse volumus (§. 1246. 720.).

§. 1248. Promissiones eo tendunt, ut alter alteri auxilio sit (§. 1244. 1247.).

§. 1249. Auxilia aliis ferenda sunt finis promissionum (§. 1248. 509.), & ex consequenti ipsarum promissionum adimpletio consideranda est ceu remedium, quo quis alteri opem ferre possit (§. 511.).

§. 1250. Nec minus inde perspicuum est, auxilia, quibus alter alterum suffulcire possit, dedisse occasionem promissionibus. Et necessaria & comoda vitæ transactio homines natura detetminavit, ut alios commoverent ad auxilii lationem.

§. 1251. Vires vel corporis, vel mentis sunt, vel a statu externo pendent, Unde patet, quotuplici ratione alterum juvare possimus (§. 720.), & quam varia possint esse promissa (§. 1248.).

§. 1252.

§. 1252. In auxilio, quod nobis ab altero fertur, ejus virium participes reddimur (§. 720.). Quousque itaque alter nobis adjumento est, eousque ejus virium participes effici-mur, & consequenter partem virium alterius nanciscimur, atque adeo eousque vires, quæ alterius sunt, fiunt nostræ (§. 747.). Hinc in auxilio, quod nobis ab aliis fertur, ex alieno fit nostrum.

§. 1253. Declaratio voluntatis nostræ, alteri facta, de aliqua re, effectui danda, denotat *consensum nostrum*, (*die Bewilligung*.)

§. 1254. Promittens significat alteri, cui aliquid promittitur, consensum suum (§. 1244. 1253.).

§. 1255. Qui consensum suum alteri significare non potest, is non potest alteri promittere aliquid (§. 1254.).

§. 1256. Voluntas præponit intellectus repræsentationes (§. 168.). Consensus ergo, qui declaratio voluntatis est (§. 1253.), intellectus repræsentationes non minus, quam voluntatem præponat necesse est.

§. 1257. Quatenus aliquis intellectu & voluntate præditus est, eatenus *facultas consentiendi physica* (§. 1256.); quatenus vero consensus alicujus approbatione legis stipatur, *facultas consentiendi moralis* ipsi tribuitur. Conferas ea, quæ §. 483, seqq. diximus de eo, quod moraliter vel possibile vel impossibile sit.

§. 1258. Promittens intellectus usu & voluntate præditus esse debet (§. 1254. 1256.). Unde & in eo requiritur *facultas consentiendi physica*, (§. 1257.).

§. 1259. Qui intellectus usu & voluntate destitutus est, is ad aliquid alteri promittendum inhabilis est (§. 1258.). Vnde infantes, furiosi, mente capti, summe ebrii, qua tales, nihil promittere possunt.

§. 1260. Identitas binarum voluntatum in aliquo negotio, effectui dando, signis manifestata dicitur *consensus reciprocus* seu *mutuus*. Si etymologiam vocabuli spectemus, *consentire* est simul sentire seu idem sentire ac alter. Id quod
nihil

nihil aliud est ac idem velle vel idem nolle. Indoles tamen argumenti nostri requirit, ut *consensus* paulo laxius sumatur, atque ita & promittenti & alteri, cui fit promissio, sigillatim tribui, inque unilateralem & bilateralem seu reciprocum distingui possit. Neque ab usu loquendi amplior hujus vocis acceptio abhorret, cum in celebrando pacto alter, cui fit promissum, peculiariter in illud consentire debeat, atque adeo eidem consensus singulariter tribui soleat. Præterea in pacto requiritur consensus reciprocus seu mutuus, qui binos consensus singulares præponit.

§. 1261. Idem objectum repræsentatum, ad quod existentia reddendum vel impediendum duorum voluntas tendit, dicitur *idem placitum*. Quod requiritur in consensu reciproco (§. 1260.). Notum est, quod voluntas, ad aliquam rem effectui dandam contendens, dicatur *decretum seu placitum*.

§. 1262. Si is, cui fit promissum, idem vult ac promittens, in *promissum consentit* (§. 1253.).

§. 1263. Consensus reciprocus seu mutuus exigit easdem repræsentationes negotii celebrandi in utroque (§. 1260. 1256.). Unde perspicuum est, utrique easdem ideas cum terminis seu signis, quibus utuntur, esse copulandas (§. 15.). Nec minus patet, quod non detur consensus reciprocus, ubi repræsentationes rei in duobus subjectis diversæ fuerint.

§. 1264. Si quis affirmaverit, se consentire in alterius promissum, ille *acceptare promissum* dicitur.

§. 1265. Ubi nullum datur promissum, ibi nulla concipitur acceptatio (§. 1264.).

§. 1266. Acceptatio promissi requirit intellectus usum & voluntatem acceptantis (§. 1263. 1256.).

§. 1267. Qui intellectus usu & facultate declarandi voluntatem destitutus est, is inhabilis est ad acceptandum promissum (§. 1266.). Hinc infantes, furiosi, mente capti &c. acceptare promissum non possunt.

Jus Naturale.

Hh

§. 1268.

§. 1268. Qui inhabilis est ad aliquid alteri promittendum, is etiam ad acceptanda promissa inhabilis censetur (§. 1259. 1267.).

§. 1269. Promissum effectui dare, seu, id, quod alteri a nobis promissum est, existentiae reddere, significat *servare promissum*. *Validum* dicitur *promissum*, quod servandum est.

§. 1270. Jam disquiramus successive, quænam ad validitatem promissi concurrere debeant.

§. 1271. Auxilia aliis ferenda dederunt occasionem promissionibus (§. 1248.). Jam cum auxilia nemini invito obtrudenda sint (§. 745.), idem valeat necesse est de promissionibus.

§. 1272. Aut promissum alteri potest obtrudi, aut hujus voluntas eidem accedere debet. Prius locum non habet (§. 1271.), ad promittentis ergo voluntatem accedere debet voluntas ejus, cui fieri debet valida promissio (§. 1269.). Ergo is, cui valide promittitur aliquid, debet declarare, velle se, ut sibi illud vel præstetur vel intuitu sui omittatur a promittente.

§. 1273. Ad validitatem promissi requiritur, ut in promittente, & in eo, cui promittitur, detur identitas voluntatum (§. 1244, 1272.), & ex consequenti consensus reciprocus (§. 1260.).

§. 1274. Ad validitatem promissi requiritur, ut is, cui promittitur, in promissum consentiat (§. 1272. 1253.).

§. 1275. Validitas promissi dati exigit, ut is, cui promittitur, promissum acceptet (§. 1274. 1264.).

§. 1276. Acceptatio promissi ab ejus validitate (§. 1257.), & ex consequenti a promisso servando (§. 1269.), eodemque effectui dando (§. cit.) separari nescit.

§. 1277. Promissiones acceptatæ ab altero dicuntur *partitiones* seu *pacta*, seu *conventiones*.

§. 1278. Ubi nulla datur promissi acceptatio, ibi nullum concipitur pactum (§. 1277.).

§. 1279. Promissum est factum unius paciscentis, & accepta-

ceptatio est factum alterius (§. 1244. 1264.). Ad pactum ergo requiritur factum bilaterale (§. 1277.). Factum ergo unilaterale vel promittentis vel acceptantis ad producendum pactum non sufficit. Quod ad §. 903. applicari potest.

§. 1280. In pacifcente requiritur usus intellectus & voluntatis (§. 1277. 1258. 1266.).

§. 1281. In quo itaque usus intellectus & facultas declarandi voluntatem non deprehenditur, is ad pacifcendum inhabilis est (§. 1280.).

§. 1282. Qui promissum sibi ab altero dato acceptare non potest, ad pacifcendum cum eo inhabilis est (§. 1277.).

§. 1283. Qui non potest consentire in promissum alterius, nec poterit pacifci (§. 1282. 1264.).

§. 1284. Pacta sunt promissa (§. 1277.). Quicquid ergo demonstratur de promisso, tanquam genere pacti, illud competit pactionibus.

§. 1285. Varietatem objectorum, de quibus pacifci possumus ex §§. 1251. 1277. perspicimus.

§. 1286. Validitas promissi dati exigit, ut is, cui promittitur, promissum acceptet (§. 1275.). Promissum acceptatum ab altero dicitur pactum (§. 1277.); validitas ergo promissi exigit pactum.

§. 1287. Ad validitatem promissi requiritur, ut in promittente & in eo, cui promittitur, detur consensus reciprocus (§. 1273.). Enimvero is, cui datur promissum, dicitur acceptans (§. 1264.); ad validitatem promissi requiritur, ut in promissore & in acceptante promissum & ex consequenti in pacifcentibus (§. 1277.) detur consensus reciprocus.

§. 1288. In pacifcentibus adesse debere consensum reciprocum, etiam sic demonstramus: promittens declarat voluntatem suam de aliqua re effectui danda (§. 1244.). Acceptans consentit in promissum (§. 1264.), & consequenter etiam voluntatem suam declarat de promisso, effectui dando (§. 1273.) Adesse itaque debet in promittente & in acceptante, conjunctim sumtis, atque adeo in pacifcentibus (§. 1277.) identitas volun-

voluntatum in aliqua re, effectui danda & ex consequenti consensus reciprocus (§. 1260.), in idem placitum (§. 1261.).

§. 1289. Auxilia, quibus homo ab homine indiget, effecerunt, ut homines inciderent in promissiones (§. 1248.). Leges ergo naturales internæ, in iuvandis aliis observandæ, & quæ superius §. 720. seqq. demonstratæ sunt, etiam custodiendæ sunt in promissis, aliis dandis. In quibus itaque negotiis concipitur auxilium, juxta easdem leges aliis ferendum, in illis etiam concipitur promissum, & consequenter pactum (§. 1277.), legibus naturalibus conveniens. E diverso in quibus negotiis nullum concipitur auxilium, juxta illas leges aliis ferendum, in illis etiam nullum concipitur promissum, & consequenter nullum pactum, legibus naturalibus conveniens.

§. 1290. Hinc pacta iisdem legibus conveniunt, quibus juvamus alios, de felicitate sua conservanda & amplificanda studiosos 721. Nec minus inde patet, quod pacta non debeant repugnare expletioni officiorum erga nosmet ipsos (§. 728.).

§. 1291. Ad promissiones vel repromissiones, alteri dandas, & consequenter ad paciscendum (§. 1277.) ante læsiones nemo cogi potest (§. 766. 1248.). Assertum etiam ex eo patet, quod sola læsio sit causa coactionis justificata, vi superius dictorum.

§. 1292. In promissionibus requiritur usus virium promittentis (§. 1244. 1245.). Jam cum vires nostræ ad id, quod nostrum est, spectent (§. 747.); in promissionibus requiritur usus ejus, quod promittentis est.

§. 1293. Quousque in foro vel externo vel interno justus est usus ejus, quod nostrum est, eousque in utrolibet foro justa sunt promissa & consequenter pacta (§. 1292. 1284.).

§. 1294. Quousque in foro vel interno vel externo injustus est usus ejus, quod nostrum est, eousque in utrolibet foro injusta sunt promissa & consequenter pacta (§. 1292. 1284.).

§. 1295. Eodem modo concipitur, quousque promissa & consequenter pacta in utrolibet foro licita vel illicita sint.

§. 1296. In foro externo justus usus ejus, quod nostrum est,

est, dicitur is, quo non violatur $\tau\delta$ suum cuique (§. 965.). Promissa ergo & pacta iusta in foro externo sunt ea, quibus non violatur $\tau\delta$ suum cuique (§. 1293.).

§. 1297. In foro externo injustus usus ejus, quod nostrum est, dicitur is, quo violatur $\tau\delta$ suum cuique (§. 965.). Promissa itaque & pacta injusta sunt in eodem foro, quibus violatur $\tau\delta$ suum cuique (§. 1294.).

§. 1298. Pacta injusta sunt in foro externo, quæ cum læsione (§. 1297. 767.) & consequenter cum damno alterius (§. 769.) conjuncta sunt. Hinc doctrina, quam superius §. 945. seq. de læsionibus externis & damnis veris dedimus, ad justitiã & injustitiam pactorum externam dijudicandã necessaria est.

§. 1299. Pacta injusta nec celebranda, multo minus servanda sunt (§. 1297. 751.).

§. 1300. Pacta sunt promissa (§. 1277.). Promissa eo tendunt, ut alter alteri auxilio sit (§. 1247.). Hinc pacta etiam eo tendunt, ut alter alteri auxilio sit. Sed cum juxta justitiam internam ad auxilia aliis ferenda obligati simus (§. 802. 740.), ad adimplenda pacta in foro interno adstringimur. Huc referas argumenta ethica & politica, quorum posteriora eo redeunt, ut quis animos a se, suæque utilitatis externæ amplificatione alienos efficiat, si sciant, eum vel ob leviores causas migrare pactiones.

§. 1301. Sed jam quæritur, utrum pacta sint etiam obligatoria in foro externo naturali, adeo ut violatio eorum sit læsio perfecta & causa disceptationis & belli iustifica.

§. 1302. Promittens vult alteri esse auxilio (§. 1248.), & ex consequenti vult, ut ex suo fiat alienum (§. 1252.). Et cum voluntas tendat ad finem existentix reddendum §. 513. promittens etiam vult, ut $\tau\delta$ suum actu fiat alienum.

§. 1303. Qui acceptat promissum alterius, is consentit in alterius promissum (§. 1264.), & ex consequenti idem vult ac promittens (§. 1262.). Sed promittens vult, ut $\tau\delta$ suum actu fiat alienum (§. 1302.); qui proinde acceptat promissum alterius, is vult, ut alienum actu fiat suum.

§. 1304. Promittentes (§. 1302.) & acceptantes promissum

sum §. 1303.), & consequenter paciscentes (§. 1277.) volunt, ut ex alieno fiat actus nostrum, seu, ut illud, quod partis unius paciscentis est, actus fiat alterius.

§. 1305. Promissum est finis promittentis (§. 520. 1244.). Ergo si promissum effectui detur, promittentium finis existentiam suam nanciscitur. Sed & promittentium finis extendit, ut $\tau\delta$ suum actus fiat alienum (§. 1302. 520.); promissio igitur effectui datur, si $\tau\delta$ suum actus fiat alienum.

§. 1306. Acceptatio promissi a promissione, effectui danda, actus separari non potest (§. 1276.). Sed promissio effectui datur, si $\tau\delta$ suum actus fiat alienum (§. 1305.); ergo acceptatio promissi a mutatione $\tau\bar{x}$ nostrum in alienum promissoria separari non potest. Hinc sola promissione $\tau\delta$ nostrum non mutatur in alienum.

§. 1307. Pacta injusta non sunt servanda (§. 1299.), neque adeo effectui danda (§. 1269.). In pactis itaque injustis nulla continetur ratio sufficiens mutationis $\tau\bar{x}$ nostrum in alienum promissoriae (§. 43. 1305.).

§. 1308. Actio, qua non violatur $\tau\delta$ suum cuique, est licita in foro externo naturali (§. 866. 754.). Ergo jure naturali externo licitum est pacisci cum altero de aliqua re, si paciscendo $\tau\delta$ suum cuique non violemus. Hoc casu intentio paciscentium jure N. externo actum nancisci potest, & consequenter pactioe alienum mutatur in nostrum (§. 1304.). Ejusmodi pactioes, quibus non violatur $\tau\delta$ suum cuique, dicuntur justae in foro externo (§. 797.). Ergo pactioe justa alienum mutatur in nostrum. Conf. §. 75. seqq. dissertationis prolusoriae.

§. 1309. In pactis justis continetur ratio sufficiens mutationis $\tau\bar{x}$ nostrum in alienum (§. 1308. 43.). Gundlingius §. LI. c. XI. J. N. G. his utitur verbis: *qui paciscitur, aliquid sibi sumit, inque alterum transfert.* Quae ita interpretor: quod nobis sumimus, nostrum est; quod in alterum transferimus, illud mutatur in alienum. Ergo si paciscamur, $\tau\delta$ nostrum mutatur in alienum. Locus itaque citatus videtur conspirare cum nostra thesi.

§. 1310.

§. 1310. Concipimus ergo τὸ NOSTRVM & τὸ SVVM PACTITIVM, quod est species τῆ SVVM ACQUISITIVM (§. 749.). In doctrina de dominiis incidemus in novam speciem τῆ nostrum.

§. 1311. Qui violat pactum justum, violat τὸ suum cuique §. 1308.), & ex consequenti alterum lædit externe & perfecte (§. 767.). Jam cum nemo sit lædendus, si vel ad forum externum respexeris (§. 768.); pacta justa non sunt violanda in eodem foro.

CONSECTARIIVM. Qui juste paciscitur cum altero, simulque propositum habet violandi pactum, ejusmodi actus est dolus §. 1154.), conjunctus cum læsione (§. præf.), & consequenter dolus malus (§. 1157.), qui fraus dicitur. Notes, quod hæc propositio jamjam præsupponat, violationem pacti justii esse læsionem, & quod adeo illa non possit sumi pro præmissa in demonstranda læsione, ex violatione pacti oriunda, nisi circulum in demonstrando committere, adeoque nihil probare velimus.

§. 1312. Suum cuique tribuas (§. 750.). De quo juste pacti sumus cum altero, illud ad id, quod ejus est, pertinet §. 1308.). De quo igitur juste pacti sumus cum altero, illud ei est tribuendum, & ex consequenti effectui dandum. Pacta itaque justa servanda sunt (§. 1269.).

§. 1313. Pacta sunt vel justa, vel injusta (§. 1277. 797.). Pacta injusta non debent servari (§. 1299.). Ergo sola pacta justa servanda sunt (§. 1312.).

§. 1314. In solis pactis justis continetur ratio sufficiens mutationis τῆ nostrum in alienum (§. 1313. 1305.).

COROLLARIIVM. Solum pactum justum est causa mutationis τῆ nostrum in alienum (§. 202.).

§. 1315. Promissum validum, hoc est servandum (§. 1269.), exigit pactum (§. 1286.) Sed solum pactum justum servandum est (§. 1313.); validitas ergo promissi exigit pactum justum.

§. 1316. Unde patet, quod validitas promissi rationem sufficientem nanciscatur ex justitia pacti (§. 1315. 43.).

§. 1317.

§. 1317. Qui violat pacta justa, alterum lædit (§. 1311.), eique dat causam belli justificam (§. 1092.), & ex consequenti pacem externam, per Schol. §. 806. nec minus infimum gradum honestatis violat (§. 1001.).

§. 1318. Incidimus hic in causam disceptationis & belli justificam, ex violatione SVI acquisiti (§. 1310.) & officiorum hypotheticorum ortam (§. 889.).

§. 1319. Si quis alteri id vult eripere, vel eum in usu ejus turbare, quod is sibi per pacta acquisivit, is alterum turbat in eo, quod ejus est, (§. 1308.), & ex consequenti eum lædit (§. 707.).

§. 1320. Si quis cum aliquo pactum celebret, quo pactum, cum aliis a se antea initum, violatur, is priores paciscentes lædit (§. 1319.). Hoc casu pacta priora posterioribus præferenda sunt (§. 768.).

§. 1321. Si vero pacta posteriora præponant pacta priora, eademque magis roborent; hoc casu aliter pronuncian- dum est, idque ob læsionem deficientem.

SCHOLIUM. Idem affirmandum de pactis posterioribus, quæ non contradicunt priori, cum aliis inito. *Contradicunt sibi pacta*, quorum custodia simultanea est contradictoria. Si vero utrique pacto satisfieri possit, *pacta sibi non contradicunt.*

§. 1322. Custodia pacti justii est officium naturale, stricte sumptum (§. 1308. 763.).

§. 1323. Officia naturalia stricta nobis injunguntur a jure naturali externo (§. 761. 753.). Sed custodia pactorum justorum est officium strictum (§. 1322.); custodia itaque pactorum justorum nobis injungitur a jure naturali externo.

§. 1324. Datur in paciscentium altero *obligatio externa* (§. 1322.), eaque *pactitia*, & obligationis nomine κατ' ἐξοχήν JCtis alias venire solet. Quæ obligatio definitur per vinculum juris, quo quis ad faciendum vel omittendum aliquid adstringitur.

CONSECTARIUM. Obligatio pactitia requirit actionem
1) in

1) in se, 2) naturaliter, & 3) moraliter possibilem (§. 487.). Hinc pacta, de ejusmodi rebus celebrata, nullam producunt obligationem.

§. 1325. Promissio est actus, quo alteri fertur auxilium (§. 1248.). Auxilia alteri ferenda sunt alias officia amoris (§. 740.). Promissio ergo est actus, quo quis vult alteri præstare id, quod alias ab officiis amoris dependet. Sed si promissio iusta stipetur acceptatione alterius, adeoque in pactum iustum transeat (§. 1277.); oritur officium strictum (§. 1322.). Per iustum itaque pactum id, quod alias ab officiis amoris dependet, mutatur in illud, quod est officii stricti. Unde concipimus, cur officia amoris seu humanitatis per pacta mutantur in officia stricta seu necessitatis (§. 734. 736.). Conf. ea, quæ in Schol. §. 1237. dicta sunt.

§. 1326. *Officia humanitatis etiam indebita s. imperfecta debita, & officia necessitatis debita s. perfecte debita* vocantur (§. 734. 736.). Unde patet, cur per pacta officium indebitum mutetur in officium debitum (§. 1325.). Nec minus inde clarum est, cur promissum iustum acceptatum ab altero cadat in debitum, & cur promittens *debitor*, acceptans vero *creditor*, nec minus promissum ratione promittentis *debitum*, ratione vero acceptantis *creditum* dicatur, si hosce terminos paulo laxius sumseris. Conf. *Gundlingii* J. N. c. XI. §. IX.

§. 1327. Hinc quod ab initio (i. e. antepactum) fuit voluntatis, ex postfacto (i. e. post factum) fit necessitatis.

§. 1428. Custodia pacti iusti est officium naturale stricte dictum respectu promittentis (§. 1322.). Hinc ex pacto alteri paciscentium, qui acceptans est (§. 1277.), nascitur *jus* (§. 780.), idque *pactitium*, quod est species juris naturali quæsitici (§. 781. 1310.). In modo acquirendi dominium originario deprehendemus novam speciem juris naturalis quæsitici contra respectum ad pactiones.

§. 1329. Ejusmodi jus oritur ex pacto, hoc est, ex promissione unius & acceptatione alterius personæ (§. 1277.), atque adeo datur personæ acceptandi in personam promittentem
Jus Naturale. I i tem

tem obligatam. Hinc illud definitur per facultatem personæ competentem in personam, ut hæc aliquid facere vel omittere teneatur (§. 1244.).

§. 1330. Jus naturale pactitium est copulatum cum jure cogendi promittentem ad custodiam pacti (§. 775. 1322.).

§. 1331. *Revocatur pactum a pacifcente*, si is declaret, se mutasse voluntatem ratione promissi, alteri a se dati. Sed cum ejusmodi mutatio voluntatis sit conjuncta cum læsione alterius, si pactum justum fuerit (§. 1311.), pacta justa revocari non possunt (§. 768.). Unde patet, pactum justum esse modum transferendi in alterum jus irrevocabile (§. 1328.). Id quod etiam tenendum de modo producendi in aliis obligationem irrevocabilem (§. 1324.).

§. 1332. Pactum servandum præponit rem effectui dandam seu existentiae reddendam (§. 1269.). Quæ existere debent sunt singularia, Pactum ergo servandum præponit rem singularem.

§. 1333. Sapiens non nisi de fine & de remediis existentiae reddendis cogitat (§. 789.). Hinc fines sapientis sunt possibili-les, & in se & respectu virium ejus (§. 305. 39. 307.). Sapiens proinde non sectatur fines & remedia impossibilia. Sapientiae oppositum est *stultitia*, quæ vel finem impossibilem format, vel remedia impossibilia in se, vel fini contradicentia eligit. Quæ de sapiente dicta sunt, ad prudentem applicanda veniunt (§. 1170.).

§. 1334. Qui impossibilia promittit, vel acceptat, habetur pro absente & stulto (§. 1332. 1333.). Difficile tamen pro impossibili absolute vel hypothetice tali, nec id, quod ex post facto, e. gr. culpa, imprudentia nostra, sit impossibile, pro absolute tali habendum (§. 38. 39.).

§. 1335. Pacta requirunt consensum (§. 1287. 1288.). Consensus ergo pactitius singularis seu specialis & determinatus ad rem singularem esse debet (§. 1332.). Hinc pacisci non possumus de rebus universalibus, quas non nisi idæales esse aliunde constat,

§. 1336.

§. 1336. Assertio generalis, quando videlicet peto, ut mihi credas, me jam hoc cogitare & velle, nondum pactio est. Sunt verba *Gundlingii* (§. 1335.).

§. 1337. Consensus præponit voluntatem duorum ad aliquod negotium effectui dandum (§. 1260.). Ejusmodi voluntas efficax est (§. 508.); consensus itaque præponit voluntatem efficacem. Sed cum ejusmodi *voluntas* etiam *seria* dicatur, ipse consensus pactitius serius esse debet. Hinc consensus volatilis ad ineundum pactum non sufficit.

§. 1338. Voluntas efficax seu propositum (§. 509.), servandi pacta iusta, aliis declaratum, dicitur *fides* (*pactitia*), quæ alias dictorum factorumque constantia appellatur. Hanc fidem esse officium strictum, patet ex §. 1322. Unde clarum est, quod violatio fidei datæ, seu *perfidia*, sit læsio perfecta (§. 764.).

§. 1339. *Jocus* est falsiloquium animi recreandi gratia prolatum. Hac referas *equivocationes*, quæ sunt locutiones duplicem sensum admittentes, & quibus jocantes uti solent.

§. 1340. Promissio est sermo, quo affirmamus, nos velle alteri aliquid præstare (§. 1244.). Promissio itaque est sermo quo significamus mentem seu voluntatem nostram. Hinc sermo, qua signum mentis, quo utuntur promittentes, quales, conveniat necesse est cum mente seu voluntate, tanquam signato, & ex consequenti diversus a promittentis mente esse non potest (§. 51.).

§. 1341. *Sinceritas* est virtus loquendi & agendi menti convenienter. *Veracitas* est virtus loquendi convenienter menti. Sinceritas & veracitas a promittente abesse non possunt (§. 1340.).

§. 1342. Falsiloquium & consequenter jocus (§. 1339.) est sermo diversus a cogitatis nostris, seu a mente nostra (§. 1060.). Falsiloquia itaque & joci promissionibus repugnant (§. 1340.). Idem valebit de verbis honoris & æquivocationibus (§. 1339.).

§. 1343. *Tractatus* sunt actus, ubi duo vel plures de in-

eundo pacto deliberant. *Deliberatio* significat perisationem commodorum & incommodorum, quæ ex facto, quod ag-gredimur, oriuntur.

§. 1344. Qui adhuc deliberat, nondum iudicat (§. 59.). Qui nondum iudicat, nihil affirmat, & ex consequenti nihil promittit (§. 1244.). Ergo qui adhuc deliberat de ineundo pacto, nihil promittit.

§. 1345. Qui adhuc deliberat, nondum iudicat & qui non-dum iudicat, nihil affirmat, & consequenter non affirmat, se consentire in alterius promissum, neque adeo illud ac-ceptum (§. 1264.).

SCHOLIUM. Propositio prævia etiam sic evincitur: quo casu nullum datur promissum, eodem & nulla datur acceptatio (§. 1265.). Hinc in solis tractatibus nulla locum habet acceptatio (§. 1334.).

§. 1346. Tractatus non sunt promissa acceptata ab altero (§. 1343. 1344. 1345.), neque adeo pactiones (§. 1277.), nec ex consequenti ullam obligationem (§. 1324.), nec ul-lum jus pactitium (§. 1328.) producant.

§. 1347. Consensus requirit declarationem voluntatis (§. 1260.). Declaramus voluntatem nostram vel verbis, vel factis, quæ ita comparata sunt, ut alii ex illis voluntatem no-stram secure inferre possint, ob nexum, qui factis ejusmodi cum voluntate agentis intercedit (§. 508.). Prior consensus expressus, alter vero tacitus audit. Posterior *Gundlingio* is dicitur, qui ex facto notissimo, aliisque circumstantiis colligitur.

COROLLARIUM. A factis, a quibus ad voluntatem alterius secure concludere non possumus, ad consensum, alterius tacitum N. V. C.

§. 1348. Consensum tacitum colligere solemus ex alterius nuxu, ex scissione vel redditione chirographi, qua credi-tor, ceteris tamen paribus, declarare iudicatur remissionem debiti, ex postulatione cibi & potus ab hospite diversorii ra-tione pretii solvendi. Hæc exempla affert B. Chr. Thomasius L. II. c. VII. §. 22. *Spr. div.* Si quis cum uxore adultera sciens denuo

denuo concumbat, ei consensus tacitus in matrimonium novum contractum tribuitur.

§. 1349. Sola pacta iusta servanda sunt (§. 1313.), & consequenter effectus danda (§. 1269). Solis ergo pactis iustis r̄d nostrum mutatur in alienum, seu transfertur in alios (§. 1305.). Sola proinde consensu nostro pactitio, eodemque iusto, r̄d nostrum in alios transfertur (§. 1287. 1288.).

§. 1350. Solo consensu nostro pactitio, eodemque iusto, r̄d nostrum in alios transfertur (§. 1349.). Jura nostra ad id, quod nostrum est, pertinent (§. 786.). Solo ergo consensu nostro pactitio, eodemque iusto, jura nostra transferuntur in alios.

§. 1351. Quamdiu non consentimus in translationem ejus quod nostrum est, nec ex consequenti in derivationem jurium nostrorum (§. 786.), tamdiu r̄d nostrum & consequenter jura nostra non transferuntur in alios (§. 1350.).

§. 1352. Quamdiu r̄d nostrum & consequenter jura nostra (§. 786.) non transferuntur in alterum, tamdiu ea conservantur, & nostra permanent.

§. 1353. Fieri potest & sæpius solet, ut voluntas unius contradicat voluntati alterius. Contradictio ejusmodi duarum voluntatum respectu alicujus negotii suscipiendi vel omitendi, signis manifestata, seu, declaratio voluntatis nostræ. contradicentis voluntati alterius respectu alicujus negotii, significat *dissensum externum*. Declaratio dissensus externi, ei facta, qui actum aliquem, in præjudicium nostri tendentem, suscipere connititur, dicitur *protestatio*, quæ est vel *fundata* vel *minus fundata*, prout præjudicium vel rerum, vel imaginarium est.

§. 1354. Si nolim, quod alter vult, voluntas mea contradicit voluntati alterius (§. 37. 166. 167.), & ex consequenti ab eo dissentio, idque externe, h. e. signis externis (§. 1353) si nullum impedimentum obstat (§. 507. 508.). Hoc applicandum est ad protestationem (§. cit.).

§. 1355. Qui contradicit actui, quem alius vult suscipere vel omittere, is manifestat dissensum (§. 1353.). & ex conse-

quenti protestatur contra susceptionem vel omissionem actus (§. cit.).

§. 1356. *Vsurpare* denotat non abstinere ab alieno. Usurpationes esse contra jus naturale externum, patet ex §. 754;

§. 1357. Qui protestatur contra usurpationem ejus, quod suum est, is declarat dissensum contra eandem (§. 1353.). Qui dissentit, non consentit (§. cit. & 1260.). Protestatio ergo conservat jus protestantis (§. 1351. 1352.), & possessionem, juris intellectu talem.

§. 1358. Contradictio conservat jus contradicentis (§. 1353. 1357.).

§. 1359. Homines ita facti sunt, ut ex aliorum actibus, in præjudicium sui suscipiendis, in ipsis subnascatur averfatio & noluntas (§. 175. 167.), eademque efficax, quæ erumpit externe, nisi impedimentum adsit (§. 507. 508.), quæque adeo ad declarandum dissensum (§. 1354.), & ex consequenti ad arripiendam protestationem contra susceptionem actus ejusmodi proclivis est (§. cit.).

§. 1360. *Homo ad aliquam rem dicitur indifferens*, quam nec vult, nec averfatur. Rem, quam quis non averfatur, ille nec pro malo quodam (§. 155.), nec adeo pro damno (§. 769.) neque consequenter pro eo, quod in sui præjudicium tendere possit, habere solet. Id quod ad hominem, qui ad aliquam rem indifferens est, applicandum venit.

§. 1361. Ponas aliquem non protestari contra susceptionem actus, qui ei videtur esse præjudicio, cum ille tamen non impediatur; is non declarat dissensum (§. 1353.), nec adeo noluntatem efficacem demonstrat (§. 508.).

§. 1362. Cum homo sub iisdem circumstantiis actum, quem alterum in ipsius præjudicium suscipere velle animadvertit, aut velit, aut nolit, aut plane indifferens sit ad ejus susceptionem vel omissionem (§. 1360.), noluntatem vero non ostendat (§. 1361.); sequitur, ut ille sub eadem hypothesi aut velit actionis ejusmodi existentiam, aut indifferens sit ad eandem. Si posueris prius, voluntas adest; sin posterius sume-

sumferis, h. e. ejus indifferentiam, susceptio illius actus ei minus adversatur (§. 1360.). Id quod cum deprehendatur etiam in homine, qui vult; cognoscimus aliquam similitudinem inter voluntatem & indifferentiam mentis. Ob hanc similitudinem ab indifferentia mentis ad ejus voluntatem argumentari possumus per principium reductionis (§. 84. 85.), seu ob hanc analogiam ea, quæ de voluntate valent, etiam ad ipsam mentis indifferentiam applicanda veniunt. Homo itaque sub eadem hypothesi in utroque & consequenter in omni casu velle susceptionem actus, qui cæteroquin sibi præjudicio esse potest, jure supponitur.

SCHOLIUM. Demonstratio etiam hac ratione formari potest. In nostro casu supponitur, quod aliquid suscipiatur in alicujus præjudicium. Hinc illius status indifferentiæ, ubi is susceptionem actus pro re, in ipsius præjudicium tendente, non habet (§. 1360.), in nullam considerationem cadit. Restat itaque, ut ejusmodi homo rem suscipiendam aut velit, aut nolit. Posterius hic locum habere non potest (§. 1361.), prius ergo remanet. Voluntas itaque ejusmodi homini merito tribuitur.

§. 1363. Qui vult, consentit (§. 1260.). Qui itaque contra susceptionem actus, qui ei videtur esse præjudicio, non protestatur, cum ille tamen non impediatur, is consentit in illam (§. 1362.), idque tacite (§. 1347.). Juxta hanc explicationem admittendum est illud: *qui tacet, consentire videtur.*

§. 1364. Cum casus, §. præcedenti allatus, habeatur communiter pro facto, unde ad consensum non protestantis tacitum argumentari liceat; demonstrationem illius tentare volui, præcipue cum eadem thesi in evincenda præscriptione gentium cum successu uti possimus.

§. 1365. *Protestatio*, qua quis utitur contra illud, in quod jamjam consensit, vel consentire debet, dicitur *facto contraria*. *Consentire & consentire debere* in sphaera morali pari passu ambulant. Si quis consensisset in finem, & tamen contra usum remediorum & contra remotionem impedimen-
torum

toram protestetur, ejus contradictio pro facto contraria habetur.

§. 1366. Protestatio facto contraria est illa, quam adhibet aliquis contra illud, in quod jamjam consensit (§. 1365.) Sed si protestamur, dissensum externum declaramus (§. 1353.); in protestatione ergo facto contraria deprehendimus consensum & dissensum simultaneum, quod est contradictorium (§. 37.). Protestatio itaque facto contraria est nulla, & ex consequenti nihil operatur.

§. 1367. Obligatio ad actum aliquem exequendum exigit possibilitatem agendi naturalem (§. 309. 307.). Hinc in nonvalentem agere nulla cadit agendi obligatio. Ergo nonvalenti agere non imputatur omissio actus (§. 478.). Vnde patet, quod non valenti contradicere actui, qui in præjudicium nostrum tendit, non imputetur omissio contradictionis seu protestationis (§. 1355.).

§. 1368. Dantur *pacta expressa*, dantur & *tacita* (§. 1288. 1347.).

§. 1369. *Consensus fictus* est, qui tribuitur alicui, & quem in eo non deprehendimus (§. 36.). Consensus ejusmodi a nonnullis ponitur vel in eis, qui facultate consentiendi physica non gaudent (§. 1257.), vel in eis, qui illa quidem polleant, actu tamen non consentiunt.

§. 1370. *Consensus præsumtus* tribuitur nobis non nisi ob naturam negotii, a cujus susceptione ad nostram voluntatem directo non concluditur, & ob conditionem viri boni, quæ definitio B. E. Gerhardi est. Vir bonus non vult locupletior fieri cum alterius damno. Negotium ejusmodi suscipitur ab aliquo vel in alterius gratiam, vel sui commodi causa, ita tamen ut & aliorum commoda in censum veniant. Hinc duplex oritur casus, ubi consensus præsumtus locum habere possit. *Præsumtum consensum* GYNDLINGIUS definit per eum, qui ex facto quidem non omnibus cognito, per ratiocinationem tamen asseritur. Ejusmodi consensus præsumtus tribuitur negotiorum gestori & negotii domino, nec minus parentibus, si quis absque eorum præscitu contraxerit cum libe-

liberis, auxilio contrahentis indigentibus. Hinc orta sunt *pacta præsumta*, ubi consensus præsumtus alteri tribuitur.

§. 1371. Consensus fictus opponitur *consensui vero*, qui actualiter in aliquo adesse existimatur, & cujus species sunt consensus expressus & tacitus (§. 1347.).

§. 1372. Consensus præsumtus videtur esse fictus (§. 1370. 1369.), si definitionem fictionis, §. 36. allatam, sequi velimus. Eandem sententiam fovet HEINECCIUS, *consensum præsumtum* definiens per eum, qui a legislatore fingitur intercessisse ob æquitatem, quam intercesserit nunquam.

§. 1373. Si quis in negotium, in gratiam sui ab altero jamjam susceptum, actu consentit, *ratum habere negotium susceptum* dicitur. Ejusmodi consensus retrahitur ad initium negotii suscipiendi per fictionem. Quo casu consensus in rem præteritam fingitur (§. 36.).

§. 1374. Fictiones ejusmodi doctrinæ gratia ab haud paucis juris doctoribus, idque mea quidem sententia, non sine ratione sufficiente admittuntur.

§. 1375. *Pactum*, ubi acceptans nihil repromittit, *unilaterale*; sed ubi acceptantis repromissum, ab altero pacifcente acceptatum, deprehenditur, *bilaterale* dicitur. In bilaterali pacto datur pactum duplex (§. 1277.), ex quo oritur duplex obligatio & duplex jus pactitium (§. 1324. 1328.).

§. 1376. Literæ in pactis quidem melioris probationis causa adhiberi possunt, necessitatis tamen absolutæ non sunt (§. 1277. 178.). Id quod etiam de solemnibus verborum conceptione seu stipulatione Romanorum pronuntiandum est.

§. 1377. *Modus promittendi* varius esse potest. Promissum enim fieri potest *pure*, vel *in diem certum*, vel *sub conditione*, vel *alterne* vel *copulate*, vel *mediate* vel *immediate*.

SCHOLION. Cum dependeat a voluntate pacifcentium, utrum velint pacisci, nec ne (§. 1291.), etiam modus pacifcendi nec minus consummandi & exequendi pacta ab eorum arbitrio repetendus est. Hoc ad symbola & actus representativos applicandum est.

Jus Naturale.

Kk

§. 1378.

§. 1378. *Promissum conditionatum* dicitur illud, quod alteri datum est sub existentia conditionis alicujus. Hinc adimplerio ejusmodi promissionis ab existentia conditionis adjectæ dependet. Nisi itaque conditio effectui detur, promittens ad implendum promissum non tenetur.

§. 1379. Si fiat, ut aliquis mediate, seu per alium, nobiscum pacifcatur, mandatariis repræsentat personam mandantis. Hæc repræsentatio est fictio (§. 36.), doctrinæ gratia adhiberi solita (§. 88. 1374.). Huc referas actus repræsentativos, in consummandis pactis adhiberi suetos.

§. 1380. Qui in promittendo utitur dolo, is repræsentationibus fictitiis alterum commovet ad pactum secum ineundum (§. 1154.). Sed fictitiæ promittentis repræsentationes sunt diversæ a mente ejus (§. 51.); qui ergo in promittendo utitur dolo, is repræsentationibus, a mente sua diversis, commovere vult alterum ad pactum secum ineundum. Enimvero repræsentationes, quibus utuntur promittentes, ab eorum mente diversæ esse non debent (§. 1340.); dolus ergo pactionibus celebrandis repugnat. Pactum igitur, ad quod alter dolo inductus est, nullum habetur.

§. 1381. Pugnat etiam dolus cum sinceritate, quæ a promissionibus abesse non potest (§. 1155. 1341.).

§. 1382. Pactum, ad quod alter dolo inductus est, nullum habetur (§. 1380.). Vbi nullum pactum, ibi nulla obligatio, nec ullum jus pactitium oritur (§. 1324. 1328.). Ergo in dolose pacifcentem nullum jus ab altero translatum censetur, nec ulla in decepto concipitur obligatio.

§. 1383. Pactum, ad quod alter dolo inductus est, nullum est (§. 1380.). Pacto itaque ejusmodi rō nostrum non mutatur in alienum (§. 1314.). Hoc proinde casu alienum permanet alienum.

§. 1384. Dolose promittens eo tendit, ut alienum usurpet (§. 1383. 1356.).

§. 1385. Dolose promittens eo tendit, ut alienum usurpet (§. 1384.). Usurpatio alieni est læsio perfecta (§. 767.);

(§. 767.); dolus ergo, quo quis usus est in pactis, est læsio perfecta.

§. 1386. Ejusmodi dolum esse malum, patet ex §. 1157. & 1384.

§. 1387. Qui errat, is iudicium falsum pro vero habet (§. 115.). *Judicium verum* est iudicium objecto consentiens, *falsum* vero est iudicium ab objecto dissentiens. Qui proinde errat, is iudicium ab objecto dissentiens habet pro iudicio, quod objecto consentiens est. Paciscentes ergo, quales, errant, qui iudicium ab objecto pactitio dissentiens habent pro iudicio, quod objecto eidem consentiens est.

§. 1388. Quicquid impedit consensum, illud & promissionem & acceptationem (§. 1254. 1264.), & consequenter pactitionem impedit (§. 1277.). Eadem conclusio concipitur ex §§. 1287. 1288.

§. 1389. Quicquid non impedit consensum, illud nec promissionem, nec acceptationem (§. 1254. 1264.), nec adeo pactum impedit (§. 1277.). Eadem conclusio concipitur ex §§. 1287. 1288.

§. 1390. Homini tribuitur *error inefficax*, qui actionem suscepisset vel omisisset, licet minus errasset. Hinc paciscentis error inefficax est, qui, licet non errasset, in negotium tamen consensisset. Ejusmodi itaque error consensum promissorium non impedit & consequenter pactum invalidum reddere non potest (§. 1389.).

§. 1391. *Error efficax* tribuitur alicui, qui nisi errasset, actionem non suscepisset, neve omisisset. Hinc paciscentis error efficax dicitur, qui non consensisset in negotium, nisi errasset. Ejusmodi itaque error consensum promissorium impedit, & obstat, quo minus fiat pactio (§. 1388.) & quo minus ulla oriatur obligatio, & ullum jus pactitium (§. 1324. 1328.). Hoc itaque casu altera pars contra alteram ob defectum juris ex pacto agere non potest.

§. 1392. Licet contra errore efficaci seductos alter paciscentium, qui illius erroris causa non est, ex pacto agere non

non possit (§. 1391.); si is tamen damnum docere possit, quod sibi enascatur ex alterius errore vincibili (§. 996.); ad illius resarcitionem errans obligatur (§. 996.). Qui causa erroris est, is habetur pro causa damni, inde aliis prognati (§. 593.).

§. 1393. Ad pacta cum aliis celebranda nemo cogi potest ante læsiones (§. 1291.). Si quis nos velit cogere ad aliquid expediendum, malum futurum nobis repræsentat (§. 579.), & ex consequenti metum nobis injicere connititur (§. 314.). Pacta itaque metu, ante læsionem nobis incusso, h. e. injusto (§. 1092.), extorta, sunt nulla.

§. 1394. Actio metu coacta est voluntaria (§. 580. 581. 582.). Licet itaque ad aliquid metu cogamur, tamen adhuc volumus. Qui potest velle, is etiam potest affirmare, velle se alteri aliquid præstare, & ex consequenti ad promissiones celebrandas aptus est (§. 1244.). Et cum metu coactus velle possit, & actu velit, ob hanc quoque causam consensum suum promissorium alteri declarare potest (§. 1260.). Hinc ob solum consensum deficientem pactum, metu extortum, pronunciarum non potest invalidum, cum facultatem consentiendi physicam in eo, qui metu cogitur, adhuc deprehendamus (§. 1257.).

§. 1395. Qui nos nec læsit, nec lædere connititur, ille nec disceptationis nec belli causam justificam (§. 1093.) nobis subministrat. Quo casu nullo gaudemus jure eum cogendi ad aliquid nobis promittendum (§. 1090.), neque adeo nobis competere potest jus acceptandi promissum, quod ob defectum juris cogendi non adest (§. 1264.). Hoc casu nullo gaudemus jure alteri metum incutiendi (§. 479.), ut ille promittat nobis aliquid, neque adeo nobis competit jus acceptandi promissum, quod ob defectum juris metum alteri incutiendi non adest; pactum ergo metu, cui nulla præcessit læsio & qui injustus est (§. 1092.), extortum, nullum est. Sic pactum cum concussore & latrone initum invalidum est.

§. 1396. Hinc ex ejusmodi pactis nulla obligatio, nec ullum jus pactitium nascitur (§. 1324. 1328.).

§. 1397.

§. 1397. Vnde patet, quod, licet Carolus V. per Galliam transiens, promississet Francisco I. Ducatum Mediolanensem roganti, tamen ejusmodi pactum nullum fuisse.

§. 1398. Ejusdem Imperatoris dolum bonum fuisse, quando eodem sese desiderio teneri respondit Legato, quo ipsius Rex teneretur; patet ex §. 1158. Conf. *Gundling. J. N. c. XII. §. VII.*

§. 1399. Suffecerit jam annotasse ejusmodi pactiones, metu extortas, a jure naturali externo robur nancisci nullum.

§. 1400. Qui nos vel læsit, vel lædere connititur, ille dat nobis causam disceptationis & belli justificam (§. 1092.). Quo casu gaudemus jure eum cogendi ad promissam nobiscum celebranda (§. 1090.), atque adeo nobis competit jus acceptandi promissum, quod ob jus cogendi & ob ejus facultatem consentiendi physicam locum habet (§. 1264. 1394.). Et cum eodem casu jure gaudeamus alteri metum incutiendi (§. 579.), ut ille nobis ratione vel satisfactionis, vel securitatis aliquid promittat, atque adeo nobis competat jus acceptandi ob jus ei metum incutiendi; pactum metu, qui læsionem præponit & consequenter justus est (§. 1092.) extortum est justum & servandum (§. 1313.). Conf. §. 585.

§. 1401. Ejusmodi pacta, metu quippe justo extorta, obligationem externam & jus pactitium producunt (§. 1324. 1328.).

§. 1402. In quibus rebus gradus conspiciuntur, ibi potest assumi maximum, medium & minimum. Id quod ad diligentiam debitam, ad culpam & dolum applicandum §. 554.

§. 1403. Neglectio diligentiae debitae summæ, culpa *levissima*, mediæ *levis*, infimæ *lata* dicitur.

§. 1404. Qui per pactum in se recepit finis alicujus obtentionem, pactus etiam est de remediis adhibendis (§. 512.), de impedimentis removendis (§. 518.), de agendi occasione vel arripienda, vel suscitanda (§. 26. 527.).

§. 1405. Si quis pactus fuerit cum altero de expediendo negotio, tanquam quodam fine obtinendo; promittens

etiam obligatur ad usum remediorum, ad remotionem impedimentorum, ad occasionem datam arripiendam (§. 1404. 1324.), & ex consequenti ad diligentiam (§. 544.), vel summam, vel mediam, vel infimam præstandam (§. 1402.), idque pro ratione negotii fuscipiendi (§. 555.).

§. 1406. Datur itaque diligentia debita, in foro externo considerata, cujus præstandæ obligatio ex pactione descendit (§. 1405. 947.). Quæ obligatio externa est (§. 1324.).

§. 1407. Neglectio diligentæ ejusmodi debita est actio obligationi externæ seu officio stricto repugnans (§. 1406.), & consequenter læsio perfecta (§. 764.) jure existimatur.

§. 1408. Notemus hunc casum, ubi neglectio diligentæ debita habeatur pro læsione in foro externo.

§. 1409. Neglectio diligentæ debita est vel deliberata vel indeliberata. Prior præteritis seu dolus, posterior culpa audit (§. 553.). Vtriusque imputabilitatem §. 551. in genere demonstravimus. Datur itaque dolus, datur culpa, qui vel quæ læsio perfecta est (§. 1407.).

§. 1410. Dantur læsiones dolosæ, dantur etiam culposæ (§. 1409.). Id quod etiam de damnis affirmandum (§. 769.).

§. 1411. Dantur doli & culpæ, qui vel quæ læsiones sunt (§. 1407.), & quibus violatur rō suum cuique (§. 767.). Dantur itaque doli stricte sumti, dantur etiam culpæ stricte sumtæ (§. 952.).

§. 1412. Datur culpa lata, levis & levissima, stricte dicta (§. 1403. 1405. 1411.), quarum quælibet descendit ex pacto (§. 1405.).

§. 1413. Qui culpæ latæ reus est, is ne infimum quidem diligentæ debita gradum præstitit (§. 1403.), atque adeo in illo plane nullus usus virium, explendo officio sufficientium (§. 546.), & ex consequenti voluntas efficax prorsus nulla seu propositum nullum explendi officium conspicitur (§. 545.). Enimvero in eo, qui doli reus est, etiam voluntas efficax prorsus nulla seu propositum penitus nullum satisfaciendi officio deprehenditur (§. 561.). Datur ergo similitudo inter culpam

culpam latam & dolum (§. 52.). Hæc videtur esse ratio, cur *culpa lata dolo æquiparetur*.

§. 1414. Concipimus imputationem culpæ & doli ad reparationem damni (§. 996. 991. 1410.), minus tamen ad pœnam in statu naturali (§. 919.).

§. 1415. Connexa sunt, quorum unum concipitur ex altero (§. 73. 42.).

§. 1416. Obligatio unius partis concipitur ex pacto justo immediate (§. 41. 1324.), atque adeo illi cum hoc intercedit nexus (§. 1415.). Id quod etiam de jure quæsito pactitio affirmandum (§. 1328.). Hinc jus & obligatio pactitia cum eodem tertio, nempe cum pacto, connexa sunt. Quæ connexa sunt cum eodem tertio, connexa sunt inter se. Ergo jus & obligatio pactitia sunt connexa inter se. Vnde patet, quod inter paciscentes datur *nexus*, qui *pactitius* dicitur, & contingens est (§. 179.).

CONSECTARIUM. In pactis bilateralibus datur duplex nexus pactitius (§. 1375.).

§. 1417. Durante vel soluta obligatione, durat vel solvitur nexus inter paciscentes (§. 1416.). Nec minus patet, quod durante vel soluto jure duret vel solvatur nexus pactitius.

§. 1418. Si effectui data fuerint, quæ ab utraque parte promissa sunt, pactum bilaterale adimpletum censetur (§. 1375. 1269.), & obligatio expirat (§. 1324.), nec minus nexus paciscentium solutus est (§. 1417.).

§. 1419. *Remittit* paciscens alteri *promissum seu debitum*, quando declarat, se nolle, ut alter promissum adimpleat seu, se velle, ut alter promissum non adimpleat. Juris permissi vel sibi competentis remissio dicitur *renunciatio*. Hæc igitur est actus, quo quis declarat, se jus amplius habere nolle.

§. 1420. Remissione debiti alter ab obligatione liberatur (§. 1419. 1324.). Sed & idem fieri solet, si alter promissum suum adimpleat (§. 1418.). Concipimus ergo inter remissionem permissi seu debiti (§. 1326.) & inter adimplerem permissi similitudinem (§. 52.). Hinc per principium redu-

reductionis (§. 84. 85.) a remissione promissi ad adimpletionem illius concludimus. Si quis itaque alteri remiserit promissum seu debitum, idem est ac si alter promissum impleverit. Notemus hanc fictionem heuristicam (§. 88.).

SCHOLIUM. Remissio est species promissi (§. 1244. 1419.). Ejus itaque validitas requirit acceptationem alterius, cui aliquid remittitur (§. 1275. & consequenter pactum (§. 1277.), *liberatorium* dici suetum, quo quippe quis ab obligatione pactitia solvitur. Idem est affirmandum de renunciatione.

§. 1421. Nec minus perspicuum est, remissione promissi totum nexum pactitium solvi, si & remittens promissum suum impleverit (§. 1417.).

SCHOLIUM. In pactis bilateralibus datur duplex nexum pactitium, per Consect. §. 1416. Licet itaque alter paciscentium remiserit alteri debitum, eam tamen ob causam non uterque nexum expirat, cum remissione debiti tantum unus nexum evanescat.

§. 1422. Si idem nolle, signis externis manifestatum, deprehendamus in duobus respectu alicujus rei, eis tribuimus *dissensum externum mutuuum*, qui adeo est identitas binarum noluntatem respectu alicujus rei tertiae, signis externis manifestata.

§. 1423. Reclinatio mentis contradicit ejus inclinationi (§. 505.). Contradictoria se invicem tollunt. Reclinatio ergo mentis tollit inclinationem ejus. Hinc $\tau\delta$ nolle tollit $\tau\delta$ velle (§. 166. 167.). Vnde patet, quod idem nolle tollit idem velle. Dissensus proinde mutuus externus tollit consensum mutuuum externum §. 1422. 1260.).

§. 1424. In pacto adesse debet consensus reciprocus (§. 1288.). Tollas consensum reciprocum paciscentium, evanescit pactum. Sed tollitur consensus reciprocus per dissensum mutuuum (§. 1423.); pactum ergo dissensu mutuo tollitur seu dissolvitur.

§. 1425. Ex promisso acceptato ab altero concipitur existens-

existentia pacti (§. 1277.41.). Ergo promissum acceptatum ab altero est causa pacti, tanquam causati (§. 202.).

§. 1426. Quæ demonstrata sunt de remissione debiti, ea etiam de renunciatione juris pactitii, quod est jus nobis competens (§. 1328.), pronuncianda sunt (§. 1419.).

§. 1427. Promissum acceptatum ab altero concipitur ex consensu reciproco (§. 1254. 1264. 1260. 41.). Consensus ergo reciprocus est causa promissi acceptati ab altero, tanquam effectus (§. 202.). Pactum est causatum promissi acceptati ab altero (§. 1425.). Jam cum causa causæ sit causa causati; consensus reciprocus paciscentium est causa pacti. Sublata causa tollitur causatum. Ergo sublato consensu reciproco tollitur pactum. Enimvero consensus reciprocus tollitur dissensu mutuo paciscentium (§. 1423.). *Dissensu itaque mutuo etiam tollitur pactum, & ex consequenti obligatio & jus pactitium* (§. 1324. 1329.). Hæc est altera demonstratio propositionis, §. 1424. allatæ.

§. 1428. Nemo est lædendus (§. 768.). Ergo si detur pactum, cujus dissolutione læderetur tertius, pactum dissolvendum non est. Notioni læsionis in expendendis casibus huc spectantibus, stricte inhærendum est, nisi velis in illis decidendis agere contra principia.

§. 1429. Solo consensu nostro pactitio, eodemque justo τὸ nostrum in alios transfertur (§. 1349.). Consensus noster est factum nostrum promissorium (§. 1260.). Hinc solo facto nostro promissorio, eodemque justo, τὸ nostrum in alios transfertur. Unde concipimus regulam juris: *Id quod nostrum est, non nisi facto nostro, in alterum transfertur.*

§. 1430. Nostrum non potest fieri alienum, nisi facto nostro (§. 1429.).

§. 1431. Id, quod alterius est, non nisi facto ejus in alterum transferri potest (§. 1429.). Factum ejusmodi est solus consensus ejus promissorius (§. 1350.). Ergo id, quod alterius est, non potest transferri in alios, nisi ejus consensu promissorio.

Sortio. Id quod alterius est, alienum est (§. 747.). Ergo alienum non potest transferri in alium, nisi consensu ejus, cujus illud est.

§. 1432. Alienum, seu id quod alterius est, non potest transferri in alios solo consensu nostro (§. 1431.). Cum firmitudine ergo neque res alienas promittere, neque adeo de illis pacisci (§. 1277.) possumus. *Res alienæ* possunt esse *corporales*, quæ in sensus incurrunt, nec minus *incorporales*, quæ ope intellectus solius cognoscuntur, quales sunt jura. Ad res alienas referas facta aliena. Conferas locum Grotianum, §. 747. allegatum, ubi actiones propriæ ad id, quod nostrum est, referuntur. In ejusmodi casibus promittens vel ad conatum summum, vel, si absolute factum alienum fuerit receptum, recipiens sine exceptione tenetur.

§. 1433. Dantur *jura temporaria*, quæ alicui ad tempus competunt, & quæ contradistinguuntur *juribus perpetuis*, quæ citra restrictionem ad certum tempus alicui competunt.

§. 1434. Per pacta juxta transferimus rē nostrum in alios (§. 1314.). Ergo quod nondum nostrum est, illud nondum transferre in alios, nec ex consequenti de eo cum aliis pacisci possumus. Jam cum jura alterius temporaria, olim in nos devolvenda, nondum nostra sint, de eis etiam cum effectu nondum pacisci possumus cum aliis.

§. 1435. Quæstionem alias paulo difficiliorem, utrum quis pro tertio absque ejus mandato alicujus promissum acceptare possit? ex superius allatis principiis dijudicare possumus. Conf. *Gundlingii* J. N. §. LIII. c. XI.

§. 1436. Suum cuique tribuendum est principium juris naturalis externi (§. 754.). Homines infideles, alique diversæ religionis sunt homines; proinde & iis suum tribuendum. Ex rē suum cuique deduximus custodiam pacti justii (§. 1311. 1312.), tanquam principiatum (§. 42.). Hinc & pacta juxta, cum hominibus infidelibus vel diversæ religionis inita, servanda sunt (§. 1312.).

§. 1437.

§. 1437. Quo jure velimus uti contra homines diversæ religionis in statu naturali, eodem & illi uti possunt contra nos (§. 905.). Ponas nos velle frui jure violandi pacta, cum illis celebrata, habebunt & illi jus nobis faciendi eadem, Conferas reliqua, quæ in §. citato, monuimus.

§. 1438. Huc referas verba *Hobbesii*: Causa, quæ impedire non poterat, quin pacisceris, non impedit, quin præstes, nisi novus metus appareat, (ut in piratis). Nec male *Thoma Aquinatis* dictum urgetur: Jus divinum, quod est ex gratia, non tollit jus humanum, quod est ex naturali ratione. Conf. *Gundlingii* J. N. G. c. XII. §§. 30. 31. 32, Reflectas tandem ad §. 823.

§. 1439. Non licere per leges, ut ne serventur illis promissa, qui fidem aliquando tibi vel aliis se fellerunt, facile est ad judicandum. Sunt verba *Gundlingii*. Facta aliorum non possunt tollere ea, quæ juris naturalis immutabilis sunt (§. 354.)

CONSECTARIUM. Si quis pactum, tecum ab eo celebratum, adimplere prius nolit, quam tu conventioni priori satisfeceris; eum violare pactum affirmare non possumus, cum is paratus sit ad custodiendam pactiorem, si sibi abs te satisfactum fuerit.

§. 1440. Cum alma fides (§. 1338.) inter paucos mortales inveniatur, & mendacia (§. 1060.), malitia (§. 547.), fraudes (§. 1380.) plurimorum animos occupaverint; de jurejurando, novo tanquam vinculo morali, cogitatum est, quo homines ad explenda officia sermonis magis adstringi possint.

§. 1441. *Jusjurandum* est actus, quo quis Deum tanquam vindicem in se deposcit, si sibi defuturum sit propositum promisso satisfaciendi. Esse jusjurandum asseverationem religiosam, facile patet (§. 836.).

SCHOLION. Cur in notione juramenti non nisi promissionem habeam, §. 1457. commonstrabit.

§. 1442. *Jusjurandum* est asseveratio religiosa (c. 1441.) Religio vel vera est vel falsa (§. 837.). Hinc dantur *juramenta*

vera, ubi quis Deum verum tanquam vindicem invocat; dantur & *imaginaría* & *ex opinione alterius pendentia*, ubi quis Deum imaginarium invocat.

§. 1443. In jurejurando deprehenditur repræsentatio justitiæ vindicativæ divinæ (§. 1441.), quæ omnipræsentiam & omnipotentiam divinam præponit. Hinc & jurans Deum, tanquam testem facti sui, invocat.

§. 1444. Qui bonum bono, *remunerator boni*, qui malum malo compenfat, *vindex mali* dicitur. Jurans ergo Deum in se deposcit tanquam ens, quod violationem promissi malo compensare & vult & potest (§. 1441.).

§. 1445. In jurante datur repræsentatio mali futuri, a vindicta divina pendentis (§. 1441. 1443.), & consequenter metus (§. 314.), qui eum ad expletionem promissi magis stimulare possit.

§. 1446. *Justitia divina* est nexus summæ bonitatis cum summa sapientia (§. 798.). Quatenus Deus cum actionibus bonis præmia, cum malis vero pœnas copulavit; eatenus ipsi tribuitur *justitia remuneratoria* & *vindicativa* seu *punitiva* (§. 1444.).

§. 1447. Pœnas & præmia naturalia, quibus actiones per se turpes honestæve stipantur, esse divina §. 366. demonstravimus. Id quod etiam ex §. 818. patet.

§. 1448. Ejusmodi pœnæ vel præmia naturalia ad justitiam divinam vel vindicativam vel remuneratoriam spectant (§. 1446.).

§. 1449. Existentiam contingentem totius mundi & consequenter omnium phænomenorum dependisse ab arbitrio divino, ex theologia naturali constat. Vnde patet, quod existentia omnium mundi phænomenorum arbitraria esse debeat.

§. 1450. Dantur fata, quæ nobis vel prospera vel adversa sunt, & quæ non ex actionibus nostris liberis, sed ex systemate mundano existenti dependent, Ejusmodi fata cum sint phæno-

phænomena mundana, quæ fines divini particulares sunt, (§. 817.); eadem finibus divinis particularibus accenseri merentur. Sed cum omnes fines particulares divini tendant ad consecutionem finis ultimi divini, qui est illustratio gloriæ divinæ (§. 816.); Summum Numen utitur fati adversis prosperisve ad illustrandam gloriam suam, & ex consequenti ad religiosiorem legum naturalium custodiam nobis inculcandam & ad nos ab earundem violatione deterrendos (§. 823.). Fata prospera sunt bona, fata adversa mala sunt, eademque ab arbitrio divino pendentia (§. 1449.). Repræsentat itaque summum Numen hominibus bona & mala arbitraria, ut eos ad LL. naturalium cultum commoveat, deterreatque ab earum contemptu. Sed ejusmodi mala vel bona arbitraria sunt pœnæ vel præmia divina arbitraria (§. 362.); dantur itaque pœnæ & præmia divina arbitraria, quæ peculiari ratione efficiunt, ut Deum tanquam legislatorem veneremur. Suffecerit jam tetigisse hanc materiam arduam, alio forte tempore calamo pleniori elaborandam. Conf. Illustr. *Wolffii* doctr. Moral. §. 30. 31.

§. 1451. Justitia divina remuneratoria & vindicativa, non minus præmiis vel pœnis naturalibus, quam arbitrariis utitur (§. 1446. 1448. 1450.). Id quod in doctrina de jurejurando eo magis notandum, quo magis necessariæ sint pœnæ divinæ arbitrariæ ad coercenda perjuria.

§. 1452. In eodem nostro argumento maximè momenti est veritas, quæ ex vera idea systematis mundani divini, & ex axiomatibus summi Numinis derivanda est, & quæ eo redit, ut nulla actio maneat vel irremunerata vel impunita.

§. 1453. Quæ omnia satis commonstrant, quanti momenti sit conjunctio veræ religionis naturalis cum studio Legum naturalium, quippe qua efficitur, ne homines leviori jurent lingua & mentem injuratam gerant.

§. 1454. Datur officium sermonis, quod eo tendit, ut ver-

ritatem facti, aliis occulti, retegamus, si eorum inde promoveatur utilitas & felicitas (§. 695.). Ejusmodi officium cum species auxilii sit (§. 720.), illud indebitum est in foro externo (§. 745.). Sed si quis paciscatur citra violationem rei suum cuique de alicujus rei veritate revelanda cum altero cujus interest illam nosse; officium illud humanitatis mutatur in officium debitum (§. 1325.).

§. 1455. Sed ob rationes, §. 1440. allatas, homines, quibus alii revelationem veri promittunt, eis sæpius deferre solent *jusjurandum*, alias *assertorium* dici sœtutum.

§. 1456. Eisdem causis, §. 1440. in medium prolatis, commoti sunt mortales ad promissiones & pactiones alias circumvallandas *jurejurando*, *promissorium* appellari solito.

§. 1457. Jusjurandum unum esse, puta promissorium, patet ex §. 1455. 1456. adstipulante *Gundlingio*. In utroque enim casu promissum jurejurando corroboratur.

§. 1458. Jusjurandum præponit promissum & pactum magis corroborandum (§. 1457.). Ex pacto oritur obligatio, & jus alteri quæsitum pactitium (§. 1324. 1328.). Jusjurandum ergo præponit obligationem, & jus alteri jam quæsitum, magis corroborandum.

§. 1459. Pactum justum producit obligationem pactitiam, quæ deprehenditur in promittente citra jusjurandum (§. 1324.).

§. 1460. Jusjurandum (§. 1458.), & consequenter obligatio ex illo ceu effectus, oriunda, præponit obligationem & jus pactitium. Si itaque sustuleris obligationem illam & jus pactitium jam quæsitum, tolles jurisjurandi obligationem. Hinc ubi nulla datur promissi aut pacti obligatio, nec ullum jus pactitium; ibi nulla datur jurisjurandi obligatio. Enimvero nulla obligatio pactitia, nec ullum jus pactitium absque pacto justo concipitur (§. 1324. 1328. 1329.); jurisjurandi ergo obligatio absque pacto justo non datur. Hinc, pactum fuerit injustum, nulla producitur juramenti obligationem, e. nihil juratur.

CON-

CONSECTARIUM I. Cum jusiurandum præponat pactum iustum per §. præsentem, & pacisci non possimus de rebus vel absolute, vel naturaliter, vel moraliter impossibilibus casibus iuramentum nullam producit obligationem.

CONSECTARIUM II. Pactum posterius, cum aliquo celebratum, quo violatur pactum prius, cum aliis initum, ita est comparatum, ut illud paciscentes priores lædat (§. 1320.); & consequenter suum cuique violet (§. 767.), atque adeo iniustum sit (§. 797.). Eiusmodi pactum posterius iuratum nullam producit obligationem, per §. præsentem. Hoc casu pactum iuratum non est præferendum pacto iniurato.

§. 1461. Pacta iniusta in foro externo sunt ea, quibus violatur ratio suum cuique (§. 797.). Hoc ergo casu nihil iuratur (§. 1460.).

§. 1462. Si posueris pacta iniusta iuramento corroborari posse, iuramentum esset vinculum iniquitatis, iniustitiæ, per fidiam, atque adeo violationis legum naturalium, illustrationi gloriæ divinæ repugnantis (§. 823.). Jusiurandum in iustum & iniustum partiri potest (§. 1441.).

§. 1463. Dantur homines, qui ob leviores causas pactum iustum violant, qui tamen in eius adimpletione religiosiores sunt, si ei accesserit jusiurandum. Hoc itaque ceu maius incitamentum adhiberi potest ad iuris N. custodiam (§. 1323. 1300.), cum illustratione gloriæ divinæ copulatam (§. 823.).

§. 1464. Dantur alii, qui a pacto quidem iusto adimplendo alieni non sunt, licet illud non sit iureiurando munitum, qui tamen eius præstatione tutius fidei suæ pignus dare possunt paciscentibus, accedente eiusmodi asseveratione religiosa (§. 1338.). Jureiurando itaque promoventur promissiones mutuae, quibus alii ab aliis promptius auxilium expectare possunt (§. 1229.), quod Juri Naturæ convenientissimum est (§. 721.).

§. 1465.

§. 1465. Licitum esse jurare, facile est ad judicandum
ex §. 1463. 1464.

§. 1466. Si malis, quorum non sumus causæ, & quæ
præpedire non possumus, ad bonum finem utamur, ejus-
modi malorum usus malus non est (§. 145.). *Vritali malo*
ad bonum finem perinde est ac malum illud dirigere ad bo-
num finem.

§. 1467. Dantur homines, qui divinitatem falsam &
imaginariam reverentur. Ejusmodi cultus divinitatis ficti-
tiæ & ex consequenti religio falsa (§. 837.) est error (§. 115.),
& malum (§. 145.). Si cultor veri Numinis paciscatur cum
homine, sacris impurioribus addito, eumque, si aliter re-
bus suis consulere nequeat, adigat ad promissum justum ju-
rejurando, quod falsi dei invocatione nititur, circumvallan-
dum, eumque adeo ad arctiorem pacti custodiam commo-
veat; ejusmodi usus jurisjurandi majorem juris naturalis
cultum promovet (§. 1323. 1300.), & ex consequenti ad bo-
num finem obtinendum tendit, neque adeo malus esse
potest (§. 1466.).

§. 1468. Si pactum fuerit injustum, nihil juratur (§.
1460.). Hinc juramentum, quo pactum injustum commu-
nitur, nullum est & injustum. Ergo jusjurandum metu, qui
nullam læsionem, vel nullam aliam justam causam præpo-
nit, nullum est & injustum (§. 1395.). Huc redit proverbium
Germanorum: *Ein gezwungener Eyd ist Gott leyd.* Expen-
di merentur §§. XV. XVI. XVII. J. N. Gundlingii. Nec mi-
nus notatu digna sunt verba Guarini: *La libertà è don del*
cielo, chi non fa forza à chi riceve forza. De vi injusta lo-
quimur (§. 1092.).

§. 1469. Jusjurandum concussori vel latroni præstitum
invalidum est (§. 1468. 1299. 1269.). Ponas aliquem sub
juramento alteri promississe retegere arcana patriæ, quæ ta-
men reticere obligatus est; ejusmodi jusjurandum invali-
dum est.

§. 1470.

§. 1470. Nec in ejusmodi casu opus videtur esse *relaxatione juramenti*, quæ actus est, quo illud declaratur invalidum & inefficax, hoc est, minus servandum (§. 1269.). Quod in se invalidum est, illud ut declaretur pro invalido, opus non est.

SCHOL. Licet nulla obligatio ex juramento producat, si pactum injustum fuerit (§. 1460.); si pacta tamen justa jurejurando corroborentur, jurans pœnas divinas arbitrarias, sibi, jusjurandum violaturo, expectandas (§. 1451.), & ex consequenti mala graviora, quæ diversa sunt a malis, ex violatione pacti, jurejurando non vallati, haud oriundis, sibi repræsentat. Enimvero repræsentatio ejusmodi malorum peculiarium sunt motiva nova (§. 170.), quæ connectuntur in animo jurantis cum eventuali jurisjurandi violatione; præstatio itaque jurisjurandi, quo pactum justum stipatur, novam obligationem producit (§. 302. lit g.), quæ accedente obligatio pactitia magis corroboratur, id quod finis est jurisjurandi (§. 1440.).

§. 1471. Dantur promissa, metu justo extorta, quæ justa sunt (§. 1400.). Dantur ergo & jurajuranda, metu justo extorta, quæ justa sunt, & quæ obligationem, jusque pactitium roborant (§. 1401.). Huc referas casum, quo victor victo ex jure victoriz conditiones duriores, juramento corroborandas, proponit.

§. 1472. Violatio jurisjurandi significat *perjurium*. Hoc præponit propositum violandi jusjurandum (§. 509.), quod in foro saltem interno imputationem patitur (§. 572.). Conf. §. 586.

§. 1473. Perjurii reus est, qui pactum juratum, idque justum violat (§. 1472.). Violatio pacti justii est læsio perfecta (§. 1311.). Hinc commissio perjurii est læsio, & consequenter causa disceptationis & belli justificata (§. 1092.).

§. 1474. Perjurii reus est, & qui pactum juratum, idque justum violat (§. 1472. 1441. 1460.), & ex consequenti commissio perjurii est perfidia (§. 1338.).

Jus Naturale.

M m

§. 1475.

274 EXERCITATIO VI. DE IVRE PACTITIO. §. 1475-1478.

§. 1475. Perjurus vult jurare lingua & mentem injuram gerere (§. 1472. 1441.), & ex consequenti uti sermone, diverso a mente, hoc est, falsiloquio (§. 1060.), quod conjunctum est cum læsione alterius (§. 1473.). Quod cum dicatur mendacium (§. 1060.); perjurus vult uti mendacio ad pactum justum violandum (§. 1474.).

§. 1476. Perfidus famam suam minuit (§. 1338. 1311.). Id quod applicandum ad perjuri reum (§. 1474.).

§. 1477. Justus vel externe talis, perfidus & perjurus non est (§. 801. 1338. 1473.).

§. 1478. Jurare possumus per litteras, nec minus per mandatarium. Casu posteriori alter *in alterius animam jurare* dicitur, cum mandatarius personam mandantis repræsentet (§. 1379.).

EXER-

EXERCITATIO VII.

DE

JURE DOMINIORVM.

§. 1479.

Res externæ vel pertinent ad nos eodem modo, quo pertinent ad alios; vel ad nos ita pertinent, ut non ad alios eodem modo pertineant. Priori casu *res externa* dicuntur *communes*, posteriori vero nobis *propria* seu *nostra*. *Res vero alienæ*, quæ rebus posterioris generis opponuntur, dicuntur eæ, quæ ad alios ita pertinent, ut eodem modo ad nos non pertineant.

§. 1480. Status hominum, ubi omnibus vel pluribus ex æquo competit facultas rebus externis in sui emolumentum utendi, dicitur *communio bonorum*. (§. 1479.). Hinc in communione bonorum omnes habent jus æquale utendi rebus in sui emolumentum.

§. 1481. Nemo alterum, secum in communione rerum viventem, ab usu earum excludere potest (§. 1480. 787. 768.).

§. 1482. Res propriæ ita comparatæ sunt, ut unus vel quidam soli gaudeant facultate illis pro arbitrio utendi in sui commodum (§. 1479.).

§. 1483. Quibus solis competit facultas rebus quibusdam pro arbitrio utendi in sui commodum, illi gaudent rerum earundem proprietate (§. 1482.).

§. 1484. Si proprietas dicatur *dominium*; hoc nihil aliud est, quam facultas, uni vel quibusdam solis competens, re aliqua externa pro arbitrio utendi in sui emolumentum (1483.).

§. 1485. Penes quem deprehenditur proprietas rei (vel divisa vel indivisa), eidem tribuitur *dominium*. Et penes quem nulla est proprietas rei, ei non competit illud *dominium* (§. 1484.).

M m 2

§. 1489.

§. 1486. Res externa, cujus domini sumus, ita se habet, ut jure gaudeamus soli, ea utendi pro arbitrio nostro (1482.). Res proinde externa, cujus domini sumus, ad nos ita pertinet, ut non eodem modo ad alios pertineat. Res ergo externa, cujus domini sumus, cur dicatur *nostra*, patet ex §. 1479.

§. 1487. Nec absimili modo cognoscimus, cur *res externa* vocentur *aliena*: quæ in alterius dominio sunt (§. 1479 1482.).

§. 1488. Status communionis bonorum præponit perfectiones & conditiones peculiare, quas in hominibus nonprehendimus, si eorum & varia atque multiplex indoles & multitudo insignis, & voluntas depravata spectetur. Communio proinde bonorum hac ratione est hypothetice impossibilis, licet illius intrinsecam possibilitatem minus negaveris (§. 39.).

§. 1489. Hominem oportere esse sollicitum de acquirendis rebus externis, ad victum & amicum, ad cultum & recreationem animi & corporis, ad habitationem commodam spectantibus, §. 688. monuimus. Quam legem naturalem esse divinam, si vel ejus originem consideraveris, vel ejus custodiam ad voluntatem summi Numinis retuleris, patet ex §§. 361. 830. Nec inde difficile est ad judicandum, creatorem benignissimum tam varias res in mundo corporeo vel ob id constituisse in medio, ut earum apprehensione & usu felicitatem nostram conservemus & amplificemus.

§. 1490. Res communes rebus, quæ nobis propriæ sunt (§. 1479.), & ex consequenti communionem statui dominiorum (§. 1480. 1482.) contradictorie opponi, manifestum est. Si itaque usum rerum externarum spectemus, hominibus, de promovenda sua felicitate sollicitis, aut in rerum communionem vivendum, aut ad earum dominia confugiendum erat, cum statum tertii generis non concipiamus, nam inter contradictorie opposita nullum tertium datur. Sed communio bonorum est hypothetice impossibilis, si ad hominum indolem & conditionem præsentem (§. 1488.) reflectas; introducenda ergo fuerunt rerum dominia ad conservandam generis humani felicitate ¶

§. 1491.

§. 1491. Introductio dominiorum contingens est & hypotheticæ necessitatis (§. 179. 182.), id quod & de omnibus negotiis, inde oriundis, & eorum consecrariis intelligendum erit.

§. 1492. Introductio dominiorum est e numero; remedium, quibus homines felicitatem suam tanquam finem promovere possint (§. 1490. 695. 511.).

§. 1493. Res, in nostro dominio existentes, ad ea bona pertinent, quibus jamjam instructi sumus, & quibus felicitatem nostram promovere possumus (§. 1490. 1492.). Res itaque in dominio nostro existentes spectant ad id, quod nostrum est (§. 747.).

§. 1494. Turbatio alterius in eo, quod in ejus dominio existit, est læsio perfecta (§. 767. 1593.). Huc referas præcipue *fures*, qui rem alienam *clam*, hoc est, incito & invito domino auferunt, eamque suam faciunt. Dantur etiam, qui aliis res, eis proprias, vi injusta auferunt, quorsum referenda sunt latrocinia & spolia. Nec desunt, qui alios dolose suo privant (§. 1154.). Huc spectant crumenisecæ.

CONSECTARIUM. Illi, qui rem alienam clam auferunt sine animo tamen eandem sibi propriam habendi, furtum non committunt.

§. 1495. Nemo in eo, quod in ejus dominio existit, est turbandus (§. 768. 1494.).

SCHOLIUM. Probe notes, quod turbationes ejusmodi non solum repugnent conscientiæ, sed & Juri Nat. externo contradicant, cum læsiones sint.

§. 1496. *Dispositio* est voluntatis declaratio, quid fieri vel non fieri quis velit. Domino igitur competit jus de re sua & circa illam quam liberrime inter vivos disponendi (§. 1454.). Nemo proinde dominum impedire potest, quo minus re sua pro arbitrio utatur, nisi usus ejusmodi ad violationem rei suam cuique tendat (§. 970.).

§. 1497. Ponat dominum non habere jus excludendi alium non dominum ab usu rei suæ, præter dominum etiam alius gauderet jure utendi eadem re. Soli proinde domino

jus utendi re sua non competeret. Sed hoc contradicit ideæ dominii (§. 1484.); ergo *domino competit jus excludendi quemcunque alium non dominum ab usu rei sue.*

§. 1498. Res propria non est simul res communis (§. 1479.). Ponas rem propriam ita comparatam esse, ut dominus rei alterum non dominum ab usu illius excludere non possit; res propria simul communis esset (§. 1481.), quod est contradictorium. Ergo jus proprietatis seu dominium est conjunctum cum jure excludendi quemcunque alterum non-dominum ab usu illius.

§. 1499. In statu naturali nemini nisi Deo & conscientiæ dominus respondere tenetur de usu rerum suarum (§. 917.), dummodo non violatur τὸ suum cuique (§. 969.). Quæ §. 965 seqq. dicta sunt generaliter de usu & abusu ejus, quod nostrum est, etiam huc transferenda veniunt.

§. 1500. *Vindicare rem suam* est efficere, ut illa, quæ detinetur ab aliis, in nostram potestatem, & possessionem redeat. Qui ergo vult vindicare aliquam rem, is demonstrare tenetur, eam esse suam, seu, se illius esse dominum (§. 1486.). Vnde clarum est, cum dominio copulatum esse jus vindicandi rem amissam a quocunque possidente. Pone, domino jus vindicandi non competere, ipsi non tribueretur jus efficiendi, ut res sua, ab aliis detenta, in suam potestatem redeat, per definitionem vindicationis. Sed hac ratione dominus privaretur facultate utendi re sua. Quod cum contradicat ideæ dominii (§. 1484.), domino jus vindicandi rem suam omnino tribuendum est.

§. 1501. Nec Deus res universas & singulas, necessariae & commodæ transactioni vitæ destinatas, in dominia descripsit cum jure excludendi reliquos, nec in statu naturali datur homo, qui universalem ejusmodi dominiorum descriptionem sibi sumere potuerit (§. 899.); nec in rebus externis ipsis deprehenditur ratio sufficiens, cur earum usus magis ad hos, quam ad alios homines individuos pertinere debeat; nec ex natura individui, cujusdam hominis perspicuum est domi-

dominium rerum externarum. Remanet itaque ars seu factum humanum, unde modus dominii acquirendi veniat repetendus (§. 749.).

§. 1502. Cum res externa, cujus domini sumus, dicatur nostra (§. 1486.); factum humanum, unde modus acquirendi dominium rei alicujus externæ repetendus est, ejusmodi factum est, quo res externa degenerat in rem nostram. Sic incidimus in rō nostrum acquisitum (§. 749.), cujus speciem in doctrina de pactis jamjam deteximus (§. 1310.).

§. 1503. *Rem nullius* vocabimus, quæ in dominio non existit. Ejusmodi res vel dominii capaces, vel minus tales censentur.

§. 1504. In determinandis modis acquirendi dominii occurrit nobis duplex casus. Res enim dominii capax vel in dominio non existit, seu nullius est (§. 1503.), vel dominum jamjam habet. *Modus acquirendi dominium* rei nullius dicitur *originarius*, quem distinguimus a modo acquirendi dominium rei alienæ (§. 1487.), & quem *derivativum* s. *translativum* appellitant, de quo inferius.

§. 1505. Ex facto humano modus dominii acquirendi repetendus est (§. 1501.). Sed modus dominii acquirendi originarius rem nullius & in medio positam præponit (§. 1504.), modus itaque dominii acquirendi originarius præponit factum humanum quo res nullius dominio nostro subjiciatur. Dominium eo tendit, ut rem quomodocunque in utilitatem nostram convertere valeamus (§. 1484.). Ergo modus dominii acquirendi originarius præponit factum humanum, quo efficimus, ut ex re nullius utilitatem capiamus. Id quod aliter fieri non potest, nisi ut rem nullius actu apprehendamus.

§. 1506. Dominium exigit proprietatem rei (§. 1484.), atque adeo factum, quo declaramus animum rem nobis propriam habendi. Hinc modus dominii acquirendi originarius actualem postulat apprehensionem rei nullius (§. 1505.), cum animo eam nobis propriam habendi, h. e. *occupationem*.

SCMOLION, Notemus, quod in apprehensione rerum actuali,

actuali, rationem quidem, sed non sufficientem (§. 43.) acquisitionis domini originariæ deprehendamus. Occupatio ita definienda est, ut notio ostendat rationem sufficientem acquisitionis originariæ.

§. 1507. Hinc res nullius cedit occupanti, h. e. occupans rem nullius fit ejus dominus (§. 1506.).

§. 1508. Sic incidimus in *τὸ nostrum occupatorium* seu *occupaticium*, quod contradistinguitur nostro *facticio*, alii speciei *τῆ* nostrum *quæsitum*. Dari *suum progeneratum*, ad suum *acquisitum* referendum, § 200. Spec. Jur. G. indicavi.

§. 1509. In acquisitione domini originaria sic argumentamur: Qui res nullius occupat, is fit illius dominus (§. 1506.). Britanni hanc insulam occuparunt; Britanni sunt insulæ domini. In majore deprehenditur lex naturalis, in minore factum, in conclusione acquisitio domini insulæ. Jam cum conclusio concipiatur ex utraque præmissarum, atque adeo præmissæ sint principia seu causæ conclusionis (§. 42.); lex & factum occupantis dicuntur causæ acquisitionis domini originariæ. Porro cum conclusio proxime ex minore & remote ex majore concipiatur; acquisitio ejusmodi originaria proxime ex facto occupantis, & remotius ex lege naturali intelligitur. Vnde patet, cur lex dicatur acquisitionis domini causa remota, factum vero illius causa proxima.

§. 1510. Causa acquirendi domini remota dicitur *titulus*, proxima vero *modus acquirendi* salutatur, cum factum, in minore propositum, modum acquirendi indicet. Illud, quod nititur *titulo*, *titularum* dicitur. Huc referas possessionem titularam.

§. 1511. Nec minus ex §. 1499. patet, cur *titulus* causa juris, & *modus acquirendi* causa facti dicatur. Causa enim remota, quæ titulus est, deprehenditur in majore, ubi provocatur ad legem seu jus; causa vero proxima, quæ modus acquirendi est, invenitur in minore, ubi allegatur factum, *Titulus* itaque etiam definiri potest per causam seu rationem (§. 42.)

(§. 42.) acquisiti dominii in lege fundatam, & *modus acquirendi* per rationem acquisiti dominii, in facto, legibus convenienti, fundatam. Et cum *modus acquirendi dominium* præponat factum (§. 1501.), vel inde patet, quod *modus acquirendi* dici mereatur, *causa facti*. Illustrationis loco fit hic casus specialis:

Lex: Occupans fit dominus. *Titulus*.

Factum: Titius rem occupavit. *Modus acquirendi*.

Titius est; dominus rei.

vel hac ratione:

Titius dominus rei est.

Causa proxima: Nam occupavit rem. *Modus acquirendi*.

Causa remota: Occupans enim fit dominus. *Titulus*.

§. 1512. Existencia finis absque existencia remediorum (§. 512.), absque remotione impedimentorum, quæ nobis obijciuntur (§. 517.), & sæpius absque occasione agendi (§. 527) concipi non potest. Qui ergo habet jus ad finem, ejusque consecutionem, habebit & jus ad usum remediorum, ad impedimenta removenda, & ad arripiendam suscitandamve agendi occasionem. Jam cum ex concessione creatoris summi habeamus jus ad occupationem rerum nullius (§. 1489. 1506.), tanquam finem aliquem (§. 1490.); concessum etiam nobis est jus ad usum remediorum, consequendo finis tunc inservientium, ad impedimenta nobis objecta removenda, & ad occasionem occupandi arripiendam vel suscitandam

§. 1513. Agitur quæstio, utrum corporalis apprehensio rei nullius sit absolute necessaria in occupatione ejusdem, an secus? Vulneratum utrum sit occupatum, nec ne? Dicam ingenue, quod sentio, salvo judicio aliorum, quos veneror. Voluntas seu propositum agendi discriminandum est a fine, ejusque consecutione (§. 509. 510.). Voluntas itaque seu conatus occupandi rem nullius, e. gr. feram, est diversus ab illius occupatione, tanquam fine. Vulneratio & persecutio ferarum sunt remedia adhiberi solita & necessaria ad earum captionem, quæ est finis. Jam cum finis & ejus consecutio a

N n

reme-

remedii, eorumque usu differant (§. 510. § 11.); vulneratio ferarum & earum persecutio sunt diversa a capione ipsa. Licet itaque quis feram vulneravit, eandemque persequatur, & conatum eam capiendi continuat; vulneratum tamen, quod is persequitur, nondum pro occupato videtur habendum.

SCHOLIUM. Notum est, quod, quamdiu versemur in usu remediorum, voluntas seu conatus consequendi finem ad huc duret, & quod finem ipsum nondum consecuti fuerimus

§. 1514. Cum ergo ex sola vulneratione & persecutione vel, ut, generaliter loquar, ex solo usu remediorum nulla rerum nullius occupatio concipiatur; nec hoc casu concipitur originaria dominii acquisitio (§. 1506.), nec alia jura cum dominio copulata locum habere possunt (§. 1496. 1500.).

SCHOLIUM. Heic loci instituta majorum & consuetudines alicujus gentis a jure Gentium distingui debent.

§. 1515. Si usu remediorum nostrorum rem nullius actu consecuti non fuerimus, ea hactenus ad id, quod nostrum est, non pertinet (§. 1514. 1486.). Hinc si alius rem nullius e.g. feram, a nobis vulneratam, intercipiat; nos non turbat in eo, quod nostrum est, nec ex consequenti nos perfecte lædit (§. 767.), nec adeo nobis damnum infert (§. 769.). Quod quis nondum habet, illud ei auferri non potest.

§. 1516. Sed si quis alterum turbet in expediendis remediis legitimis, quibus ille utitur ad consequendam rem, in medio constitutam, & ad quorum usum jus habet; ejusmodi turbatio perfecta est læsio (§. 787.). Hinc si quis alterum qui feram, a se vulneratam, persequitur, impediatur, quo minus is persecutionem continuare possit; is alterum perfecte lædit (§. 1512.). Hoc casu & alter habet jus removendi impedimenta, quæ sibi ab alio objiciuntur (§. 1512.).

§. 1517. Ex quibus omnibus sat patere arbitror, limitationem & custodiam rei in medio constituendæ ab ejus occupatione, separari non posse, si statum naturalem spectaveris.

§. 1518. Sunt qui arctissimam rei captæ custodiam exposcunt,

poscunt, sed hanc necessariam non esse existimem, cum limites laxiores, quibus circumscribitur res capta, æque limites sint ac angustiores. Majus & minus non variare speciem constat.

§. 1519. *Res abjectæ* seu *pro derelictis habita* sunt, quas dominus eo animo abjecit, ut eas in rerum suarum numero amplius esse nolit. Hinc res ejusmodi nullum dominum habent (§. 1486.), atque adeo naturam rerum nullius induunt (§. 1503.). Res itaque abjectæ cedunt occupanti (§. 1507.).

§. 1520. Res, quæ quidem dominum habuit, vel adhuc habet, sed qui ignoratur, æquiparatur rei, quæ nullum dominum habet, quamdiu dominus non appareat. Hinc ejusmodi res, cujus dominus ignoratur, jure habetur pro re nullius (§. 1503.). Non esse & non apparere in sphaera juris pari passu ambulat.

§. 1521. Datur *occupatio*, quæ dicitur *accessoria*. Huc referunt *foetum animalium*. Foetus se habent ad nostra animalia, ut effectus naturales ad causas naturales. Ejusmodi effectus sunt fructus, qui ex eo, quod nostrum est, oriuntur, & qui ad utilitatem, quam ex rebus nostris percipere possumus, spectant. Jam cum domino competat jus utilitatem omnimodam capiendi ex re sua (§. 1484.), is solus ejusmodi foetum jure acquirit, si utriusque animalis dominus sit. Sed si admittarii dominus aliquid impeditenti ei facebat, foetum potius communem pronunciat *Gundlingius*.

§. 1522. In *alluvione* deprehendimus incrementum beneficio fluminis pedetentim & latenter terræ nostræ adjectum. Vnde patet, quod in alluvione particularum terrestrium decerptarum dominus ignoretur. Hinc nemini acquiruntur ejusmodi arenulæ, nisi cujus agro arcifinio illæ appositæ sunt (§. 1520.). Per *agrum arcifinium* scriptores rei agrariæ intellexerunt eum, qui non haberet fines mensoria ratione comprehensos, & qui non nisi flumine limitaretur. Conf. *Gronovii notas ad Grotium*, nec minus *Heineccii Elem. Jur. Civ. §. 358.*

§. 1523. Accessionibus annumeratur *adjectio terra cum coalitione conjuncta*, si partem nostro agro adjectam, quæ prædii sui pars fuit, ante coalitionem vindicare neglexerit. Præsumitur dominus ejusmodi partem terræ suæ post tantum temporis spatium dereliquisse. Jam cum res derelictæ cedant occupanti (§. 1519.); adjectio ejusmodi pro acquisitione accessoria merito habetur.

SCHOLIUM. Ejusmodi neglectio, quæ duravit per tantum temporis spatium haberi potest pro facto, unde ad negligentis animum derelinquendi partem terræ concluditur. Quæ ratione oriretur consensus tacitus (§. 1347.).

§. 1524. Si dominus in fundo suo detexerit *thesaurum* vel pecuniam olim depositam, cujus memoria non extat; etiam hoc casu ignoratur dominus. Thesaurus itaque pro re nullius habetur (§. 1520.), & consequenter domino fundi cedit (§. 1507.).

SCHOLIUM. Nemo jure gaudet fodiendi in fundo sine consensu domini (§. 1484.). Fossio est remedium inveniendi aurum defossium. Qui non habet jus ad remedia, is non habebit jus ad consequendum finem (§. 511.). Licet itaque aliquis in alterius agro fossione detexerit thesaurum, hunc tamen acquirere non potest.

§. 1525. Domino fundi sub eadem hypothese cedere *alveum derelictum*, facile patet.

§. 1526. Unde *novus alveus*, quem flumen per alterius agrum ruens efficit, atque iterum relinquit ad priorem, qui cognoscitur, rei principalis dominum pertinet. Sunt verba *Gundlingii*.

§. 1527. In alluvione, adjectione terræ, cum coalitione copulata, in thesauro, in mutatione alvei, non nisi situs fundi nostri occupationi accessoriae occasionem præbet, in quo hæc accessiones differunt a fœtura, ubi accessorium est effectus naturalis.

§. 1528. Obligati sumus suum cuique tribuere (§. 750.) Ergo quod alterius est, seu alienum (§. 1487.), domino suo restituendum.

§. 1529.

§ 1529. Si res, quas invenimus, sint res nullius, ex inventori cedunt, in ipso inventionis articulo (§. 1507.).

§ 1530. Si inveniamus res, ab alio amissas, ejusque dominum sciamus in ipso articulo inventionis, ea est restituenda domino (§. 1528.).

§ 1531. Ex §. præcedenti patet, quod in sola inventione rei amissæ non contineatur ratio sufficiens acquirendi illius dominium (§. 85.). Ergo ad inventionem rei amissæ novi quiddam accedere debet, quod efficiat, ut proprietatem rei perditæ, quam invenimus, nancisci possimus.

§ 1532. Si posueris, inventori non innotescere, quinam sit rei inventæ dominus; hoc casu res amissa est illa, quæ quidem dominum habet, qui tamen ignoratur. Dominum habere, qui tamen ignoratur, perinde est, ac dominum nullum habere. Hoc casu res amissa æquipollet rei nullius (§. 1503.), & ex consequenti cedit, inventori occupanti (§. 1507.).

§ 1533. Si ex intervallo appareat rei amissæ dominus, qui dominium suum docere possit; definit res inventa esse nullius (§. 1503.), & sit denuo aliena (§. 1484.), restituenda domino (§. 1528.), qui eam vindicandi jure habet (§. 1500.). Vnde patet, inventorem hoc casu nactum esse non nisi *dominium interimisticum*, conjunctum cum jure utendi cognominæ. Id quod tamen hunc habere debet effectum, ut inventor non restituat fructus, ex re inventa perceptos.

§ 1534. Actus, quo efficitur, ut res nostra dominio alterius subjiçatur, dicitur *rei nostræ alienatio* (§. 1487.). Adhuc generalius definitur potest *alienatio* seu *translatio ejus, quod nostrum est*, per actum, quo efficitur, ut id, quod nostrum est, fiat alterius (§. 1479.).

COROLLARIUM. Translatio rei nostræ, & consequenter jurium nostrorum (§. 786.) præponit rem transferendam esse transferendis.

§ 1535. Res externa nostra dicitur ea, quæ in nostro dominio est (§. 1486.). Hinc alienatio rei alicujus præponit

dominium alienantis (§. 1534.). Qui proinde rei dominus non est, rem alienare non potest.

§. 1536. Complures dantur, qui res externas vel plane nullas, vel necessariz commodæve transactioni vitæ non sufficientes possident. Et licet quidam pluribus facultatibus instructi sint, indigent tamen rebus, in aliorum dominio existentibus. In variis regionibus diversa nasci, nec omnes agriculturam exercere posse, constat. Vnde præcipuas concipimus causas, quibus homines commoti fuerint ad transferenda rerum suarum dominia in alios, seu ad res sibi proprias alienandas (§. 1534.).

§. 1537. Dominus, isque solus, habet jus alienandi rem suam (§. 1496. 1534.).

§. 1538. Alienatio est actus, quo nostrum mutatur in alienum (§. 1534.). In solis pactis justis continetur ratio mutationis r̄ nostrum in alienum (§. 1314.). Sola ergo pacta justa continent rationem alienationis, & ex consequenti modum acquirendi domini derivativum (§. 1504.).

COROLLARIUM. Specificatio, ad plumbatura, afferminatio, commixtio, confusio non sunt modi acquirendi dominium. Ejusmodi ergo casus, ubi quilibet dominium suum retinet, tanquam instantiæ contra thesin demonstratam nostram adhiberi non possunt,

SCHOLIUM. Contra positionis nostræ universalitatem hoc dubium formari potest: Derelinquens rem suam non pacificatur cum eo, qui rem derelictam occupat, & qui nihilo minus illius dominium acquirit (§. 1519.). Idem etiam deprehenditur in adjectione terræ, cum coalitione facti (§. 1523.), nec minus in thesauro (§. 1524.), alluvione (§. 1522) & inventione (§. 1532.). Ad hanc objectionem sic respondeo In primo & secundo casu deprehenditur factum, ex quo vel voluntas rem derelinquendi expressa cognoscitur, vel ad tacitam alterius voluntatem concludimus (§. 1347.), id quod etiam de adjectione terræ, cum coalitione facta in Schol. §. 1523. monui. In utroque ergo casu concipimus pactum vel

vel expressum vel tacitum (§. 1368.), licet easdem acquisitiones per principium reductionis (§. 85.) ad occupationem revocaverim (§. 1519. 1523.). In tertio, quarto & quinto casu non datur alienum, saltem interimistice, quod ultimum in inventione locum habet, quatenus dominus ignoretur (§. 1533)

§. 1539. Hinc doctrina de pactis admodum acquirendi domini derivativum applicanda venit.

§. 1540. Inseparabilitas eorum, per quæ ens in esse suo determinatur efficit *unitatem entis*. Illustretur notio joachimico, republica, corpore humano.

§. 1541. Si plura a se invicem distincta constituent unum; illa vocantur *partes*; hoc *totum*.

§. 1442. Plura quæ deprehenduntur in aliqua re, sunt vel extra se posita, vel non extra se existentia. Priori casu *res* dicitur *extensa*, posteriori vero *intensa*.

§. 1543. Res. extensa habet partes extra partes; res intensa partes extra partes non habet (§. 1542. 1541.). Conf. 424.

§. 1544. Res, quæ ope intellectus solius cognoscuntur, seu, quæ non nisi ideales sunt, partes extra partes non habent, atque adeo rebus intensis annumerantur (§. 1542.).

§. 1545. Res incorporales & consequenter jura rebus intensis annumerantur (§. 1584. 1432.). Majestas est jus, in quo continentur plura jura, majestatica dici solita, quæ tamen non sunt partes extra partes. Quæ ratio est, cur majestas rebus intensis accenseatur.

§. 1546. Dantur *tota extensa*, dantur & *intensa* (§. 1541. 1542.). Vnde & *partes* vel *extensa* vel *intensa* denominantur

§. 1547. Toti extenso *compositio realis*, toti intenso *compositio rationis* tribui potest.

§. 1548. Res incorporales, & consequenter jura possunt considerari tanquam tota intensa, quæ divisionem in partes intensas admittunt (§. 1545. 1546.). Hinc jura rebus physicis, quæ partes extra partes habent, annumerari nequeunt.

§. 1549. Jus proinde proprietatis, domino competens, ita dividi potest in partes, ut pars altera in alium derivetur, parte altera manente penes dominum, §. 1550.

§. 1550. Si pars proprietatis cum jure utendi re, eamque amissam vindicandi, in alium transferatur, parte altera proprietatis manente penes alienantem; prior *dominus utilis*, alter *directus* dicitur. Sic inciderunt doctores juris in *dominium directum & utile*.

§. 1551. *Vti & frui* re ita differunt, ut *usus* necessitate circumscribatur, fructio non modo ad utilitatem, verum etiam ad voluptatem pertineat. *Usus & abusus* ita differunt, ut *utamur* salva rei substantia, *abutamur*, disperdendo rem & fructum. Sunt verba cel. *Heineccii*, quæ §. 415. Elem. Jur. Civ. deprehenduntur.

§. 1552. Domino competit jus fruendi & abutendi re sua (§. 1484. 1499. 1551.).

§. 1553. Fieri potest, ut dominus in alium non nisi jus utendi re sua (§. 1551.) transferat, reservando sibi proprietatem. Quo casu dominus *propriarius*, alter vero *usuarius* à jure Romano vocatur. Hoc jus utendi juxta §. 1551. sumtum distinguendum est a *jure utendi re ad arbitrium*, quod domino competit (§. 1484.).

§. 1554. Fieri potest, ut a domino in alium transferatur jus, ex jure utendi & jure fruendi re collectum (§. 1551.), reservando sibi proprietatem rei. Quo casu dominus iterum *propriarius* & alter *usufructuarius* appellatur.

CONSECTARIUM. Cum in usufructu jus fruendi cum jure utendi re adeo arcte copulatum sit, ut illud per hoc simul determinetur; usufructuarius re non aliter frui potest, quam salva illius substantia (§. 1551.). Nec minus patet, quod usufructuarius re abuti non possit (§. 1551.).

§. 1555. Concipimus, cur usufructuarius & usufructuarius nihil domini (§. 1553. 1554. 1485.), neque adeo jus rem vindicandi (§. 1500. nanciscantur.

§. 1556. Cum jure proprietatis jus utendi re corporali ad arbitrium (§. 1484.), jus fruendi & abutendi re (§. 1552.), jus de re sua liberrime disponendi (§. 1496.), jus excludendi quemcunque ab usu rei suæ (§. 1497.), jus rem amissam vindicandi

dicandi (§. 1500.), jus rem alienandi (§. 1537.), connera sunt (§. 1415.). Huc referas jus determinandi pretium rei suæ ex arbitrio, de quo paulo inferius.

§. 1557. Vsuarius & usufructuarius cum domino manet in nexu (§. 1556.).

§. 1558. Fieri potest, ut non tam pars dominii derivetur, quam facultas ex re alterius capiendi utilitatem. Vnde *servitutes* ortæ sunt, quæ sunt jura in re aliena, vel personæ vel rei possessoribus ad aliquam utilitatem concessa. Hinc *servitutes* in *personales* & *reales* dispescuntur. Species servitutum personalium sunt usufructus & usus (§. 1553. 1554. 855.).

CONSECTARIUM. Sola pacta justa sunt modus acquilendi jura in re aliena (§. 1538.), id quod applicandum ad acquisitionem servitutum. Pacta sunt vel expressa, vel tacita (§. 1347.). Vtroque pacto servitutes acquiri possunt. Applices huc, quæ de omissione contradictionis dicta sunt §. 1363. Vnde patebit, quomodo ex patientia domini servitutes cooriri possint.

§. 1559. Jus proprietatis est totum intensum (1548.) & compositionem partium, non realem, sed rationis, seu intellectu talem, tantum admittit (§. 1547.). Hinc in jure proprietatis non nisi divisio rationis locum habet. Proprietas ergo non potest divelli in partes segreges & a se invicem prorsus separatas. Vnde patet, quod dominus utilis cum domino directo in nexu maneat (§. 1550.).

SCHOLIUM. Si quis ponere velit, dominum utilem non permanere in nexu, in contradictionem incideret.

§. 1560. Quod præcedenti §. demonstravimus de jure proprietatis, de quocunque jure, quod totum intensum est, valeat necesse est. Notemus proinde hanc propositionem: Si jus quoddam dividatur in partes, quæ diversis subjectis conferuntur; ejusmodi subjecta manent in nexu ratione juris divisi, e. gr. si majestas ponatur a nonnullis divisa in rebus p. mixtis. In dyarchiis, triarchiis &c. dyarchæ

Jus Naturale.

O o

triarchæ

triarchæ &c. manent etiam in nexu ob causas peculiare, de quibus alibi.

§. 1561. Modus dividendi jura in partes, hasque per varias personas dispergendi, est res ingenio (§. 89. 90.), ratione (§. 93.), & sapientia (§. 789.) plena, atque adeo consideratu dignissima. Cum modo componendi jura eaque dividendi si comparaveris fines & effectus, quorum tendunt conditores ejusmodi entium moralium, veritatem asserti cognosces.

SCHOLIUM. In jure sociali demonstrari potest, patrem familias habere jus compositum vel ex jure paterno & herili, vel ex jure maritali. paterno & herili, vel ex jure maritali & paterno. Quale jus compositum est jus novum, & quod a nudo jure vel paterno, vel herili, vel maritali diversum est. De quo in Specimine de Jure familiæ egimus.

§. 1562. Si quis jus proprietatis simpliciter transfert in alterum, omnia jura, quæ cum proprietate connexa sunt (§. 1556. in alter devoluta censentur.

§. 1563. Si quis id, quod suum est, & ex consequenti rem, quæ in ejus dominio est, in alterum gratis transfert; ejusmodi pactum dicitur *donatio*, ubi acceptans *donatarius* audit. Hinc donatio est gratuita rei nostræ alienatio (§. 1534.). *Gratuita rei translatio* ea est, cujus intuitu acceptans nihil ex eo, quod ipsius est, in promittentem transcribere tenetur. Donatarius nanciscitur *titulum pro donato* (§. 1510.).

§. 1564. Donatio est pactum unilaterale (§. 1375. 1563.).

§. 1565. Promittens ante subsecutam acceptationem alterius, cui sit promissum, illud revocare potest (§. 1276.), 1331.).

§. 1566. Donans ante subsecutam alterius acceptationem donationem revocare potest (§. 1565. 1563.).

§. 1567. Dantur homines, quibus nullæ res externæ propriæ sunt, & quibus restant solæ vires animi & corporis, earumque

rumque usus, unde necessariam & commodam sui conservationem expectare possint.

§. 1568. Ejusmodi vires, earumque usus pertinent ad id, quod nostrum est (§. 747. 1567.), & ex consequenti habent similitudinem cum rebus, quæ in alicujus dominio sunt (§. 1486.). Ob hanc analogiam per principium reductionis a rebus, in dominio existentibus, ad vires alicujus, earumque usum argumentari, adeoque ea, quæ de dominio rerum nobis nota sunt, ad vires earumque usum, & consequenter ad labores & operas nostras applicare possumus, quantum id quidem permiserit analogia (§. 84. seqq.).

SCHOLIUM. Actiones proprias cum Grotio ad id, quod nostrum est, recte referri, patet ex §. 747. Ad quod in hac materia simul reflectere possumus.

§. 1569. Si quis vires alterius debilitet, vel eum in libero earum usu turbet & circumscribat, cum tamen sibi nulla inde metuenda sit læsio externa; is alterum lædit perfecte. (§. 1568. 1494. 1496.). Confer. §. 974. unde eadem propositio derivari potest.

SCHOLIUM. B. L. adjudicandum relinquo, utrum hæc læsiones concipere nobis concederetur, si vires hominis, earumque usus, nec non actiones propriæ ad id, quod suum est, referri nequeant.

§. 1570. Cum dentur casus, ubi ne in foro quidem inter nos ad res nostras alteri donandas (§. 722. 724. 729. 1563.) obligamur; leges vero naturales externæ plane nesciant ejusmodi obligationem (§. 745.), quarum quippe mensuram aliquis implevisse existimatur, si tamen SVVM CVIQVE custodiat (§. 754.); justitiæ internæ non minus, idque haud raro, quam externæ conveniens est (§. 802. 797.), tamen suum ea lege mutare in alienum, ut simul aliquid ex eo, quod alterius est, nanciscamur. Quales *actus* vocantur *onerosi*, distinguendi ab *actibus beneficis & gratuitis*, e quorum numero donatio est (§. 1563.). Hinc *pacta in benefica & onerosa*

distingui possunt. Huc spectat divisio *tituli in onerosum & lucrativum* (§. 1510, 1511.). Titulus pro donato est lucrativus (§. 1563.).

§. 1571. Sic factum est, ut homines dominium, sibi in res suas competens, in alios ea lege transferrent, ut dominium rerum, aliis competentium, nanciscerentur. Ejusmodi actus *permutatio* dicitur, quæ pactum (§. 1415.) antiquissimum est. Huc referas *titulum pro permutato* (§. 1510.).

§. 1572. Cum dentur homines, qui rebus externis seu corporalibus destituuntur, & qui, ne juxta justitiam quidem internam, semper ab aliis postulare possunt gratuitam rerum externarum translationem (§. 802.722.); factum est, ut alii dominium rerum suarum vel alia jura in alios eo pacto transferrent, ut hi obligarentur ad suscipiendos labores, qui ab eorum usu virium mentis corporisve, vel utriusque dependent. Et cum vires earumque usus pertineant ad id, quod nostrum est (§. 747.), etiam hoc casu alter in suum ea lege mutat in alienum, ut simul aliquid ex eo, quod alterius est, nanciscatur. Hac ratione res corporalis (§. 1432.) commutatur cum usu virium seu cum operis alterius.

§. 1573. Necessitas & commoditas effecit, ut alter usum virium suarum commutaret cum usu virium alterius. Sed & hoc casu nostrum mutatur in alienum (§. 1568.).

§. 1574. Sic enatae sunt pactioes; do ut des (§. 1571.); do, ut facias (§. 1572.); facio, ut facias (§. 1573.). Vel res cum rebus, vel res cum operis, vel operæ cum operis commutantur. Vnde orta est obligatio dandi, faciendi, &c. (§. 1324.).

§. 1575. Ex præcedentibus patet, quod introductio dominiorum commutationibus rerum occasionem dedit.

§. 1576. Utilitas, quam res externæ afferre possunt necessariz commodæve vitæ transactioni, dedit occasionem deriva-

derivativæ non minus, quam originariæ acquisitioni dominiorum (§. 1484. 1489. 1492.).

§. 1577. Utilitas pro conditione, & judicio hominum, & pro ratione circumstantiarum variare potest infinitis modis. Neque ea minus vel vera, vel imaginaria, seu a phantasia dependens, esse potest (§. 1174.).

§. 1578. Utilitas, quam quis expectare possit a quibusdam rebus externis, potest esse major vel minor, quam ea quæ in se ex aliis rebus videtur redundare, idque saltim ex opinione judicantis (§. 1577.).

§. 1579. Permutantes transferunt dominium rerum suarum in se invicem earumque utilitatem (§. 1571.), ad quam saltem ut plurimum respicere consueverunt (§. 1576.). Quæ utilitas rerum cum major vel minor esse possit (§. 1578.) commutantes majus minusve quidpiam & ex consequenti certum quantum rebus, secum invicem commutandis, tribuere solent (§. 426.).

§. 1580. *Comparare res inter se* est nihil aliud, quam earum identitatem & diversitatem (§. 50. 51.) sibi repræsentare.

§. 1581. Homines in commutandis rebus suis cum aliis de iisdem inter se comparandis solliciti sunt (§. 1579. 1580.).

§. 1582. Quantum, rebus commutandis tribui solitum, est intentum (§. 1542.), cum illud sit imaginarium. (§. 1578.).

§. 1583. Homines ut plurimum debuerunt quantum minus rei commutandæ assumere pro unitate, ejusque rationem ad quantum majus rei commutandæ determinare & exprimere, nec minus hoc pacto res commutandas dimensionis capaces efficere (§. 427.). Hoc modo opus fuit, ut homines rebus commutandis assignarent pretium, seu valorem (§. 428.). Hoc sit e. gr. si hordeum ad triticum, ut 1. ad 2. vel ut 2. ad 3. habere se debeat.

§. 1584. Ut homines usum virium suarum vel cum usu virium alterius, vel cum rebus externis commutare poterint;

tuerint ; usui virium & operis statuendum fuit pretium (§. 1572. 1573. 1583.).

§. 1585. *Pretium*, rebus externis vel operis commutandis tribui suetum, *vulgare* dicitur.

§. 1586. Pretium rerum est commutationis (§. 1583.), & consequenter dominii earundem (§. 1571.) accessorium.

§. 1587. Derivationes dominiorum fieri debent operactorum (§. 1538.). Sed cum ad paciscendum nemo ante ipsius læsiones cogi possit (§. 1291.); dominus etiam sub eadem hypothese cogi nequit ad transferendum rerum suarum dominium, & ex consequenti ad res suas cum rebus alienis commutandas (§. 1571.). Et cum pretium rerum sit earum commutationis accessorium (§. 1586.); dominus etiam ad pretium rei suæ commutandæ determinandum cogi non potest.

§. 1588. Ab arbitrio domini dependet, imponere vel suæ commutandæ pretium (§. 1587.); id quod etiam de operis, & laboribus, quos quis alterius gratia in se suscipit, intelligendum (§. 1568.).

§. 1589. Propositio eadem ex domini jure utendi re sua, de eademque ad arbitrium disponendi concipi potest.

§. 1590. Determinatio quanti seu pretii ejus, quod nostrum est, rationi & conscientiæ attemperanda, ex materia de usu ejus, quod nostrum est, §. 966. seqq. tradita, judicari debet.

§. 1591. In rebus publicis imperans ob salutem publicam, cujus conservatio & amplificatio ipsi commissa est, *pretium rerum & operarum* determinare potest, quod *legale* dicitur.

§. 1592. Repræsentatio utilitatis, quam homines ex rebus sibi promittere possunt, dedit occasionem dominii (§. 1576.), & consequenter pretiis, rebus imponi solitis (§. 1586.). Ponas res, quæ utiles non judicantur; eis nullum tribuetur pretium.

§. 1593.

§. 1593. Dominia rerum præponunt utilitatem, uni ve, quibusdam solis competentem (§. 1484.), atque adeo singulariter & *separatim* percipiendam. Hinc res, dominio alicujus subjiendæ, præponunt earum separationem a rebus aliis in medio positis, vel jamjam in dominio alicujus existentibus. Reflecti etiam hic potest ad jus excludendi quemcunque non dominum ab usu rei suæ.

§. 1594. Removeas mente a rebus utilitatem, ex illis singularibus & *separatim* percipiendam, removebis cupiditatem consecrandi earum dominium (§. 1593.), nec ita minus tolles earundem pretium (§. 1586.). Utilitas itaque private & cum exclusione aliorum ex rebus externis capienda, est causa dominiorum.

§. 1595. Rebus, quarum numerus exiguus datur, tribuitur *raritas*. Quo magis exiguus rerum numerus datur, eo rariores ex existimantur.

§. 1596. Ponas res quascunque, easque vel utilissimas reperiri in tanta copia, quæ longe major existimatur numero hominum, eas appetentium. Ponas alias res quascunque, quarum numerus inferior deprehenditur multitudine eas appetentium; res prioris generis non judicantur dignæ dominio (§. 1594.). Remanent itaque res posterioris generis, quas judicaveris mereri, quæ dominio circumscribantur. Dominium itaque & consequenter pretium rerum (§. 1586.) præponunt earundem raritatem (§. 1595.).

§. 1597. Utilitas, ex rebus singulariter & *separatim* nobis percipienda, & earundem raritas, cum contineant rationem pretii rerum (§. 1594., 1596.); eadem pro concausis pretiorum merito habentur (§. 202.), & rationem sufficientem pretiorum continent (§. 43.).

§. 1598. Rebus, quæ raræ quidem sunt, quibus vero nullam utilitatem tribuit opinio hominum, pretium nullum imponitur (§. 1594.). In raritate rerum vel ad tempus præsens, vel futurum respicere solemus.

§. 1599.

§. 1599. Pretia rerum exigunt utilitatem, privative percipiendam, cum raritate conjunctam (§. 1597.). Utilitas respicit bonum, & ex consequenti rem, quæ nos statumque nostrum perficit (§. 141.). Representatio ergo perfectionum, ex rebus, quæ raræ sunt, in nos redundantium, occasionem præbuit pretiis, iis impositis.

§. 1600. Ex rebus, quibus pretium tribuimus, capimus voluptatem (§. 1599. 151.), & gaudium pro gradu perfectionis (§. 361.).

§. 1601. Utilitas, quam ex rebus singulariter & privative percipere possumus, est concausa pretii rerum (§. 1597.), & præponit bonitatem rei, nos statumque nostrum perficientis (§. 141.). Representatio itaque utilitatis rerum oritur ex earum relatione ad nostrum statum. Neque ejusmodi relatio, quæ fit mente, neque ipsa raritas, quæ altera est concausa pretii, rebus ipsis inest, cum utraque potius extra illas deprehenditur. Vnde patet, quod pretium non sit in rebus ipsis, sed potius extra illas. B. GVNDLINGIVS §. V. c. XXIII. J. Nat. his utitur verbis: *pretium non a re ipsa, sed comparatione, phantasia ac ratiocinatione nostra pendet.*

§. 1602. Notum est, quod pretia rerum, pro ratione majoris minorisve utilitatis & raritatis (§. 1597.), augeantur vel minuantur. Nec minus sæpius fieri solet, ut res valorem suum plane amittant, unde denuo clara est veritas § præcedentis.

§. 1603. Pretium, rebus imponi solitum, est fictio moralis. (§. 36. 1601.).

§. 1604. Incommoda complura cum rerum permutationibus & cum solius pretii vulgaris usu copulata sunt, eo præcipue casu, ubi hominum & rerum, quibus utimur, multitudo insignis fuerit, quæ difficultatem determinandi tot rerum pretia particularia nimium quantum ita adauxit, ut commutationes & commercia infinitis obstaculis subicerentur. Fieri enim sæpe sæpius potuit, ut, cum tu haberes, quod

quod ego desiderarem, invicem non haberem, quod tu accipere velles. Si usum pecuniæ ex commercio rerum sustuleris, difficultates innumeras pretiorum vulgarium & particularium abunde cognosces.

§. 1605. Commoti itaque sunt mortales a pretiis rerum particularibus transire ad pretium universale & commune, imponendum rei cuidam, quæ cum rebus quibuscunque, in commercium venientibus, commode commutari, seu, quæ in vicem rerum commutandarum omnium commode surrogari possit. Ejusmodi *pretium universale* & consequenter vicarium omnium pretiorum rerum externarum commutandarum dicitur *eminens*.

§. 1606. Res, cui imponitur pretium universale & vicarium omnium pretiorum, dicitur *nummus* seu *pecunia*.

§. 1607. Pecunia est res mobilis vicaria omnium rerum permutandarum (§. 1606.).

§. 1608. Ob utilitatem & raritatem rebus pretium tribuitur (§. 1597.). Id quod adplicandum ad materiam, ex qua nummi constantur (§. 1606.).

§. 1609. Ut ne homines in rebus suis in alios pro pecunia transferendis difficiles sint, materia nummi ita comparata esse debet, ut durabilis sit, & ut parti illius exiguæ pretium magnum assignari, atque sic pecunia de loco in locum commode transferri, numerari celeriter & facillime custodiri possit. Hinc materia nummi rara, divisibilis, portabilis & durabilis sit necesse est. Cui fini obtinendo nulla metalla accommodatiora sunt auro & argento.

§. 1610. Pecuniæ adulteratores æque nocivi sunt ac fures (§. 1494, 1606.).

§. 1611. Pactum requirit consensum mutuum (§. 1287.) & consequenter eandem voluntatem in paciscentibus (§. 1260.). Jam cum voluntas ad finem existentiae reddendum tendat (§. 513.); in paciscentibus deprehenditur idem finis, existentiae reddendus.

§. 1612. Si quis de pactis obvenientibus judicare voluerit, finem paciscentium ante oculos habeat necesse est (§. 1611.).

§. 1613. Ex pacto fluit obligatio & jus pactitium (§. 1324. 1328.). Jam cum in paciscentibus deprehendatur idem finis (§. 1611.); obligatio & jus pactitium ex eodem fine paciscentium dijudicanda veniunt. Hinc ex fine paciscentium obligationum & jurium termini intelliguntur.

CONSECTARIUM. Quousque patet finis paciscentium, eousque extendenda sunt eorum jura & obligationes.

SCHOLION. In Jure Gentium demonstravi, quod omnia jura & obligationes sociorum perfectæ ex pactis oriuntur. Vnde patet, jurium & obligationum socialium terminos non nisi ex finibus societatum dijudicandos esse, per §. præsentem

§. 1614. Consensus reciprocus est causa pacti efficiens (§. 1427.). Consensus reciprocus est voluntas agentium eadem & mutua (§. 1260.), voluntas ergo & consequenter intentio (§. 509.) agentium mutua est causa pacti efficiens. Hinc genesis pactorum ex agentium intentione conspirante repetenda est. Vnde factum est, ut pacta vocentur *entia intentionalia*. Conf. *Gundlingii* J. N. G. cap. XXIII. §. XXXIII. Et cum genesis alicujus rei essentiam illius constituat (§. 227.); animi intentio unicuique conventioni essentiam, formam & naturam conciliat.

CONSECTARIUM I. Paciscens, qui agit contra intentionem hanc mutuam, pactum violat, per §. præsentem, & consequenter compaciscentem lædit (§. 1311.).

CONSECTARIUM II. Verba paciscentium, quæ explicantur convenienter eorum intentioni mutua, etiam convenienter pacto explicantur, per §. præf.

CONSECTARIUM III. Verba paciscentium, quæ explicantur contra intentionem eorum mutuam, contra pactum explicantur, per §. præf.

§. 1615. Perfectionem pacti ab ejus consummatione & implemento discriminandam esse, ex præcedentibus facile est ad intelligendum, §. 1616.

§. 1616. Quæ §§. 1611. 1612. 1613. 1614. 1615. alata sunt, ad pacta, quibus dominia rerum transferuntur, præcipue applicanda veniunt.

§. 1617. In pacificentibus deprehenditur finis idem & communis, existentiae reddendus (§. 1611.). Sed fines ejusmodi pacificentium pro diversitate auxilii, quod alius ab alio, expectare possit, multis modis variant (§. 1251. 1285.) Unde enatae sunt tam variae pactorum species.

§. 1618. Translatio dominii rei nostrae pro determinata pecuniae summa dicitur *venditio*. Acquisitio dominii rei alienae pro determinata pecuniae summa vocatur *emptio*. *Emptio-venditio* est pactum, quo quis dominium rei suae transfert in alterum pro determinata pecuniae summa, seu, est commutatio rei cum pecunia, illam aestimante. Rem commutans appellatur *venditor*, pecuniam solvens, *emptor*, res venalis *merx*, unde *mercator* & *mercatura* strictius dicuntur. Pecunia, mercem aestimans, *pretium*, actus offerendi pretium, *slicitatio* nuncupatur. Huc referas *titulum pro emptore* (§. 1511.), qui est onerosus (§. 1570.).

CONSECTARIUM. Solo consensu nostro pactitio, eodemque iusto, id, quod nostrum est, in alios transfertur (§. 1349.). Translatio dominii rerum nostrarum est translatio ejus, quod nostrum est, in alios (§. 1486.); solo ergo consensu venditoris & emptoris, eodemque iusto, dominium rerum venditoris in emptorem transfertur, & consequenter non tum demum derivatur, si res vendita ex possessione venditoris in possessionem emptoris transeat. Sed actus, quo res ex nostra possessione in possessionem alterius transit, dicitur *rei traditio*; dominium itaque rei venditae non tum demum in emptorem devolvitur, si illa sibi a venditore tradatur. Traditio ergo non ad perfectionem, sed tantum ad consummationem pacti pertinent. Quod assertum a GYNDLINGIO aliisque admittitur (§. 1615.).

§. 1619. Fieri potest, ut quis solum rei suae usum alteri concedat, idque vel gratis vel pro certa mercede. Con-

cessio usus rei nostræ gratuita, *commodatum*, concedens *commodans*, alter vero *commodatarius* audit. E diverso concessio usus rei nostræ pro certa mercede *locatio-conductio*, concedens *locator*, alter paciscens *conductor*, merces pro usu rei danda *locarium* vocatur.

CONSECTARIUM. Commodatarius vel conductor, qui re commodata vel locata ultra intentionem commodantis vel locantis utitur, læsionem committit, per Consect. L. §. 1614.

§. 1620. Dantur res, in dominio existentes, quæ consistunt in numero, pondere & mensura, & quæ usu consumuntur. Fieri potest, ut quis dominium rei sui consumptibilis in alterum ea lege transferat, ut eadem ex eodem genere, tempore convento, restituatur. Vocabulum *generis* hic sumitur pro *specie*. Ejusmodi pactum dicitur *mutuum*, & dominus *mutuans* seu *creditor*, alter paciscentium *mutuarius* seu *debitor* sensu strictiori appellatur. Conf. §. 1326.

§. 1621. Dantur res, quibus uti non possumus, nisi earum pereat substantia, seu quarum usus cum earum abusu (§. 1551.) copulatus est.

§. 1622. Dantur res aliæ, quarum quidem usus non exigit, ut earum destruat substantia, sed ut ex saltem custodiam nostram egrediantur, quorsum pecunia referenda venit. Prior *consumtio naturalis*, posterior vero *moralis* seu *juris intellectu talis* appellatur. Consumtio igitur moralis in pecuniam cadit, quæ hanc ob causam rebus consumptibilibus accenseri solet. Vnde nascitur jargentum mutuum (§. 1620.).

§. 1623. Occasione mutui aliusque crediti, generalius sumti (§. 1326.), introductæ sunt pactiones, de securitate crediti initæ, quæ dicuntur *cautiones*.

CONSECTARIUM. Securitas crediti, quam creditor cautione quaerit, metum præponit (§. 314.). Hinc cautiones præponunt metum, ex jactura crediti creditori subnaatum

Quo

Quo casu itaque metus justus non est faciendi jacturam crediti, eo non opus est cautione.

§. 1624. Fieri potest, ut a debitore creditori obligentur res ad securitatem crediti, *pignora* appellari suetæ.

§. 1625. Datur cautio pignoratitia (§. 1624. 1623.).

§. 1626. Fieri potest, ut vel debitor nulla pignora habeat, vel creditori eorum custodia molesta sit, vel causæ sat graves deprehendantur, cur debitor creditori pignora tradere dubitet. Sic prognata sunt pacta, quibus quis in majorem creditoris securitatem in se ita suscipit obligationem debitoris, ut & hic adhuc maneat obligatus. Ejusmodi pacta dicuntur *fidejussiones*.

§. 1627. Dantur cautiones fidejussoriæ (§. 1626. 1623.).

§. 1628. Quæritur, utrum diuturna aliqua possessio validum domini vel imperii titulum hominibus, in statu naturali viventibus præbere possit? Tentabimus resolutionem hujus quæstionis ex principiis, superius demonstratis.

§. 1629. Hoc casu populus, cujus terræ ab alio populo possidentur, ignorantia invincibili excusare se non potest. *Possessio* hic sumitur pro ea detentione rei alicuius, quæ cum animo eam habendi copulata est.

§. 1630. Si fuerit causa sat prægnans, cur metuamus aliquid, *metus justus*; sin minus, *injustus* dicitur *respectu ejus, in quo ille subnascitur*.

§. 1631. Genti vigilanti & rerum suarum satagenti per longissimum annorum decursum occasio deesse non potest adhibendi *unicum* saltem *contradictionis actum* contra utrumque alias potentiorum rerum suarum possessorem, præcipuè si statum, in quo gentes liberæ vivunt, curatius perpendis. Neque proinde metu iusto gens libera nostro casu se excusare potest.

§. 1632. Si gens possederit terras alterius gentis per longissimum temporis spatium, neque hæc unquam contra eiusmodi possessionem protestatione usa fuerit; gens altera

in ejusmodi possessionem terrarum tacite contensisse censetur (§. 1363. 1629. 1631.).

§. 1633. Ope pacti ea, quæ nostra sunt, in alterum transferuntur (§. 1308.). Populus ergo nostro casu terras suas sub altero populo sub nostra hypothesei possessas, in alterum per pactum tacitum derivasse existimatur (§. 1368. 1632.).

§. 1634. Ejusmodi modus acquirendi dominia aliaque jura, populo cuidam competentia, ope possessionis diuturnæ, contradictione illius non interruptæ, dicitur *præscriptio gentium*.

§. 1635. Jus præscriptionis, gentibus vindicandum, ex pacto tacito concipimus (§. 1634. 1633.). Neque alia videtur superesse causa, unde illud derivare possimus, cum id, quod nostrum est, non nisi facto nostro pactitio in alios transferri possit, si statum naturalem spectaveris (§. 1429.).

§. 1636. Præscriptio est titulus ad transferendum dominium habilis in statu naturali (§. 1511. 1635.), adeoque & præscribendi possessionem titulata tribuit (§. 1510.).

§. 1637. *Jus prætensum* dicitur, quod in res, quæ possidentur ab aliis, nobis competit & quod conservare nobis animus est. Ejusmodi jura prætenfa præscriptione extinguuntur, patet ex præcedentibus. Et cum prætenfiones subministrant causas belli justificas (§. 1201. 1204.); præscriptio est modus illas extinguendi & ex consequenti conservandi tranquillitatem & felicitatem populorum publicam, quæ conjuncta est cum illustratione gloriæ divinæ (§. 828.). *Cassiodorus* præscriptionem tricennem patronam generi humano dixit.

§. 1638. Porro disquiramus, utrum occupatio bellica sit modus acquirendi rerum dominium,

§. 1639. In controversiis hominum, in statu naturali viventium, nullus datur tertius, qua judex, in cujus deciso partes litigantes acquiescere debeant (§. 919.). Nec alterutra pars litigantium propter æqualitatem sibi sumere potest decisionem causæ controversæ. Nihil ergo restat, nisi ut altera
part

pars vel jus suum prætenſum remittat, vel compositionem amicabilem tentet, vel controverſam bello committat.

§. 1640. Si itaque partes, inter quas oritur diſceptatio, confugiant ad vim armorum, eligunt bellum & (ex conſequenti illud volunt, tanquam rem, cui deciſionem cauſæ controverſæ committunt.

§. 1641. Datur eadem voluntas ſuſcipiendi bellum in partibus diſceptantibus (§. 1640.), & ex conſequenti conſensus reciprocus (§. 1260.) in ſuſceptionem belli, a quo cauſæ deciſio dependeat (§. 1639.).

§. 1642. Bellum eſt ſtatus, quo homines inter alia feruntur quoque propoſito ſibi invicem inferendi mala (§. 806.), quorum referuntur mala fortunæ, quæ jacturam facultatum, terrarum, juriumque noſtrorum complectuntur.

§. 1643. Datur in partibus ejusmodi litigantibus, noſtra quidem ſententia, conſensus reciprocus in talem ſtatum, ubi illæ feruntur propoſito ſibi invicem eripiendi terras & jura, ſibi in illas competentia, ita tamen, ut inde dependere debeat cauſæ controverſæ deciſio (§. 1641. 1642.).

§. 1644. Propoſitum tendit ad actum (§. 509. 508.), & noſtro caſu ad actualem erectionem terrarum & jurium (§. 1643.). Hoc dependet noſtra ſententia a vi armorum ſuperiori. Datur itaque in belligerantibus conſensus reciprocus in actualem jacturam terrarum & jurium, a vi armorum ſuperiori dependentem, unde illi expectant controverſæ deciſum (§. cit.).

§. 1645. Ejusmodi conſensus reciprocus conſtituit pactum (§. 1288.). Concipimus ergo in belligerantibus pactum de actuali jactura ſeu translatione terrarum juriumque ſuorum, a vi armorum ſuperiori dependente, unde illi expectant controverſæ deciſum (§. 1644.).

§. 1646. Ponas proinde, alterum belligerantium occupaffe terras hoſtiles vi armorum ſuorum ſuperiori, cui quippe alter ſe imparem ſentit; in eum ejusmodi terrarum dominium ex pacto derivatum eſſe noſtra ſententia exiſtimatur (§. 1538.).

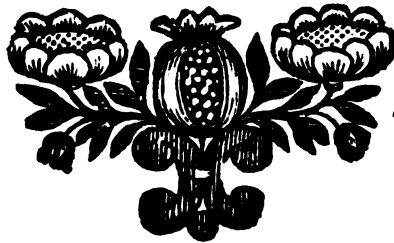
(§. 1538.). Occupatio itaque bellica, quam superior vis armorum comitatur, hac ratione est modus acquirendi dominium translativus (§. cit. & 1645.)

§. 1647. Cum in ejusmodi occupatione bellica requiratur vis armorum superior, in quam solam belligerantes consentiunt (§. 1646); rerum ablatarum, quas alter denuo recuperat durante bello, dominium in occupantem priorem nondum devolutum esse judicatur, cum hoc casu vis superior, hoc est, *victoria decidens*, deficiat. Eadem assertio concipiatur ex belligerantium pacto, quod durante adhuc bello durat.

§. 1648. Cessante causa dominii, cessat dominium. Utilitas, quam quis ex rebus externis singulariter & private percipere possit, est causa dominiorum (§. 1593.). Cessante itaque hac utilitate, cessat dominium. Sed in articulo mortis cessat eadem utilitas, eodem itaque temporis momento expirant dominia & jura, illis annexa, & ex consequenti jus transferendi rerum dominia in alios. Vnde patet, an testamenta sint juris naturæ? In qua quaestione reflectas ad §. 1538., ubi demonstravimus, dominia rerum non posse transferri nisi per pactum. Conf. *H. E. Kestneri*

J. N. G. cap. XIII, §. 2.

S. D. G.

INDEX.

INDEX.

NUMERI SIMPLICITER POSITI DESIGNANT §§.

EXERCITATIONUM, ET VOCULA PROLUS, INDICAT DISSERTATIONEM PROLUSORIAM.

A.
Abusus rei. def. 1551. quomodo differat ab usu illius. ibid.
Acceptans. promissum cur dicitur creditor. 1326.
Acceptatio promissa. def. 1264. ubi nulla datur. 1265. requirit intellectus & voluntatis usum. 1266. ad eam quinam inhabiles sint. 1267. 1268. eo tendit, ut ex alieno fiat nostrum. 1303.
Acquirere rem. def. 749.
Acquisitio dominiorum. Originaria, derivativa. def. 1576. utriusque occasio. ibid.
Actioes. liberæ ratione executionis. def. 310. mere naturales. def. 311. earum autôr qui dicatur. 317. 567. vel commissivæ, vel omisivæ. 383. quæ moralitatis expertes sint. 410. quæ bonæ, quæ malæ. 412. 413. moraliter imputabiles quæ sint. 415. quæ secus. 415. 482. 492. indifferens. *naturale.*

rentes quæ dicantur. 421. 747. 863. invitæ per violentiam simpliciter sumtam. 491. 579. invitæ per ignorantiam quando culpabiles. 578. invitæ per violentiam secundum quid. 579. mixtæ quid? 579. earum iustitia vel iniustitia externa. 797. iniustæ distinguuntur à pò rē agere iniuste. 960. iniustæ sunt læsiones. 971. hominis. def. 193. humanæ. def. 201.
Actioes alienæ. quatenus ex nobis non impotentur 574.
Actio contra per coactionem secundum quid. voluntaria est & imputabilis. 580. 581. 582.
Actioes culposæ. sunt imputabiles. 551. earum autores cur dicamur. 568.
Actioes dolosæ. sunt imputabiles. 551. earum autores cur dicamur. 558.
Actioes imputabiles. earum autores cur dicamur. 569
(a) *Actioes*

I N D E X.

- Actiones liberae.* ex illis oriuntur mutationes. 194. 323. vel perfectionem, vel imperfectionem nostram promouent. 195. prælucente intellectu. 200. & decernente voluntate fiunt. 207. earum consecratoria quædam ex natura corporum, quædam ex natura animæ concipiuntur. 324. earum consecratoria concipiuntur ex natura humana. 325. earum moralitas objectiva quomodo cognoscatur. 199. 342. physica, def. 574.
- Actiões morales.* def. 196. 574. quotuplex sunt. 198. proportionem admittunt. 432. earum genesis. 493. sunt vel bonæ, vel malæ. 561. earum causæ & autores dicimur. 568. physica, quid? 574. externa, interna, def. 574.
- Actiões per se bonæ.* def. 327. præmiis naturalibus, iisque diuinis stipantur. 366.
- Actiões per se malæ.* def. 327. pœnis naturalibus, iisque diuinis stipantur. 366.
- Actus,* onerosi, benefici quoniam. 1570.
- Adiectio terra cum coalitione facta.* def. 1523
- Adiutor hostis nostri.* quo casu fiat hostis noster. 1134. quo casu contra eum detur jus defensionis, vel jus belli, ad reparandum damnum. 1135. quo casu contra eum detur jus arripiendi remedia proportionata viribus auxiliatricibus. 1136. is & hostis noster quo casu reputetur pro uno hoste. 1138. ejus vires & vires hostis nostri quo casu habeantur pro unica vi. 1138.
- Adplumbatura.* an sit modus acquirendi dominium. Coroll. §. 1538.
- Equalitas.* def. 892. hominum externa. def. 894.
- Æquivocatio.* def. 1339. ejus usus quibus casibus licitus sit. 1066.
- Affectus.* def. 158. grati, ingrati. 159. 160. eorum origo, 161. eis in anima respondet mechanicum in corpore. 162. illi cur motiuis annumerentur. 172. sunt nisus fortiores animæ. 506. eorum imputabilitas. 588. securitati animalium inserviunt. 667.
- Afferrumimatio.* an sit modus acquirendi dominium. Coroll. §. 1538.
- Ager.* arcifinius. def. 1522.
- Alienare rem.* non potest, qui dominus non est. 1535.
- Alienatio rerum.* def. 1534. ad eam quidnam homines commoverit. 1536. ea quidnam præsupponat. Coroll. §. 1535. ejus rationem solum pactum justum continet. 1538.
- Alienum.* def. 747. ab eo abstinendum. 751. non potest trans-

I N D E X

- transferri in nos nisi consensu ejus, cujus illud est. 1431. illud cum firmitudine aliis promittere non possumus. 1432. domino suo restituere obligamur. 1528.
- Alluvio.* def. 1522.
- Αλογον.* 100.
- Alveus.* derelictus cuiquam cedat. 1525. novus cui cedat. 1526.
- Amici externi.* vid. non hostes.
- Amare.* Si vis amari, ames. 712.
- Amor.* def. 689. actus amoris, quā talis, non obtrudi non possunt. 692. erga alios coactionis impatiens est, 691. oculatus, cæcus. def. 698. erga alios demonstratur. 701. ordinatus incipit à se ipso. 703.
- Amor nostri.* 697. 698. nutui divino & rationi conveniens est 687.
- Anima.* def. 6. quatenus cogitet. 13. ejus lumen vel tenebræ, def. 22. sibi repræsentat mundum. 247. ejus natura. def. 248. in ea datur vis repræsentandi mundum. 248. ejus essentia 249. ejus facultates naturales & essentielles. 255. ejus natura a natura corporis differt. 256. 261. 263. 264. 265. ejus attributa ab illius natura sunt inseparabilia, adeoque ei naturalia 271. ei naturale quid sit. 271. cum ejus natura quæ pugnent. 278. est à Deo diversa. 293. 294. ejus vis & natura est ens contingens. 294. de ejus commercio cum corpore. 623. seqq. ejus perfectio statum externum præsupponit. 632. ejus inclinatio, reclinatio quid? 505.
- Animus gratus.* def. 746. non est officium perfectum. 746.
- Animus ingratus.* def. 746. simplex non est læsio. 766.
- Apperceptio.* def. 9. à perceptione nuda distinguitur, ibid. in ea quænam concurrunt. 12.
- Appetitus.* ejus gradus. 157. cur motivis annumeretur. 172. absque motivis præviis concipi non potest. 174.
- Appetitus lex.* 175. liberatur à dubiis. 176. ex illa palmaria lex naturalis deduci potest. Schol. 2. §. 175. & Schol. §. 352.
- Appetitus sensitivus.* def. 154. ejus origo. 156.
- Approbatio actionis.* def. 501. est vel antecedens, vel consequens. ibid. vel recta, vel erronea. 503. erronea vel vincibilis, vel invincibilis. 503.
- Arma.* armorum jus naturale. def. 809. de eorum paritate in defensione. 1194. de iis cogitandum media in pace. 1193.

I N D E X.

Atentio. def. 49. turbatur à sensu & imaginatione. 58.
Attributa verum. def. 228. communia vel propria. ibid.
Aversio. ejus gradus unde pendeat. 197.
Aversio sensitiva. def. 155. ejus origo. 156.
Auxilium. def. 720. ad auxilium aliis ferendum quando obligati sumus. 721. seqq. aliis ferendum est officium amoris. 740. non potest aliis obtrudi. 745. nec extorqueri. 745. ejus extorsio est lætio perfecta Schol. 2. §. 794. ejus denegatio non est lætio. 766. hostilium quo casu fit lætio. 1134. & quo casu secus. 1137.

B.

Bellum. ejus definitio. 806. & Schol. 1. §. 806. vel pro statu, vel pro actu certandi sumitur. Schol. 1. §. 806. ejus jus naturale quid sit. 810. ejus jus est jus divinum. 829. 831. ej. jus non est contra pium naturale. 849. ej. jus non est jus necessitatis. 1228. ej. jus contra quem solum à I. N. concedatur. 1090. ejus causa justifica. def. 1092. ejus causa minus justifica. def. 1093. ejus causa suasoria. def. Schol. §. 1098. ejus causa justifica, ex violatione officiorum, absoluto-

rum oriunda, enumerantur. §. 1201. 1204. ejus causa minus justifica, ex eadem violatione oriunda, recensentur. 1205. ejus ratio, strictius vel strictissime sumta. def. 1238. 1240. quousque duret. Consect. 1. §. 806. durat durantibus induciis. Consect. 1. §. 805. in quibus hominibus nullum *deur.* Consectar. 2. §. 806. ejus causa justifica sola est lætio. 1089. 1092. de eo, ceu remedio pacis conservanda cogitandum est media in pace. 1203. justum, injustum quodnam sit. 1091. 1092. 1093. à latrocinio differt. 1093. defensivum, offensivum. def. 1124. non nisi ad pacem reconciliandam suscipiendum. 1127. susceptum debet esse remedium pacis reconcilianda. 1223. offensivum quo sensu justum, vel injustum esse possit. 1125. 1126. susceptum vel protrahum quo casu fiat injustum. 1130.

Beneficia. def. 744. ea aliis exhibere interne obligamur. 744. non sunt officia perfecta. 745. non possunt aliis obtrudi. 745.

Bonignitas. def. 141. 793. ad benignitatem colendam obligamur. ibid. est officium amoris & extorsionis impatiens. 794. illius extorsio

I N D E X.

- rorsio est lætio, Schol. a. §. 794.
- Bona naturalia.* nobis non imputantur. 589.
- Bonitas erga alios.* v. *Benignitas.*
- Bonum.* def. 141. naturaliter tale. 142. verum, apparens, def. 143. 144. ejus gradus unde æstimandi. 148. vel corporis vel animæ, vel status externi. 642. ad ejus cognitionem obligamur. 644.
- Bonum minus.* habet rationem mali. 149.
- Bonum totius.* comparatum cum bono partis. 149.
- Bonus communiter talis.* def. 1015. præsumitur quilibet talis, donec probetur contrarium. 1054.
- Bruta.* in illa cadit analogum rationis. 109. ad actus liberos edendos inepta sunt. 200.
- C.
- Causa.* def. 202. actionis. 571. physica actionis. 574.
- Causa actionis moralis.* κατ' ἐξοχὴν sic dicta. def. 574. ejus species, ibid.
- Cautioes.* def. 1623. præponunt metum faciendi jacturam crediti. Confessæ. §. 1623. quo casu non opus sint. ibid. pignoratitiæ. 1625. fidejussoriæ. 1627.
- Charitatis lex.* est juris imperfecti in foro externo. Schol. §. 752.
- Coactio.* def. 583. ἀπλῶ: sumpta. 579. secundum quid def. 498.
- Cognitio.* symbolica. def. 57. ejus certitudo, incertitudo. def. 62. 63. dubia. 63 viva quæ sit. 508. viva unde oriatur. 660. mortua. def. 660. viva quando mutabilis in mortuam. 660. viva est causa voluntatis efficaciæ. 659.
- Cognitio à posteriori hausta.* def. 68. principii certis, veri & indubitatis annumerari debet. 69.
- Commissio.* an sit modus acquirendi dominium. Coroll. §. 1538.
- Commodatum.* Commodans. Commodatarius. def. 1619.
- Commodatarius.* qui utitur re commodata ultra intentionem commodantis, hunc lædit. Confessæ. §. 1619.
- Communio bonorum.* def. 1480. in illa omnes habent jus æquale. ibid. in ea nemo alterum ab usu rei communis excludere potest. 1481. est hypothetice impossibilis 1488.
- Commutatio.* rerum cum operis occasio. 1572. operarum cum operis occasio. 1573. ejus species. 1574. efficit, ut homines rebus operisve, cum rebus vel operibus commutandis, pretium tribuerent. 1583. 1584.

I N D E X.

- Comparare aliquam rem.* def. 1580.
- Conatus mentis.* efficax vel inefficax. 508. efficax est in se imputabilis. 586. ejus crimen. 586.
- Conceptibile.* def. 41.
- Concipere aliquis.* def. 41.
- Conductio. conductor.* def. 1619.
- Conductor.* qui utitur re locata ultra intentionem locantis, hunc lædit. Confectar. §. 1619.
- Confusio.* an sit modus acquirendi dominum. Coroll. §. 1538.
- Connexa.* def. 73. 1415.
- Consensus moralis.* def. 382. 416. ejus gradus. 417. non est chimæra. 417. recta, erronea. 440. recta quidnam requirat. 441. 442. recta vel certa, vel probabilis. 444. incerta, dubia quæ sit ibid. excitat vel voluptatem vel tædia. 446. 447. ad quæ nos obliget. 449. ejus LL. dantur 451. ejus LL. sunt LL. naturæ. 452. ea, quæ naturalis, est dictamen rationis. 458. ejus vox est vox DEI & naturæ. 464. ea, quæ naturalis, quousque se extendat. 455. erronea quando imputabilis. 578.
- Consensum esse.* def. 7.
- Consensus.* (Bewilligung) def. 1253. intellectus & voluntatis usum requirit. 1256. in promissum. def. 1262. debet esse singularis & determinatus. 1335. debet esse serius. 1337. reciprocus seu mutuus def. 1260. reciprocus quidnam requirat. 1263. reciprocus in quibusnam non derur ibid. expressus, tacitus. def. 1347. ad tacitum à quibusnam factis concludere non liceat. Coroll. 1347. taciti exempla. 1348. fictus def. 1369. præsumtus. def. 1370. 1373. verus. def. 1371. præsumtus est fictus. 1372. volatilis ad pacta non sufficit. 1337.
- Consensus pactivus.* Eo solo sum transfertur in alios. 1349.
- Consentiendi facultas.* physica, moralis. def. 1357.
- Conservatio nostri.* Conservando nos ordine nemini damnum inferimus. 973.
- Consilium.* def. 752. alterum, cui datur, in foro externo non obligat. 752. 758.
- Consuetudo agendi.* def. 213. ejus requisita. ibid. ejus imputabilitas. 587.
- Consumtio.* naturalis, moralis s. intellectu talis. def. 1622.
- Contemnere.* de non contemnendis aliis obligatio interna. 1033.
- Contemptus.* def. 1014. ejus gradus unde nascantur. 1015. externus. def. 1014. summus in sphæra morali quando oriatur. 1016. 1017.

I N D E X.

1017. iustus in foro exte-
no quis sit. Schol. §. 1018.
iustus in foro externo effi-
cit, ut aliquis iure habeat-
tur pro inæquali. 1020.
quinam sit lætio perfecta.
10; 9. 1026. is contra quos
locum non habeat. 1226.
1029. contemptus nostri ex-
ternus quibus casibus alte-
ri tribui non possit. 1028.
externus quomodo repa-
retur. 1215.
- Coniungens.* def. 179.
- Contradictio quid est* 37.
- Contradictio, pro profectione
sumta.* conservat ius con-
tradicientis, 1358.
- Convenerit.* vid. pactum.
- Corpus.* ejus requisita, 242.
ejus essentia 243. ejus ma-
teria, 244. ejus natura,
245. 259. ejus natura
ab illius essentia differt.
246. ejus natura à natu-
ra animæ differt. 256. in
eo quæ naturaliter con-
tingunt. 260. 269. ejus at-
tributa ab illius natura se-
parari nesciunt. 269. cum
ejus natura quæ pugnant,
278. ejus regimen, animæ
tribui solitum. 193. ejus
motus vel voluntarii vel
necessarii sunt. 193. 574.
ejus perfectio, imperfectio.
def. 669. ejus integritas
est conservanda. 669. ejus
organa sunt conservanda.
677. ejus membra an cum
internecione aggressoris de-
fendi possint. 1195. 1196-
non peccat. 572.
- Corporalis* (res) def. 1432.
- Creditum. Creditor.* in sensu la-
xiori. 1326. in strictiori.
1620.
- Crimen conatur.* unde concipia-
tur. 586.
- Culpa.* def. 547. 553. imputa-
bilis est. 551. ubi cessat.
552. in ea gradus concipi-
untur. 554. est commen-
surabilis. 554. quousque
se extendat. 557. ejus di-
versitas unde pendeat. Co-
roll. §. 547. quotupliciter
committi possit. 558. quo-
usque se non extendat.
559. quam similitudinem
habeat cum dolo. 561. in
ea datur minor pravitatis
quam in dolo. 562. stricte
sumta, def. 949. 952. stricte
sumta quousque non
extendenda. 950. in quos
actus non cadit. 645. levissi-
ma, levis, lata, def. 1403.
datur, quæ lætio perfecta
est. 1409. datur levissima,
levis, lata, quæ ex pacto
descendit. 1412. lata æqui-
paratur dolo. 1413. ejus
imputabilitatem in statu
naturali ad reparandum da-
mnum concipimus. 1414.

D.

Dammum. def. 769. 945. ejus
specierum origo. 946. in
quibus casibus illud non
de-

I N D E X.

deprehendatur. 771. 961. immediatum, immediatum. def. 963. culposum vel dolosum, unde originem capiat. 953. 954. interceptio ejus, ad quod alteri jus non competit, damnum non est. 977. interceptio ejus, ad quod alteri jus competit, damnum est. 981. directe datum. def. 981. quod in consequentiam venire dicitur. 983. in proprie tale quid sit. ibid. malum, alteri subnatum ex custodia officii nostri, damnum non est. 985. nulli subnascitur conservando nos ordine. 973. positivum, privativum. def. 986. mere casuale. 988. ejus reparatio. def. 990 reparabile, irreparabile. 991. ejus aestimatio datur. 995. ad illud reparandum obligamur. 996. est malum ortum ex actione injusta, ex æterne tali. Coroll. 2. §. 972. majum, ortum ex actione haut injusta, damnum non est. Coroll. 2. §. 971. malum, ex nostra actione iusta alteri prognatum, damnum non est. 973. à furiosis & hominibus intellectus & voluntatis usu destitutus nobis inferri potest. 958. datur, quod culposum, quod dolosum est. 1410. datur, quod nec culposum, nec dolosum est.

959. à pluribus illatum, quotuplex sit. 964. illud reparandi modus varius unde dijudicandus. 1210. malum, ex nostri defensione aggressori subnatum, damnum non est. 1120. malum, ex defensione nostri violenta nobis subnatum, damnum est, aggressori reparandum. 1121. malum, ex defensione nostri alteri (tertio) subnatum, damnum est, aggressori reparandum. 1123. ejus reparandi modus intuitu homicidii & vulnerationis. 1211. 1212. 1213. ejus reparandi modus intuitu stuprationis & contemptus externi. 1214. 1215. *Debitum. debitor.* quando laxius sumatur. 1326. quando strictius. 1620. *Declaratio honorifica.* def. 1215. ad quam contemnens alterum quando obligatur. ib. *Decorum. Decus.* def. 854. actionum humanarum. 857. *Decretum.* def. 1261. *Defectus naturales.* non impuntantur. 589. *Defensio sui.* def. 1110. ejus jus connatum. 1111. ejus causa iustifica sola est læsio imminens. 1112. contra quos decur. 1114. non est læsio, aggressio, offensio. 1120. mala, ex defensione aggressori subnata, damna non sunt. 1121. à reparatione damni

I N D E X.

- damni & satisfactione est distinguenda. 1121. malum ex illa tertio subnatum, damnum est, aggressori reparandum. 1123. quo casu degeneret in aggressionem. 1131. 1137. ejus remedia debent esse proportionata periculo defensoris. 1146. ejus remedia an remediis infautoris æqualia esse debeant. 1117. mala, quibus quis in defensione sui utitur, utrum proportionata esse debeant malis, quæ aggressor defensori infligere connititur. 1118. membrum corporis vel cum internectione aggressoris utrum justa, & quam proportionem exigat. 1196. ejus causæ justicæ, quæ oriuntur ex violatione sui connati metuenda. 1201. ea quibus casibus non opus sit. 1183. 1186.
- Defensionis jus.* copulatum est cum jure præventionis. 1115. In usu juris defensionis, qui nos impedit, nos lædit, & nobis dat causam belli justificam. 1139.
- Defensionis termini.* eos observare. def. 1143. ad eos observandos obligatio. 1143. illi quando violantur. 1144. eorum transgressio quando infautori vel defensori imputanda. 1151. 1152. illi cur in statu naturali la-
- Jus naturale.*
- xiores sint, quam in statu civili. 1553.
- Defensionis violentæ jus.* quando nobis competat in quocunque foro. 1164. non est jus necessitatis. 1229.
- Defensor.* intuitu infautoris à se occisi, ad quænam non teneatur. 1211. 1212. 1213. vid. hædendus.
- Deliberatio.* def. 1343.
- Demeritum.* def. 418. strictè sumtum. 419. ejus determinatio. 1024. & Schol.
- Dependens ab altero.* def. 909.
- Deprecatio.* def. 1215. ad eam quando obligetur contemnens alterum. ibid.
- Deus.* est origo omnium possibilem, veritatum & essentiarum. 295. est fons moralitatis objectivæ actionum. 328. ad quæ nos obliget. 333. 336. 337. est fons & origo LL. naturalium. Schol. § 361. condidit mundum ad illustrationem gloriæ suæ. 816. vult, ut LL. naturales religiose custodiamus. 825. 830.
- Diligentia.* ejus notio 544.
- Diligentia debita s. legitima.* def. 546. ejus diversitas 547. in foro externo. def. 947. in eodem foro quousque non extendenda. 948. ad eam præstandam quando LL. strictè dictæ nos obligent. 951.
- Discopatio.* ejus causæ justificæ.
(b) ca.

I N D E X.

- ca.* 1201. 1204. minus iustificæ. 1205.
- Dispositio de re aliqua.* def. 1496.
- Dispositio naturalis.* def. 214.
- Dissensus.* def. 1353. externus. def. ib. mutuus externus. def. 1422. mutuus externus tollit consensum mutuum externum. 1423.
- Dissensus absque convicio.* non est læsio. Schol. §. 1202.
- Dolus.* in genere. def. 1154. bonus, def. 1156. malus, def. 1157 quando licitus, immo præceptus est. 1156. quo casu bonus sit. 1158 est præferendus vi apertæ. 1159. is, quo quis usus est in pactis, est læsio & dolus malus, 1385. 1386.
- Dolus, culpa oppositus.* def. 547. 553. est imputabilis. 551. ubi cessat. 552. ejus gradus. 554. est commensurabilis. ibid. quousque se extendit. 557. quotupliciter committi possit. 558. quousque se non extendit. 559. ejus similitudo & dissimilitudo cum culpa. 561. in eo major pravitas & imputabilitas, quam in culpa. 561. stricte sumtus, def. 949. 952. stricte sumtus quousque non extendendus. 950. stricte dictus datur. 1411. eum ad fugiendum quando nos LL. stricte obligent. 951. datur, qui est læsio perfecta. 1409.
- Dominium.* def. 1484. cui illud competat, & cui secus. 1485. ejus introductio ad conservandam generis humani felicitatem tendit, & est hypothetice necessaria. 1490. 1491. 1492. res in dominio in existens dicitur nostra. 1493. ejus turbatio est læsio perfecta. 1494. in eo nemo est turbandus. 1495. ejus acquirendi modus non nisi à facto humano repetendus. 1501. ejus acquirendi modus originarius, derivativus. def. 1504. ejus acquirendi modus. def. 1510. 1511. ejus acquirendi modus translativus est solum pactum justum. 1538. directum, utile. def. 1550. ejus jura annexa 1556. ejus causa est utilitas, private ex rebus capienda. 1594. ejus, simpliciter in alios translata, effectus. 1562. dedit occasionem commutationibus rerum. 1575. præponit rerum raritatem. 1597. eorum acquisitionis occasio. 1576
- Dominus.* ei competit jus de re sua liberrime inter vivos disponendi. 1496. eum in usu rei suæ quousque nemo impedire possit. 1496. ei competit jus excludendi quemcunque non dominum ab usu rei suæ. 1497. 1498. de usu rei suæ quousque

I N D E X.

- usque nemini nisi Deo respondere teneatur. 1499. habet jus rem suam à quocunque possessore vindicandi, 1500. in vindicatione rei suæ ad quidnam obligetur, ibid. solus habet jus alienandi res suas. 1537. ei competit jus fruendi & abutendi re sua. 1552. quo casu dicitur propriarius κατ' ἐξοχήν. 1553. 1554. cogi non potest ad translationem rerum, nec ad commutationem earum, nec ad pretium eis imponendum. 1587. ejus ab arbitrio dependet determinatio pretii, rebus suis imponendi. 1588. 1589. utilis cum domino directo manet in nexu. 1559.
- Donatarius.* def. 1563.
- Donatio.* def. 1563. est pactum unilaterale, 1564. ante acceptationem alterius est revocabilis. 1566. ad eam an obligemur? 1570.
- E.
- Eadem.* def. 50.
- Ebrietas.* involuntaria non est imputabilis. 601.
- Effectus.* def. 802.
- Electio.* def. in Schol. §. 187. requirit contingentiam rei electæ. Confest. 1. §. 187. nulla datur in rebus absolute necessariis. Confest. 3. §. 187. datur etiam eo casu, ubi vel ad minimum duæ nobis obveniunt res possibiles. Confest. 4. §. 187.
- Emtio venditio.* def. 1619. in illa solo paciscentium consensu, eoque justo, dominium rerum venditoris in emptorem transfertur. 1618.
- Error.* def. 115. 1387. quomodo evitetur. 118. efficax. def. 1391. efficax obest pacto, ibid. inefficax. def. 1390. inefficax pactum invalidum reddere non potest. ibid. juris, facti. 474. vincibilis, invincibilis. 475. vincibilis imputatur. 578.
- Exceptio à regula.* def. 611. unde oriatur. 611. quando suscipienda sit. 612. quando frustranea. 613. 616. intuitu partis quando facienda. 614. est hypothetice necessaria. 616. ubi nulla. 617. 611. eam detegendi modus. 620. eà cur utatur sapiens. 790.
- Existimatio.* in genere. def. 998. bona, mala. def. 998. oritur ex imputatione. 999. intensiva seu aucta. def. ib. bona est instrumentum felicitatis nostræ. 1049.
- Existimatio simplex s. communis s. popularis.* def. 1000. illius à defectu ad defectum existimationis auctæ valet consequentia. 1000. ejus attributa propria. 1002. est existimatio infimi generis. Schol. §. 1007.
- (b) 2 *Expe-*

Expectatio casuum similium. 70.

71.

Experientia. def. 65. externa, interna. def. 66. versatur circa singularia. 67. ad eam provocantis officium. ibid. quibus principiis annumeranda. 69. 77. 80. rationi contradistinguitur. 104. nos condocet, quæ actio sit bona, vel mala. 357. est magistra juris Naturæ. 358.

Extensum. 424. 1542.

F.

Facilius. def. 1169. ad eam nemo cogi potest. ibid.

Fatum. def. 383. ejus quæstio in imputatione est distinguenda à quæstione juris. 337. injustum est distinguendum ab injustitia personæ. 960.

Falsi quia. def. 1060. dantur quæ mendacia non sunt. 1064. dantur, quæ permissa & præcepta sunt. 1066. quæ sint læsiones. 1067. 1069.

Fama. def. 1000. ad eam conservandam obligatio. 1045. ejus jactura est imperimentum felicitatis nostræ. 1045. eam qui negligit, crudelis est in seipsum. 1048. ea est instrumentum felicitatis nostræ. 1049. ejus violatio est læsio. 1050. eam alteri intactam relinquere obligamur perfecte. 2051. famæ alterius viola-

latio est injusta in foro æterno. 1053. alterius quam diu salva maneat. 1054. alterius famam qui violat, propriam famam minuit. 1055. ad aliorum famam conservandam, augendam & defendendam interne obligamur. 1057.

Favor necessitatis. def. 1218. jus dici non meretur. Schol. §. 1218. in quibus casibus obtinet. 1219. illo non nisi in extrema necessitate uti possumus. 1225. datur contra alios non lædentes. 1227. non est jus belli. 1228. non tribuit in statu naturali jus compellendi alios, ut nobis dent ea quæ sibi non nocent, & nobis profunt. 1236. ejus usum contra nos perferre non obligamur perfecte. Schol. §. 1237.

Favore necessitatis qui utitur. is alterum lædit. 1231. nec tamen culpose, dolese. 1230. injuste non agit, ejus tamen actiones sunt injustæ. 1232. contra eum datur alteri jus defensionis, cum exceptione tamen in sphaera rationis. 1233. 1234.

Felicitas philosophica. def. 368. oritur ex cultu juris N. 369. vera, imaginaria. 748. æterna. 806. nostra aliarumque cum illustratione gloriæ divinæ copulata est. 828. nostra

I N D E X.

- nostra aliarumque voluntati divinæ consentanea est. 828.
- Belicisatis desiderium.* responderet officio emendandi voluntatem. 61.
- Belicisatis nostræ.* ad eam promovendam LL. naturales nos obligant. 695.
- Bibiones.* def. 36. possibiles, impossibiles. def. 40. 47. possibiles quotuplices sint. 45. heuristicae. def. 78. heuristicae species. 727. 1373. 894. 1379.
- Bides passiva.* def. 1138. est officium perfectum. ibid.
- Bidei iustiones.* def. 1626.
- Binis.* def. 510. ejus existentia absque existentia remedium, absque remotio- ne impedimentorum concipi non potest. 512. 517. eum obtinendi jus cum quibus aliis juribus copulatum sit. vid. *jus finem obtinendi.*
- Exæura animalium.* de ea agitur. §. 1521.
- Borum.* externum s. humanum. def. 421. 738. internum, conscientia, divinum, poli. 421. 738. 848. ratio- nis. 421. externi ab interno diverfitas. 428.
- Bortuna.* def. 175. res ab ea pen- dentes non sunt in nostra potestate. 438. ejus res non sunt consecraria actionum liberarum. 438. ejus res non admittunt meritum, præmium, pœnam, imputa- tionem. 439. ejus deli- ctum implicat. 439.
- Fraus re.* def. 1551. fruitio rei ab usu quomodo differat. 1551.
- Fuga.* ad eam arripiendam quo casu in vasus obligetur, vel fecus. 1593.
- Furiosus.* ejus actiones mora- liter imputabiles non sunt. 601. 572. facta injusta committere potest. 960.
- Furtum.* def. 1474. quo casu non committatur. 1494.

G.

- Gloria divina illustratio.* ejus notio. 816. cum ea custo- dia juris N. copulata est. 823. cum insigni volupta- te est conjuncta. 832. ad illam. datur obligatio for- tissima. 833. 834. à jure naturali inculcatur. Schol. 1. §. 835.
- Gratus.* def. 424.
- Gratitudo.* ejus lex est juris im- perfecti in foro externo. Schol. §. 752 licet in foro interno duplex obligatio ad eam, benefactori exhiben- dam, obvia sit. 746.
- Gravamen.* ejus forandi cau- sa justifica. 1201. 1204. minus justifica. 1305.

H.

- Habitus.* def. 212. 215. ejus imputabilitas. 387.

(b) 3 *Historia.*

I N D E X.

- Historia.** est theatrum prudentiæ & sapientiæ. 323. g. ejus studium in colendo jure Naturæ utilissimum. 360.
- Honestas animi.** quousque se extendat. 716.
- Honestatis infimus gradus.** quis sit. 1001. ei soli qui satisfacit, laudis nihil in foro interno & externo nanciscitur. 1021. 1022. ei soli qui satisfacit, in foro externo contentum non meretur. 1023. eum custodientes jus æqualitatis externæ habent 1025. & externe contemnendi non sunt. 1026.
- Honestas externa.** def. 797.
- Honor.** def. 1013. extorqueri non potest. Consect. §. 1013.
- Hostes.** def. 1094. distinguuntur à latronibus. ibid. qui populi pro hostibus non habentur. 1095. eorum attributa. 1101. in eos quando inimici semper degenerant. 1102.
- non-Hostis.** def. 1094. ejus attributa. 1096. 1097. 1098. 1099. potest esse is, qui nobis minus amicus vel inimicus est. 1100.
- Humanitas.** quousque se extendat. 736.
- I.
- Ignorantia.** vincibilis, invincibilis. def. 475.
- Imitatio.** def. 73. oculata, cæca. 72.
- Impedimentum.** def. 515. ejus remotio est remedium finis obtinendi. 517. ejus remotio est vel possibilis vel impossibilis, idque vel in se vel naturaliter. 519.
- Imperfectio.** def. 126. vera, apprens. def. 127. apprensus est perfectio. 128. moralis, externa. def. 1014.
- Impossibilia.** absolute talia. def. 38. moraliter talia. 483.
- Impossibilitas.** intrinseca. def. 39. extrinseca s. hypothetica. 39.
- Impotentia naturalis.** def. 590. differt ab impossibilitate absoluta. 590.
- Imputabilis, moraliter talis, actus.** ejus criterium. 569.
- Imputabilitas facti.** facti alieni in nostri liberationem à satisfactione. Schol. §. 574. ad reparandum damnum cadit in homines intellectu & ratione destitutos. in Schol. §. 996.
- Imputabilitas moralis.** ejus initium. 499. ubi cesset. 570. ejus causa & fons. 572. non nisi in actiones humanas cadit. 575. habituum, consuetudinis, affectuum §87. §88. an in intermissionem voluntatis cadat. 548. an in non- usum virium nostrarum cadat. 549. culpæ & doli. 551. in infirmitatem humanam in foro humano

I N D E X.

- manó non cadit. 592. in quam infirmitatem cadit. 591. non cadit in defectus naturales, nec in bona naturalia. 589. cadit in effectus actionum nostrarum liberarum. 593. 594. in quos homines cadere non possit. 601. in quos actus non cadit. 576. 645. cadit in instructuum naturalium usum vel abusum. 576. an cadat in somnum & somnia. 600. 599.
- Imputans.* de eruendo (inspicendo) facto sollicitus est. 383. debet nosse rationem legis. 389.
- Imputatio.* in genere. def. 381. ejus diversitas. 573. & Coroll. 381. quando variet. 384. quando nova emergat. 384. quando suspendenda. 385. 386. in foro interno, externo. 738. est actus approbandi vel reprobandi actionem. 504.
- Imputatio moralis.* def. 414. ei an subsint actiones athei. 417. ad illam iudicium de merito actionis referendum. 423. in ea graduum moralitatis & meriti actionis ratio habenda. 436. in ea an commensuratio meriti actionum locum habeat. 437. recta, erronea. 440. 474. recta quænam requirat. 441. 442. recta vel certa vel probabilis. 443. incerta, dubia. 443. naturalis est dictamen rationis. 457. erronea est spuria. 459. erronea quando imputabilis. 578. certa quidnam possulet. 467. probabilis quidnam exigat. 468. 469. 470. in ea duplex vitium committi potest. 472. requirit libertatem & internam & externam. 489. ante eam quid examinandum sit. 577.
- Inæqualitas.* def. 892. externa hominum. def. 893.
- Inclinatio anima.* explicatur. §. 505.
- Incorporalis res.* def. 1432. rebus intensis annumeranda. 1545.
- Indifferens.* ad aliquam rem homo quando dicatur. 1360.
- Inducia.* def. in Consect. I. §. 806.
- Inevitabilis res.* 438.
- Infamia.* def. 1007. ejus inuendæ causa iustifica est insignis improbitas. 1034. 1035. eam non inurit quodvis vitium. 1036. multo minus tortura & pœnæ, quibus innocentes subjiuntur. Consect. §. 1036. ejus inuendæ causa iustifica quando in dolo latitet. 1037. eam dignus contemptum externum meretur. 1038. an in statu naturali oriri possit. 1039. quo casu pro pœna haberi non possit. Schol. §. 1039. eam facta aliena

I N D D X.

- aliena efficere non possunt. 1040. ingratitude simplex eam non producit, bene tamen ab ingratitude qualificata ea subnasci potest. 1641. quando expirat 1042 est impedimentum felicitatis nostræ. 1046.
- Infamis*. omni numero in commercio mundi privatur. 1008. omne quantum amittit in commercio mundi. 1009. statum æqualitatis perdit. 1010. æqualia jura & æquales obligationes connatas perdit 1011. naturâ solâ nemo talis efficitur. 1012.
- Infelicitas*. philosophica. def. 368. oritur quoque ex violatione juris Nat. 370.
- Infirmitas humana*. def. 590. à qua infirmitate distinguenda fit. *ibid.*
- Imperium*. def. 896.
- Independens actio* nostrarum. def. 909.
- Inimicitia*. aliorum quando evitatu moraliter impossibiles sint. 706.
- Inimicus*. def. 693. quo casu fiat hostis. 1102. distinguendus ab hoste. 1105. eum emollire. def. 706.
- Injuria*. vid. læsio. def. 769. stricte dicta. def. 1068. ad stricte dictam quæ requirantur. Consect. §. 1168.
- Injuste agere*. distinguendum ab actione injusta. 960.
- Injustus in foro externo*. def. 797. quis non fit. Coroll. §. 751.
- Injustitia*. personæ à facto injusto discriminanda. 960.
- Injustitia externa*. def. 797. 751. & Schol.
- Injustus naturalis*. def. 163. eorum species. 163. 693. ex illis finis & providentia summi Numinis conspiciuntur. Schol. 1. 2. 3. §. 163. in Jure N. non sunt negligendi. 164. à natura connexos à se invicem dividere nobis non licet. 164.
- Intellectus*. def. 61. certo significatu à ratione differt. 101. ejus perfectio. 648.
- Intellectus divinus*. est quodammodo origo omnium possibilem, veritatum & essentiarum. 297. est hoc modo fons omnium scientiarum & sic Juris Nat. & Gent. 296.
- Intelligibile*. def. 61.
- Intensum*. def. 1542. ejus species. 1544.
- Intentio stricte dicta*. def. 509.
- Interpres*. 398. 402. ejus officium. 398. seqq.
- Invasus*. quo casu ad fugam & regressum obligetur, & quo secus. 1193.
- Inventio*. de ea agitur. §. 1529. seqq.
- Ira*. def. 1150.
- Jucundum*. def. 685. ejus jus naturale datur. 1073. illius turbatio quæ fit læsio. 1072.

I N D E X.

1571. iiiius consecratio & fructio quæ lælio non sit. 10-4.
- Judicium*. verum. def. 1387. falsum. def. 1387. symbolicum. def. in Schol. §. 1013.
- Juramentum*. ejus occasio. 1440. def. 1441. est asseveratio religiosa. ib. vel verum vel imaginarium. 1442. assertorium. 1455. promissorium. 1456. omne est promissorium. 1457. ab eo quando obligatio nulla producat. 1460. 1461. 1462. an sit licitum. 1465. per falsos deos præstitum majorem Juris N. cultum in ethnico promovet. 1467. metu injusto extortum nullum est. 1458. concussori vel latroni præstitum est invalidum. 1469. ejus relaxatio definitur. 1470. injustum relaxatione non indiget. ibid. justum an novam obligationem producat. Schol. §. 1470. metu justo extortum est validum. 1471. præstari potest per litteras, nec non per mandatarium. 1478. in alterius animam præstare. def. ibid.
- Jurisprudencia*. def. 394. naturalis. 396. naturalis strictiusdicta. def. in Consect. §. 753.
- Juris scientia*. 393.
- Jus*. ejus diversa acceptio.
- Jus naturale*.
- Schol. 2. §. 797. pro licito sumtum Schol. §. 861.
- Jus*, pro attributo persona sumtum. def. 772.
- Jus belli*. vid. Bellum.
- Jus cogendi*. def. 776. naturale. def. 778 naturale. quousque tendat in genere. 783.
- Jus defensionis*. vid. defensio.
- Jus finem alterius infringendi*. cum quo jure copulatum est. 1132. 1133.
- Jus finem obtinendi*. est copulatum cum jure arripiendi remedia proportionata fini. 1082. 1084. ad removenda impedimenta 1085. ad arripiendam vel suscitandam occasionem. 1087.
- Jus Gentium*. ad illud quomodo Jus N. singulorum applicari possit. 87.
- Jus humanius*. in Schol. §. 1006.
- Jus imperfectum s. inefficax*. def. in Schol. §. 773. an detur. 773. naturale an detur. 777.
- Jus irrevocabile*. ejus acquirendi modus est pactum justum. 1330.
- Jus natura*. ad instar systematis tractandum. 82. singulorum quomodo applicari possit ad Jus Gentium. 87. opiniones respuit. 112. quas LL. complectitur. 268. 270. quod natura omnia animalia docuit. 281. hominibus proprium. 287. ejus fons duplex. 126. prolus. & 286. 287. Exere. cum

I N D E X

- cum theologia naturali combinandum. 288. 289. quotupliciter sumatur 351. ejus principium. 340. 352. ejus principium se extendit ad omnes actiones liberar. 343. est immutabile. 354. ejus magistræ. 358. ei convenienter vivere, quid? 358. ejus cultori usus rationis & experientia necessarius est. 360. ejus incrementa unde pendant, 360. quousque pateat. 360. ejus fons est dæus. 361. ejus cultus inter alia etiam nos reddit philosophice felices. 359. ejus violatio nos reddit infelices. 370. ej. violatio minor est præferenda ejus violationi majori. 678. ej. custodia ex voluntate divina etiam derivatur. 826. ad illius custodiam ex theologia naturali oritur nova obligatio. 844.
- Jus naturale externum s. cogens.*
 §. 2. Prolus. & 753. Exerc. ejus denominationis ratio. Schol. §. 753. ejus principium adæquatum quomodo comparatum esse debeat. Schol. §. 755. ejus principium. 754. quousque pateat. 754. 757. non approbat neglectum justitiæ internæ. Schol. §. 869.
- Jus necessitatis.* vid. favor necessitatis.
- Jus positivum.* def. 1329. est species juris quæ sit. ibid. est copulatum cum jure cogendi promittentem ad custodiam pacti. 1330. cum obligatione pactitia in altero pacifcente est copulatum. 1416
- Jus perfectum, efficax, exploratum.* Defignis. def. 772. 773. ejus rationes unde pendit. 773. ad illud quis provocare non possit. 773. est effectus legis strictæ. 774. illud inquam libertate non deprehendatur. Consect. §. 774. jure suo qui utitur, nemini facit injuriam. 781. 970. præsupponit legem strictam. 778. illud sibi tribuens ad quidnam teneatur. 778. à jure perfecto unius ad obligationem alterius perfectam valet consequentia. in Schol. 2. §. 780. ejus exercitium. def. 785. ei quilibet renunciare potest. in Coroll. §. 785. cum jure alterius repugnantia est læsio. in Coroll. §. 787. jus rebus intentis annumeratur. 1545. jus nostrum qui violat, nos lædit. 787. in ejus usu, qui nos impedit, nos lædit. 787. ejus remissio vid. remittere jus suum. solo consensu pactitio in alios transfertur. 1330. illud quamdiu nostrum permaneat. 1328. perpetuum, temporarium, def.

I N D E X.

- def. 1433. divisionem in partes intensas admittit. 1548. rebus physicis annumerari nescit. ib. ejus, in partes divisi, effectus. 1560. prætersum. def. 1637. vel absolutum, vel hypotheticum. 839. quodnam pendeat, vel cesset. 932. nullum nobis ab extrema necessitate indulgetur. Schol. §. 1218.
- Jus pers. sum naturale. naturliche Befugniß.* def. 777. est effectus legis naturalis expletoria. 778 quousque extendendum 778. est jus divinum. 779. 827. est vel connatum vel quæsitum 781. quousque tendat in genere. 782. nobis competens ad id, quod nostrum est, pertinet. 776. nostrum qui violat, nos lædit. 787. ad quam nobis non detur. 975. ad quam nobis datur. 979.
- Iustum.* def. 856.
- Iustitia universalis, particularis, expletiva, attributiva.* def. 799.
- Iustitia divina.* def. 1446. remuneratoria. vindicativa. 1446. ad illam spectant poenæ & præmia naturalia. 1448. utitur etiam poenis & præmiis arbitrariis. 1451.
- Iustitia externa s. expletoria.* def. 797. ejus custodia ab altero extorqueri potest. 804.
- Injustitia interna.* def. 799. ad ejus cultum quam obligatio. 798. ejus cultus coactionem externam nescit. 804.
- Injustus in foro externo.* def. 797. alterius famam non violat. 1052. perfidus & perjurus non est. 1477.
- Injustus in foro interno.* de aliorum non minus quam de sui conservatione sollicitus est. 1180. utitur remediis, quibus & se & adversarium conservare possit. 1183.
- Lædere alterum.* vid. auxilium. L.
- Lædendus, seu, cui læsio est metuenda.* an jus habeat restituendi in statum plenarie securitatis. 1081. an jus habeat utendi remediis proportionatis illi fini. 1183. 1184. an in obtinendo illo sine jure gaudeat removendi impedimenta. 1086. nec non arripiendi & suscitandi occasionem, qua se in statum illum restituere possit. 1087. quo casu ad durius remedium recurrere possit. 1088. quo casu jure polleat arripiendi bellum. 1089 jure gaudet eo dispiciendi, ne adversarius (hostis) sine suo potitur. 1132. nec non infringendi remedia hostis. ibid. ut & eidem præscindendi occasionem, quam in conatu lædendi expectat vel

F N D E X.

vel suscitare conicitur. 1133. nullo jure gaudet remedio mitiori præferendi acerbius periculo. 1140. obligatur perfecte præferre mitius remedium acerbiori periculo. 1141. quando is abeat in aggressorem. 1131.

Lætere. nemo est lædendus in utroque foro. 768. & Schol.

Læsiō (externa s. perfecta.) def. 764. 767. 945. ejus specierum origo. 946. est fugienda in foro externo non minus quam interno. 768. dolosa, vel culposa, quam originem habeat. 953. 954. immediata. mediata. def. 964. quando utendo re nostra, vel jure nostro neminem lædamus. 970. est actio injusta. 971. actiones, quæ injustæ non sunt, non sunt læsiones. Coroll. 1. §. 971. ad mensuram, vel ad certum gradum data quæ detur. & quæ secus. 989. quo casu sit causa belli iustifica. 1089. præsens vel futura. 1309. imminens vel certo certa, vel probabiliter talis. 1113. ad quam ferendam in utroque foro non obligemur. 1163. dantur dolosæ, nec non culposæ. 1410. ejus species, quæ ante pacta alteri subiaci possunt, vide in *causis belli iustificis.*

Læsiō internæ. quæ dicatur. 764.

Læsiones læviores. def. 1166. Ab iisdem abstinere & eas reparare obligamur. Læsus an jure gaudeat adigendi lædentem ad earundem reparationem. 1167. 1168. ad illas tolerandas justitia interna, prudentia & cultus pacis externæ nos commovet. 1181. non sunt causæ belli iustificæ in sphæra rationis. 1182.

Læsus. jure gaudet adigendi lædentem ad reparandum damnum, consecr. 1 §. 996. quo sensu hoc jus ei competat in infinitum. 1079. jus habet utendi remediis proportionatis fini suo. 1084. removendi impedimenta, eidem fini obtinendo contraria. 1086. accipiendi vel suscitandi occasionem, qua damni reparationem nancisci possit. 1087. quo casu is ad remedium durius recurrere possit. 1088. quo casu confugere possit ad bellum. 1089. is ab illo, qui eum in jure læsi exercendo impedit, læditur, & contrarium causam belli iustificam nanciscitur. 1139. perfecte obligatur præferre remedium mitius satis proportionatum acerbiori. 1142.

Lo

I N D E X.

- Lutrocinia* quæ dicuntur. 1093. 1094.
- Lutrones* qui dicuntur. 2094. 1095.
- Lus* def. 2013. vera, imaginaria. ibid. extorsionem non patitur. Confect. §. 1053.
- LL. divinz.* earum differentia. 361.
- Leges*, *latissime sumta.* def. 345. Logico - morales. 207. ad jus naturæ humanæ pertinentes. 253. 261. quæ homini, qua tali, naturales sunt. 277.
- Leges externa.* quæ ita dicuntur. 738. def. 753.
- Leges naturales.* def. 350. earum diversa acceptio. 351. earum cultus suo modo nos reddit felices. 369. sunt divinz. 361. sunt distinctamina rationis. 462. ex primis naturæ, homini propriis, descendunt. 463. quæ consilia sint in foro externo. 759. earum custodia cum illustratione gloriæ divinz copulata est. 823. earum sanctitas. 824.
- Lejulejus*, def. in Schol. §. 394.
- Lex*, *in sensu morali sumta.* def. 346. est propositio obligatoria. 348. naturalis, positiva. 349. positiva vel divina vel humana. 349. ejus diversitas unde pendeat. 349. ejus ratio. def. 388. ejus ratio est anima illius. 188. ad quam nos obliget. 532. 539. 540. 541. 546. ad impossibilia nos obligare non potest 543. quemnam virum nostrarum usum requirat. 546. quas condiciones nobis repræsentet. 532. 533. 534. 535. ejus violatio moralis. def. 536. in ejus violatione ad quam libertatem respiciendum. 536. ejus finis. 538. ejus. violationis quæ consequentia. 537. exigit cognitionem vivam & voluntatem efficacem seu propositum agendi. 539. 540.
- Lex*, *stricte dicta*, seu *cogens.* def. 752. & Schol.
- Lex naturalis*, *stricte dicta*, seu *cogens.* vid. *Jus Naturale cogens.* est divina. 759.
- Liberi.* an de confiscatione bonorum paternorum, parente adhuc vivo facta, conquesi possint. Schol. §. 983.
- Libertas.* quæ jus perfectum non sit. Confect. §. 774.
- Libertas.* interna, externa. 489.
- Libertas*, *externa respectu imperii.* def. 909. 910.
- Libertas mensis.* def. 186. 187. quam necessitatem respuat. 189. ejus gradus. 188. ejus fundamentum est ratio. 204. à voluntate est inseparabilis. 205. est attributum proprium voluntatis. Schol.

I N D E X.

- Schol. §. 201. est imputabilitatis moralis basis. 490.
- Libertas naturalis.* def. 912. non interit. licet limitetur. 917. facta an dentur, quibus ea plane tollatur. 939. dantur facta, quibus ea tantum circumscribitur. 940. ea sub qua hypothesi in aliis nec destruenda, nec limitanda. 944.
- Libet.* Non omne quod libet, licet. 921.
- Licentia status.* quis dicatur. 902.
- Licitatio.* def. 1619.
- Licitum.* quid in foro externo. 861. quid in foro externo naturali. 866. quod licet, meum est, Schol. §. 861. in eo, qui nos turbat, nos lædit. Coroll. §. 861. non omne quod libet, licet. 921.
- Limitationes.* externæ, internæ, 886. earum doctrina. §. 924. seqq. proponitur.
- Locarium.* def. 1619.
- Locatio conductio.* def. 1619.
- Lucrum cessans.* def. 986.
- Lumen.* def. 22. mentis. def. 22. mentis naturale. 262. 276.
- M.
- Mala.* def. 145. vera, apparentia. def. 146. 147. eorum gradus. 148. minora habent rationem bonorum. 150. ea, quæ sequuntur bona majora & eminentiora, mala non sunt, sed bona. 151. malum partit, totum conservans vel augens, non est malum. 335. quotuplicia sint. 641. ad eorum cognitionem obligamur. 644.
- Malignitas.* vid. *dolus, culpa, peccatus.* in quos actus non cadit. 645. ejus gradus & commensuratio. 554
- Malus.* nemo gratis malus, Consect. 2. §. 175.
- Mensuracum.* def. 1060. est fugiendum in foro externo. ibid. ejus attributa. 1061. 1062.
- Mertum.* 418. 422. 1024. ejus species 418. stricte sumtum. 419. ejus gradus. 434.
- Metri.* def. 427.
- Modestus.* def. 1030.
- Motus.* def. 314. justus, injustus, respectu vim passi. def. 1630. justus, injustus respectu vim inferentis. 1092.
- Moderamen inculpate tutele.* de eo agitur §. 1191. seqq.
- Modus acquirendi dominium.* vid. *dominium.*
- Moralitas actionum.* in ea dijudicanda quid opus sit. 199. ejus fons duplex 411. ab imputabilitate actionum morali separari nescit. 415. in ea concipimus quantum intensum. 430. est dimensionis, pretii & valoris capax. 431. in ea concipimus gra-

I N D E X.

- gradus. 433. non nisi in actiones humanas cadit. 576.
- Moralitas actionum objectiva.* def. 327. 361. epus fons est DEVS. 323. ea usus est Deus ad illustrandam gloriam suam. 820 ejus cultus est conveniens gloriæ divinæ & pietati. 845.
- Moralitas actionum subjectiva.* 327.
- Mors.* def. 1189. alterius quando nobis imputatur. 594.
- Motiva.* def. 170. libertati mentis non repugnant. 190. actionem in se necessariam seu coactam non efficiunt. 190. diversa quædam. 302. c. vera, erronea. 302.
- Motus corporis.* voluntarii vel necessarii. 193. voluntariis obligationi morali subsunt. 310. alterius quando nobis imputantur. 596. 597.
- Mutuum. mutans. mutans.* def. 1620. argentum mutuum. 1622.
- N.
- Natura.* non est erubescenda, sed veneranda. 164.
- Natura in genere.* ejus notiones. 225. 227. 238. 257. ei convenienter vivere quid. 241. 279. cum ea quædam pugnent. 278.
- Natura prima.* def. 248. cum ejus essentia coincidit. 249.
251. à natura corporis differt. 256. 263. 265. cum ea quæ pugnent. 278. ei convenienter vivere quid 279. est ens contingens. 294. non est particula ex divinitate decerpta. 295.
- Natura animalis.* def. 281.
- Natura corporis.* ejus def. 245. 259. ab ejus essentia differt. 246. cum ea quæ pugnent. 278. ei convenienter vivere quid? 279. non est ens à se 291.
- Natura humana.* 215. 266. ex duabus naturis constat. 267. ab illa quædam attributa inseparabilia. 272. ab ea quædam LL. inseparabiles. 274. cum ea quæ pugnent. 278. ei convenienter vivere quid. 279. 280. eâ cum actionibus liberis copulata sunt corollaria quædam bona vel mala. 327. eâ ad quæ obligemur. 329. 331. 332. 336. 337. 338. 340. ejus vox est vox & nutus DEI. 330. ea ad illustrandam gloriam divinam & ad officia erga Deum colenda nos stimulat. Schol. 4. §. 835. nos obligat ad amandos alios & ad custodienda officia erga alios. 701.
- Natura rerum.* 291. ex Deo tanquam ex causa materiali non est orta. 292. non est ens à se 291.
- Natura prima.* homini cum bru-

I N D E X.

- brutis communitas.** 284. **Noluntas.** def. 167. non est homini propria. 282.
- Naturæ rationalis.** 282.
- Naturalia in anima.** 254. 271. ad ea quæ referantur. 255.
- Naturale in corpore.** 260. 269. differt à naturali in anima. 264.
- Naturale in homine.** 273. 275.
- Naturale in re aliqua quid.** 240. 258. 269.
- Necessaria absolute satis.** def. 178. in illis nulla electio, nec libertas datur. Confeſtar. §. 187. obligationem moralem respuunt. 313.
- Necessaria, hypotheticæ satis.** 182.
- Necessitas.** non habet legem. 618.
- Necessitas absoluta seu Geometrica.** 178.
- Necessitas extrema.** nunquam jus in alienas res indulget. Schol. §. 1218. in illa quando versemur. 1224. distinguenda ab aliis casibus necessitatis. 1226. non efficit, ut officia humanitatis secundum nostram hypothesein in officia perfecte debita mutantur. Schol. §. 1237.
- Necessitas hypothetica.** ejus à necessitate absoluta diverſitas. 183. cum contingetia consistit. 183.
- Nexus.** def. 73. necessarius, contingens. 674. pactitius. 1416. pactitius quousque duret & quando solvatur. 1417. 1418.
- Noluntas.** def. 167. non est nuda privatio voluntatis. 167. intellectum præponit. 168. absque motivis non concipitur. 174.
- Norma.** def. 344.
- Nostrum.** vid. *Suum.* non nisi facto nostro transfertur in alios. 1429. non potest fieri alienum nisi facto nostro. 1430. ad illud vires corporis, animæ & status externi nostri pertinent. 974. ad nostrum non pertinet id, ad quod nobis non comperit jus perfectum. 976. ad nostrum naturale quæ pertineant. 980. occupatitium. 1508. pactitium. 1310.
- Nothwehre.** ist kein Nothrecht. 1229. vid. *moderamen inculpate tutele.*
- Nummus.** def. 1606.
- O.
- Obligatio.** est effectus legis. 480. ultra posse non datur. Schol. §. 488. in non valentem agere non cadit. 1367.
- Obligatio.** quæ moralis non est, an detur? Schol. §. 300.
- Obligatio erronea.** naturalis non est, sed spuria. 334.
- Obligatio externa.** def. 414. 761. datur, quæ moralis non est. Schol. §. 996. vid. *officia perfecta.*
- Obligatio imperfecta.** def. 737. vid. *officia imperfecta.*
- Obligatio

I N D E X.

Obligatio interna. def. 737. vid. officia imperfecta.
Obligatio irrevocabilis. ejus producendæ modus est pactum iustum. 1331.
Obligatio moralis in genere. def. 300. in illius applicatione ad species quæ observanda. Schol. §. 300. in ea semper occurrunt motiva. 301. ejus gradus. 302. lit. a. f. & 312. ejus diversitas. 302. c. nova quando oritur. 302. g. ejus impedimentum. 302. lit. i. & 312. Vera, erronea seu spuria, 304. ad impossibilia non datur. 305. requirit actiones, quæ sunt in hominis obligandi potestate. 309. requirit actiones liberas. 310. se extendit ad motus corporis voluntarios. 310. in actiones mere naturales non cadit. 311. requirit intellectum & voluntatem. 312. nulla datur in rebus absolute necessariis, sed tantum in rebus contingentibus. 313. excitari potest per spem, per metum, per voluptatem, per tædium, per perfectiones, per imperfectiones. 314. 315. requirit actus spontaneos. 316. requirit libertatem mentis. 316. exigit hominem, qui pro autore actionis haberi mereatur. 317. requirit, ut homo obligandus decretum expediendi vel omittendi
Jus naturale.

actionem formare possit. Confest. 1. §. 317. non cadit in furiosos & homines intellectu destitutos. Confest. 3. §. 317. naturalis, positiva, divina, humana. 318. activa, passiva. 320. 477. positiva absque superioris voluntate concipi non potest. 319. affirmativa, negativa, 321. datur, quæ est nexus præmiorum vel pænarum cum actione. 363. erronea est spuria. 334. passiva præsupponit legem. 479. est effectus legis. 480. triplicem requirit possibilitatem. 487. exigit in subjecto obligando libertatem & externam & internam. 489. naturalis quotuplex. 638. naturalis cum summa voluptate copulata est. 638.
Obligatio naturalis. est etiam divina. 330.
Obligatio naturalis erga alios. def. 715. perfecta seu externa, def. 431. 761. imperfecta seu interna. 717.
Obligatio naturalis stricta. def. 761. est effectus legis naturalis cogentis. 778.
Obligatio pactitia. def. 1524. ea cum jure pactitio est connexa. 1416. est vel dandi, vel faciendi. 1574.
Obligatio perfecta. def. 434. 761. est effectus legis cogentis. 774. datur, quæ moralis non est. Schol. §. (d) 996.

I N D E X.

995. ab obligatione unius perfecta ad jus alterius perfecta valet consequentia. 780. præsupponit legem cogentem. Schol. §. 778 eam nobis tribuens ad quidnam teneatur. *ibid.* vid. *officia perfecta.*
- Occasio agendi.* §26. vel expectanda vel suscitanda. *ibid.* est remedium agendi. §27.
- Occupatio rei.* def. 1506. ea an etiam soli vulnerationi & persecutioni feræ sit tribuenda. 1514. ab ea custodia rei separari nescit. 1517. 1518. bellica est modus acquirendi dominia. 164. 1617.
- Odiū.* def. 639. erga alios LL. naturalibus & divinis & rationi adversatur 714. odii erga hostes & inimicos effectus maligni & funesti. 1105. 1106. 1108. 1145. 1146. 1149.
- Officia.* def. 476. sunt actiones, quæ cum obligatione copulatæ sunt, 476. cum obligatione passiva coincidunt. 477. præsupponunt legem. 479. eorum differentia ratione graduum diligentie 555. eorum diversitas unde oriatur. 621. naturalia. def. 621. officii impatientes sint quinam actus. 645.
- Officia amicitie.* §. 736. vid. *officia imperfecta.*
- Officia am. ris.* def. §. 736. 739. coactionem nesciunt. 735. eorum extorsio est læsio. Schol. 2. §. 794. vid. *officia imperfecta.*
- Officia commoditatis.* def. §. 737. vid. *officia imperfecta.*
- Officia debita in foro externo.* def. 1326. perfecte vel imperfecte debita. *ibid.*
- Officia efficacia.* def. 734. 738. vid. *officia perfecta.*
- Officia erga nos.* def. 621. quotuplicia sunt. 638. eorum custodia cum intensa voluptate copulata est. 638. naturalia non sunt separanda, quantum fieri possit 641. sunt eadem cum officiis erga alios. 715. quando præferenda officiis erga alios. 719.
- Officia externa erga alios.* §. 734. 738. vid. *officia perfecta.*
- Officia humanitatis.* § 736. vid. *officia imperfecta.*
- Officia imperfecta erga alios.* def. 736. secundum nostram sententiam non mutantur in officia perfecta in casu necessitatis. Schol. §. 1237. coactionem nesciunt. 735. eorum extorsio est læsio perfecta. Schol. 2. §. 794.
- Officia indebita in foro externo.* def. 1326.
- Officia inefficacia.* def. 736 vid. *officia imperfecta.*
- Officia iusti s. iustitia.* def. 797.
- Officia naturalia.* def. 621. Eis an respondeant instinctus natu-

I N D E X.

- naturales. Schol. 2. §. 175. quousque se extendant. 763.
- Officia naturalia erga alios.* def. 715. ad duo capita reducuntur. §. 9. Prolus. fune vel absoluta, vel hypothetica. 889.
- Officia naturalia sibi.* def. 761.
- Officia necessitatis erga alios.* eorum demonstratio. §. 433. vid. *officia perfecta.*
- Officia perfecta erga alios.* def. 734. 761. eorum demonstratio. 433.
- Officia sibi dicta erga alios.* def. 734. 761. vid. *officia perfecta.*
- Opiniones.* def. 79. earum origo. 110. sunt mutabiles. 111.
- Ordo.* def. 604. in eo dantur regulæ. 605.
- Oriri.* quid. 955.
P.
- Pacificenses.* in iis requiritur consensus reciprocus in idem placitum. 1288. volunt, ut ex suo actu fiat alienum. 1304 eorum sermo ab illorum mente diversus esse non potest. 1340. desine obtinendo ad quænam obligentur. 1404. Inter eos datur nexus. 1416. de factis alienis ad quænam obligentur. 1432. in illis datur finis existentiz reddendus. 1611. Eorum obligationes & jura unde terminos nanciscantur. 1613. & quousque extendenda. Consect. 1613. eorum intentio mutua est causa efficiens pacti. 1614. eorum verba quando pacto convenienter vel disconvenienter explicentur. Consect. 2. & 3. §. 1614. contra intentionem mutua agentes se invicem lædere committuntur. Consect. 1. §. 1614.
- Pacifici.* pacificendi modus varius est. 1377. & dependens à voluntate pacificentium. Schol. §. 1377.
- Pactum.* def. 1277. quo causa nullum detur. 1278. 1279. ad illud requiritur factum bilaterale. 1279. exigit in pacificentibus usum intellectus & voluntatis. 1280. ad illud celebrandum quinam inhabiles sint. 1281. 1283. illud ad validitatem promissi exigitur. 1286. exigit in pacificentibus consensum mutuum in idem placitum 1288. LL. naturalibus conveniens in quibus casibus concipiatur, & ubi secus. 1289. 1290. ad illud celebrandum ante læsiones nemo cogi potest. 1291. quousque illud in foro interno & externo justum vel injustum, licitum, illicitumve sit. 1293. 1294. 1295. justum injustumve
(d) 2

in foro externo. 1296.
 1297. 1298. injustum nec
 celebrandum, multo mi-
 nus servandum est. 1299.
 justum est servandum in
 foro interno. 1300. inju-
 stum non continet ratio-
 nem sufficientem mutatio-
 nis sui in alienum. 1307.
 justum mutat suum in alie-
 num. 1308. 1309. & §. 75.
 prolus. pacti iusti violatio
 est læsio perfecta. 1311.
 justum non est violandum
 in foro externo. 1311. ju-
 stum est servandum in eo-
 dem foro. 1312. justum
 solum est servandum.
 1313. justum solum conti-
 net rationem sufficientem
 mutationis sui in alienum.
 1314. & est causa muta-
 tionis sui in alienum. Co-
 roll. §. 1314. & est causa
 mutationis sui in alienum.
 Coroll. §. 1314. justum qui
 violat, pacem externam
 rumpit & infimum hone-
 statis gradum violat. 1317.
 pacti iusti violandi propo-
 situm est fraus. Consect. §.
 1311. prius pro casu po-
 steriori est præferendum,
 & quo minus. 1320. 1321.
 alteri pacto quando con-
 tradicit, & quando minus.
 Schol. §. 1321. pacti iusti
 custodia est officium per-
 fectum, & nobis injungit-
 tur à Jure Nat. cogente.
 1322. 1323. de rebus im-

possibilibus celebratum
 nullam obligationem pro-
 ducit. Consect. §. 1324. ju-
 stum mutat officia amoris
 in officia perfecta. 1325.
 1326 revocatur à pacif-
 cente quando? 1331. ju-
 stum est modus acquiren-
 di jura irrevocabilia &
 producendi obligationes
 perfectas irrevocabiles.
 1331. servandum præponit
 rem singularem. 1332.
 non potest celebrari de re-
 bus universalibus. 1335.
 requirit consensum singu-
 larem, serium, nec volati-
 lem. 1337. est vel expres-
 sum, vel tacitum. 1368.
 vel præsumtum. 1370. uni-
 laterale, bilaterale. def.
 1375. in bilaterali datur
 pactum duplex, nec mi-
 nus duplex obligatio & jus
 duplex 1375. in bilaterali
 datur duplex nexus pacti-
 tius. Consect. §. 1416. in
 eo celebrando litteræ non
 sunt necessitatis absolutæ.
 1376. illud consummandi
 & exequendi modus à vo-
 luntate paciscentium de-
 pender. 1377. & Schol. ei
 repugnat dolus, & illud
 nullum est, ad quod alter
 dolo inductus est. 1380.
 1381. quæ illud impedi-
 unt, & quæ secus? 1388.
 1389. conditionatum. def.
 1378. pacti conditionati
 adimpletio ab existentia

COD-

I N D E X.

- conditionis dependet. 1378. invalidum non redditur ab errore paciscentis inefficaci 1390. eidem obstat error clixax. 1391. metu injusto extortum est nullum. 1393. 1395. illud metu extortum ex capite consensus deficientis pro invalido haberi non potest. 1394 cum latrone vel concussore initum invalidum est. 1395. metu iusto extortum est servandum. 1400. liberatorium. def. Schol. 1420. quando solvitur dissensu mutuo externo paciscentium. 1424. 1427. quando non. 1428. de alieno cum aliis inire non possumus. 1432. nec de factis alienis. ibid. de jure temporario an valeat. 1434. cum hominibus diversæ religionis & infidelibus initum est servandum, 1426. seqq. juratum an non jurato præferendum. Consect. 2. §. 1450. beneficium, onerosum, 1570. de eo judicaturus quid observare debeat. 1612. eorum generis quænam. 1624. sunt entia intentionalia. ibid. eis animi intentione essentiam, formam & naturam conciliat. 1614. ejus perfectio ab illius consummatione distinguenda. 1615. eorum variz species unde enatz. 1617. pactum justum forum est modus alienandi res suas & modus dominium acquirendi translativus 1538.
- Pars.* def. 1541. ei quo casu pereundum non sit. 615. est vel extensa, vel intensa. 1546.
- Pax (externa.)* def. in Schol. 1. §. 806. in quibus hominibus ea detur. Consect. 2. §. 806. colenda est ea, quamdiu haberi possit. Schol. §. 808. media in pace cogitandum de armis. 1103 debet esse finis belli. 1129.
- Peccatum.* ejus generis. 493.
- Pecunia.* def. 1606. 1607. ejus materiæ attributa. 1609. ejus adulteratores æque nocivi sunt ac fures. 1610. in eam cadit consumptio moralis. 1622.
- Perdurare.* def. 922. in ente perdurante datur perdurable. 923.
- Perfectio in genere.* def. 124. vera, apparens. 125. in ea datur ratio ultima. 129. ejus gradus. 103. apparens est imperfectio. 128. in ea datur ordo. 606. com. posita. def. 607. in ea dantur regulæ. 608.
- Perfectio moralis.* ej. gradus. 1015.
- Perfidia.* def. 1338. est læsio perfecta. ibid.
- Perjurium.* ejus notio. 1472.
- (d) 3
- ejus

I N D E X.

- ejus commissio est lætio perfecta. 1473. ejus commissio est perfidia. 1474. illud committens vult ut mendacio ad violandum pactum justum. 1475 perjurii reus famam suam minuit. 1476. ad illud coercendum quænam necessaria 1451.
- Permutatio.* def. 1571. ejus incommoda. 1604. vid. *Commutatio.*
- Philosophus.* ejus differentia ab ethnico, quæ tali. 37.
- Pietas.* def. 839. vera est socialis. 850. naturalis. 840. ab ea ἀθεωπομπήσιν remouendus. 839. ejus cultus cum insigni mentis voluptate conjunctus est. 842.
- Pignora.* def. 1624.
- Placitum idem.* def. 1261.
- Pæna.* in genere. def. 362. naturales, positivæ. def. 364. positivæ vel divinæ vel humanæ. 364. naturales sunt divinæ. 365. sunt species meriti. 418. civiles & militares quamnam exigant proportionem. 1119. divinæ arbitraræ an dentur. 1450.
- Politica.* vid. *prudencia politica.*
- Possessio.* def. 1639.
- Possibile.* def. 38. naturaliter tale. def. 307. 308. moraliter tale. def. 483. 484.
- Potestas.* In potestate nostra quæ esse dicuntur. vel fecus. 307.
- Premia.* in genere. def. 368. naturalia, positiva. 369. positiva vel divina vel humana. 364. naturalia sunt divina. 365. sunt spe. ei meriti. 418. divina arbitraræ an dentur. 1450.
- Præscriptio gentium.* def. 1634. ex pacto tacito concipitur. 1635. an alia ratione concipi possit ibid. est titulus ad transferendum dominium habilis in statu naturali & præscribenti possessionem titulata tribuit. 1636. est modus extinguendi prætensiones. 1637. est remedium conservandi tranquillitatem populorum publicam. ibid. dicitur patrona generi humano. ibid.
- Prætensiones.* def. 1637. eas extinguendi remedium est præscriptio gentium. ibid.
- Pretium.* def. 428.
- Pretium rerum.* vulgare. def. 1585. est commutationis rerum & dominorum accessorium. 1586. ejus determinatio ab arbitrio domini dependet 1588. 1589. ejus determinatio domino quomodo conformanda conscientiarum. 1590. legale. def. 1591. præponit rerum raritatem. 1596. ejus concausæ. 1597. ejus ratio suf-

I N D E X.

- sufficiens. *ibid.* quibus rebus nullum tribuatur. 1598 non est in ipsis rebus, sed extra illas. 1601 est fictio. 1603. eminens. *def.* 1605
- Principium principatum.* *def.* 42.
- Principium adequatum.* alicujus disciplinæ. 353. *Jur. Nat.* generalissime sumti. 353. & *Schol.* ejusd. §. nec non *Schol.* 3. §. 835.
- Principium Juris Belli & pacis.* 811.
- Principium Juris N. latissime sumti.* 340. 352. illud ad omnes actiones liberas se extendit. 343. ad officia erga Deum naturalia se extendit *Schol.* 2. §. 835. est verum, certum & indubium. 353 illud est lex divina. 361.
- Principium Juris N. cogentis.* 754. est adæquatum. 755.
- Principium rationis sufficientis.* 41.
- Procreta.* *def.* 509. stricte dicta. *def.* 547. *vid. voluntas efficax.*
- Probabile.* ejus notio. 119. ad illud à possibili non valet consequi. 121.
- Promittere.* promittendi modus varius est. 1377. & dependens à voluntate pacifcentium. *Schol.* §. 1377.
- Promissiones.* *def.* 1244. eotendunt, ut alter alteri auxilio sit. 1248. earum adquam remedium, quo quis alteri opem ferre possit. 1249. earum occasio. 1250 earum varietas unde. 1251. ad eas quinam inhabiles 1256. earum acceptatio. *vid.* acceptatio, eas servare. *def.* 1269. validæ *def.* 1269. ad earum validitatem quæ requirantur. 1272. 1273. 1274. 1275. 1286. 1315. ad illas ante læsiones nemo cogi potest. 1291. invito obrudi non possunt. 1271. quousque ex in foro interno & externo justæ vel injustæ, licitæ illicitæve sint. 1293. 1294. 1295. justæ vel injustæ in foro externo. 1296. 1297. 1298. effectui dantur quando? 1305. ante acceptationem alterius sunt revocabiles 1565. ex solæ non mutant nostrum in alienum. 1306. cur & quando cadunt in debitum. 1326. quo respectu creditum & debitum dicantur. 1326. eis falsiloquia & joci repugnant. 1342. conditionatæ. *def.* 1378 earum adimpletio ab existentia conditionis dependet. *ibid.*
- Promissi validitates.* exigit consensum reciprocum. 1273. in pacifcentibus. 1287. requirit acceptationem promissi 1276. 1276. exigit

I N D E X.

- rationem sufficientem nanciscatur. 1316.
- Promittentes*, significant alteri, cui aliquid promittunt, consensum suum. 1254. in illis requiritur facultas consentiendi physica. 1259. volunt, ut ex suo fiat alienum. 1302. cur dicantur debitores. 1326. impossibilia habentur pro stultis & absentibus. 1334. eorum sermo ab illorum mente diversus esse non potest. 1340.
- Proposium agendi*. def. 507. illud in quo nonprehendatur. §14. vid. *voluntas efficax*.
- Proprietates*, rerum proprietate quinam gaudeant. 1483. ejus simpliciter in alium translatæ effectus. 1562.
- Protestatio*. def. 1353. vel fundata vel minus fundata. ibid. conservat jus protestantis & possessionem, juris intellectu talem. 1357. ejus omisio quando non imputetur alteri. 1367.
- Protestatio facta contraria*. def. 1366. eam nihil operari demonstratur. ibid.
- Prudens*. impossibilia non sectatur. 1333.
- Prudentia in genere*. def. 1170. sapientiam præponit. 1171. ejus attributa. 1172.
- Prudentia politica*. def. 1171. nos stimulat, ad odium erga hostes vel inimicos in nobis suppressendum. 1108. solertia & cautione absolvitur, ad eam colendam obligamur. ibid. utile verum & durable sectatur. 1175. incommoda vera evitare connititur. 1176. eo tendit, ut incommoda perpetiamur, quæ majus commodum sequitur. 1177. quo casu suadeat, ut jus nostrum remittamus & læsionem perpetiamur vel dissimulemus, nec defensionem arripiamus, vel reparationem damni exigamus. 1179. ad illius usum cogi non possumus. ibid.
- Prudentia politica spuria*. quænam sit. 1187. ejus attributa intuitu adversariorum 1184. 1185.
- Pudicitia*. ejus defensio cruenta virgini vel fœminæ maritatæ & viduæ concedenda est. 1199. 1200.
- Pulchritudo*. in genere. def. 854. vera, imaginaria. ibid. in actionibus humanis. 855.
- Q.
- Quanta*. 426. eorum species est gradus. 425. moralia dantur. 432. eorum species. 891. 900.
- R.
- Rabula*. quis dicatur. Schol. § 395.
- Raritas*. quibus rebus tribuitur. 1595.

Ratio

I N D E X.

Ratio. (Grund). def. 43. sufficiens. def. 43.

Ratio. (Bernunft). def. 93. ex ejus sphaera quae eliminanda. 95. in ejus sphaeram quae recipienda. 97. ei conforme, difforme quid. 99 100. experientiae contradistinguntur. 104. ej. gradus. 105. ejus cultui cognitio symbolica plurimum confert. 106. est fundamentum libertatis mentis 204. à voluntate separari non potest. 205. ejus analogi usus securus. 108. nos conducet, quae actio bona, vel mala, 356. est magistra Juris N. ibid. ei convenienter vivere quid sit. 358. ej. vox est vox DEI 359. & vox naturae. 359. ejus cultus cultori Jur. N. apprime necessarius. 360. ejus tribunal. 421. 738. ejus culturae & amplificationis necessitas. 647. ejus perfectio quae nam requirat. 648.

Ratio status, strictius sumta. def. 1238. vera, spuria. 1239.

Ratio belli, strictissime sumta. cum favore necessitatis habet principium commune. 1243. ex Jure Gentium utrum oriatur. ibid.

Ratio status strictissime sumta. def. 1240. oriatur ex ratione

cessariae cum custodia LL. naturalium, stricte sumtarum. 1241. ad illam quando resp. provocare non possit. 1242. Ea cum favore necessitatis habet principium commune. 1243. ad eam ea applicanda, quae de favore necessitatis demonstrantur. ib.

Ratum habere. negotium. def. 1373.

Reclimatio mentis. explicatur. 505.

Reductionis principium. 85.

Regimen corporis. 193.

Regula. def. 344. earum coll. def. 610.

Religio. def. 836. est coactionis impatiens. 836. vera, falsa. 837. in illius exercitio turbatio imminens est causa defensionis justificata. 1202. ejus diversitas non est laesio. 1203.

Remedium. def. 511. quidnam pro tali non habetur. 1084. proportionatum periculo. def. 1140. ejus existentia ab existentia finis separari non potest. 512.

Remissio debiti. def. 1419. ejus effectus. 1420. ea quando totum nexum solvat 1421. & quando minus. Schol. §. 1421. exigit partum. Schol. §. 1420.

Remissio juris. def. 1169. existit natum. Schol. §.

I N D E X.

- Remunerator boni.* def. 1444.
- Renunciatio juris.* def. 1419. ad eam applicanda, quæ de remissione debiti valent. 14. 6.
- Reparatio Læmæ.* def. 990. ad illam etiam illi, qui intellectu & voluntati usu carent, obligantur. Schol. §. 996. illa variat pro varietate damni, & quousque non est extendenda. 993. proportionatâ damno quæ sit, & cur esse debeat. 993. quotupliciter fieri possit. 991.
- Reprobatio actionis.* quid & quotuplex. 501. 502. 503.
- Repromissio.* def. 1244.
- Res.* nostrâ, propria. def. 1479. aliena. def. 1479. aliena. def. ibid. nullius. def. 1503. nullius cedit occupanti. 1507. abjecta, pro derelicto habita. def. abjecta cedit occupanti. ibid.
- Reservatio mentalis.* an sit licita & præcepta quibusdam casibus. 1066. quæ læsio non fit. 1069.
- Resistensio.* def. 991.
- Retorsio.* def. 1216. videtur defensionis species. ibid.
- 5.
- Sapiens.* non sectatur impossibilia. 1133. scit. vivere convenienter naturæ, rationis dictamini & nutui divino, perfectionibus suis, aliorumque Conf. 1. 2. §. 792.
- Sapientia.* def. 789. 791. & Schol. ej. cultus exigit sapius usum exceptionis. 790. in sensu morali considerata qualem intellectus & rationis cultum exigit. Schol. §. 792. ejus theatrum est historia. 323. g.
- Satisfactio.* def. 991.
- Satyrici libelli.* def. 1070. non sunt læsiones, nec libellis famosis accenseri merentur. ibid.
- Scientia.* def. 78. est systema. 82.
- Securitatis plenaria status.* in eum se redigere. def. 1080. in eum nos redigendi jure an gaudeamus. 1081.
- Servitus.* (Eclaverm.) def. 897. à natura non datur. 908.
- Servitutes.* def. 1558. sunt vel Personales, vel reales. ibid. eas acquirendi modus est solum pactum justum. Confess. §. 1558.
- Similia.* def. 52.
- Similitudo.* def. 52. casuum. 70.
- Simulatio.* def. 1055. an sit licita & interdum præcepta. 1066. quæ læsio non fit. 1069.
- Sinceritas.* def. 1241. à promissionibus abesse non potest. ibid.

Sch-

I N D E X.

- Somnium.* def. 598. ej. impu-
tabilitas. 600.
- Somnus.* def. 598.
- Specificatio.* an sit modus ac-
quirendi dominium. Cor-
roll. §. 1538.
- Spes.* def. 314.
- Spontaneitas.* def. 186.
- Status civilis.* ejus præstantia
præ naturali indicatur.
942.
- Status hominis.* quæ eum con-
stituunt. 882. moralis. 196.
moralis quotuplex. 196.
externus. 632. 886. inter-
nus. 886. animalis. 887.
connatus. ascitius. 888.
naturalis. vid. status natu-
ralis.
- Status irregularis s. extraordi-
narius.* def. 1221. est status
necessitatis. 1222. in illo
gradus necessitatis unde
dijudicandi. 1223.
- Status naturalis hominum.* ejus
diversa acceptio. 889. est
status æqualitatis omni-
modæ. 894. 895. in illo
nemo alterum punire pot-
est. 919. non est status li-
centiæ. 921. est contin-
gens status bellum & per acci-
dens status belli. 941. ejus
conditio miseranda. 942.
doctrinarum de eo usus
insignis. 943. is quo casu
vel in totum vel in tan-
tum tollitur. Coroll.
§. 898. in eo non omne,
- in illo homines æqua-
les sunt ratione existima-
tionis, sed non nisi sim-
plicis. 1006. est status
æqualitatis & ratione im-
perii, & ordinis atque di-
gnitatis. 899. 900.
- Status regularis seu ordinarius.*
def. 1221.
- Stimuli naturales.* 163.
- Stratagemata.* eorum usus ju-
stus. 1160.
- Subjunctio.* def. 913.
- Subjunctus alteri.* def. 897.
- Superbia.* def. 1030. quæ sit
lætio, quæ secus. 1031.
exerit se verbis vel factis.
1032.
- Superior.* def. 897.
- Summ.* def. 747. quousque se
extendit. 748. connatur.
acquistum. 749. naturâ
tale. def. 747. sui connati
species. 747. 749. 1188. sui
acquisti species. 1310.
1508. pactitium. 1310. oc-
cupatitium. 1508. quod
suum non est, alteri auferri
non potest. 983. consen-
su solo pactitio transfer-
tur in alios. 1349.
- Summ cuique.* 750. est princi-
pium Juris N. cogentis
adæquatum. 754. 755. est
principium I R. P. 811.
- Sylogema.* def. 81.

T.

Taciturnitas. ab ea ad consen-

I N D E X.

- quando consequentia valeat. 1363.
- Tedium*. def. 135. non est nuda privatio voluptatis. 136. verum, apparens. 137. verum est immutabile. 138. apparens est mutabile. 138. ejus gradus. 139. ejus origo. 140. illud eorum motivis annumeretur. 172. quodnam sit perferendum. 338. 378. cur illud sapius in voluptatem abeat. 495. apparens est fugiendum. 497. illius primus sensus est examinandus. 498. apparens quomodo supprimatur. 498.
- Terror*. def. 1150.
- Testamenta*. An sint juris gentium. 1647.
- Theologia naturalis*. ejus usus insignis in cultu Juris N. 1453.
- Thesaurus*. def. 1524. domino fundi an cedat. *ibid.*
- Titulatum*. def. 1510.
- Titulus*. def. 1510. 1511. pro donato. 1564. onerosus. lucrativus. 1570. pro permutato. 1571. pro emtore onerosus est. 1618. pro donato lucrativus est. 1570.
- Totum*. def. 1547. extensum. intensum. 1546.
- Transitus* h[er]ede Beredtingen. def. 133. non sunt pacta. 1346. nec obligationem, nec jus partitium producunt. *ibid.*
- Transitio rei*. def. Confect. §. 1618. ea ad transferendum dominium in emtione venditione non est absolute necessaria *ibid.* ad consummationem pacti pertinet. *ibid.*
- Translatio verum*. gratuita. def. 1563. *vid. alienatio verum.*
- Tristitia*. def. 367.
- Turpitrudo externa*. def. 797.
- V.
- Vater*. def. 428.
- Vicacitas*. def. 1311. a promittente abesse non potest. *ibid.*
- Vid. ria. (decidens)*. def. 1647. quo casu nulla concipiatur. 1104.
- Vindex malis*. def. 1444.
- Vindicare rem suam*. def. 1500.
- Violentia secundum quid*. def. 583.
- Violatio (moralis) legum*. def. 536. quo casu nulla deprehendatur. Coroll. §. 536.
- Vires alterius*: earum debilitatio & earum usus liberi turbatio & circumscriptio quando est latius perfecta. 1569. earum usum quando impedire possimus. vel minus 974.

Fo

I N D E X.

- Virginitas.* ejus defloratio violenta est latio gravissima 1077 1197. virginitatis jus virgini tribuendum. 1078.
- Virtus externa.* 797.
- Virtus moralis.* def. 571. ejus attributa, 372. 373. 376. ejus cultus cum intensiori voluptate conjunctus. 378. quænam complectatur. 851. 852.
- Vis.* quæ justa vel injusta. 1692. vim injustam patienti Deus vim non infert. 1458.
- Vita.* est conservanda. 664. ejus pericula sunt evitanda. 668.
- Vitium morale.* def. 371. ejus attributa 374 tædiis stipatur. 378.
- Vivendi modus hominum communis* quis sit. Schol. §. 1005.
- Ulio.* ejus modus quousque pateat in bello. 1206. proprio latio iudicio, rationis dictamini & conscientie relinquendus. 1707.
- Unitas entis.* def. 1540.
- Unitas.* personarum & virtuum. 727.
- Voluntas.* def. 166 intellectum præsupponit 168. ejus diversa acceptio. 169. absque motivis concipi non quo sensu coacta dici possit. 583. 584. illius perfectio quorsum tendat 649. seqq. ejus perfectio naturæ divino & naturæ conveniens 656. ejus imperfectio. 657. ejus emendatio præsupponit intellectus emendationem. 661. seria quæ dicatur. 337. moralis quæ dicatur. 538. 539. 549.
- Voluntas efficax.* def. 508. tendit semper ad fines, & remedia effectui danda, 513. ad removenda impedimenta, fini & remediis contrarii, 518. nec non ad arripiendam & suscitandam occasionem, 528. quorsum ulterius tendat. 522. quæ voluntas efficax non est. 514. 418. quamnam rei actuandæ possibilitatem præsupponat. 520. ad impossibilia actuanda non sufficit. 521. quamdiu duret. 553. ei quamnam repugnet. 523. ejus gradus unde dijudicandi. 524. 520. ad eam unde concludendum. 529. ad ejus defectum unde concludere liceat. 530. est vel efficiens vel inefficiens. Schol. §. 508. cum quonam usu virium sit copulata. 545 &

I N D E X.

- Voluptas.* def. 131. vera, apparens. 132. apparens est mutabilis. 133. vera est immutabilis. 134. ejus gradus. 139. ejus origo. 140. cur motivis annumeretur. 172. cur sæpius in tædium degeneret. 496. imaginaria fugienda. 497. ejus primi sensus examinandi. 498. apparens quomodo supprimatur. 498. imaginaria quando imputabilis in foro interno. 499.
- Usuarius.* def. 1553. nihil domini, nec jus rem vicandi nanciscitur. 1555. cum domino manet in nexu. 1557.
- Usufructuarius.* def. 1554. nihil domini, nec jus vindicandi rem nanciscitur. 1555. re non aliter frui potest, quam salva illius substantia. Consect. §. 1554.
- nec re abuti potest. *ibid.* cum proprietario manet in nexu 1557.
- Usurpatio.* def. 1356. est contra Jus N. *ibid.*
- Ujus rei.* def. 1551. differt a fruitione rei *ibid.* ab illius abusu distinguendus. *ibid.* est servitus personalis. 1558.
- Ujus rerum nostrarum.* quis justus vel injustus in foro interno. 966. 967. 968. quis justus vel injustus in foro externo. 965. justus in foro interno est coactionis impatiens. 967. 968. usus ejusdem, qui justus est in foro interno, extorsio est læsio perfecta. 969.
- Ujusfructus.* est servitus personalis. 1558.
- Vulneratum.* an pro capto haberi possit. 1513.

